

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VII. Bind.

Odder - Hammel - Bjerringbro
Rødkjærsbro - Kjellerup - Ry - Langaa
Hadsten - Hinnerup

1917.
NATIONAL-FORLAGET
INDEHAVER: S. SCHIØNNING
KØBENHAVN-BRØNSHØJ

JYDSKE BYER OG DERES MÆND

ODDER BY

— Eftertryk af Tekst og Billeder forbydes —

Hansen & Jacobsens Bogtrykkeri, Nakskov.

JYDSKE BYER OG DERES MÆND

A. Eriksen:

Odder By.

1917.
NATIONAL-FORLAGET
INDEHAVER: S. SCHIØNNING
KØBENHAVN-BRØNSHØJ

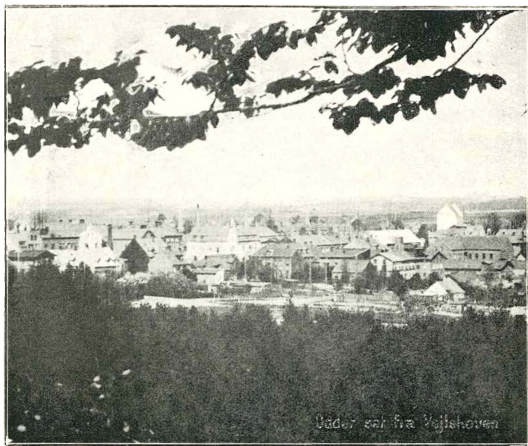
ODDER Byes Historie som egentlig By ud over det rent landsbymæssige er forholdsvis ny. Grunden til at den gamle Landsby efterhaanden har faaet en købstadlignende Bebyggelse maa søges dels i den Kendsgerning, at det var en stor Landsby: 24 Gaarde og mange Huse, dens Kirke og dens Kro.

Selvfølgelig har det haft Betydning, at Byen omtrent er Centrum for en Cirkel med 23 Kilometer Radius, hvis Peripheri berører Købstæderne Aarhus, Skanderborg og Horsens, og vel endnu mere, at Byen havde 3—4 Vandmøller, hvilke før Vejmøllernes Tid (ca. 1830) var af meget stor Betydning for Omegnen. Som medvirkende Aarsager turde vel ogsaa være den Omstændighed, at Hovedgaarden „Rodstenseje“, hvis Ejer indtil noget efter 1800 ejede Byen — fraregnet enkelte Selvejere — laa i umiddelbar Nærhed, ligesom ogsaa Stamhuset „Rathlousdal“, hvis Glans højnede Egnen og især Odder By en Del, ogsaa var Nabo, blandt andet ved at Stamhuset tidlig holdt Læge, oprindelig boende i Lystskoven, hvor nogle Kirsebærtræer endnu langs Sandagers Møllens Hegn minder om Egnens første Doktorbolig; senere flyttede han til „Rathlousdal“ i et endnu bestaaende Hus ved Smedien og endnu senere til „Edvardsgave“ ved Odder.

Odder By maa, hvad Bebyggelse angaar, regnes blandt de ældste Bopladser. Navnet menes at stamme fra „Odde“, nemlig Byens Beliggenhed paa en Odde.

Det er en Kendsgerning, at Havet her paa Østkysten ikke staar saa højt som tidligere; man mener, at Mols er hævet 5 m, hvilket vel ogsaa maa gælde for Hads Herred og specielt for Odder By. Hvis Vandet atter steg ca. 5 m, fremstaar Odden, hvor Sognekirken ligger, med Vand til begge Sider. Strandpartiet ved Saxild Badehotel, Calsomade Enge i Gylling, Ende-lave Overdrev mod Nord og endelig den lille Ø Hesselø, viser

tydelig Landets Hævning ved sine Jordlag, Sand og Ral (Sten). Sandlagene, hvor Jernbanestationen, Kirken m. m. ere beliggende, skulde altsaa være opskyllet Sand fra de 2 Strandbredder. Norsminde Havn, der nu er saa ubetydelig, var for 7 a 800 Aar siden af stor Betydning, saa Havnens Toldintægter

som kongelig Gave af Erik Menved skænkedes Domkapitlet i Aarhus. Der gaar Sagn om, at svenske Sømænd har afbrændt Odder Præstegaard i Vrede over, at de ikke kunde faa Præstekonon med ud til et Skib, der laa ved Norsminde, — Manden var Enkemand, -- hvor en Kvinde var i Barnsnød, og at disse Søfolk var sejlene til Odder. Historien synes mig ikke usandsynlig om Vinter ved Højvande. Begivenheden skulde være foregaaet paa en Tid, da der var en sindssyg Konge i Sverrig (Erik 14de, ca. 1565).

KIRKEN.

Byens ældste Bygning er naturligvis Kirken, der formenes at være bygget ca. 1150, rimeligvis af Aarhus Bispestol, som i ældre Tid ejede den største Del af Egnen, deriblandt Hovedgaarden „Aakjær“.

Kong Valdemars Jordebog viser, at Kronen kun ejede lidt Gods i Hads Herred, og det var da kun i den sydlige Del af Gylling, Søby og Fensten. Paa Nationalmusæet i København gemmes den gamle Altertavle fra Odder Kirke, og er usædvanlig sjælden.

RETTEEN.

Herredets gamle Tingsted har derimod ikke været i Odder, men paa Bakken ved Ulv Kirke. Den ældste bevarede Retsprotokol for Hads Herred begynder 12. Januar 1657 og var da tilforordnet i Herredsfogdens Sted, Gmd. Just Nielsen, Ousted, hvilket han var i flere Aar — hvor var Herredsfogden. — Skrивeren var Jesper Rasmussen i Fillerup, der skænkede et smukt, endnu bevaret Epitafium til Odder Kirke.

Just Nielsen havde ogsaa undertiden Forfald og saa fungerede Jørgen Pedersen i Rude, og i Stedet for Skrивeren fungerede Jens Jespersen i Fillerup, formodentlig hans Søn.

Blandt de 8 Mænd (Stokkemænd) optræder blandt andre Hans Nielsen, „Hovedstrupgaard“ (nu „Rødstenseje“) og senere Niels Jensen, Hovedstrup. „Hovedstrupgaard“ har da været en mindre Gaard, da der er flere Bønder i Hovedstrup. (Man mener, Hovedstrup laa ved den hvide Grav).

Blandt andre fører Chr. Madsen i Hovedstrup en Retssag om et Stolestade i Kirken, og Sognepræsten, hæderlig og vel-lærd Mand, Chr. Hansen fører Strid med Hans Lauridsen, Hovedstrup om en Jordlod, antagelig den senere Præsteskov ved Rathlousdal, nu købt af Stamhuset. Ligeledes optræder Søren Eriksen, Løverstrup Mølle (Skægs) og kong. maj. Ridefoged paa Aakjær, Anders Lauridsen, senere Just Henriksen.

En Mand, der havde tjent i Brandbyge for 50 Aar siden vidner om „Vadz-Møllehaver“. Brødrene Erik og Peder Jakobsen, „Schousgaard“ Randlev vidner om nogle Gærder.

1741 var Herredsfogden Frederik Helmer i Odder og Skrивer Engelbredt. 1753 optræder Ridefogden Chr. Langhølle, „Rødstenseje“ i Retten. Blandt de 8 Mænd fungerer Tidous Clausen, Fillerup og Jørgen Jensen, Lundehuset (Lundhoff).

Der gaar endvidere Sagn om Tingstedet paa Rødstenseje Mark og ved Edvardsgave, men jeg formoder, det kun har været Tingsted for Godserne (Birkerettighed) og uafhængig af Herredets Tingsted, sideordnet dette. Senere er Herredet slaaet sammen med Ning Herred med Aarhus som Tingsted, og er atter senere udskilt som særlig Jurisdiktion med Tingsted i Odder.

SKOLEVÆSENET.

Byens ældste Skole er oprettet 1741 af Godsejeren paa „Rodstenseje“ Gods med Skoleholder Jens Jensen Aadder. Før den Tid ser det ikke ud til, at der har været noget som helst Skolevæsen, men nu bygges 6 Fag Bindingsværks-Hus med klinede Vægge ved Indgangen til Kirken, lige ved Broen, som formenes først at være nedbrændt ca. 1850.

Den nuværende gamle Skole, der nu ikke mere benyttes som saadan, er da opbygget paa den Tid, og indtil ca.

1880 var der kun knyttet 2 Lærere til Skolen, medens der nu er 6 Lærere og flere Lærerinder. Real-skolen oprettedes kommunalt 1872; den 1. November brugtes den første Gang, og har nu udviklet sig med 4 Lærere og 1 Lærerinde. I mange Aar er taget Afgangseksamen derfra. 1888 bygger Haandværkerforeningen teknisk Skole til Brug for Lærlinges Undervisning; desuden er der et Par private Skoler og en Handelsaftensskole.

UDSKIFTNING.

Aar 1796 blev Odder By udskiftet af Fællesskabet af Landinspektør i Randers, Fr. Wesenberg, der har udskiftet den største Del af Hads Herred, og man ser af denne Forretning, at Byen den Gang kun var en almindelig Landsby. Ejeren var den Gang Oberstløjtnant Weinigel, død 1797, Ejer af „Rodstenseje“ og gift med Mette Sofia Sehested, Datter af Major Malthé Sehested og Hustru Sofia Amalie Rantzau (den gode Frue).

Foruden Præstegaarden fandtes den Gang 5 Selvejere, de nuværende Matr.-Nr. 6, 7 og 8 (Sander) og Matr.-Nr. 22 og 25, og desuden en Gaard, der beboedes af Morten Frukker, nuværende „Petersminde“, der maa have været noget særegent, da den ikke medregnes til nogen af de andre Grupper. Sidstnævnte Gaard, Præstegaarden og de 5 Selvejere beholdt deres

respektive Hartkorn 4—5 Td. (gammelt) foruden Skovskylds-
hartkorn efter Svins Olden.

24—3 Aar gl. Svins Olden = 1 Td. Skovskyld; de øvrige
Gaarde delte Hartkorn og Jorder mere ligeligt mellem sig (de
var jo Fæstere) ifølge Ejerens Beslutning.

16 Helgaarde fik hver 3 Td. 7 Skp. Hartkorn.

4 Halvgaarde fik hver 2 Td. Hartkorn.

Boelsmand Martin Hansen 1 Td. 5 Skp. 3 Fdk. Hartkorn.
Sundagers Mølle 4 Skp. Hartkorn.

Neder Mølle 1 Td. Hartkorn.

Kroen 6 Skp. Hartkorn.

Ialt anføres Byens samlede Hartkorn med

110 Td. 4 Skp. 1½ Alb. Ager og Eng og

4 - 5 - 1 Fdk. 1½ Alb. Skovskyld.

Den saakaldte ny Matrikul, der traadte i Kraft 1844 og ef-
terfølgende Udstykninger have nu forandret Skyldsætningen
ikke lidet.

Til Slutning anføres, at Byen har 48 andre Ejendomme,
ibefattet Roldshuset og Stumpemøllen — de eneste Udflyttere
— hvoraf de 44 hver har 1 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Hartkorn; der
har altsaa været en talrig Husmandsstand i Byen paa den Tid,
som alle erholdt Jord. Paa Ejerens Vegne underskriver Gods-
forvalter H. Schou, paa Skolens og Præstegaardens Vegne
Sognepræst A. Kragballe og Herredsprovst P. B. Kaalund.
De 5 Gaardejere underskriver ligeledes, men Fæstegaardsmæn-
dene og Husmændene have ikke erklæret sig over Forretnin-
gen, ja end ikke Kromanden Kragh, der dog var velhavende
og lidt uden for Bondestanden.

BYENS UDSEENDE (ca. 1800)

faar man et ret ordentligt Billede af ved Udskiftningen. Gaar-
dene var beliggende paa Nørregade mellem Møllerne, dels i
Byens østlige Del langs Aaen, som de endnu laa for faa Aar
siden. De 3 Sandergaarde laa tæt sammenbyggede i Sander
og de 4 Bisgaardgaarde — nu alle udflyttede — i Bisgaard.
Grundstævnet er formentlig holdt paa Hjørnet af Østergade og
Bisgaardvæjen, da Plantebedet fandtes der (nuværende Nr. 17 c),
og Plantebedet var vist altid knyttet til Grandestævnet. Byens
Hovedgade var saaledes nuværende Nørregade og Østergade
samt Bisgaards Gyde. Mellem Gaardene laa isprængt Byens
mange Huse, men der fandtes dog en stor Del Huse — ingen
Gaarde — paa nuværende Rosensgade fra Sandagers Mølle til

Hotel Hads Herred og deriblandt Krocn, der bestod af et langt et-etages Hus, nedbrændt 1860. Fra Hotel Hads Herred øst-paa, det nuværende Rosensgade, var aaben Mark, og der førte ingen Vej over.

Færdselen foregik saaledes over Aaen, enten ved Sandagers Mølle eller ved Neder Mølle — ingen af Stederne fandtes Bro — ad Nørregade over Aaen ved Kirken, hvor heller ingen Bro fandtes, ad Østergade.

Kirkegæsterne maatte saaledes vade 2 Gange over Aaen, hvorved der opstod Vanskeligheder ved Tøbrud for Færdselen, og foranlediget heraf fik man Lov til i Vintermaanederne at færdes over Mads Kuskes Jorder ned til Kirken, ad den nuværende Rosensgade, men Retten udvidedes af sig selv lidt efter lidt til at gælde hele Aaret. Byens Bygninger har alle Steder været lerklinede Vægge — fælles Lergrav fandtes nord-vest for Byen — og Straatage, men da nu Kroen ca. 1850 brændte et Par Gange tillige med de tilstødende Huse, fremstod grundmurede Huse med Tegl, der altsaa var Byens fine-ste Kvarter. Gamle Urmager Jensen byggede 1857 det første grundmurede Hus i Odder. Folkemængden i Odder var 1840 910 Personer, og da Bebyggelsen af Udmarksjorderne da allerede var ret fremskreden, levedes kun liden Plads til en købstadlignende Befolkning.

NÆRINGSLIVET.

Da Odder By var Landsby, kunde Haandværkere ikke bosætte sig der uden Tilladelse før Lov om Haandværks- og Fabriksdrift af 29. December 1857 var traadte i Kraft, bortset fra de Haandværkere, som Tømrere, Murere og Skrædere, der maatte praktisere for Bondestanden. Trods denne Bestemmelse var der dog en ret talrig Haandværkerstand, sagtens Smaafolk — Fuskere som de kaldtes — der med eller uden Bevilling drev Haandværk. Lovens Arm beroede jo i Aarhus, saa det gik vel undertiden anderledes, end Loven forudsatte. Kroens Eksistens forefandtes jo som officiel, men ved Siden deraf fandtes en Del Smugkroer, og en Del brændte selv sit Brændeivin.

Da Sogneforstanderskaberne oprettedes 1842, bliver deres Opgave derfor væsentlig Bestyrelsen af Fattigvæsenet og en vistnok daarlig Kontrol med Brændeivin. Måler Westen spørger ironisk Forstanderskabet, om alle der brændte Brændeivin og solgte denne, vare berettiget dertil; man faar ligesom en

Anelse om, at Forstanderne ikke var helt fri for denne Overtrædelse. Senere viste det sig, at Drejer Jens Mortensen havde ulovlig Krohold; blandt hans Gæster var Seminarist Lang, og Maler Antonsen og Hjulmand Rasmus Fulling sigtedes for det samme.

1842 klager Jensen, Odder Kro over, at Hr. Wittusen havde ulovlig Brændevinsudsalg, og endog solgte til Kroens nærmeste Naboer. Han anfører, at da Hr. Wittusen er Gaardejer og Kapitalist, bør der

ikke ses gennem Fingrene, og Forstanderskabets Formand, Secher, Faurgaard truer Wittusen med en haard Straf, fordi han er udenfor Bondestanden. Wittusen søger derefter om Høkerhandel, og Jensen i Kroen ligeledes — han vil dog ikke lade sig lumpe. — Striden

Det gl. Odder.
(Urmager S. Johs. Hansens gl. Butik).

ophørte med, at Wittusen købte Kroen. Raupach søger 1846 Bevilling som Urtekræmmer, og opnaar dette 17. December 1846; ansøger derefter om Høkeri, og opnaar det ved kgl. Bevilling 3. Januar 1849. Raupach ses i den forløbne Tid at have været eneste Handlende — og tillige første — thi allerede 1847 andrage Smaafolk om at faa endnu en „Spækhøker“, da den eneste, der er, tager for meget for Varerne, og formentlig som Følge heraf opnaar Jens Fogh 11. September 1848 Amtsbevilling som Høker.

1851 opgiver Forstanderskabet, at følgende har ulovlig Kro:
Jens Jørgensen, Fillerup,
Niels Pedersen, Bødker, Ulvskov,
Mikkel Hansens Enke, Svorbæk,
Mikkel Christensen i Balle,

saa der har nok ikke været langt „mellem Drammene“.

1851 ansøger Wittusen paany om Høkerhandel, men det nægtes.

1859 nægtes et Andragende fra Raupach om Udsalg af

Brændevin, ligesom mange andre Andragender fra ham desangaaende, ja Holch og Raupach har 1851 andraget om Til-ladelse til at anlægge et Brændevinsbrænderi — idelig Dryp huler Stenen — baade Holch og Raupach med flere fik senere Borgerskab som Købmænd.

BRÆNDEVINSBRÆNDERI

var tidligere meget almindelig, men var allerede omkring 1840 sjældnere, takket være Brændevinsmændenes Eftersøgninger. Vi ser det af Maler Westens vittige Forespørgsel til Raadet, at han tror, der er nogle, som brænder Brændevin, og Maler Westen ved sikkert, hvem det er. En Canceliskrivelse fra samme Aar til Raadet om at søge at indskrænke — ikke helt aflægge — den ulovlige Brændevinsbrænding tyder i samme Retning. Toldvæsenets Tilsynshavende, Schumacher vil købe for Statens Regning gammelt Brændevinstøj. Samme Aar fik Hans Jakobsen, Odder Mark og Hmd. Niels Rasmussen deres Brændevinstøj gjort ubrugelig ved Borttagelse af Hætten. Hos Bødker Niels Pedersen, Ulvskov fandt Toldvæsenet 1844 Brændevinsbrændingen i fuld Gang, hvorefter Redskaberne konfiskeredes. Mols Niels havde man stærkt mistænkt, men man kunde intet finde.

SOGNEFORSTANDERSKABET

havde intet godt Øje til Odder Byes Haandværkerstand, og nægtede i Reglen at anbefale Andragende om Bosættelse. Hagemann, Proprietær, „Rodsenseje“ skriver i en Erklæring, at det ikke var godt, at flere „Fuskere“ nedsatte sig i Byen; man mente maaske ikke uden Grund, at de rimeligvis besiddelsesløse Haandværkere forøgede Fattigbyrden, der ansaas for at være næsten uoverkommelig. Sogneforstanderne ønskede Lovregler for, at Indsiddere ikke maatte gifte sig, forinden de kunde bevise at have opsparet tilstrækkelig til Bosættelse, og at Forsørgelsestiden udstrækkes fra 5 til 15 Aar. Endvidere anfører Raadet, at en af de værste Hindringer for Smaafolk er, at de ikke kunne faa Korn at købe i Skæppevis; man skulde synes, at denne Hindring nemt kunde ryddes til Side, men der har vel ingen Kornhandler været i Byen. Maaske hentyder Ytringen ogsaa kun til det formaalstjenlige i, at Byen fik Bevilgning til en Kornhandler.

Trods Raadets almindelige Uvillie fik Fattiglem Maren Jens-

datter 1846 dog Lov til at gifte sig uden at tilbagebetale Hjælpen,
1) da hun ikke kan betale,
2) da hun er besvangret,
3) da hendes tilkommende Mand ikke er forsørgelsesberettiget her, og Hagemann, hos hvem han har Tjeneste, har anvist ham Bopæl i Randlev Sogn.

1842 nægter Raadet at anbefale Skorstensfejer Gurtz og Farver Jensens Andragende. Sidstnævnte Andrager skulde først bevise sin Dygtighed, og i bekræftende Fald anlægge sit Farveri i den østlige Ende af Byen for ikke at forurene „Drikkevandet i Aaen“.

Iøvrigt synes det at have været Andragenders gyldne Tidsalder. En Handskemager nægtes Bevilling. 1843 afslaaes Andragende om et Apothek, og samme Aar et lignende om Markeder. 1850 ansøger Woetmann om Bevilling til Farveri og opnaaede Bevilling nogen Tid efter. Han afhændede det 1858 til C. E. Gall, der drev det med Fordel til ca. 1900, da han afhændede det til Israelsen. 1850 er der en Handskemager Carl Helmer i Byen, men i 1858 er der ingen Handskemager.

HAANDVÆRKERFORENINGEN

dannedes ved et Møde 2. Januar 1879; dens første Formand var Skomager Jackson, derefter Smed Chr. Hansen, Rathlousdal, derefter Farver C. E. Gall i en meget lang Aarrække, senere Formand var Glarmester Steffensen, Skrådermester Axelsen Jensen, Malermester Bruun og Bogtrykker Kjeldsen. Urmager N. Jensen, der fik Bevilling som Urmager 12. September 1851, har i mange Aar været Foreningens Kasserer, og er nu dens Æresmedlem. Haandværkerforeningen, der har omfattet alle Byens Borgere, har, som naturligt er, særlig virket for Haandværkerstandens Tarv, dels ved god Uddannelse af Lærlinge i teknisk Skole, stiftet ca. 1890, dels ved Understøttelse af gamle, svagelige Haandværkere, i hvilket Øjemed der er bygget 2 Huse med 8 Lejligheder som Friboliger for saadanne, ligesom den jævnlig har optraadt som Byens Talsmand, naar Tiden krævede dette. Haandværkerforeningen ejer nu Hotel Phønix, den gamle Kro, hvor der findes hyggelige Forsamlingslokaler.

I Aaret 1850 fandtes af næringsdrivende i Odder By:

10 Vævere.	2 Bagere.	1 Dyrslæge (u. Exam.).
1 Drejer.	1 Pottemager.	1 Handskemager.
1 Maler.	1 Garver.	1 Guldsmed.

1 Spillemand.	3 Møllere.	1 Tømrer.
1 Købmand.	9 Smede.	3 Hjulmænd.
1 Høker.	2 Bødkere.	1 Teglblænder.
3 Murere.	2 Slagtere.	1 Træskomand.
1 Stenhugger.	2 Skomagere.	1 Rebslager.
1 Glarmester.	1 Møllebygger.	4 Skrædere.
3 Sadelmagere.	3 Snedkere.	2 Mødehandlerinder.

De allerfleste uden Medhjælpere.

Parti fra Rosengade.

MARKEDER.

Da Byen ikke var Købstad, havde den ikke Ret til Markeder, som skulde afholdes i de tilgrænsende Købstæder, men Vejen dertil var lang, og Øvrigheden, der boede i Aarhus, kunde daarlig passe paa alle Lovovertrædelser.

Selvfølgelig afholdtes der da Markeder i Byen, som var meget ildesete af Autoriteterne, og naar man var vidende om et Markeds Afholdelse, sendtes et Par Politibetjente derud fra Aarhus — flere havdes vel ikke i Hads-Ning Herreder — for at forhindre Markedet. Naar saa ved Middagstid Handelen gik mest livlig, lød Raabet: „Nu er Politiet her“! ud over Pladsen, skred „Hads Herreds Jenser“ med de 5 Vognkjæppe resolut til Angreb paa de uvelkomne Gæster, der efter en grundig Afhøvling forsvandt over Sander Bæk, der betragtedes som Byens Grænse. Men om Aftenen, efter at have nydt

diverse Genstande, var Stemningen høj, og der vankede adskillige Knubs inden Krodøren endelig lukkedes.

Gmd. Jens Rasmussen i Odder stod anklaget for Retten i Aarhus for at have været til ulovlig Marked; ham havde Be-

tjenten kendt, han benægtede ihærdigt, men omsider, da man meddelte ham Tidspunktet nærmere, maatte han indrømme at have været til Stede nævnte Dag; men han vidste ikke, der var Marked, ihvorvel han indrømmede, at han saa en Del Kvæg og Heste paa Pladsen samt mange Mennesker; han var trækkende med en Ko paa Vejen, men det var ikke i Anledning af Markedet, men foranlediget ved at Koen var tyregal, og han holdt, som den Smaamand han i Virkeligheden var, ikke Tyr.

Det var kedeligt for Øvrigheden, at Jens Rasmussen ikke kendte en eneste af alle de mange, som havde holdt ulovlig Marked, og heller ikke havde udbedt sig Navn paa den fine Mand, som købte hans tyregale Ko, for saa kunde man jo have indkaldt disse for Retten, og efterhaanden faaet Hold paa Urostifterne.

Selvfølgelig androg Forstanderskabet gentagne Gange om

Markeder, tidligst 1843, men senere stadig uden positivt Resultat. 1847 har Herredsfogden hørt om, at der har været ulovlige Markeder, og 1848 har der endog været Marked hver Mandag i Fasten; han skriver desangaaende til Raadet om Støtte derimod, og skønt han indrømmer, at Markedet er til „sand Nytte“, saa er det trods alt ulovligt, og bør forhindres. 2. April 1849 anbefaler Raadet atter Markeders Afholdelse i Odder, og 3. Januar 1850 opnaaedes kgl. Bevilling til 2 Markeder, der senere blev til 4, senere 6.

En lignende Skæbne havde senere Byens ugentlige Torvedage, der ansaas for ulovlige, taaltes desuagtet, dog ikke uden Modstand. Ca. 1887 var en Debutation i København, bestaaende af Herredsfogden og Byens og Landets ledende Mænd, om Tilladelse til at afholde „et Maanedsmarked“, hvilket afsløges af Indenrigsministeriet, men 1898 opnaaedes let Tilladelse til at afholde ugentlige Torvedage med levende Kreaturer og Landmændenes Produkter, og senere oprettedes Auktionsafdelingen ca. 1910 som et Led af de ugentlige Torvedage. Denne Institution er atter i Nutiden Genstand for Angreb fra Styrelsens Side som ulovlig, ligesom Markeder i sin Tid, men det synes nu at falde i Lave til alles Tilfredshed — ligesom tidligere.

POST- OG BEFORDRINGSVÆSEN.

Ca. 1840 gik „Ole Post“ privat Post til Aarhus og gæmte Brevene i sin høje Hat. Hans Hurtighed som Fodgænger sagdes at være fænomenal; han havde ikke Tid til at køre med de vejfarende.

Omtrent samtidig blev „Mols Jens“ i Fillerup kørende Post til Aarhus, medtagende Passagerer og Gods. Hos ham kunde man da hente Breve — det var ikke mange — og endog Aarhus Stiftstidende; hvis man ikke hentede Posten, blev den liggende.

En gammel Odder-Borger, Gall, havde 1859 Bryllup i Salling og kørte til Aarhus med „Mols Jens“ og derfra med forskellige „Mols Jenser“ den lange Vej til Salling. — Det gik dog.

1851 fik den senere Gæstgiver Holch Bevilling til at drive et Hvedebrødsbageri, efter at han 1850 havde faaet Afslag paa Anlæg af Brændevinsbrænderi.

1857 andrager Amtsfuldægtig Frost om at oprette en Postekspedition i Odder, og om at faa Pladsen som Ekspedient, hvilket anbefales af Forstanderskabet; jeg kan ikke se, om det

bevilges; men senere er Kroejer Holch Ekspedient og Frost Branddirektør indtil der ca. 1874 ansattes en særlig Postmester (Dohn), da Holch forbitredes over Postvæsenets indviklede Regnskab.

Til at besørge Posten bragt til Odder anskaffedes Deligencer fra Aarhus og Horsens, hvorefter et Par Postbude enkelte Dage om Ugen bragte Breve og Aviser til Folk, som boede belejligt for Ruterne. Endelig ca. 1860 kom Omnibussen til Aarhus; det vakte en vis Opsigt, at der var saa mange Vinduer i en Vogn. Fragtkørsel besørgedes af Vognmænd og delvis af Købmændenes egne Vogne. 1884 kom Jernbanen fra Aarhus til Odder og videre til Hou efter mangfoldige Rivninger, idet en Dei Beboere, særlig Odder By, hellere saa en Jernbane til Hovedgaard St. med Odder som Endepunkt; men Grosserer H. Broge i Aarhus bestemte, at der skulde være en Bane fra Odder, fordelte Udgifterne rimeligt paa Kommuner og private, og fik det sat i Værk. Odder By har Grund til at mindes den Aarhus-Grosserer med Taknemlighed, thi medens man troede, at den store Aarhus By vilde kvæle Handelen i Odder, blev det netop Jernbanen, som satte Liv i Odder By og dens Omegn, og ingen havde den Gang tænkt sig de Skarer af Landmænd, der i vore Dage færdes i Byen. Ca. 1894 kom Jernbanen til Horsens, og det synes næsten at denne har bevirket en lignende Fremgang for Byen som den anden Bane.

KRIGE.

Om disse har man ikke mange Efterretninger, da saadanne endnu mest hvile ulæste i Arkiverne.

I den svenske Krig 1643 var Jylland besat af Fjenden, og ved en Undersøgelse af Tilstanden efter Krigen viste det sig, at der kun var 40 Gaarde i Hads Herred (Aakjær Lehn), som kunde give fuldt Landgilde, og man kan deraf slutte, at Landet har lidt meget i denne Krig. 1659 under den svenske Krig vides et svensk Hærkorps at være overfalden af Snaphaner noget syd for Aarhus, og kun en eneste Officer undgik Nedslagning. Bønderne paa Egnen havde hævnnet sig paa Fjenden. Under det polske Hjælpekorps' Ophold umiddelbart efter har Polakken Jan Pesig beskrevet sit daværende Ophold i Aarhusegnen, og udtaler sin Forundring over Egnens Rigdom; men da han blandt andet paastaar, at alle Egnens Bønder talte flydende „Latin“ ligesom ham selv, skal man vel ikke tage hans Oplysninger alt for alvorlige; det er en Kendsger-

ning, at der 1660 var mange øde Gaarde i Egnen, blandt andre en Selvejergaard i Fillerup, der stod øde i alt Fald over 18 Aar, saa Egnens Velstand syntes betænkelig i alt Fald efter Krigen.

I 1848 rejste Orla Lehmann rundt i Jylland ved Udbruddet af Krigen og søgte med Held at opflamme Fædrelandskærligheden og ophjælpe Forsvaret. Her paa Egnen skulde Major Engelsted, Mariendal, ordne de stedlige Stridskræfter til Modstand mod Fjenden med Viggo v. Holstein Rathlou som næstkommanderende. Den fortrolige Slagplan var lagt med Fjendens fuldstændige Ødelæggelse for Øje, saaledes at Mændene fra Hads Herred skulde drage sig kæmpende tilbage for den fra syd indtrængende Fjende indtil Bakkerne ved Østergaards Skov, hvor Mændene fra Ning Herred skulde overtage Forsvaret, medens Mændene fra Hads Herred derefter, skjult af Skov og Skrænter, skulde falde den intet anende Fjende i Ryggen.

Pastor Müller i Beder skulde overtage Ledelsen af Stafetvæsenet, fra hvilken der allerede 29. Marts 48 foreligger Skrivelser desangaaende. Man maa lade Befolkningen, at den denne Gang handlede hurtigt.

Der kom jo rigtignok Ordre fra København til at gemme Vaabnene, men Offervilligheden og Tilliden var der, og Viggo v. Holstein, Rathlousdal, der senere blev Fører (frivillig) for de jyske Herregaardsskytter, viste jo, at hans Handlinger svarede til hans Ord, idet Korpset og specielt dets Fører nævnes med Hæder i den treaarige Krig; han synes at have været en Type paa en gammel nordisk Viking, hvorfor efterfølgende Slægter 50-Aars-Dagen efter Kampen ved Steppinge rejste ham en Bautasten udenfor Byen, der afsløredes med stor Højtidelighed, og hvortil gamle Herregaardsskytter specielt var inviterede. Der var af visse Grunde kun faa af de gamle Skytter mødt, men der var dog enkelte, deriblandt hans trofaste Kampfælle, Skytte Højer, Rathlousdal, hvis kraftige Skikkelse syntes at kunne modstaa baade Alder og Sygdom.

Selvfølgelig drak man Bragebæger om Aftenen paa Rathlousdal. Som et Eksempel paa Lidenskabernes Ophidselse i Krigsaarene tjener, at Proprietær Hagemann, Rodstenseje, der var født Holstener, stillede sit Mandat som Medlem af Forstanderskabet til Raadighed for ikke i nogen Maade at vække Mistro i Befolkningen, medens han paa den anden Side var villig til — helst som menig — at udføre de Hverv til Fædrelandets Bedste, som man vilde paalægge ham.

Ifølge Amtets Skrivelse af 7. Juni 1848 maatte Amtet levere til Fjenden: 101,325 Pd. Brød.
 50,662 — Kød.
 6,333 — Smør.
 3,167 — Salt.
 1,587 — Kaffe.
 150 $\frac{1}{2}$ Td. Ærter.
 1,225 — Havre.
 1,930 Pd. Tobak.

Den nedsatte Kommission bestemte, at Havren forlods skulde lignedes paa Landdistriktet, $\frac{1}{6}$ af Resten skulde bæres af Aarhus By, og den tilbageblivende Del lignedes paa Hartkornet med 60 $\frac{1}{2}$ Sk. pr. Td.

Selvfølgelig skete der ogsaa i Krigens Tid Rekvitioner fra den danske Regerings Side, og blandt andet blev Odder Kommune 1850 sat i en Krigsskat af 41 Rdl. De største Skatteydere sattes i Skat af Amtet, nemlig:

Købmand Raupach	10 Rdl.
Krigsraad Schæffer, Læge	5 —
Gæstgiver Holch	5 —
Møller Andersen, Fillerup	5 —
Resten paalignedes af Forstanderskabet, hvoraf	
Bager Behrmann fik	4 Rdl.
Garver Møller	4 —
og hver af Møllerne	1 —

Resten var mindre, men der førtes Klage over Listen.

I 1849 fik Kommunen en Krigsskadeerstatning af 10,250 Rdl.

SKATTER.

Odder Kommune har stedse, lige fra Sogneforstanderskabets første Tid og vistnok længe før, beklaget sig over høje Skatter, hvilket vel er rigtigt sammenlignet med tilstødende rene Landkommuner.

I de sidste Aar har de langs Jernbanen liggende Stationer imidlertid forøget Skattebyrden i disse, saa Forholdet er nogenlunde udjævnet. I Sogneforstanderskabets første Tid istandsatte man Vejene, Skolen og Kirken ved Naturelarbejder, hvorfor Fattigvæsenet var den største Post. 1841 saa dette saaledes ud:

Rug 50 Td. 5 Skp. a 4 Rdl. pr. Td..	202 Rdl. 3 Mk.
Byg 53 — 5 — a 3 — — .	160 — 3 —
Penge	352 — 4 — 10 Sk.
Sum.	712 Rdl. 4 Mk. 10 Sk.

Der var 60 Fattiglemmer, og Beløbet lignedes udelukkende efter Hartkorn.

Foruden det egentlige Fattigvæsen indsamlede man til Smaafolk billigt Korn ved frivillige Bidrag. 1845 og især 1847, hvor der var Kornmangel og Kartoffelsygdum, men allerede 1843 lignedes et Beløb af 150 Rdl. til Fattigkassen paa Næring, Formue og Lejlighed, hvorover Væver Henrik Sørensen klager, han er paalignet 2 Mk.

1847 paalignes 157 Rdl., deraf:

v. Holstein Rathlou	40 Rdl.
Møller Andersen, Fillerup	9 —
Andersen Marsholt	1 —
Bager Behrmann	2 --
Hjulmand R. Fidling	1 —
Pastor Gottschalch	8 —

Siden den Tid er paalignede Skatter stedse steget med hvert Aar. 1867 lignes $\frac{1}{3}$ paa Formue og Lejlighed.

SYGDOMME, KARTOFFELSYGDOM.

1845 naar Kartoffelsygdommen paa Egnen, og bliver her, som andre Steder, en frygtelig Svøbe for den fattigere Del af Befolkningen, som har vænnet sig til Kartoffelspisning, hvorfor Sogneforstanderskabet maa træde hjælpende til og ved Hjælp af Korn til nedsat Pris afhjælpe en Del af Nøden. 1846 gør man Forsøg med angrebne Kartoffler for at undersøge Spireevnen og Midler til at komme Sygdommen til Livs.

1847 var vel det Aar, der nærmest kunde betegnes som et Hungeraar, idet der meget vanskeligt kunde skaffes Brødkorn.

KOLERA.

1848 udsender Regeringen en Anvisning til Behandling af denne Sygdom, der altsaa maa tænkes allerede da at have truet Landet, men først 1853 faar den Fodfæste her paa Egnen, navnlig i Aarhus, og i den Anledning købte Forstanderskabet 1854 et Hus til Kolerahospital for 650 Rdl., nemlig det Hus paa Østergade lige over for Smedien, som Drengene for et Par Aar siden rev ned engang, der ingen var hjemme. Husset kom dog ikke i Brug — muligt Anvisningen, som tilsendtes Raadet, har virket tilfredsstillende.

TYFUS.

Omkring ved Aaret 1870 var Byen næsten til Stadighed befængt med Tyfus-Sygdomme, og da det blev almindeligt an-

taget, at det stammede fra Vandet, blev ved Imødekommenhed fra Hofjærgemester v. Holstein Rathlous Side anlagt Rathlousdal-Odder Vandværk, der ved en 3" Ledning ledede godt Drikkevand fra Rathlousdal til Odder. 1888 omlagdes en 5" Ledning og den 3" optoges; men ca. 10 Aar efter var denne I-hovedledning atter for lille, og der lagdes en 8" Ledning ved Siden af 5" Ledningen, atter som Følge af Byens Udvikling.

Ligeledes udvidedes Vandværkets Sugeledninger til Dyr-

haven og til Fillerup. C. E. Gall var i mange Aar Formand for Vandværket og Hofjærgemester v. Holstein Rathlou Bestyrelsesmedlem. Byen har siden i det væsentlige været forskaanet for Tyfus.

HUNDEGALSKAB.

1855 plages Egnen af Hundegalskab og paany 1877; der vides dog ikke at have været noget specielt Tilfælde i Odder By.

OLDENBORRER

optræder ligeledes i 1876—77 og udbreder sig senere videre ud over Kommunens Grænser og bliver en frygtelig Plage. Larverne opaad Roden af Planterne, der som en Følge heraf visnede og manglede Kærne, forsaavidt angik Kornsorterne.

Omkring 1880 begyndte Indsamling af disse ved Kommunens Foranstaltning og brændtes højtidelig for offentlig Regning. De ældre mindes endnu Malermester Bruuns Billede af

Karetmager Rasmussen og Hofjærgermester v. Hølstein Rathlou, der som de gode Kammerater, de var, hjalp hinanden med Brændingen af Oldenborrer.

1883 samles 10,000 Pd. Oldenborrer.

VEJVÆSENET.

Odder Byes Gade forbi Kroen bestod for ca. 60 Aar siden af et bundløst Ælte, hvor Folk henkastede Fyld fra Brønde og Kældere, men der var i Midten af Gaden en Række store Sten, saa at Fodgængere i snavset Føre kunde springe fra en Sten til en anden.

1858 brolægges Gaden fra Sandagers Mølle til Raupachs ved Hjælp af mange private Bidrag mod Protest fra Beboerne i Svorbæk.

1859 udførtes Vejarbejde delvis efter Licitation i Kommunen. 1869 bygges Bro første Gang ved Neder Mølle og en Gangbro ved Kirken. 1872 brolægges fra Hotel Hads Herred til Apoteket. 1875 købes en Forbindelsesvej, Apotekergyden. 1878 dækkes Vejgrøften langs Sparekassen mod at der nedlægges Rør, der vedligeholdes paa Stamhusbesidderens Bekostning. 1914 anlagdes fin Chaussé-Brolægning paa Skole- og Jernbanegade.

Den 22. August 1850 faar cand. pharm. Lauridsen, Bræstrup, Bevilling til et Apotek i Odder, hvilken Bevilling den 31. December 1850 overføres paa Aaby, der bygger det første Apotek. 1858 andrager Landboforeningen om at faa Session afholdt i Odder, hvilket bevilges.

Forskellige Forstanderskaber andrage om en kørende Post til Aarhus 2 a 3 Gange ugentlig; nu har man 6 Tog om Dagen. 1870 købes 2 Td. Land til Markedsplads (den nuværende Stationsplads) for 400 Rdl. pr. Td.; samtidig ligner Raaet Halvdelen paa Formue og Lejlighed. 1871 tilpligtes Amtsforvalteren til at modtage Skat i Odder. 1884 sælges den gamle Markedsplads 10,625 Kv.-Al. a 85 Øre pr. Kv.-Al. og en Del af Skolelodden a 30 Øre pr. Kv.-Al.

BYENS FREMTRÆDENDE MÆND.

Som en Følge af Byens Stilling som Landsby har i tidligere Tid de Mænd, som — med eller mod deres Villie — har virket for Byens Udvikling, været Landbrugets Mænd. I den gamle Landsby Odder synes ikke før ca. 1850 at have været fremragende Mænd.

Proprietær *N. J. Secher*, Faurgaard, f. 1803, var Sogneforstanderskabets første og mangeaarige Fmd.; han var tillige Fmd. for den i 1853 stiftede Landboforening og var 1848 Delingsfører i Landestormen, han var en særdeles dygtig og energisk Mand, og der er ingen Tvivl om, at han, vel mest indirekte, har støttet Odder By; at han har følt sig knyttet til Byen, fremgaar blandt andet af, at han, skønt allerede fraflyttet Egnen, dog valgte sit Gravsted paa Odder Kirkegaard, og oprettede et lille Legat for trængende.

Tyendekommissær exam. juris. *R. Andersen*, f. 1807 i Fillerup Overmølle, senere Ejer af Vejlskovgaard, Cancelliraad, drev juridisk Forretning i Byen, Næstfmd. i Landboforeningen, i nogle Aar Forstanderskabets Fmd.; han efterlader sig her i Byen et smukt Minde i „Cancelliraad Andersen & Hustrues Stiftelse“, en monumental Bygning med fri Ophold for ældre, svagelige Følk, og flere Legater.

Viggo v. Holstein Rathlou, f. paa Rathlousdal 1821, studerede i sine unge Aar i Tyskland, blandt andet i Kiel; det var en ualmindelig helstøbt Personlighed, skønt han efter Sigende i sine unge Dage var noget vild, og duellerede hyppigere end Sædvane var i Hejdelberg, en Øvelse, som han nød godt af ved Oprørets Udbrud i Kiel, hvor han maatte forsvare sig med en Ryttersabel, for ikke at blive tvungen ind i Oprørernes Rækker. Som omtalt under Krigen var han Fører for jydsk Herregaardsskytter i 3-Aars-Krigen, og senere Slægter rejste ham Bautastenen, medens Fr. VII. skænkede ham Ridderkorset under Revuen ved Vejle. Han boede i mange Aar paa Rathlousdal, som gift med sin ældre Broders — Stam-

husbesidderens — Enke. v. Holstein Rathlou nærrede Interesse for Landbrug og Havebrug, holdt Foredrag i Odder Kro, baade om dette Emne og meget andet, hans Energi smittede Forsamlingen, enten Foretagsomheden gjaldt sociale Fremskridt eller en L'hombre i Klubben om Aftenen med Proprietær Matzen, Petersminde; der spillede en Tid hveranden Aften — der siges uden Tab for Matzen. v. Holstein Rathlou var Medstifter af Sparekassen 1862 (ejes af Lundhof) og dens første Fmd.

Kammerraad *P. A. Kjørbo*, Dbmd, f. 1810 ved Christiansfeldt, Fæster af Skægs Mølle lige uden for Odder, røgtede en overordentlig Mængde Tillidshverv og var en særdeles betydelig, evnerig, til Tider vel ogsaa hidsig Mand. I Krigsaaet 1864 ydede han Byen og Egnen store Tjenester, som man viste sin Erkendtlighed for, ved efter Krigen at skænke ham en smuk Gave. Da han under et Dyrskue i Aarhus ytrede separatistiske Ideer om en Landboforening i Odder for Hads Herred, afbrødes han med de Ord: Møller Kjørbo er ikke Hads Herred, svarede han med kraftig Røst: Jeg er Hads Herred. Hans Energi lod ham ingen Ro før hans Ord var Sandhed, og han fik stiftet den stedlige Landboforening; han var fra Begyndelsen Dommer, senere Fmd. og senere Æresmedlem. Han var i mange Aar Sogneraadets Fmd. og administrerede Kommunen godt — men ret enevældig — og der var vist mange, der havde Ærinde til Sogneraadets Fmd., som var lidt ængstelige ved at banke paa Døren, særlig naar de skulde hæve Penge. Hans Beslutninger var vel overvejede og urokkelige, og den lille iltre Mand med de rappe Bemærkninger var ikke nem at debattere med. En Søn af ham er nu Generaldirektør for Postvæsenet.

Gaardejer *Jens Nielsen*, Dbmd., Sander, var i mange Aar Sogneraadets fmd. og ligeledes i mange Aar Fmd. for Sparekassen, Odder Andelsmejeri samt for Odder Dagblad m. m. Skønt Landmand, har hans Virkefelt dog været Odder By, og hans største Fortjeneste er formentlig Oprettelsen af Odder Andelsslagteri 1888, der næppe uden hans energiske Bestræbelser var bleven til Virkelighed. Andelsslagteriet har haft saa megen Betydning for Byens Udvikling, at man alene af den Grund maa indrullere Landmanden Jens Nielsen som Byens Mand.

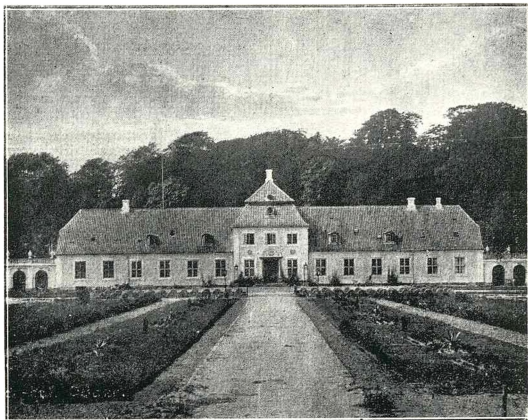
C. E. Gall købte Farveriet 1859 af Woetmann og oparbejdede en stor Forretning som Farver og Fabrikant; han har

i mange Aar været Haandværkerforeningens Fmd., og deltog med Iver i Diskussionen om alle Spørgsmaal, blandt andet skylder Odder Vandværk denne Mand særdeles meget, baade for Oprettelsen og dels Driften. Hædret med Fortjenstmedaillen i Sølv. Hans særlige Fortjeneste er Alderdomsboliger for Haandværkere.

Harald Holch, f. i Kallundborg 1814 og Søn af Major Anders v. Holch, købte i Halvtredserne Odder Kro, havde tillige Købmandshandel og Bageri, var en af de første Mænd i Byen, som højnede sig over Mængden. Skønt han tillige drev et mindre Landbrug, opfattedes han dog ikke som egentlig Landmand, og uagtet han havde en umaadelig stor Virksomhed som Forhandler af Korn og som Postekspedient, var han tillige Landboforeningens Kasserer og i 15 Aar dens Fmd. Han var tillige Medstifter af Sparekassen, en Tid Medbestyrer, Medstifter af Odder Haandværkerforening 1859 og daglig Gæst i den stedlige Klub; han overkom en hel Del. Hans Søn, Andreas Holch, har efterladt sig et smukt Minde i et Legat til Fordel for Haandværkerforeningen paa 5000 Kr., efter at han som Udgiver af Ugens Nyheder havde overdraget sin Forretning og Ejendom til P. W. Møller.

Hofjægermester *Emil v. Holstein Rathlou* til Rathlousdal, f. 1849, har i mange Aar omfattet Byen med Interesse, har 2 Gange været Medlem af Sogneraadet, Medstifter af Rathlousdal-Odder Vandværk, ved hvilken Lejlighed han stillede Kilderne paa sin Ejendom til Raadighed uden Erstatning og forøgede senere de til Vandværket nødvendige Arealer, uden at der var Tale om nogensomhelst Betaling. Senere har han skænket Byggegrund saavel til Gasværket som til Elektricitetsværket og i 1898 til Udvidelse af Odder Torv — et Tilfælde, der vist nok er enestaaende, da Grunde, tilstødende Torvet, jo altid betales med stor Pris. Mange Gange har denne Mand stillet sine økonomiske Midler til Raadighed for Henstillinger fra Byen om Bidrag til offentlige og sociale Formaal, til Eks.: Skovarealet til Hotel „Phønix“ for en mindre Udbetaling, der saa nogenlunde kunde siges at holde ham skadesløs, og lade Haandværkerforeningen tage Fordelen af Jordens Beliggenhed. Han var i nogle Aar Fmd. for Hads-Ning Herreders Jernbane og røgtede denne Gerning fortrinlig, hvad han aabenbart ikke selv troede, og som beskeden Mand vilde han ikke staa Udviklingen i Vejen; saaledes er man tilbøjelig til at tro hans Raisonnement. Hans Ulyst til at være fremtrædende og hans

Kærlighed til Opholdet paa Hesseløen bidrage vel ogsaa sin Del. For den yngre Slægt er han nu snart fremmed her paa Egnen, men de ældre, der har kendt ham, skænker ham ofte en venlig Tanke paa hans fjerne Ø. Jeg tror, Følelserne er gensidige, Tankerne ligesaa.

„Rathlousdal“.

P. S. Thomsen nedsatte sig i Byen som Manufakturhandler i Tredserne, men omdannede siden Ejendommen til Thomsens Hotel, som senere bortforpagtedes og tilsidst solgtes. *P. S. Thomsen* har udført meget og godt Arbejde i Kommunens Tjeneste og var blandt andet Medstifter af Kreditforeningen af Grundejere paa Landet, senere Direktør for samme. Han har været en saare virksom Mand, og sjældent har man forhandlet om offentlige Sager uden at Trekløveret Raupach, Gall og Thomsen var med. Sogneraadsmember i flere Aar. Væsentlig paa Thomsens Initiativ stiftedes Odder Gasværk som Andelselskab, og han har siden været dets Direktør. Trods sin høje Alder er *P. S. Thomsen* lige ivrig for sine Ideer og for sit Arbejde.

Købmand *Raupach* tilhører en Slægt, hvis Navn er kendt flere Hundrede Aar tilbage; han var en lille, særdeles ihærdig

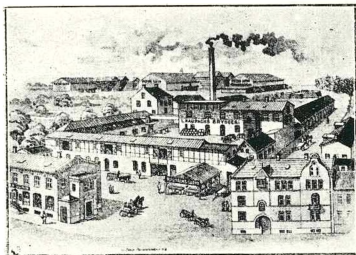

Fra Flyverbesøget i Odder 1916.

Teknisk Skole.

Mand, der foruden sin store Virksomhed som Købmand, Landmand, Maltgører, Cichorietørrer og tilsidst Ølbrygger, udfoldede en rastløs Virksomhed for det offentlige, for hvilket han hædredes med Fortjenstmedaillen i Sølv. I Forening med Møller K. Jensen byggede han, med et lille Tilskud, 150 Rdl., fra Kommunen, Broen ved Neder Mølle, opfyldte Vejen hen i Aaen og satte dets derværende Granitmur samt paatog sig sammes Vedligeholdelse i en Aarrække. Hans Søn, *Lorenz*

L. Raupachs Bryggeri & Maltfabrik.

Raupach, arvede den gamle Købmandsgaard og fortsatte Faderens Bedrift med Cichorietørreri, Maltgøteri og Ølbryggeri, hvilket sidste i de senere Aar under hans Ledelse er vokset betydeligt. Hans stille bramfri Fremtræden og store Beskedenhed har

gjort ham til en afholdt Mand af alle, som kender ham, som en flittig, ihærdig Mand. Han har hævdet den gamle „raupachske“ Gaards Ære og Anseelse paa bedste Maade, samtidig med at han passer sin Forretning med sjælden Agtpaagivenhed og Ro. Allerede i gamle Raupachs Tid var Købmandsforretningen udlejet til Jantzen, en Slægtning af Ejeren, der senere gik i Kompagni med den da her i Byen da ukendte unge Georg Nielsen, der faa Aar senere var Eneindehaver af Forretningen.

Raupachs Efterfølger, *G. Nielsen*, viste sig som ualmindelig dygtig Forretningsmand, talte lidet eller slet intet med Kunderne, men vandt desuagtet Folks Tillid og hævdede sin Forretning til en af de største udenfor Købstæderne; hans Dygtighed viste sig særlig under de nuværende vanskelige Krigstider, da hans Forretning altid var vel assorteret med Varer. For godt 10 Aar siden fraflyttede han den raupachske Gaard og byggede sig paa Torvet en ualmindelig solid og smuk Ejendom til Kolonialhandelen, medens han paa Holsteinsgade byggede Forretning for grove Varer, indrettede Motordrift i La-

J. Raupach, Købmd.

Georg Nielsen, Købmd.

A. Eriksen, Landinspektør.

L. Raupach, Ølbrygger.

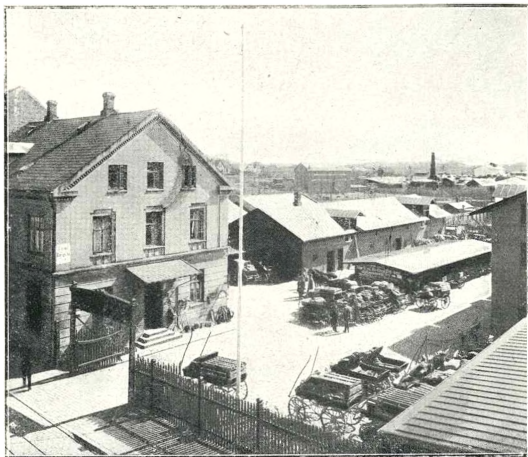
N. Johannesen, Skomagermester.

Jess Pedersen.

gerbygningerne i stor Stil til Møllebrug, samtidig med at han fungerede som Fmd. for Handelsforeningen og for Bankraadet i Odder Bank. Trælasthandel og Odder Guldlistefabrik. G. Nielsen, synes som Købmand at have et videre Udsyn end de fleste under vanskelige Forhold; han vil altid mindes i Byen for sin Virksomhed.

Efter at han var fraflyttet den raupachske Gaard blev Købmandshandelen der overtaget af *Peter Lund*, der tidligere havde

Georg Niensens Korn- & Foderstofforretning

været Ekspedient i Forretningen, men senere Købmand i Askov. Man vidste jo nok, at P. Lund var kendt med Forretningens Kunder, men var alligevel spændt paa, om Kunderne blev paa Pladsen eller flyttede med G. Nielsen til den nye Plads.

Da Odder Byes Kundekreds i disse Aar udvidede sig saa betydeligt af flere forskellige Grunde, samtidig med at den enkeltes Forbrug udvidedes saa betydeligt for Landboernes Vedkommende, blev Resultatet, at der blev tilstrækkeligt til begge.

Peter Lund har i den forløbne Tid vist sig at svare til de Forventninger, Landboerne nærede til ham fra hans unge Dage,

og har samlet sig en talrig Kundekreds. Han er Fmd. for Landbobanken i Odder, der under hans Ledelse synes at trives godt, ligesom hans egen Forretning; Handelen er meget

Hj. Andersens Kolonial- & Delikatesseforretning.

Interiør fra Hj. Andersens Kolonial- & Delikatesseforretning.

omfattende i grove Varer og Foderstoffer. De to større Købmænd, G. Nielsen og Peter Lund, drev begge hver sin Trælastforretning, men 1. November 1908 gik begge Forretninger

op i en, nemlig Odder Trælasthandel A.S. Det synes som om Oplandet har været for lille til 2 Forhandlere af Træ-

Peter Lunds Kolonialforretning.

last, men at en eneste Forretning bedre kunde optage Konkurrencen med de større Byer, i alt Fald er Om sætningen steget betydeligt under Direktør Udsen-Hansens Styrelse. Trælasthandelens Vognemøder man overalt

i Oplandet, ofte meget langt fra deres Hjemsted. Direktøren synes i fortrinlig Grad at vide, hvad Publikum ønsker at købe,

A S. Odder Trælasthandel (Dir. P. Udsen-Hansen).

og at være velforsynet. Den gemytlige velproportionerede Direktør er allevegne vel set.

A/S. Odder Trælasthandel har en Aktiekapital paa 100,000 Kroner.

A/S. Odder Bank.

Bestyrelsen er: Købmand Georg Nielsen, Peter Lund, Odder, Konsul G. Stilling, Aarhus; administrerende Direktør: P. Udsen-Hansen. Forretningen er startet 1. November 1908 og fører foruden Trælast alle Bygningsartikler.

Efterhaanden som Næringslivet i Odder udviklede sig, føltes mere og mere Savnet af et Institut, som kunde besøge Befolkningens bankmæssige Omsætning. Hads Herreds Spare-

& Laanekasse, oprettet i 1863, havde i Aarenes Løb indsamlet betydelige Virkemidler, men bankmæssig Virksomhed laa udenfor dens Formaal. I Odder By hævdede sig, særlig fra Handelsstanden, jævnlig Røster om Etablering af en Bank, men Tanken kom dog først til Udførelse i Slutningen af 90'erne.

Med Hotelejer P. S. Thomsen som Formand nedsattes et foreløbigt Udvalg, der skulde sørge for Tegning af Aktier og Ud-kast til Love. Oprindelig var det Meningen, at Aktiekapitalen skulde være 50,000 Kr., men den gode Tilslutning, som Sagen fandt, gjorde, at Grundkapitalen straks kunde fastsættes til 75,000 Kr.

Den 16. December 1898 afholdtes med Distriktslæge Schäfer som Dirigent den stiftende Generalforsamling, hvorved Lovene vedtoges og valgtes en Direktion, bestaaende af Partic. C. E. Gall, Herredsfuldm. Sommer og Hotelejer P. S. Thomsen, alle af Odder, medens Bankraadet kom til at bestaa af Hofjægermester v. Holstein Rathlou til Rathlousdal, Købmændene P. W. Møller og Georg Nielsen, Mekaniker Christensen, Tømrermester, Løjtn. Chr. Jensen, alle af Odder, Gaardejer N. Jacobsen af Ankær og Lærer Jeppe af Gyllingskov.

Den 9. Februar 1899 holdt Bankraadet det første Møde og valgte Købmand P. W. Møller til sammes Formand og daværende Sparekassebogholder, Herredsfuldm. Sommer til administrerende Direktør. Virksomheden aabnedes den 4. April s. A. midlertidig i Enkefru Brechlings Ejendom paa Rosensgade med Kontortid hver Søgnedag fra Kl. 10—12 Formd., Markeds- og Torvedage Kl. 10—1.

I Sommeren 1900 flyttedes Kontoret til Ejendommen Torvet 8.

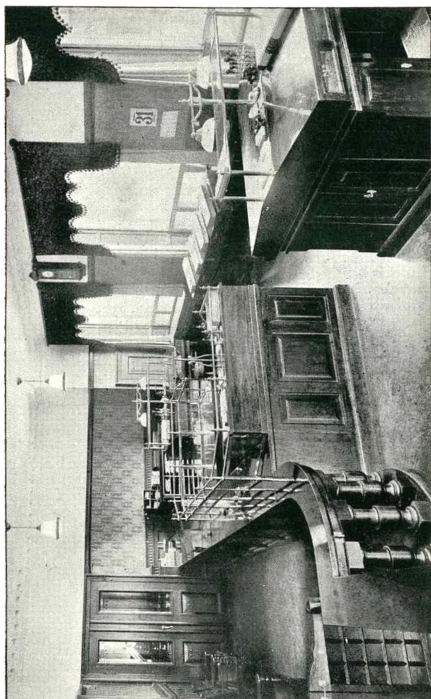
Forretningen tiltog hurtigt, og allerede i Februar 1903 fremkom Forslag om Udvidelse af Aktiekapitalen, og ved Generalforsamlingen den 12. Juni s. A. vedtoges det at fordoble Aktiekapitalen til ialt 150,000 Kr.

Tegningskursen for de nye Aktier sattes til 106.

Bankens Virksomhed forøgedes vedblivende, og for yderligere at komme i Kontakt med Oplandets Beboere anlagdes fra 1. Oktober 1905 ugentlige Kontordage i Malling og Hunds-lund.

Ved Udløbet af Bankens 8. Regnskabsaar den 31. Marts 1907 var Indlaanssummen vokset til 1,960,364 Kr., og man fandt derfor en yderligere Udvidelse af Aktiekapitalen for til-

raadelig. Generalforsamlingen vedtog den 6. Juni 1907 i Stedet for Udbytte at tildele Aktionærene $\frac{1}{2}$ Friaktie, og derhos indbyde til ny Aktietegning af 75,000 Kr., hvorved Aktiekapi-

Interior fra Odder Bank A/S.

talen ialt vilde blive bragt op til 300,000 Kr.; da den nye Aktietegning imidlertid gav et Resultat af 97,400 Kr., udvidedes Aktiekapitalen med det tegnede Beløb, med Ret for Ledelsen

til ved bekvem Lejlighed at anlægge en Aktiekapital af ialt 350,000 Kr. Aktiekapitalen er nu 320,000 Kr.

Antallet af Bankraadets Medlemmer forhøjedes 1908 fra 7 til 9, særlig til Støtte for Kontordagene i Malling og Hundslund, for at vække Interesse for Banken i Oplandets Yderkanter.

C. E. Gall og P. S. Thomsen frattraadte Direktionen den 1. April 1911, og samtidig tiltraadte L. W. Krogh, hidtil i Handelsbanken i København, som administrerende Direktør.

Efter at Gylling Bank i 1913 var opløst, har man optaget dennes Virksomhed med en ugentlig Kontordag i Gylling med et særdeles tilfredsstillende Resultat.

I 1916 er Bankens Lokaler til Efterkommelse af Tidens Krav underkastede en betydelig Omforandring og Udvidelse, hvorhos der er indrettet nye brandfri Box- og Arkivrum samtidig med at Bygningens Ydre er forskønnet.

I de seneste Aar er Forretningens Omfang tiltaget i meget høj Grad med stor Tilgang af nye Kunder, saavel i Byen som paa Landet.

De samlede Indlaansmidler andrage nu tilsammen 3,500,000 Kroner.

Udbytte 1915—16 8 pCt.

Nu bestaar Bankraadet af Købmand Georg Nielsen (Formand), Købmand Peter Bentzon, Købmand Carl Sørensen, Lærer A. J. Andersen, Fabrikant R. Christensen, Hotelejer Maltha Rasmussen, alle af Odder, Købmand J. Torstensen, Malling, Partic. J. P. Jensen af Hundslund og Gaardejer Hesselvig Pedersen af Tvenstrup.

Bankens Direktører er L. W. Krogh og H. Sommer.

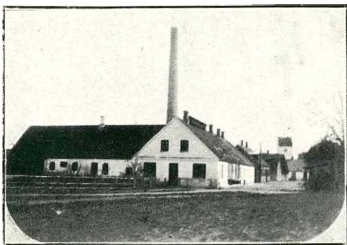
ANDELSMEJERIET „AAHOLM“

stiftedes i 1884 væsentlig af Odder Sogns Beboere, som et af de første Andelsmejerier i Egnen.

Det har med Undtagelse af den allerførste Tid, da Forholdene var noget uvante, gaaet sin jævne og støtte Gang.

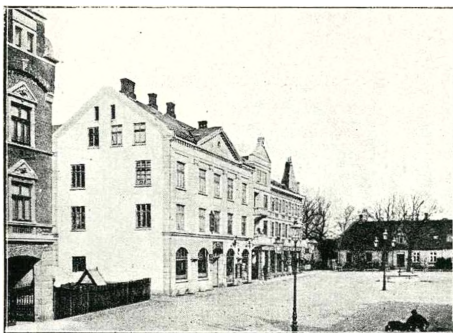
Den mangeaarige Mejerist, Hergaard, som kom 1 Aars Tid efter Mejeriets Oprettelse, gik siden over og blev Maskinhandler i Aarhus, og efterfulgtes af den nuværende P. Nielsen, som

nu har været der ca. en Snes Aar. Saavel Mejeristen som Mejeriets Bestyrelse har stillet sig velvillig overfor de Krav, som Byen, som stor Forbruger af Mælk, Smør og Ost, fandt Anledning til at stille til Mejeriet. Mejeriet har sit eget Elektricitetsanlæg, og er tildels ombygget siden Anlægget, og da det har en rigelig Mælketilførsel, synes alt at gaa roligt til alle Parters Tilfredshed.

Andelsmejeriet „Aaholm“ (Bestyrer P. Nielsen).

2 Mælkevoogne derfra samt en fra Snærdildgaarden og en stedlig Mælkeleverandør i Byen forsyner denne med Mælk.

Det gamle Apotek.

Skomager *N. Johannessen* nedsatte sig i Byen 1888 paa en Tid, da Skomagere endnu syede Fodtøj.

Han begyndte under smaa Kaar, men da det hurtigt ryg-

Central-Hotellet (Ejer: N. Johannessen).

Odder Apotek (Ejer: N. Johannessen).

tedes, at der var „god Gang i Støvlerne“, fik han efterhaanden stor Forretning, og som flittig og paapassende Mand blev han saa økonomisk velstaaende, at han kunde bygge det store, smukke Hus paa Torvet foruden flere, hvor Vett & Wessel har Udsalg.

Efter at han ca. 1910 havde afhændet denne Ejendom til Manufakturhandler Bentzon, der var Lejer hos ham, købte han det gamle Apotek med Grund for 96,000 Kr., nedbrød

Peter Bentzons Manufakturforretning (Vett & Wessels Udsalg).

det til Grunden, og byggede her det store, prægtige Central-Hotel i 4 Etager lige overfor Torvet med 2 Fløje, hvori indrettedes 4 Butikker. Samtidig byggede han et nyt Apotek paa Rosensgade med Sidefløj langs Aabygade og senere andre store Bygninger. Johannessen skal have den Kompliment, at han forstaar at bygge Huse store og flotte med tiltalende Ydre, og dog skaffe en tilsvarende Indtægt af disse.

Endog som Hotelvært har Johannessen forsøgt sig, naar det kneb, med udmærket Resultat. — Hans Virksomhed har givet en hel Bydel Præg — Torvet.

A. Larsen,
Overlærer.

Peter Bentzon,
Købmand.

Chr. Petersen,
Conditor.

Vald. Hammer,
Materialist.

P. Nielsen,
Mejeribestyrer.

P. Jensen,
Skrædermester.

Lieutenant Chr. Jensen,
Tørmester.

D. Rise,
Kredslæge.

J. Jensen,
Møbelfabrikant.

Manufakturhandler *Peter Bentzon* overtog for ca. 20 Aar Vett & Wessels Udsalg her i Byen, og har siden den Tid øget Kundernes Antal i betydelig Grad, men har samtidig sørget for, at Varerne ogsaa kom rask nok ud ad Døren. Han er Købmand med Liv og Sjæl og enestaaende som Sælger, baade af Manufakturvarer, Cykler og Heste. Jeg tror ikke, Folk gør unyttig Modstand mod hans Bestræbelser for at sælge Kram; de ved godt, de slipper vanskeligt fri for den gemytlige Mands

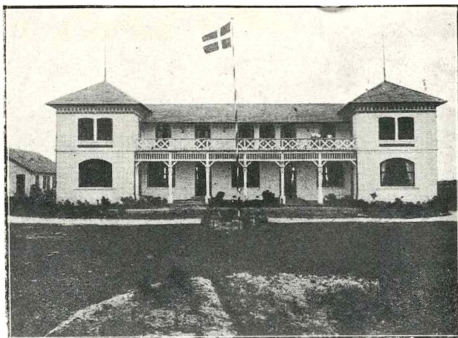

Chr. Petersens Conditori.

Overtalelser, hvorfor saa spille Tiden. Da han desuden er villig til at bytte med en Bil eller en Hest, endog med en Ejendom med eller uden Landbrug, forstaar man bedre, at det kan hænde, at han slaar en Handel af.

Conditor *Chr. Petersen* behøver egentlig ingen Omtale, thi han er kendt af alle, særlig af dem, der elsker en god Kaffe. Kun hans Flid er ikke alle bekendt, hvorfor den bør nævnes her. Som Badehotellets Ejer maa dog fremhæves hans gode Mad, hans dejlige Strand og — hans Avlsbrug; sidst, men ikke mindst, hans gode Humør en varm Sommer.

Isenkræmmer *Søren Madsen*, der for en halv Snes Aar siden overtog en ældre Forretning, der var gaaet en Del tilbage, synes helt ud at være sin Plads voksen, idet han har oparbejdet Forretningen saaledes, at Lokalerne maatte udvides med det dobbelte, og desuagtet synes den særdeles store Bu-

Saxild Badehotel (Ejer: Chr Petersen).

Søren Madsens Isenkramforretning.

tik at være overfyldt. Den beskedne Mand synes at gaa helt op i sin Forretning.

Snedkermester *J. P. Jensen* begyndte Forretningen 1908 og fik snart en stor Forretning. Skønt forøvrigt ingen Art er udelukket, har han dog særlig kastet sig over Fabrikation af Mahogni til Soveværelser og polerede Møbler, og det ses let ved et Blik paa Udstillingen, hvilken Side af Bedriften der staar Hjertet nær.

Thybo Christensen aabnede 1. Maj 1915 en Forretning som Installatør og mekanisk Arbejde samtidig med et Udsalg af Automobiles, Cykler og elektriske Artikler. Hans Virksomhed har formentlig lidt noget ved gentagne Indkaldelser som Militær, dels ved at afskære Adgang for Leverancer fra de krigsførende Lande.

Christianslund Tegl- & Kalkværk er oprindeligt bygget som mindre Anlæg, men omdannet som Ringovns-Anlæg 1890 og

Thybo Christensens Cykle- & Installationsforretning.

ejedes da af Bankdirektør H. Sommer, Arrestforvarer Blom og Gaardejer N. Munck, men Interessentskabet opløstes allerede 1898 og Sommer blev Ene-ejer. Siden den Tid er Virksomheden udvidet betydeligt, 1899 ved Anlæg af Cementstøberi, 1900 ved Kalkbrænderi, 1914 ved Køb af Cementvarefabrikken „Venne-lund“. Siden 1896 har Virksomheden været ledet af Direktør

J. P. Jensens Møbelforretning.

Joh. Sonne,
Direktør.

Carl Sørensen,
Købmand.

Hj. Andersen,
Købmand.

Cl. Davidsen,
Læge.

A. Normand,
Sagfører.

Chr. Pedersen,
Tricotagehandler.

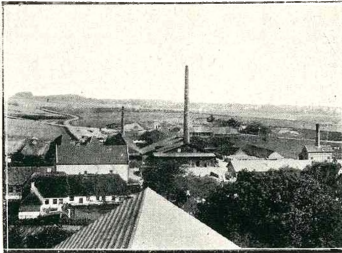
H. Merrild,
Tricotagehandler.

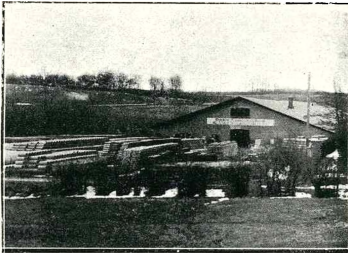
J. I. Jensen,
Skrædermester

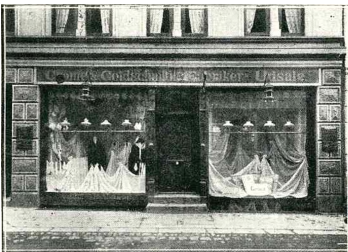
S. Madsen,
Isenkrammer.

Christianslunds Tegl- & Kalkværker.

Christianslunds Cementvarefabriker.

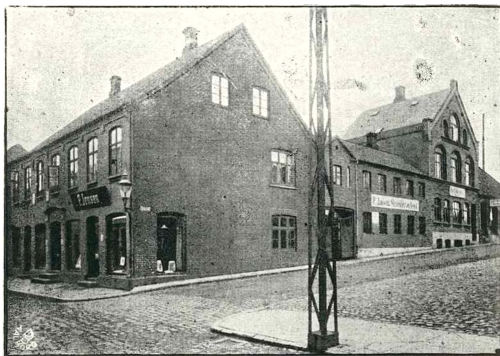

Crome & Goldschmidts Udsalg (ved Einar Nicolajsen).

Joh. Sonne, som med megen Flid har opledt bedre Raamaterialer og i det hele søgt at forbedre Produktionen.

E. Nicolajsen, Crome & Goldschmidts Udsalg, overtog Forretningen ca. 1910 efter Købmand Herting, der nedsatte sig som Grosserer i København.

Den unge Mand har forstaaet at holde den gamle, store Forretning sammen, skønt ukendt med Kunderne. Særlig maa bemærkes hans Smag for Vinduespyntning.

P. Jensens Skræder Etablissement.

Skrædermester *P. Jensen* kom hertil 1884 som Forretningsfører for Firmaet Holmbom & Thomsen, men overtog faa Aar efter Forretningen. Han forstod at samle en god Kundekreds om sin Forretning samtidig med, at hans Tid var stærkt optaget af offentlig Virksomhed, dels som Sogneraadmedlem, Formand for de fattiges Kasse i 6 Aar, Formand 8 Aar for Haandværkerforeningen, Bestyrelsesmedlem for Fællesrepræsentation for dansk Haandværk og Industri i 14 Aar, Formand for yngre Vaabenbrødre i 5 Aar; hans Hovedfortjeneste som Haandværkerforeningens Formand anses for at være Købet af Hotel „Phønix“ som Foreningens Ejendom, der synes at blive et godt Aktiv for Foreningen, efter at store Afdrag paa Gælden nu er skete.

Odder Savværk og Guldlistefabrik stiftedes som Aktieselskab 1. Maj 1912 med Chr. Thomasen som ledende Direktør.

Mich. Hansen,
Snedkermester.

Thybo Christensen,
Installatør.

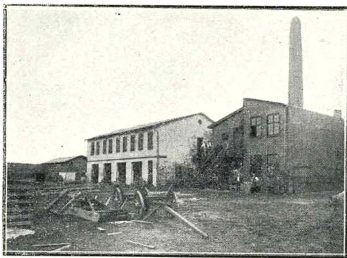
J. P. Jensen,
Snedkermester.

Hans Nielsen,
Maskinhandler.

Skønt Savværket er ret betydelig, har Selskabet dog ikke særlig lagt Flid paa den Side af Virksomheden, idet Lager af opskaaret tørt Træ fordrer stor Kapital. Derimod er Guldlistefabrikationen meget omfattende, dog endnu kun til Indlandets Brug. Forretningen beskæftiger ca. 40 Mennesker.

Hans Nielsen begyndte 1910 en Forretning i det mindre, med Landbrugsmaskiner af blandet Fabrikat, der efterhaanden udvidede sig betydeligt og gjorde større Plads nødvendig, hvorfor han købte Ejendommen

A. S. Odder Savværk & Guldlistefabrik.

paa Hjørnet af Rosensgade og Nygade, der maa siges at ligge belejligt for Landboerne.

Hans Nielsens Maskinforretning.

Skrædermester *J. J. Nielsen* købte for faa Aar siden den gamle Brechlingske Ejendom, nedbrød denne og bebyggede Pladsen med en stilfuld og smuk Bygning i mange Etager, hvor han finder god Plads til sin store Forretning; han maa siges at høre til Byens yngre

fremadstræbende Mænd. Snedkermester *Michal Hansen* købte afdøde Snedker Sørensens Forretning for ca. 6 Aar siden, har forstaaet at bevare den Soliditet, som Møbler bør have, og som var For-gængerens Specialitet, samtidig med at han forstod at modernisere sit Arbejde, som Tiden kræver.

Tricotagehandler *Merrild* begyndte for en halv Snes Aar siden en Forretning paa bar Bund. Skønt det ofte er vanskeligt for en ny Mand at slaa igennem, har *Merrild* ved trofast, energisk Arbejde forstaaet at slaa igennem, saa at Manufakturhandlere, der tidligere havde Tricotage,

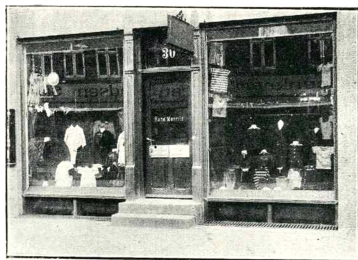
Dansk Beklædnings-Magasin (J. J. Nielsen).

har givet Slip paa denne Gren af Virksomheden. Købmand *Carl Sørensen* har for en halv Snes Aar siden ombygget sine Forretningslokaler ved at bygge et nyt stilfuldt Hus, der præ-senterer sig godt overfor Kirken.

Kommunens Regnskab har i mange Aar i ham haft en skrap Revisor, idet han anses som særlig Regnskabskyn-dig. Hans eget Regnskab bliver ført med pinlig-ste Nøjagtighed, samtidig med at hans Forretning er vokset meget betydeligt. Han

anses for en særlig god Forretningsmand, hurtig og adræt Eks-peditør. 1889 købte Snedkermester *Jens Jensen* det da ned-

brændte gamle Ølbryggeri, ind-rettede det til Snedkerværk-sted, ombyggede Ejendommen og indrettede efter-haanden en moderne Møbelfa-brik. Skønt *Jensen* var ung, el-ler maaske der-for, fik han snart en uventet stor Omsætning; den

Hans Merrilds Tricotageforretning.

unge Mand syntes at fremføre de ny Ideer, som han paa sine Rejser havde indsuget; hans Møbler havde et mere moderne Sving, end man var vant til, men hans Dygtighed standsede ikke ved at kunne fremstille Møblerne; han kunde ogsaa eks-portere den Del, som ikke var nødvendig for det stedlige Behov.

Han har en meget stor Arbejdsstyrke i Gang, og de mange

Michael Hansens Møbelforretning.

Maskiner i Møbelfabriken bevirker jo en stærkt forøget Produktion. Jensen er Formand for Grundejerforeningen.

Tricotagehandler *Chr. Pedersen* nedsatte sig i Byen 1889; han stammer fra den rigtige Tricotageegn Herring, og paa sin Vandringsaa han, at der kunde blive Liv i en Tricotagehandel her i Byen; han passer sin Forretning godt, saaledes at den vilde være en Pryd selv for større Byer.

Carl Sørensen's Kolonialforretning.

Urmager & Guldsmed *S. Joh. Hansen* hører nu til Byens ældre Borgere, der har oplevet Byens Fremgang, og stadig

Jens Jensens Møbelfabrik.

har søgt at holde sin egen Forretning paa Højde med Tiden; hvorfor han nu ombygger sit Hus i Aar for at kunne præstere en første Klasses Butik for sine mangeartede Varer. Hans Akkuratesse og Dygtighed er bekendt af den gamle Kundekreds, som steds har søgt hans Butik.

Tømremester Løjtnant Chr. Jensen hører nu snart til Byens ældre Borgere, idet han allerede 1884 byggede Valgmenighedskirken, som i Aarenes Løb er efterfulgt af mange andre Bygninger, deriblandt

flere for egen Regning. Han byggede ogsaa Odder Savværk og Guldfabrik for egen Regning, der senere overgik til et

Chr. Pedersens Tricotageforretning

S. Johs. Hansens Urmager- & Guldsmedeforretning.

Aktieselskab. Han har i mange Aar uden Løn været Brandvæsenets Leder, Sogneraadsmlem, Medlem af Bankraadet, Vurderingsmand for Kreditforeningen, Formand for Vandvær-

ket og Lærer i teknisk Skole m. v. Materialist *Valdemar Hammer* oprettede 1895 sin Forretning, og var da ung og helt

Odder Material- & Føvehandel (Vald. Hammer).

ukendt i Byen; hans Forretning omfatter væsentlig Malervarer og Tapet, men fører ogsaa et stort Lager af Tobak, foruden alle de mange Smaating, som hører under en saadan Handel. Hammer er nu en kendt Skikkelse i Byen.

Af stor Betydning for Byen har Valgmenigheden med dens Kirke og nu afdøde Pastor Malling været, for hvem der paa

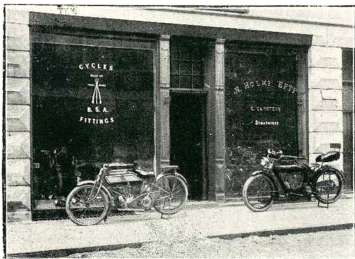
en Plads paa Kirkens Grund er rejst en Mindesten, ligeledes Højskolen og dens Forstander Dolleris. Den tidligere Driftsbestyrer Tornø har haft megen Betydning for teknisk Skole i Forbindelse med Malermester Bruun, den dygtige Operatør ved Sygehuset Læge Frandsen, den tidligere Fabrikant R. Christensen, Aalykke. Andre betydelige Mænds Navne som Astronom Köhl, Bankdirektør og Vurderingsmand til Kreditforeningen Niels Pedersen, fhv.

Valgmenighedskirken.

Vognfabrikant R. Rasmussen, fhv. Redaktør Videbæk. Fælleskraftstationen for Elektricitet, anlagt i Odder 1913, maa ligeledes siges at forøge Byens Tiltrækningskraft for de omgivende Landdistrikter, idet vi ved Selskabets Møder i Odder ser Folk langvejs fra, som sjældent ses i Odder.

Af Byens Beboere, som siden har gjort sig særlig bemærket, maa nævnes Billedhugger Thor Christensen, der har modeleret Medaillonen til v. Holstein Rathlous Bautasten samt Verdens stærkeste Mand Jess Pedersen, tidligere Kæremagerlærling her i Byen, nu antagelig Verdens mest berejste Mand, der synes at tale alle Sprog.

C. Carstens Cykle- & Motorforretning.

KENDTE NAVNE OG DATOER.

A. Larsen, Overlærer og Kordegn, f. 1849 i Nordskov pr. Kerteminde. Seminarieuddannelse; Lærer i 46 $\frac{1}{2}$ Aar (heraf 33 Aar i Odder); Formand i Odder Sogns Begravelsesforening 1914—17, Bestyrelsesmedlem i Lærerstandens Sygeforsikring 1911—17, Repræsentant for Aarhus Amt i Livsforsikringen „Fremtiden“ 1894—1917 og Revisor i samme Selskab 1906—17.

Løjtnant *Chr. Jensen*, Tømrermester, f. 1852 i S. Ørum pr. Højslev St. Uddannet som Tømrer hos sin Fader, har opholdt sig paa Thestrups Folkehøjskole, Officerskolens yngste Klasse, Aalborg Teknisk Skole og hos Arkitekt Weber Kursus. Bygmester, Indehaver af Odder Savværk og Guldstefabrik fra 1895—1912, driver siden Maskinsnedkeri og Tegner m. v. Brandinspektør i 27 Aar, Sogneraadsmlem i 6 Aar. I Bestyrelsen for Haandværkerforeningen i 4 Aar, Formand i 2 Aar, Bestyrelsesmedlem for Odder Tekniske Skole i 27 Aar og Lærer der i 20 Aar.

A. Eriksen, Landinspektør, f. 1859 i Fillerup, Odder Sogn, frekventeret den kgl. Landbohøjskole. Sogneraadsmfd. 1895—98, Medlem af Horsens—Odder Jernbanes Bestyrelse siden Anlægget og under dette valgt af Finansministeriet, Medlem af Sundhedskommissionen 2 Gange, Lærer i Teknisk Skole, to Perioder i Bestyrelsen for Sparekassen, tidligere Revisor. Fmd. for Athletklubben i Odder, et af Medlemmerne er Jess P., historisk Forsker, studeret noget Jura privat, har været beskæftiget med Vej- og Kloakanlæg, Vurderingsmand for Husmandskreditforeningen i Jylland i 19 Aar.

P. Jensen, Skrædermester, f. 1859 i Brøndum pr. Løgstør. Lært hos Skræder Mikkelsen, Løgstør, derefter arb. i København, Randers, Tilskærer hos Fr. Madsen & Co., Næstved,

Bestyrer af Forretningen i Odder fra 1884—94 og da overtaget den for egen Regning; Forretningen omfatter kun Herreskræderi og beskæftiger til Stadighed 7 Mand. Fmd. for Vaabenbrødreforeningen i 5 Aar og i Haandværkerforeningen i 8 Aar, Sogneraadet 1898—1904, Medlem af Fællesrepr. Bestyrelse for Dansk Industri og Haandværk i 13 Aar. I 6 Aar Fmd. f. Hjælpekassen samt Medlem af Menighedsraadets første Valgperiode.

Georg Nielsen, Købmand, f. 1861 i Vilhelmsborg. Uddannet hos H. M. Ellermann, derefter L. V. Svendsen. Etabl. 26. Maj 1888; Forretningen omfatter Korn- og Foderstoffer, Jern, Kul, Markfrø, Støbegods, Foderblandingsfabrik og Mølleri. Fmd. for Handelsforeningen, Fmd. i Odder Bank, Fmd. i A/S. Odder Trælasthandel & Guldlistefabrik.

L. Raupach, Brygger, f. 1863 i Odder. Virksomheden omfatter Maltgøroeri og Bryggeri, oprettet 1850, Cichorietørreri 1882.

Chr. Petersen, Conditør, f. 1863 i Møgeltønder. Lært hos C. Linnet, Møgeltønder, derefter arb. i forsk. Byer. Etabl. i Odder 1892, driver Saxild Badehotel, som er opført af P. i 1906; Saxild er bekendt for sin Strandbred, og Hotellet er i Sæsonen belagt af 140—50 Gæster.

Chr. Pedersen, Tricotagehandler, f. 1863 i Kollund, Rind Sogn. Oprindelig Landmand, derefter hos M. Pedersen, Vejle; etabl. i Hovedgaard 1886; etabl. i Odder 1887 eller 88, Byens ældste Tricotageforretning; driver tillige Strikkeri. Hans Hustru har i 8 Aar været Medlem af Sogneraadet.

Peter Bentzon, Manufakturhandler, f. 1866 i Draaby pr. Ebeltoft. Kom til Schou & Gliemann, Rønde, som Lærling 1880; har været hos samme Firma i 10½ Aar, de sidste 4 Aar som Bestyrer af en Filial i Hornslet, Magasin du Nords Udsalg i Aarhus i 3½ Aar; overtog i 1895 Magasin du Nords Udsalg i Odder, som er blevet en af de største Manufakturforretninger paa Landet i Jylland; er Bankraadsmedlem i Odder Bank siden 1909, i Bestyrelsen for Odder Gasværk siden 1912.

J. Nygaard, Sadelmager & Tapetserer, f. 1867 i Boulstrup. Lært hos O. H. Sørensen i Odder. Begyndt Forretning 1. April 1892, arbejdet med 1 a 2 Svende og 1 Lærling, og

har haft Arbejdet for samtlige større Herregaarde. I Haandværkerforeningens Bestyrelse fra 1896—1906 og Haandværkerforeningens Kasserer i 4 Aar.

P. Nielsen, Mejeribestyrer, f. 1868 i Glosunde, Lolland. Uddannet paa Møballe & Tvingstrups Mejerier, derefter Nøvling Mejeri pr. Herning; blev Bestyrer af Andelsmejeriet „Aaholm“ i Odder 1898. Modtaget mange Æresdiplomer og 1. Præmier for Mejeriprodukter. Kommunal Revisor.

Jens Jensen, Møbelfabrikant, f. 1869 i Hadsund. Lært Haandværket hos den gamle, dygtige, fint uddannede Snedkermester P. F. Jørgensen i Hadsund; har arbejdet i Tyskland og Schweiz i 4½ Aar, begyndte som Mester her i Odder 1. Juli 1893; nu beskæftiges der paa Fabriken ca. 25 Mand ved Møbelarbejde. Er Fmd. for Odder Grundejerforening, Fmd. for Odder Teknisk Skole, Næstfmd. for Odder Haandværkerforening, Medlem af Bankraadet for Hads Herreds Landbobank, Medlem af Odder Sogneraad, Taksationsmand for Grundejer-Kreditforeningen, Taksationsmand for Hypothekforeningen, Taksationsmand for Ejendomsskyld.

Joh. Sonne, Teglværksdirektør, f. 1870 i Risegaard pr. Aakirkeby. Uddannet i H. P. Bidstrups Bygningsforretning, Rønne, 1884—88, Teknisk Selskabs Skole, København 1889—94. Virksomheden omfatter Teglværk, Kalkværk og Cementvarefabrikation. Fmd. for Odder Bygningskommission fra 2. November 1897 til 2. Februar 1907, Fmd. for Odder tekniske Skole fra 18. September 1905 til 12. August 1915, Direktør for Christianslunds Tegl- og Kalkværk i Odder siden 1896, Direktør for Nordal Kalkbrud pr. Balle St. siden 1905.

Valdemar Hammer, Købmand, f. 1872 i København. Uddannet som exam. pharm.; lært paa Svaneapoteket i Aalborg. Forretningen startet 1895. I Bestyrelsen for Odder Handelsskole, konservativ Forening samt K. F. U. M.

Carl Sørensen, Købmand, f. 1875 i Odder. Uddannet i Colonial-Branchen i Aarhus. Kommunal Revisor siden 30. September 1909, i Styrelsen for Odder Elektricitetsværk, i Styrelsen for Fælles-Kraftstationen, i Bankraadet for Odder Bank.

Clemen Davidsen, praktiserende Læge, f. 1874 i Ribe. Medicinsk Embedseksamen fra Københavns Universitet i Vinteren

1901. Læge ved det kommunale Alderdomshjem, Medlem af Sundhedskommissionen.

P. Sørensen, Murermester, født 1874 i Torrild, lært Murerhaandværket hos sin Fader. Har været i Bygningskommissionen siden 1907, for Tiden Formand. I Haandværkerforeningens Bestyrelse siden 1913.

D. Rise, Kredslæge, f. 1876 i Rudme, Svendborg Amt, prakt. i Odder siden 1902, Kredslæge siden 1915. Formand for Sundhedskommissionen 1907—13.

J. J. Nielsen, Skræderm. og Ekviperingshandler, lært som Skrædder hos J. P. Rasmussen, Oldrup, og senere uddannet i større københavnske Forretninger. Grundlagde Forretningen 1899 under meget smaa Forhold, men er efterhaanden drevet frem til den største i denne Branche her paa Pladsen og i egen Ejendom.

P. Vendelbo, Direktør, f. 1877 i Norsminde, Malling Sogn, startede i 1913 A/S Vendelbo og i 1914 „De danske Fiskeres Fællesindkøb“, begge med Kontor i Odder og Lager i Københavns Frihavn. Disse to Forretninger, som P. V. er adm. Direktør for, driver en meget betydelig Omsætning i Fiskerier artikler en gros. I 1916 blev paa P. V.s Initiativ startet „Dansk Kutterbyggeri“ i Aarhus, ligesom P. V. ogsaa er dette Firmas adm. Direktør.

Mich. Hansen, Snedkermester, f. 1878 i Malling Sogn, udlært hos Forretningens tidligere Ejer og uddannet 4 Aar i Udlandet, Tyskland, Schweiz og Østrig. Etabl. i 1912.

Hans Merrild, Tricotagehdlr., f. 1878 i Ringsted, uddannet hos E. V. Merrild i Slagelse og hos J. Andersen i Nykøbing F. Etabl. 1900 i Odder. Byens største Specialforretning. Særlig Tricotage og Børnekonfektion.

Anders Normand, Sagfører, f. 1878 i Vejlbj ved Aarhus. Tog efter 4 $\frac{1}{2}$ Aars Forberedelse den juridiske Fællesprøve ved Universitetet, derefter Fuldmægtig i 3 Aar i Aarhus, 1 Aar paa Rathlousdals Godskontor, siden 1905 Sagf. i Odder. Virksomheden har udviklet sig normalt og Forretningen er nu ret omfattende. A. N. er Formand i Sundhedskommissionen og i forskellige faglige Foreninger.

Søren Madsen, Isenkræmmer, født 1880 i Lime, lært hos

Brødrene Koch, Aarhus. Etabl. 1908, købt Ejendom 1912 og udvidet Forretningen med Morsø Støbegods.

Hjalmar Andersen, Købmand, f. 1882 i Aarhus. Forretningen omfatter særlig Kaffe en gros & en detail, 1ste Kl.s Kolonial-Delikatesseforretning, Vine, Cigarer, Toiletartikler og Parfumer.

J. P. Jensen, Snedkermester, f. 1883 i Ørting, uddannet hos Joh. Christensen, Gylling, og J. Jensen, Odder, derefter hos K. Færck, Brønderslev, dernæst et Aar i Tyskland hos Gebr. Schøndorph, Düsseldorf, derefter paa Itzehoe Reform Fenstefabrik, 2^{1/2} Aar hos Sev. & Andr. Jensen og Otto Meyer, Kbhvn. Etabl. 1908 i Odder og driver Byens næststørste Møbelfabrik og beskæftiger ca. 10 Mand. Er B. M. for Odder Savværk og Guldlistefabrik.

S. Laursen, Snedkermester, f. 1882 i Vrigsted v. Horsens, lært Møbelsnedkeri i Horsens, senere arbejdet i Vejle, Aarhus, Berlin og München, været paa Vallekilde og Askov Højskole samt Teknologisk Institut. S. L. har privat Sløjdscole (Aftenskole), Træsløjd for Drengene og i 4 Vintre haft 20 a 25 Elever.

Hans Nielsen, Maskinhandler, f. 1883 i Ørting, opr. Landmand, etabl. i Odder 1909, driver Maskinforhandling med alle Landbrugsmaskiner. Byens største Forretning, som er oparb. fra en lille Begyndelse.

Thybo Christensen, aut. Installatør, f. 1890 i Dybl, lært hos Installatør Siliam Bjerre i Skive, derefter som Overmon-tør i 7 Aar hos samme. Forretningen omfatter elektriske An-læg af enhver Art samt Reparationer af Automobile og Motor-cykler. Etabl. 1915.

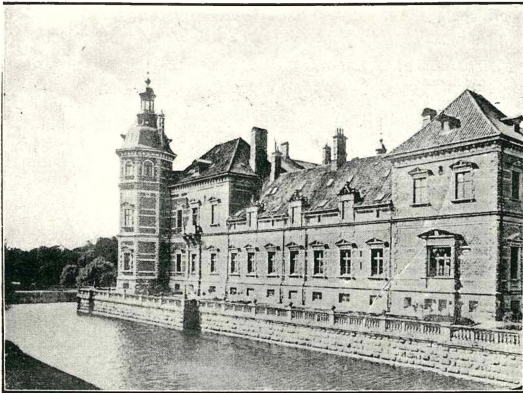

Redaktør M. MEJLBY

HAMMEL BY.

Frijsenborg.

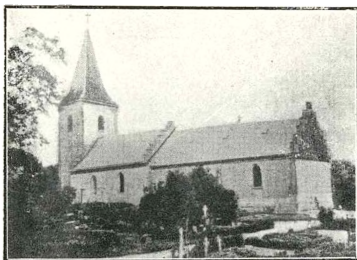
HVIS Folk i Almindelighed gav sig af med at tænke lidt nærmere over, hvilken umaadelig Betydning de to blanke Staalskinner har, ved hvis Hjælp Timer forandres til Minutter og Kilometer til Meter — saa sad man ikke i de respektive Amts-, Sogne- og Byraad og skændtes i snesevis af Aar om en Stump Bane. Saa bevilligede man straks de nødvendige Beløb — for at undgaa det unødige Tidsspild, der tillige betyder et Tab i Penge, som er langt større end det Beløb, der medgaaer til den paatænkte Bane.

Thi det er jo en Kendsgerning, der nu er gentaget indtil Trivialitet, at det er Banen, som har befordret denne eller hin Bys Vækst.

Hammel danner naturligvis ikke nogen Undtagelse fra denne Regel — tværtimod.

Før Aarhus—Hammel-Banen kom — i 1902 — laa Hammel som Tornerose uberørt, men lige stærkt efterstræbt af Byerne Aarhus, Silkeborg, Randers og Skanderborg. Der er omtrent lige langt fra Hammel til hver af disse Byer, og naturligvis gjorde disse Købstæder sig al mulig Anstrængelse for at hole til sig, lige saa meget hver af dem kunde orke.

Og naturligvis: En By, som ingen Bane har, er i høj Grad afhængig af sine større Naboer, og det kan ikke nægtes, at navnlig de Aarhus Forretningsfolk fik deres Lommer fyldt med klingende Møntsom

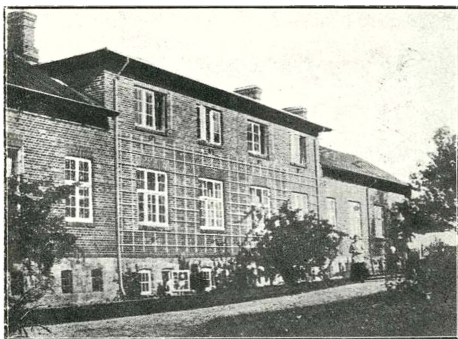
Hammel Kirke

og foretagsomme Handelsstand, som Byen fra samme Øjeblik fostrede.

Nu har Hammel næsten 2000 Indbyggere, og at den ikke er nogen ren Pærekøbing eller Snollerød, forstaar man, naar

Følge af denne Mangel ved Hammel. . .

Men i 1902 kom Banen; og dermed var Hammel frigjort fra sin ophøjede og selvbestaltede Formynder og „Beskytter“: Aarhus. Det altfor kærlige Favntag blev lidt efter lidt gjort virkningsløs af den unge

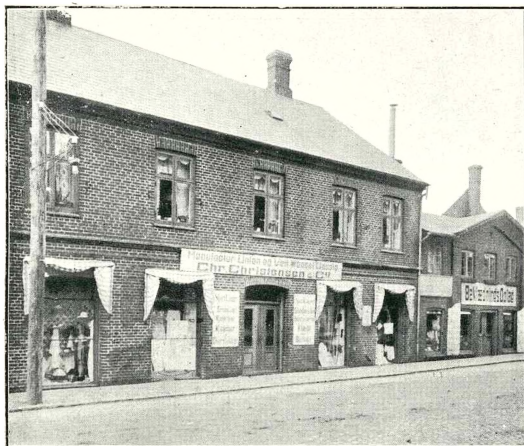

Sygehuset.

man hører, hvad der — blandt meget andet — findes i Hammel By:

Slakteri, Mejeri, Electricitetsværk (der blev opført samme

Aar — 1903 — som det i Aarhus), Vandværk, Bank, Sparekasse, Apotek, Realskole, Amtssygehus, Kommuneskole, Teknisk Skole (med Sommerkursus i Stenografi og Sprog), Ølbryggeri, Maltgørieri, Mineralvandsfabrik, 3 Hoteller, Klædefabrik, Bogtrykkeri, Cementvarefabrik, Markedsplads (med egentlig Marked), Maskinfabrikker, Landboforening, Sæde for Birkedommeren, Ting- og Arresthus, Telegrafstation, Postkontor, Jernbanestation, Præstegaard, Sagførere, Læger, Tandlæge,

Chr. Christensen & Co. (Vett & Wessels Udsalg).

Biografteater (naturligvis), stærk paa Vej til et Gasværk (efter Krigen) osv. osv.

Og endvidere har Hammel — foruden en foretagsom Handelsstand — en Haandværkerstand, som ingen „Købstad“ behøvede at skamme sig ved.

Endelig kan Hammel smigre sig ved at være Naboskab med Danmarks største Jordbesiddelse paa Enkeltmands Haand, nemlig Grevskabet „Frijsenborg“ med dets 20,000 Tdr. Ld., dets smukke, vildtrige Skove og den prægtige Hovedbygning.

Videre kan Hammel rose sig af at være i Besiddelse af et stort og godt, naturligt Opland, som det er lykkedes at fra-

vriste de 4 graadige Købstæder. Som Smørhullet i et svingende Fad ægte Risengrød ligger Hammel i Forhold til sit Opland. Ligesom Spiseren af Risengrøden føler sig i høj Grad draget af Smørhullet, paa samme Maade føler Oplandets Beboere sig draget til Hammel, thi der kan de faa alt, hvad Hjertet begærer.

Og en Omegn har Hammel saa ejendommelig og naturskøn, at Nedskriveren af disse Linier kalder Greisdalen ved Vejle

Realskolen.

Skibelund Krat ved Askov, Hohøj ved Mariager samt Himmelbjerget det rene Vand ved Siden heraf.

Det samme vil Turiststrømmen nok erfare, naar vi engang faar den ledet om ad Hammel.

Rejsende, der kommer til Hammel, faar ikke Indtryk af nogen lille By. Der er i Hammel pæne, brede og brolagte Gader og Fortove og mange store Forretninger, moderne indrettet med store Spejlglassruder osv. Hammel er jo nemlig en meget livlig og i høj Grad vaagen Forretningsby.

Endvidere findes der mange store, moderne Ejendomme, og i alle Byens Udkanter ligger der smukke Villaer — og som et beskyttende Bælte udenom det hele: Kolonihaverne; dem er der nemlig overordentlig mange af i Hammel. „Hver Mand sin Jord“ — er Feltraabet.

— — —
En af de ældste Institutioner i Hammel er Sparekassen

eller som dens officielle Navn er: „Frijsenberg-Faurskov Birks Spare- og Laanekasse“. Den har passeret de første 50 Aar,

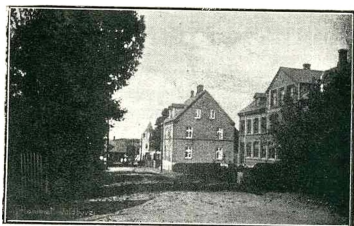
Dansk Textil-Udsalg ved Johan Andersen.

og skønt den kun har Kontordag en Gang om Ugen (Torsdag, der er Markedsdag), har den dog en aarlig Omsætning paa over 3 Mill. Kr. Samlet opsparet Reservefond paa 200,000 Kr.

Landinspektør *Langballe* er Direktør.

Hammel Bank er adskilligt yngre — nemlig fra 1906. Første Regnskabsaar (der kun var paa 9 Maaneder)

var Omsætningen 7,130,000 Kr.; i 1916 var den oppe paa 52,400,000 Kr., og den gaar stadig stærkt opad. Første Aar var Overskudet 3200 Kr., i 1916 var det 77,700 Kr. Reser-

Voldbyvejen.

vefondet er 100,000 Kr. Godsforvalter *Borchersen* er administrerende Direktør.

F. Hegaards Møbelforretning.

Hammel Andels-Svineslagteri er kun 11 Aar gammel; det blev oprettet i 1906, og det første Aar blev der slagtet ialt 2710 Svin; den samlede Aarsomsætning var da paa 172,300 Kr. I 1916 blev der slagtet 33,046 Svin, og Aarsomsætningen var da oppe paa 6,600,000 Kr.

I de forløbne 11 Aar er der slagtet henved 300,000 Svin, og den samlede Omsætning har været 27 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.

A. Christensens Træhandel.

Disse Tal belyser bedre end mange Ord, hvilken mægtig Betydning Andelsslagteriet har haft — og fremdeles har —

for Hammel og Forretningslivet i Byen. Naturligvis er Slagteriet indrettet efter de allernyeste moderne Principper; intet spares for til enhver Tid at holde Slagteriet fuldt paa Højde med Tidens Krav. Slagteriet har f. Eks. et Tip-top moderne Pølsemageri, ligesom det har indkøbt 17 ekstrafine Orner, der skal forbedre Svineracerne. Endvidere giver Slagteriet et større aarligt Tilskud til Svineavlens Fremme.

Sofus Jørgensen er Slagteriets adm. Direktør, og Købmand *C. Nielsen* er Formand i Bestyrelsen.

Hammel Elektricitetsværk blev oprettet samme Aar — 1903 — som Elektricitetsværket i Aarhus. Hammel var altsaa paa dette Omraade ved at være en Foregangsby. Man gik lige fra Petroleum til Elek-

A. Christensens Ejendom.

Fabrikant R. Pedersens Ejendom.

tricitet. Mellemstadiet — Gas — sprang man over. Men alligevel savner man haardt Gassen til Kogebrug; thi Primus-Apparaterne er nogle skrækelige Ose-Petere.

Der har ogsaa i den senere Tid været udfoldet Bestræbelser for at faa

anlagt et Gasværk i Hammel; men Sagen er — som saa meget andet — stillet i Bero til efter Krigen.

Elektrisk Lys bruges nu de allerfleste Steder i Hammel, saavel i Forretningerne som i de private Hjem samt til Gadebelysning.

Særlig imponerende er Elektricitetsværket naturligvis ikke, men det raader dog over en Maskinkraft paa 156 Hestekræfter,

fordelt paa 2 Dieselmotorer og 2 Sugegasmotorer.

Værket er anlagt efter 3-Leder-Systemet. Til Frijsborg er anlagt en Spændingsforhøjer paa Grund af den lange Afstand.

Elektricitetsværket er et Interessentskab. Det har 28 Garanter, og Forbrugernes Antal er nu 216.

Den største Forbruger er naturligvis Frijsborg; det kan somme Tider aftage Elektricitet til Lys for 1000 Kr. pr. Maaned.

Værket ledes og drives af Bestyrer *O. Christensen*, en ung, kundskabsrig Mand

med meget Initiativ og aabent Blik for alt, hvad vor moderne Tid kræver paa alle Omraader.

Hotelejer *Stöckelbach* er Formand for Interessentskabet.

A. Andersens Kolonialforretning
(Jul. E. Andersen).

Banegaarden.

Hammel tekniske Skole har over 20 Aar paa Bagen. I

adskillige Aar havde den til Huse i Haandværkerforeningens Ejendom, men der blev saa ofte flyttet rundt med den, og tilsidst fik Skolen Husrum i en Kælder, hvor der var saa lavt til Loftet, at man maatte hugge en almindelig Kakkelovn midt over samt grave Stumpen ned i et Hul i Gulvet for at den kunde faa Plads.

Forholdene blev tilsidst saa fortvivlede, at man besluttede at bygge en ny, flot teknisk Skole. Det skete i 1916 paa Initiativ af Borger-o. Haandværkerforenin-

Hammel Trælsthhandel (I A. Jørgensen).

gen, som satte 5000 Kr. i Foretagendet. Endvidere blev der skænket Gaver af en Række Institutioner samt Kommunen og nogle Private, og i Sommeren 1916 blev den nye Skolebygning indviet under stor Højtidelighed. Der er 6 Klasseværelser, alle lyse og rummelige, og Skolen er en Pryd for Hammel By samt til megen Ære for de Haandværkere, som har bygget den.

V. Bøndings Isenkramforretning.

Engelsk (med Elektricitetsbestyrer *Christensen* som Lærer) samt et Kursus i Stenografi — Worms letfattede — (med Redaktør *Mejlby* som Lærer).

Begge disse Kursus har vundet stor Tilslutning. Engelsk-

Elevantallet er nær ved de 50, og i Sommeren 1917 er der for- søgsvis arrange- ret Kursus i En-

Holdet tæller 30 Deltagere, og Stenografi-Holdet (der har maattet deles i 2) 44 Deltagere.

Skolens Forstander er Elektricitetsværksbestyrer *O. Christensen*.

Hammel Apotek — eller „Frijsenborg Apotek“, som dets officielle Navn er — blev oprettet i 1848 af Grev Frijs, som fik Bevillingen. Den nuværende Apoteker hedder *Oscar Klem*.

Hammel Vandværk er et Interessentskab med Sagfører *Chr. Jantzen* som Formand. Foruden mekanisk Drivkraft har Vandværket ogsaa en stor Vindmotor, saa det kan blæse Olie-Nævnets strenge Elektricitetsbestemmelser en lang Marsch.

Værket forsyner hele Hammel By med Vand, og dette gør det upaaklageligt. Kun om Sommeren kniber det med at klare Efterspørgslen efter Vand; men er dette Fænomen ikke ens for alle Vandværker Landet over?

DE KENDTE MÆND I HAMMEL.

Landinspektør *Langballe* er Sogneraadformand, og det har han været i over 30 Aar. Han er tillige Direktør for Frijsenborg-Faurskov Birks Sparekasse, ligesom han er Indehaver af en lang Række Tillidshverv.

I den lange Aarrække, han har staaet for Styret i Hammel Kommune, er Byen gaaet stærkt fremad, saavel i økonomisk som social Henseende.

Langballe er kun 65 Aar, og da Alderen ikke trykker ham, er der Sandsynlighed for, at han fremdeles i mange Aar maa faa Lov at staa ved Roret i Hammel Kommune. Det er ikke Legeværk i saa vanskelige Tider som disse.

Langballe er R. af Dbg.

Blikkenslagermester *P. Nielsen* har 37 Aar bag sig som selvstændig Borger i Hammel. Han hører til den Kategori af Haandværkere, der sætter en Ære i at være dygtig i sit Fag, og han er en Pryd for sin Stand i Hammel.

P. Nielsen har i en Aarrække været Medlem af Sogneraadet, og han har i en meget lang Aarrække været Formand for Hammel Haandværker- og Borgerforening, ligesom det er ham, der har Hoved-Æren for, at Hammel nu har faaet sin nye tekniske Skolebygning.

Men Borger- og Haandværkerforeningen er hans Alfa og Omega. I den er han Samlingsmærket, naar Bølgerne gaar højt.

Og det gaar tidt paa. Men de brydes paa den haarde Klippe, og under P. Niensens forstandige Førerskab drejes Skuden atter ind i smult Vand — bort fra de farlige Skær.

P. Nielsen,
Blikkenslager.

Sagfører, Bankdirektør *J. Borchersen* kom til Hammel for 38—39 Aar siden. Han begyndte som 2. Fuldmægtig paa Birkekontoet, etablerede sig senere som **Sagfører**, i hvilken Egenskab han hurtigt — paa Grund af sin store Dygtighed og personlige Elskværdighed — skabte sig et stort Klientel.

J. Borchersen,
Sagf. & Bankdir.

Nogle Aar senere blev Borchersen Skovkasserer for Grevskabet Frijsenborg, endvidere blev han administrerende Direktør for Hammel Bank, og 1. Januar 1917, blev Borchersen udnævnt til Godsforvalter paa Frijsenborg.

Borchersen har været Medlem af Hammel Sogneraad siden 1913.

Han er meget godgørende.

Sognefoged *M. Behrens* er som Borger den ældste i Hammel; han kunde nemlig den 1. Marts 1917 fejre 40-Aars Jubilæum som Bødkermester i Hammel. Det er dog mest som Sognefoged, Behrens har gjort sit Navn bekendt. Dette ingenlunde behagelige Hverv, som Krigen har gjort endnu mere vanskeligt end det var i Forvejen, røgter Behrens dog med Forstaaelse, og han har vundet sig en stor Vennekreds. Behrens er Formand for Hammel borgerlige Skydeselskab.

Købmand *Chr. Nielsen* kom til Hammel først i Firserne, da han overtog den af Købmand Panum drevne Forretning, som han nu har drevet op til en betydelig Størrelse.

Da Banen kom til Hammel, og Befolkningen begyndte at se sig om efter de Veje og Midler, der skulde skabe et større Hammel, greb Chr. Nielsen en af Chancerne: Andelsslagteriet. For dets Opretholdelse har Nielsen udrettet et mægtigt personligt Arbejde — han gik saaledes selv fra Dør til Dør og tegnede Grise.

Siden Slagteriets Oprettelse — for ca. 12 Aar siden — har Chr. Nielsen været dets Formand.

Ved Siden af sin store Købmandsforretning driver Chr. Nielsen et 40 Tdr. Ld. stort Landbrug, og saa faar han endda Tid tilovers til at varetage sin Gerning som Meddirektør i Hammel Bank.

Endvidere er Chr. Nielsen Indehaver af en lang Række Tillidshverv, saa han har ikke mange ledige Timer i Døgnet.

Hotelejer *Støckelbach* er Indehaver af „Ortveds Hotel“ i Hammel, der er et roligt Hotel, som er søgt af mange Rejsende. *Støckelbach* gav i sin Tid Stødet til, at Interessentskabet Hammel Elektricitetsværk blev oprettet, og han har siden Starten været Selskabets Formand og Kasserer. Han har ledet Selskabet med stor Dygtighed, og der er intet blevet sparet for at holde Elektricitetsværket paa Højde med Tidens Krav.

Chr. Christensen,
Købmand.

A. Christensen,
Købmand.

Johan Andersen,
Købmand.

Chr. Christensen begyndte 1894 Manufakturforretning i Gæstgiver Ortveds Ejendom i Hammel. Forretningen voksede og tog godt til, saa i Løbet af faa Aar blev Lokalerne for smaa; da Udvidelse i Ejendommen ikke kunde finde Sted, købte C. C. 1901 Farver Th. Thorups Manufakturforretning og overtog samtidig de Lokaler, hvori den drives; Th. Thorup grundlagde 1866 Hammel Farveri, Uldspinderi og Kludefabrik og senere Manufakturforretningen. 1905 overdrog A/S. Th. Wessel & Vett (Magasin du Nord), København, C. C. Eneudsalg for Hammel og Omegn; 1907 købte C. C. Ejendomskomplekset, hvori Forretningen var, og overtog dermed Farveriet og Kludefabriken. Forretningen er i Aarens Løb arbejdet betydeligt op og kan anses for at være en af de betydeligste Manufakturforretninger ved Landstationerne.

Træhandler *A. Christensen* er, hvad Englænderne kalder en „selfmade man“. Han kom til Hammel med to tomme Næver, og nu er han en af Byens Matadorer; men han havde en god Villie til at tage fat. Han begyndte som Træskomager og havde ved Siden af en omfattende Cykleforretning; endvidere er han Ejer af Hammel Cementstøberi, ligesom han driver stor Handel baade med Ejendomme, Heste og Kreaturer.

Han har i nogle Aar været Medlem af Hammel Sogneraad, og han er for Tiden bl. a. Medlem af Hammel Birks Repræsentantskab.

Manufakturhandler *Johan Andersen* er Indehaver af Dansk Textil-Udsalg i Hammel; han begyndte for 27 Aar siden med en Filial af Horsens Tugthus Udsalg, men startede nogle Aar efter „Dansk Textil-Udsalg“. Johan Andersen er en dygtig og energisk Forretningsmand, som har oparbejdet en stor Forretning.

Snedkermester *Hegaard* hører til de gode, gamle Haandværkere, hvem det mere er et Samvittighedsspørgsmaal end et Pengespørgsmaal at fremstille virkelig Første-Klasses „Kram“. Dette ved Publikum, og derfor søger de i stort Tal til F. Hegaards Forretning. Saavel Tegningen som Arbejdet efter denne udføres paa eget Værksted.

F. Hegaard,
Snedkermester.

R. Petersen,
Fabrikant.

C. Kiilsgaard,
Arkitekt.

Savværksejer *P. G. Graversen* kom til Hammel efter Bannens Aabning omkring ved Aarhundredskiftet. Han anlagde da et Damp-, Sav- og Høleværk, som siden er vokset betydeligt.

Slagteridirektør *Sofus Jørgensen* har siden Slagteriets Start — i 1905 — været dets ledende Direktør. Han er en ung Mand, men en ualmindelig dygtig Forretningsmand og klog Disponent. Hans Ledelse af det store Millionforetagende (aarlige Omsætning $6\frac{1}{2}$ Mill. Kr., 40,000 slagtede Svin) paa godt 3000 Andelshavere har vundet almindelig Anerkendelse.

Mejeriejer *Clausen* kom til Hammel omkring ved 1900 som Bestyrer af Mejeriet „Frijsenborg“. I 1916 købte han Mejeriet, som han har drevet betydeligt op trods stor Konkurrence.

Clausen, der er meget politisk interesseret, er Medlem

af Hjælpekassen, og han er Indehaver af flere andre Tillidshverv, bl. a. Formand for Venstre-Vælgerforeningen.

Maskinfabrikant *R. Petersen* kom til Hammel for en halv Snes Aar siden; han startede da et mekanisk Værksted, suppleret med Reparation af Biler, Cykler og Landbrugsmaskiner samt Autogen-Svejsning og Vulkanisering. Endvidere har han autoriseret Køreskole for Biler og Motorcykler, saa man forstaar, at det er en meget omfattende Forretning, som Petersen leder med stor Dygtighed.

A. N. Andersen,
Skolebestyrer.

Jul. E. Andersen,
Købmand.

I. A. Jørgensen,
Købmand.

Skomagermester *Rasmussen* kom til Hammel fra Aarhus omkring ved Aarhundredskiftet. Allerede tidlig kom han ind i Sogneraadet, hvor han har udrettet et stort Arbejde. Han er bl. a. Formand for den lokale Prisreguleringskommission samt for Huslejenævnet, og endvidere er han Medlem af Skolekommissionen samt Bestyrer af Hammel Telefoncentral.

Elektricitetsværksbestyrer *Ole Christensen* er forholdsvis ung — kun i Begyndelsen af 30'erne; han er en intelligent og kundskabsrig ung Mand, som med stor Dygtighed leder Hammel Elektricitetsværk, hvilken langtfra er nogen let Opgave — specielt under disse fortvivlede af Krigen skabte Forhold.

Men Christensen har hidtil ført Værket frelst gennem alle Skær, og der er ingen Tvivl om, at han ogsaa i Fremtiden vil formaa at overvinde Vanskelighederne — hvor store disse saa end maatte blive.

Christensen er tillige Forstander for Hammel tekniske Skole, og som saadan har han vist sig i Besiddelse af stor Lydhørhed overfor Tidens Krav, ligesom han har et aabent Blik for, hvad der tjener Ungdommen mest til Gavn.

Ogsaa her er Christensen Manden paa den rette Plads.

BYENS EMBEDSMÆND.

Birkedommer *Spleth* kom fra Samsø, hvor han var Fuldmægtig. Han har endnu kun været i Hammel 3—4 Aar; men han har allerede forlængst vundet Beboernes Tillid i den store Jurisdiktion, der hedder Frijsenborg-Faurskov Birk. Han er en yderst retfærdig og human Dommer, overordentlig jævn og ligefrem.

Slige Egenskaber paa et saadant Sted maa nødvendigvis tage Kegler, hvad de altsaa ogsaa i høj Grad gør.

Stationsforstander *Larsen* kom med Banen i 1904. Ogsaa han har vundet Sympati. Er Togforsinkelserne ved Statsbanerne en sørgelig Kendsgerning, saa er det omvendte Tilfældet paa Hammelbanen.

De Tog, som udgaar fra Hammel, gaar i hvert Fald præcis, det har mange maattet sande, som paa dette Punkt tog Fejl af Hammelbanen og Statsbanerne.

Postmester *Lepper* har været i Hammel en halv Snes Aar. Han er en flink og elskværdig Embedsmand, som med Dygtighed bestrider det ikke lille Embede, der knytter sig til Hammel Post- og Telegrafstation.

Pastor *Hasselbalch* er ganske ny for Hammel. Kun to Aar har han virket her, men ikke desto mindre har han sikret sig Pladsen i Hjerterne hos alle Medlemmerne af den store Menighed. Han er, som man tænker sig, Idealet af en Præst: I Kirken den ydmyge Herrens Tjener og udenfor denne jævn og ligefrem, ret et Billede paa, hvordan Menneskene burde være.

Pastor *Hasselbalch* er Formand for „Arbejde adler“ i Hammel samt for Hammel Sygeplejeforening; endvidere er han Bestyrelsesmedlem (han vilde ikke være Formand) i Hammel Afholdsforening.

Distriktslæge *Rendtorff* kom fra Skiveegnen for en Snes Aar siden. Han har i den lange Aarrække haft en stor Praksis, og mange er sikkert de Patienter, som er den nu ikke helt unge Distriktslæge taknemlig for, hvad han har udrettet for dem.

Sygehuslæge *Uldall* kom til Hammel fra Silkeborg for 5 Aar siden. Han har med megen Dygtighed forestaaet Ledelsen af det store Hammel Sygehus, og ved Siden deraf har han en mægtig privat Praksis.

Apoteker *Oscar Klem* har drevet Frijsenborg Apotek — oprettet 1848 — i hened en Snes Aar. Klem er en

yderst behagelig og elskværdig Mand, og han er meget skattet i Selskabskredse.

Dyrlæge *J. N. Jørgensen* har Ansættelse ved Hammel Andels-Svineslagteri, men desforuden har han en kæmpemæssig privat Praksis, og paa saa at sige alle Døgnets 24 Timer — saavel Nat som Dag — kan man se den raske Dyrlæge ligge og „støve“ paa Landevejen i sin lille graa, hvæsende Bil.

BYENS AVISER.

Hammel Avis, der trykkes i Skanderborg, har 28 Aar paa Bagen. Dets Redaktør er *M. Mejlby*, som bag sig har 7 Aars typografisk Virksomhed (paa Randers Amts Avis) og 8 Aars journalistisk Virksomhed (ved Randers Dagblad).

Hammel Socialdemokrat, der trykkes i Silkeborg, redigeres af Redaktør *Fagerlund*, som har lært Stenhugger-Professionen, men efter et Højskoleophold gik over til journalistisk Virksomhed.

LIDT HISTORIE.

Hammel kan passende deles i to Afsnit: Før og efter Banen. Inden Banen kom, førte Hammel Torneroses Tilværelse; da var det en Landsby med ene straatækte Huse og Gaarde, og det eneste, man den Gang vidste om Hammel, var, at det laa tæt ved Frijsenborg.

Men i 1904 kom Banen, og fra samme Dato begynder først egentlig det moderne Hammels Historie. Fra det Øjeblik kom der Fart i Udviklingen. Initiativet vaagnede, og det blev udnyttet; thi alle de større Virksomheder og Forretninger, som Hammel har, skriver sig fra Banens Aabning.

Som Hammel nu er med brolagte Gader, stor Hovedgade med Forretningskvarter, elektrisk Lys osv., minder den i alle Enkeltheder om en Købstad; der er ikke Spor landsbyagtigt over den. Kun ude i Byens Udkanter ligger endnu de straatækte Gaarde og Huse samt en Mængde Kolonihaver (hvert Menneske i Hammel er Haveejer).

En stor Del af Handels- og Haandværkerstanden i Hammel er lutter Ungdom, der „indvandrede“, da Banen blev aabnet; de maa øjensynligt befinde sig vel her; thi de tænker ikke paa at drage bort igen.

Hammel har Ord for at være en velstillet By, og noget er der om det. Skatteprocenten er kun $3\frac{1}{2}$ trods Krig og Dyretid; men Grev Frijs betaler ganske vist ca. Halvdelen af

Kommunens Skatteindtægt. Der er jævn Velstand hos en stor Part af Byens Borgere — fordi man passer paa, hvad man har — og der kan ikke siges at være mange fattige. Kun 33 af ca. 1500 Skatteydere er under fast Fattigforsørgelse.

Ogsaa Oplandets Beboere er ret velstillede; men det er jo ogsaa noget af vort Lands bedste Jord, der findes omkring Hammel.

Og vistnok ingen Steder træffer man saa flinke og elskværdige Folk som i Hammel og Omegn; det siger alle, som kender Forholdene.

Og indbyrdes lever Beboerne paa den bedste Fod med hinanden; der er jo nok politiske Partier som alle andre Steder; men de bekrieger ikke hinanden. Man ræsonnerer som saa: Der er Plads i Solen for os alle, og man respekterer hinandens Mening og Standpunkt.

GREVSKABET FRIJSENBORG

er Danmarks største Jordbesiddelse paa Enkeltmands Haand; med sine over 20,000 Tdr. Ld. rækker det ind over 4 Amter (nemlig Viborg, Randers, Aarhus og Vejle) og over 30 Kommuner, 84 Kvadratkilometer.

Selve Slottet, der er overordentligt smukt, er opført 1867. Skovene, som dækker et Areal paa over 13,000 Tdr. Ld., er rige paa Vildt, og de aarlige Klapjagter paa Frijsenborg er Sæsonens store Begivenhed. Alt, hvad der kan skræbes sammen af Ungdom i Hammel, engageres som Klappere, og Tilskuerne tælles i Tusinder.

Grev *Mogens Frijs* er jo den nuværende Ejer af Frijsenborg. Han er alt for godt kendt til, at vi her behøver at fortælle noget om ham. Han er almindelig afholdt af alle paa det store Gods, omend hans Væsen i det ydre har en tilknapet Karakter.

Men et lille Træk er karakteristisk for, hvad der kan bo bag.

Greven saa en Dag en Mand gaa og samle sammen til et Læs Græstop.

— „Hvad skal De give for det?“ spurgte Greven.

— „2 Kroner“, lød Svaret.

— „Sig, at De kun skal give 50 Øre“, sagde Greven, og gik roligt videre.

Og fra den Dag og i en Aarrække kostede Græstop kun 50 Øre pr. Læs i Frijsenborgs Skove.

KENDTE NAVNE OG DATOER.

F. Hegaard, Snedkerm., f. 1851 i Mistrup. Lært hos N. Hegaard; efter at have arbejdet i København nogle Aar etablerede han sig i Hammel 1885. Vurderingsmand til Ejendomsskyld fra 1907 til 1916.

Carl Kiilsgaard, Arkitekt, f. 1853 i Skovfryd pr. Hammel. Er Arkitekt paa Grevskabet Frijsenborg; Revisor i Hammel Bank; fra 1899 til 1913 Branddirektør i den almindelige Brandforsikring for Landbygninger.

J. Borchersen, Sagf., Godsforvalter ved Grevskabet Frijsenborg og adm. Direktør for Hammel Bank, f. 1856 i Nykøbing F. Uddannet som exam. juris. i Januar 1877. Birkefuldmægtig i Hammel 1878—83, Sagfører og Skovkasserer ved Grevskabet Frijsenborg 1883 til ultimo 1916, fra 1. Januar 1917 Godsforvalter, siden 1. Oktober 1908 adm. Bankdirektør. Siden 1913 Sogneraadsmember og Medlem af Bestyrelsen for Hammel—Aarhus Jernbane, siden 1912 Værgeraadsmember og fra 1914 Værgeraadsformand.

A. Christensen, Træhandler, f. 1861 i Haarup ved Silkeborg. Lært Faget i Hellerup; etabl. 1883 i Hammel, Forretningen oparbejdet fra en ringe Begyndelse ogsaa til en gros Forretning og beskæftiger indtil 80 Mand, drev derefter Cykleforretning og nu tillige Teglværk og derefter Cementstøberi, som har været drevet de sidste 10—12 Aar. Medlem af Sogneraadet 1909—13; Bestyrelsesmedlem og Næstfmd. for Haandværkerforeningen; Medlem af Hammel Bank og Medlem af Kontrolkomiteen. Broncemedaille i Randers for Træsko 1894.

A. N. Andersen, Skolebestyrer, f. 1863 i Brejning. Frekventeret Jetting Seminariums Statskursus. Bestyret den eks-

amensberettigede Realskole i Hammel fra 1891. Medlem af Direktionen for Hammel Bank.

Johan Andersen, Manufakturhandler, f. 1864 i Engelsberg under Viborg Domsogn. Har lært og været Kommis hos C. C. Andersen i Aarhus; etabl. i Hammel 1888, opført sin nuværende Ejendom i 1894. Kommunal Revisor i flere Aar.

I. A. Jørgensen, Hammel Trælasthandel, Købmand, f. 1878 i Koldby, Samsø. Blandet Forretning: F. C. Madsen, Onsbjerg, Samsø 1892—96; Trælast, Isenkram og Foderstoffer: P. Petersen, Hornsyld 1896—1900; Trælast, Isenkram, Foderstoffer og Kolonial: I. P. Jensen, Nørager 1900—04. Overtaget af Købmand C. Granleff 1904; Kolonialbutikken udvidet i 1910 til Trælast, Jern, Støbegods og Foderstoffer; 1915 udlejet Kolonialbutikken til Harry Frederiksen.

Jul. E. Andersen, Købmand, f. 1879 i Hammel. Uddannet hos Otto Mønsted, Aarhus, 1 Aar paa Jyllands Handelsakademi, Park & Tilford, New York, Grocery 2 Aar; Forretningen etabl. 1874 af A. Andersen.

R. Pedersen, Maskinfabrikant, f. 1880 i Boring pr. Rask, Mølle St. Udlært som Maskinarb. fra Horsens Gasmotorfabrik; herefter arb. nogle Aar i jyske Maskinfabriker. Efter Militærtjenesten 2 Aars Uddannelse i Værktøjsafdelingen hos Burmeister & Wain; herefter teknisk Uddannelse paa Københavns Konstruktørskole. Virksomheden begyndte han her i Oktober 1905, først i lejede Lokaler og herefter købte han Byggeplads og opførte den paa dette Tidspunkt, 1911, største Forretningsbygning med Værksteder. Var teknisk ledende ved Anlægget af Hammel Vandværk. Er Lærer i den herværende tekniske Skole; autoriseret Installatør og Chaufførlære.

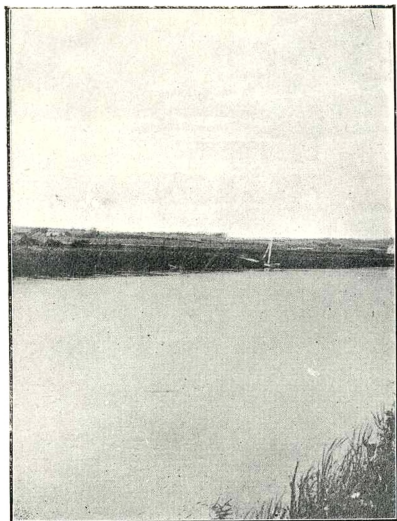

A. C. SOELBERG

BJERRINGBRO BY

BJERRINGBRO ligger i den smukke Gudenaadal, ca. 30 Km. Vest for Randers, ca. 21. Km. Øst for Viborg og ca. 25 Km. Nord for Silkeborg. Byen skylder Langaa—Viborg Banens Anlæggelse i 1863 sin Oprindelse. At Byen kom til at ligge netop paa den Plads, hvor den nu ligger, og at den fik Navnet Bjerringbro, skyldes formentlig daværende Møller Mogens Christensen, Bjerring Mølle.

For at skaffe sig Kunder Syd for Aaen havde Mogens Christensen, der var en dygtig Forretningsmand, ladet bygge en Bro over Aaen og faaet en Vej anlagt op til de gode Sogne: Sahl, Gullev og Gerning. Han fik Tilladelse til at opkræve Bropenge, men efter nogle Aars Forløb overdrog han Broen til Viborg Amt, der saa gjorde Vejen til en Amtsvej. Da saa Banen kom i 1863, blev Stationen, der ellers var tænkt lagt ved Tange, bygget her i umiddelbar Nærhed af Broen, trods det, at der ikke dengang var Spor af By. Broen kaldtes Bjerringbro, altsaa heraf Navnet.

Forøvrigt har Byen en aparte Beliggenhed, som her lige bør omtales. Gudenaen deler Byen i 2 Dele, en større Del Nord for Aaen og en mindre Syd for den. Den mindre Bydel kaldes i daglig Tale Sønderbro og ligger i Gullev Sogn, den nordlige By ligger dels i Hjermind og dels i Bjerring Sogn. Bjerringbro hører saaledes i kommunal Henseende til 3 Kommuner. Byen ligger i Viborg Amt, men i kirkelig Henseende hører Sønderbro til Aarhus Stift, medens den øvrige

P. Fischers Kolonial- & Foderstofforretning.

By hører under Viborg Stift. I retslig Henseende hører Sønderbro til Houlbjerg Herred (Retssted Kellestrup), den øvrige By til Middelsof Herred (Retssted Viborg).

Endvidere hører Sønderbro i politisk Henseende til Kellerup-

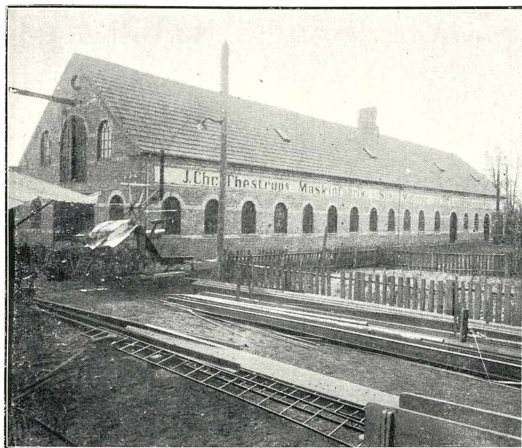
kredsen, medens den øvrige By hører til Søndervingekredsen. At denne aparte Beliggenhed har virket hemmende paa Byen, er en Selvfølge, og havde der ikke gennem Aarene, der er gaaet, været Mænd i Byen, som ved deres energiske Arbejde havde forstaaet at samle de forskellige Særinteresser og ud af dem faaet lavet gode Fællesinteresser til hele Byens Vel, vilde Forholdet nu ikke have været saa godt, som det faktisk er.

Naar man tager i Betragtning, at Bjerringbro har et ganske glimrende Opland — ikke mindre end 12 Landsbyer ligger inden for 7 Kilometers Afstand fra Byen — saa forbavses man uvilkaarligt over den langsomme Vækst, Byen har haft. Særlig de første 25 Aar gik den smaat fremad. I 1888 talte Byen knap 100 Indbyggere.

Først ved Aarhundredeskiftet kom der mere Fart i Byens Udvikling, og den har nu — 1917 — godt 1000 Indbyggere.

Da man i 1863 byggede Stationen, var Bjerring Mølle den eneste Bygning i dens Nærhed. 20 Aar efter var der foruden de to følgende Bygninger: Købmandsgaarden, Crome & Goldschmidts Udsalg, Gæstgivergaarden, „det lange Hus“, Doktor-

boligen samt den Ejendom, som nu ejes af Købmand Carl Christensen. — Grunden til den langsomme Vækst maa formentlig søges i den Omstændighed, at Byggegrundene omkring Stationen ejedes af 2 Mænd, der var enige om, at Byen skulde

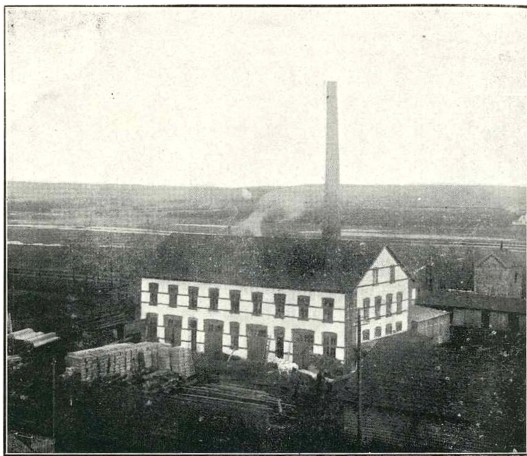

J. Chr. Thestrups Maskinfabrik.

vokse sundt op. De to Mænd var Møller Chr. Mørgensen, Søn af førnævnte Møller Mogens Christensen og Sognefoged Adolf Christensen. De havde det Princip ikke at sælge Jord til mere end en Forretningsmand eller Haandværker i hver Branche. Selv om man nu vil kritisere det Princip, saa har det dog og-saa gode Sider, og en af dem er den, at Bjerringbro fik en god og sund Barndomstid.

Mange af denne Bogs Læsere, som kun kender Bjerringbro fra de sidste Aar, og ved, at Byen nu er Samlingssted for meget store Møder, som Gang efter Gang tæller mange Hundrede Tilhørere, ja, som har givet Anledning til, at Bjerringbro er blevet kendt viden om som „en Mødernes By“, vil maaske mene, at det maa have været grusom kedeligt at bo i Bjerringbro i dens Barndomstid. Men taler man med de ældre Borgere, der har boet i Byen i 30—40 Aar, og spørger

dem om, hvorledes de fandt dem til Rette i de første Aar, de var her, saa faar man straks det Svar: „Ganske storartet! Vi følte os som en stor Familie og holdt ubrødeligt sammen.

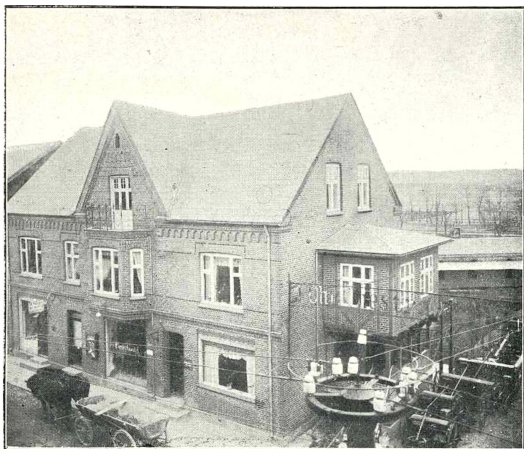
Bjerringbro Savværk. Martin Bach.

HANDELSSTANDEN.

Byens første Købmand var egentlig fornævnte Mogens Christensen, Bjerring Mølle. Nogen omfattende Forretning drev han ikke, han nøjedes med at handle med Tobak og Brændevin; Grunden til, at han kun handlede med de 2 Artikler, var, som han selv sagde, at han vilde kun handle med Ting, som han vidste, Folk satte en Ære i at betale kontant. Kort efter, at Banen var anlagt, byggede Mogens Christensen Købmandsgaarden, som i mange Aar gik under Navnet Kroen, fordi der foruden Købmandshandel ogsaa dreves Beværtning her. Den første Købmand i Købmandsgaarden var P. Skødt, der senere flyttede over paa Sønderbro, hvor han købte den Gaard, som nu ejes af K. Bøller. Her drev Skødt baade Landbrug og Købmandshandel. Hans Afløser i Købmandsgaarden var Købmand Sand, der arbejdede Forretningen op til noget efter den

Tids Forhold meget stort. Ved den omfattende Handel, han drev, trak han mange Mennesker til Bjerringbro, og medvirkede herved i høj Grad til Byens Udvikling.

I Aaret 1903 rejste Carl Sand fra Byen, og Brødrene R.

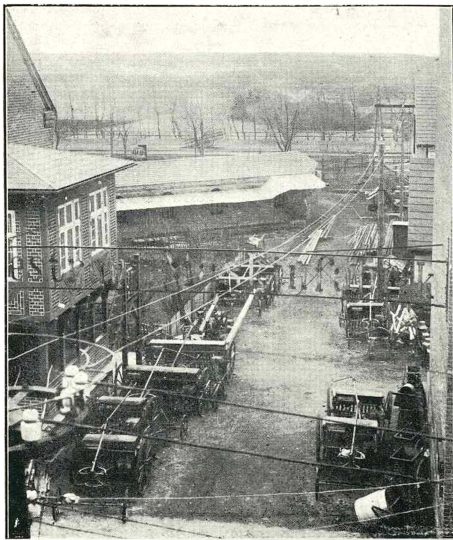

Fabrikant I. Chr. Thestrups Privatbolig.

og N. P. Jensen forpagtede Købmandsgaarden, der dengang ejedes af Frk. Mogensen.

I Slutningen af 1905 købte R. Jensen P. Sørensen's Kolonial- og Foderstofforretning paa Sønderbro og rejste derover. Denne Forretning drev R. Jensen glimrende op; da han i Efteraaret 1915 afhændede den til Chr. Hansen, var den Byens næststørste med en Omsætning paa godt $\frac{1}{4}$ Mill. Kr. Efter at R. Jensen havde forladt Købmandsgaarden, gik Forretningen der meget tilbage; Jensen tog en Del Kunder med sig over paa Sønderbro. Købmandsgaarden var imidlertid blevet solgt til Overretssagfører Bjarne Johnsen, Viborg, og denne solgte 1911 Ejendommen til Købmand P. Fischer fra Horn. Med P. Fischer kommer der en ny Glansperiode over den gamle ærværdige Købmandsgaard. Med en forbavsende Hurtighed arbejdede P. Fischer Forretningen op til at blive langt den

største i flere Miles Omkreds. P. Fischer har været og er Bjerringbro en god Mand; thi han har ved den omfattende, alsidige Handel, han har drevet, trukket mange Mennesker til Byen. Den Slags Forretningsfolk som P. Fischer kan en By

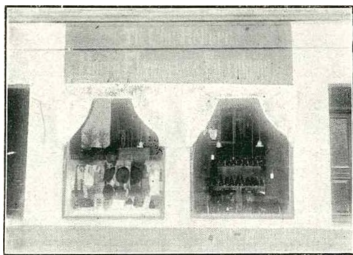

Interiør fra I. Chr. Thestrups Maskinfabrik

meget daarligt undvære. Med den ikke for store Kompliment til Købmandsgaardens nuværende Ejer, vil vi tage Afsked med den gamle Gaard, idet vi ønsker den alt muligt godt i Fremtiden.

Efter Købmandsgaarden er Købmand I C. Jensens Forretning (Crome & Goldschmidt) den ældste. I mange Aar havde den ikke andet Navn end „Butikken“. De tre første Manufakturhandlere her var Herskind, L. Blichfeldt og F. C. Meyer. For ingen af dem vilde Forretningen gaa. Saa i Aaret 1882 overtog Crome & Goldschmidt Forretningen, idet den lagdes under den af Hans Christensen, Viborg, ledede. Den 28.

Marts 1882 kom Forretningens nuværende Ejer, Købmand I. C. Jensen, hertil som Bestyrer, og nu kom der Fart i „Butikken“. Trods det, at der nu er 2 andre Manufakturforretninger i Byen (A. C. Højlunds og Ørskov Jensens) samt flere Specialforretninger, hævder den gamle Butik Stillingen som den største. I 1898 overtog Købmand I. C. Jensen Forretningen for egen Regning. I. C. J. har saaledes nu i 35 Aar været Borger i Byen. Ved Siden af at have ført sin Forretning solidt og mønsterværdigt, har han altid haft et vaagent Øje for de Ting, han mente vilde være til Byens Vel. I de Dage, da Byen var ganske lille, hændte det ofte, at Oplæsere, Foredragsholdere og Skuespillere ikke fik stort anden Betaling

Th. Hellners Herreekviperingsforretning.

end den I. C. J. gav dem af sin egen Pung. Han vilde ikke, de skulde lide noget Tab; thi saa vilde Byen komme i Mis-kredit.

Før vi gaar over til at omtale de øvrige Forretninger i Byen, skal vi kortelig omtale „det lange Hus“; thi det har ogsaa sin Historie. „Det lange Hus“ hører ligesom de fore-gaaende til de ældste. I det har de fleste af de nuværende ældre Forretningsfolk og Haandværkere begyndt deres Virksomhed. Her har bl. a. været Blikkenslager-, Skomager-, Ekviperings-, Bødker-, Træhandler- og Sagførerforretning. Ja, her havde den første Skole i Byen Lokale, og selv Byens første Apotek var her. „Det lange Hus“ endte sin Tilværelse i 1910, da en stor Ildebrand hærgede Byen. Paa Pladsen, hvor „det lange Hus“ havde staaet, rejstes den store Forretningsbygning „Centrum“. I det hele taget kom der efter Branden stærk Fart i Byggeriet; flere af de Forretningsfolk, som da blev husvilde, byggede selv.

Blandt disse er Herreekviperingshandler Th. Hellner, der førøvrigt hører til Byens Veteraner. Han kom til Bjerringbro

i 1881 og begyndte da en Rebslagerforretning. Efter nogle Aars Forløb nedlagde han denne Forretning og startede da en Herreekviperingsforretning i „det lange Hus“. Foruden de før omtalte Købmandsforretninger skal endnu nævnes 2: Carl Christensens og Fritz Jensens. Den første er nu Byens største Kolonialforretning.

BOG- OG PAPIRHANDELEN.

I Aaret 1904 aabnede J. A. Christensen den første Bog-

J. A. Christensens Boghandel og Guldsmedeforretn.

handel (Filial fra David Christensen, Kellerup) og Papirhandel. Et stort Savn blev herved afhjulpet; tidligere var man henvist til Viborg og Randers, naar man skulde købe Bøger. J. A. Christensen har ved Siden af sin Boghandel en Galanteriforret-

ning samt en Guld- og Sølvvareforretning. Endvidere er Christensen Byens første Redaktør. I Aaret 1910 begyndte han sammen med Træhandler L. Jacobsen og Murermester Ludvig Larsen at udgive Ugebladet „Bjerringbro Folkeblad“. Det udkommer hver Onsdag, og har nu godt 2000 Abonnenter. I de sidste Aar har det været Medlemsblad for Andelshaverne i Bjerringbro Andelssvineslagteri.

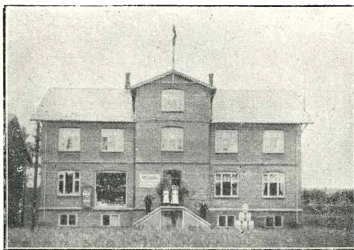
Afdøde Rasmus Laursen drev i mange Aar en stor Træhandel i „det lange Hus“. I 1904 kom Træhandler L. Jacobsen hertil. Han begyndte sin Forretning i eget Hus paa Hjermindevejen, men efter Branden 1909 indsaa han, at det egentlige Forretningskvarter nu vilde blive, hvor „Centrum“ ligger. Her opførte Jacobsen en Bygning og flyttede sin Forretning dertil. Ved Siden af Træhandelen har han en stor Tricotageforretning.

Joh. Salomon er den første selvstændige Isenkræmmer. Han kom til Byen 1910 og fik straks Forretningslokale i „Centrum“.

HAANDVÆRK OG INDUSTRI.

Der hengik ca. 25 Aar inden Byen blev nogenlunde forsynet med Haandværkere. Der var saaledes ingen Smed, Snedker eller Maler. Skulde man i disse Aar blot have et Vindue erstattet, maatte der Bud til Hjermind.

Den første Haandværker, der nedsatte sig i Byen, var Urmager Bertel Rasmussen. Han boede i mange Aar i den Ejendom, som nu tilhører Købmand Carl Christensen.

Bødkermester M. Christensens Ejendom.

I 1901 byggede han selv. Bertel Rasmussen var meget kendt i By og Opland. Foruden at være en dygtig Urmager, der drev en stor og solid Forretning, var han ogsaa i en lang Aarrække Byens eneste Mekaniker. Han hjalp mange Gange Byens Husmødre,

A. Winthers Blikkenslagerforretning.

naar Symaskinen gjorde „Knuder“, naar Brodersaksen skulde slibes og naar Nikkelkaffekanden trængte til at efterses. B. R. døde 1916 efter at have været Borger i Byen i 41 Aar. Da han fejrede sit 40 Aars Jubilæum som Borger, blev han

Bjerringbro Borger og Haandværkerforeningens første Æresmedlem. En Søn, *Fr. Rasmussen*, fortsætter nu Forretningen, der forøvrigt for nogle Aar siden blev udvidet til ogsaa at omfatte Guld- og Sølvvarer.

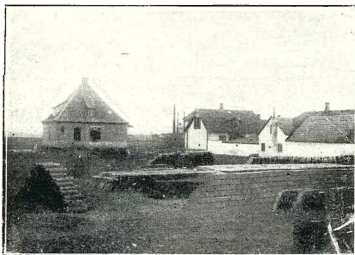
Bødkermeister *M. Christensen* hører ogsaa til Byens Veteraner. Han har været Bødker i Byen i 32 Aar. I mange Aar har han været Formand for den stedlige Afholdsforening, og er nu i Bestyrelsen for Borger- og Haandværkerforeningen.

Interiør fra *M. Jensens* Skotøjsforretning.

Blikkenslager *A. Winther* begyndte sin Forretning i „det lange Hus“ 1894. Aaret før Branden byggede han sit eget Hus paa modsat Side af Gaden, og her har han siden udvidet sin Forretning ret betydelig.

Skomagermeister *M. Jensen* hører til Byens yngre Haandværkere, men paa en Maade hører han dog til de ældre, idet han har fortsat og betydeligt udvidet sin Faders, *J. Jensens*, gennem mange Aar førte Forretning. Af de industrielle Virksomheder er Trævarefabriken den, der hidtil har spillet den største Rolle for Byen. *L. Hejlskov* anlagde Fabriken og drev den i nogle Aar, hvorefter han afstod den til *J. Jensen*, der efter et Par Aars Forløb afstod den til den nuværende Ejer, Fabrikant *M.*

S. Mikkelsens Cementwarefabrik.

Bach, der i de forløbne Aar har drevet Fabriken op til en meget stor Virksomhed. Den beskæftiger i Øjeblikket ca. 30 Arbejdere.

Maskinfabrikanterne *J. C. Thestrup* og *J. J. Jensen* byggede

ca. 1904 hver sin Fabrik. De begyndte begge i Gullev Sogn, Thestrup som Bysmed i Gullev By og Jensen med en Forretning paa Sønderbro. De er begge dygtige Forretningsmænd, der gennem Aarene har skaffet sig Kunder langt uden for deres hjemlige Omraade. Thestrup udvidede i 1908 sin Fabrik med et Elektricitetsværk, der siden har forsynet hele Byen med Lys og Kraft. Dette Værk har han nu solgt til Bjerringbro By, der fra 1. Juli d. A. selv skal drive det.

Murermester *S. Mikkelsen* har i de faa Aar, han har virket som Mester i Byen, opført mange Bygninger. Sammen med sin Broder, Tømrerm. *Mikkelsen*, og Fabrikant *Bach* byggede de Andelssvineslagteriet.

S. Mikkelsen driver ved Siden af Murervirksomheden et større Cementstøberi i Byen.

En af de Virksomheder, der har haft allerstørst Betydning for Byen, er uden al Tvivl Andelssvineslagteriet. Dets Start førte til en endnu livligere Forbindelse mellem Land og By, ligesom der ogsaa tilførtes Byen en Stab af nye Arbejdere.

JERNBANESTATIONEN.

I mange Aar var Arbejdet paa Stationen ikke stort. Stationsforstanderen og en Portør kunde mageligt overkomme Arbejdet. I de sidste Aar har, foruden Stationsforstanderen, 2 Assistenters og 4 Portører haft fuldt op af Arbejde.

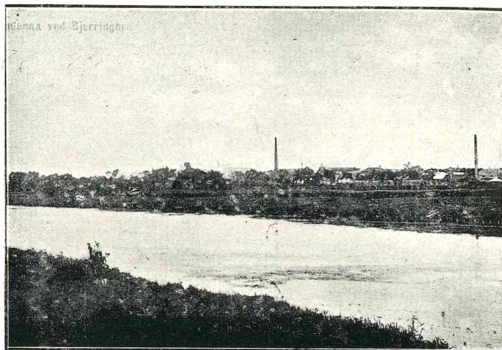
Stationen er udvidet mindst 3 Gange og staar i Aar over for en ny stor Udvidelse. Baneformand *N. Mikkelsen* har været med til alle Udvidelserne. Han begyndte ved Statsbanen i Thy 1880 og fik 1883 Udnævnelsen til Formand ved Hurup St. Han har saaledes nu beklædt Stillingen som Formand i 34 Aar, hvoraf de sidste 27 Aar i Bjerringbro. Følgende Stationsforstandere har været ansat: *A. J. Beyer* fra 1. Juni 1863 til 15. Januar 1884 (død), Cancelliraad *H. N. Flemming* fra 1. Februar 1884 til 30. April 1906 (Pension), *I. F. E. Eriksen* fra 1. Maj 1906 til 1. April 1914 (forflyttet til Brønderslev).

Siden 1. Juni 1914 har *Høegh* været Stationsforstander her.

POSTVÆSENET.

Den første Postbesørgelse var meget primitiv. I mange Aar havde man kun en privat Post, der udgik fra Frisholdt (nu Ormstrup) til Viborg 2 Gange om Ugen. Ihændeleveren af denne Bestilling var *Anders*, ogsaa kaldet Svenskerposten.

Fra Frisholdt over Bjerringbro til Viborg er der godt 4 Mil, og naar Postturen skulde besørges paa een Dag, maatte der startes før Daggry. Naar Posten kom til Bjerringbro, var Folk endnu ikke staaet op, men paa et aftalt Sted var de Sager, som ønskedes besørget, henlagt. Ærligheden stod ogsaa højt i Kurs i de Dage, og derfor kunde Købmand Sand ganske rolig lægge ret store Pengebeløb i en Krybbe i Stalden om Aftenen før han gik til Sengs; Svenskerposten fandt dem

Gudenaa.

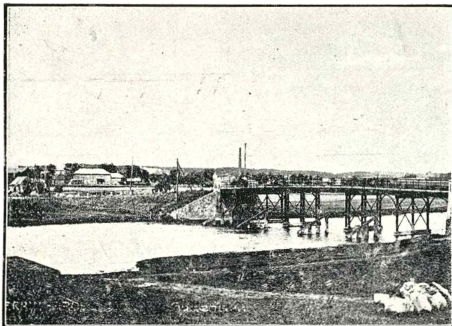
altid om Morgenen og besørgede dem videre til Viborg. I 1882 var man naaet saa vidt, at der var blevet ansat 2 Landpostbude; de besørgede Postomdelingen paa hver sin Side af Gudenaa. I de sidste Aar har Postvæsenet her gennemgaaet en meget stor Forandring. Indtil 1914 var Stationsforstanderen ogsaa Postmester; de sidste Aar havde han en Postassistent til Medhjælper.

Da Arbejdet blev for overvældende, blev det bestemt at oprette et Posthus i Byen i 1914. Der blev lejet Lokaler i en Købmand P. Fischer tilhørende Ejendom, og den 1. August rykkede Postvæsenet ind her. Foruden Postmester *J. Poulsen*, der er Byens første Postmester, og 1 Assistent, er der ansat 3 kørende Landposter (henholdsvis Løvskal, Mammen og Vindum) og 10 gaende. Om ganske kort Tid kan man vente en Automobilrute fra Bjerringbro til Silkeborg. I admi-

nistrativ Henseende er Postekspeditionerne i Rødkærsgro og Ulstrup med tilhørende Distrikter underlagt Bjerringbro Postkontor, ligesom de der forefaldne Indbetalinger og Udbetalinger afregnes her.

Nedennævnte Tal viser Omsætningen i Finansaaret 1916—17.

Tallene gælder kun for selve Bjerringbro Postkontor — Postekspeditionerne i Rødkærsgro og Ulstrup er altsaa ikke medtagne :

Sønderbro.

Ankomne og afgaaede Breve: 388,284 Stk.

Ankomne og afgaaede anbefalede Breve, Pengebreve, Pakker og Postopkrævninger ialt 45,297 Stk.

Den paa Pengebrevene angivne Værdi var 4,683,269 Kr.

Indbetalte og udbetalte Postanvisninger og Postopkrævninger var 41,162 Stk. og repræsenterede et Beløb af 2,906,896 Kr.

Aviser og Tidsskrifter 14,923 Eksemplarer med et Numerantal af 508,055.

Byen har i flere Aar haft Postomdeling 3 Gange daglig, og kan i nær Fremtid vente at faa røde Postbude.

A/S. JYDSK TELEFONSELSKAB

fik Central i Byen i 1888. Indtil 1909 var denne installeret i „det lange Hus“. Da det brændte blev Centralen flyttet til Sagfører N. Sørensens Ejendom, hvor den siden har været. Den har for Tiden 81 Abonnenter. Gennem de 29 Aar har Enkefru *Laursen* været Bestyrerinde af Centralen.

LÆGER, DYRLÆGER OG APOTEK.

Den første Læge, som man kendte i Bjerringbroegnen, var Godsejer, Dr. *Sandholdt* til Ormstrup. Befolkningen brugte her som andre Steder, hvor man havde langt til Læge, at ty til kloge Mænd og Koner for at faa Raad, særlig ved Forstuvninger, Forvridninger, med brækkede Arme og Ben o. m. a. Den gamle Degn i Vellev skal saaledes have haft en stor Praksis. I 1867 kom Dr. *Götzche* til Byen. Da der ingen

Dr. J. Rossen.

S. Svendsen, Folketingsmand.

Lægebolig fandtes, boede han de første Aar paa Gæstgivergården. Imidlertid ønskede G. at bygge, og i den Anledning henvendte han sig til de to Grundejere Adolf Christensen og K. Mogensen for at købe en Byggegrund. Fra dem begge fik han Afslag.

De havde sikkert det Syn paa Tingen, at Læge ikke kunde eksistere her, og de vilde ikke være med til at sætte noget som helst Foretagende i Gang, som de ikke havde Haab om at kunne gaa. Imidlertid satte *Götzche* d'Hrr. „Kniven paa Struben“, idet han erklærede, at hvis de blev ved at nægte ham Jord, vilde han købe paa den anden Side af Aaen (Sønderbro), og han skulde da være Mand for, at det paatænkte Apotek ogsaa kom til at ligge paa Sønderbro. Det hjalp. *Götzche* kunde nu købe 1 Td. Ld., og 1869—70 byggede han saa Lægeboligen. I 1885 flyttede G. bort, efter at have solgt Lægeboligen til sin Efterfølger, Dr. *J. Rossen*, der nu i 32 Aar har været Byens og Omegnens Læge. R. har i samme Tidsrum været ansat som Jernbanelæge. I de sidste Aar har

Arbejdet været uoverkommeligt for Rossen, hvorfor han ogsaa i 1909 fik Dr. *Hartvig Møller* til at nedsætte sig her. H. M. blev i 1913 udnævnt til Korpslæge i Viborg og blev da afløst her af Dr. *Harms*. Dr. *Rossen* hører ubetinget til Byens Forgrundsmænd, idet han altid har taget virksom Del i dens Udvikling. R. har været Sogneraadsmlem og i Skolekommissionen i en lang Aarrække. Formand for Udvalget for Markedspladsen, Formand for Vandværket, Formand for Sundhedskommissionen, en ivrig Arbejder for Oprettelse af Sygeplejeforeninger, Stifter af Bjerringbro Bibliotek.

Sammen med sin Frue har R. endvidere ladet afholde de saakaldte Doktor-møder, hvor dygtige Talere har ført Ordet. Kort

Bjerringbro Möbelmagasin (E. Jensen).

sagt, Dr. *Rossen* har grebet dybt og sundt ind i de forskellige Sager, der har været paa Dagsordenen, og derved bidraget til at lede Byens Udvikling ind i det solide Spor, den nu i mange Aar har været ført i.

Samme Aar som Dr. *Götzche* kom til Byen, nedsatte *Vinther* sig her som Egnens første Dyrlæge. Han var her indtil 1879, og afløstes da af *Drost*, der i 1890 rejste til Randers. Han afløstes af Dyrlæge *Herløv-Müller*, der siden har været Byens og Egnens Veterinær. *Herløv-Müller* kan glæde sig over en overvældende stor Praksis, som han kun ved Jernflid har været i Stand til at overkomme. Meget dygtig og afholdt har H. M. altid været, hvorfor han ogsaa i 1915 paa sin 25 Aars Jubilæumsdag blev udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Da Andelssvineslagteriet begyndte sin Virksomhed, kom Dyrlæge *Dam* til Byen som Kontrol-dyrlæge ved Slagteriet.

APOTEKET.

I mange Aar var der et Hjælpeapotek fra Viborg, og det havde Lokaler i „det lange Hus“. Bestyrerne af dette var

cand. Vestfahl og cand. Fischer. 1888 blev der givet Bevilling til Oprettelse af et selvstændigt Apotek, og Apoteker Voigt blev Ihænde­haver af Bevillingen. Han byggede da det smukke Apotek paa Hjer­mindvej. Dengang var der kun 2 Læger i hele Apotekerdistrik­tet, og havde Voigt ikke haft Formue, vilde han vanskeligt kunnet klare sig. Voigt ledede Apoteket ganske fortrinligt indtil sin Død 1912. Hans Efterfølger blev Apoteker Sandberg.

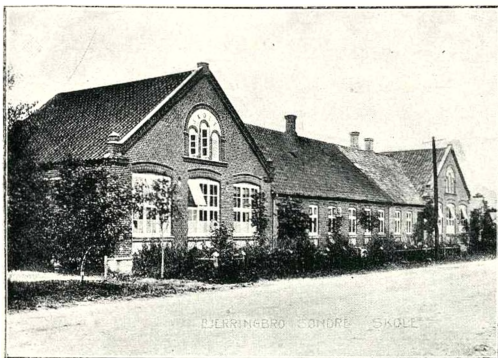
Bjerringbro Cykle-Depot (M. Thestrup).

SKOLEVÆSENET.

Det er en selv­ sagt Ting, at Byens Beliggenhed i 3 Kom­ muner har virket hemmende paa en god Ud­ vikling af Skolevæsenet. I man­ ge Aar gik Børnene fra Byen til Kom­ muneskolerne i Hjer­ mind, Gullev og Bjer­ ring. Dengang Fol­ ketallet tog til, og man følte sig stærke nok til i Fællesskab at begynde en Pri­ vatskole, blev en saa­ dan oprettet. Den første Privatskole var paa Sønderbro, men flyttedes senere over i „det lange Hus“.

Der skiftedes imidlertid ofte Lærere, og en Tid, vistnok fra 1891—95, opløstes Skolen, og Børnene sendtes igen til Kom­ muneskolerne. Med Tilskud fra Sahl-Gullev Kommune fik Beboerne paa Sønderbro paany en Privatskole i Gang, og den fortsattes saa uden Af­ brydelse til 1901. At den Tid snart vilde komme, da det vilde blive nødvendigt at bygge to Kom­ muneskoler, en paa hver Side af Aaen, var Borgerne klar over. Men de var ogsaa paa det rene med, at kunne det lyk­ kes at faa de to Kommuner — Hjer­ mind og Sahl-Gullev — til at gaa sammen om at opføre en Fællesskole for de to By­ dele, da vilde Byens Skolevæsen komme til at hvile paa et

godt Grundlag. Der blev da ogsaa i de Aar, særlig af Dr. Rossen og Urmager B. Rasmussen, gjort et stort Arbejde for Fællesskolen, men uheldigvis strandede Forsøget; Beboerne

Søndre Skole.

kunde ikke enes om, paa hvilken Side af Banen, Skolen skulde ligge. Trods dette, at Byens Børn hver Dag færdedes over Banen, kunde Forældrene ikke tænke sig, at deres Børn skulde gaa over den for at komme til Skole. Nu havde man vel nok med lidt god Villie fra begge Sider naaet til Enighed, men saa viste det sig, at det daværende Sogneraad for Sahl-Gullev Kommune nærrede Uvillie mod Planen, og det blev da dette Sogneraad, som ved sin Mangel paa Storsyn lagde sin forkludrende Haand paa Bjerringbro Skolevæsen. I 1901 byggede Sogneraadet en Skole paa Sønderbro, og der-

Fritz Jensens Kolonialforretning.

med var Tanken om Fællesskolen begravet. Den 12. September 1901 blev Lærer *J. Kahr* kaldet til Embedet. Han forflyttedes 1908 til Grenaa. Hans Efterfølger blev Lærer *A. C. Soelberg*, der siden 1. Juni 1908 har haft Embedet. I 1909 var Børneantallet steget saa stærkt, at det blev nødvendigt at udvide Skolen. Der blev da bygget en Forskole, som toges i Brug 1. November 1909. Mange af Børnene fra Hjerminde siden gik de første Aar i den nye Skole paa Sønderbro. I

Carl Christensens Kolonial- & Urtekramforretning.

1906 fik de saa deres egen Skole. Der blev straks bygget baade Hoved- og Forskole. Den første Lærer her var Valentin; han døde allerede 1908, og efterfulgtes af *P. I. Pedersen*, der blev afskediget i 1912. Skolens nuværende Lærer er *A. C. Andersen*.

Byen har saaledes nu 2 Dobbeltskoler med tilsammen godt 200 Børn. Heldigt havde det været, om det hele Skolevæsen havde været forenet. Noget af det, der virker mest samlende paa en Bys Befolkning, er dens Skolevæsen; Skolen knytter Forældrene sammen, og den medvirker til at ryste Børnene saaledes mellem hverandre, at de kommer til at føle sig som hørende sammen, ikke alene i den Tid, de gaar i Skole, men ogsaa i Aarene, der følger efter.

Foruden de 2 Kommuneskoler har Byen en teknisk Skole. Den er et Barn af Borger- og Haandværkerforeningen, og den begyndte sin Tilværelse i Efteraaret 1906. De 3 første Aar havde Skolen Lokaler paa Loftet over Lokalerne i den nordre Skole. Borger- og Haandværkerforeningens meget energiske Formand, Købmand *N. P. Jensen*, arbejdede i de Aar kraftigt for at faa en teknisk Skole bygget. Arbejdet kronedes med Held; i Foraaret 1909 kom Bevillingen til Skolen paa Finansloven, og samme Efteraar blev den smukke Skolebygning indviet. Skolen har hvert Aar været særdeles godt besøgt, idet Elevantallet har været mellem 55—75 i de enkelte Aar. Gen-

nem alle 12 Aar har Murermester J. Madsen været knyttet til Skolen som Lærer. Siden 1908 har Lærer A. C. Soelberg været medvirkende. I dette Foraar har der været arbejdet paa at faa en Mellem- og Realskole oprettet, men da Tanken endnu ikke har faaet fast Form, maa vi nøjes med blot at omtale det.

GÆSTGIVERGAARD OG AFHOLDSHOTEL.

Længe før Jernbanen kom, var der kgl. privilegeret Kro i Bjerring Mølle, hvor Mogens Christensen foruden at være

Møller og Landmand ogsaa var Kromand. Han byggede i 1858 Kroen, der hvor Købmandsgaarden ligger, og der blev da indrettet til Købmandshandel i den ene Ende af Krobygningen. Da Karl Sand var ked af at have baade Købmandshandel og Gæstgivervirksomhed, lod Mogens Christensens Søn, Chr. Mogensen, i 1866 bygge en Gæstgivergaard. Den første Gæstgiver her var *Kaysen*. Han fik indrettet et Bageri i Ejendommen, og det var det første Bageri i Byen. Han efterfulgtes af *N. H. Hartvig*; i hans Tid begyndte Markederne; hans Efterfølger var *I. Hartvig*, der havde Gæstgivergaarden i Forpagtning indtil 1905, da *Rs. Madsen* overtog Forretningen. I mange Aar var der ingen Forsamlingsaal i Byen, men eftersom Byen

Chr. Mikkelsens Tømmerplads.

Laur. Jacobsens Træhandel & Tricotageforretning.

H. Hartvig; i hans Tid begyndte Markederne; hans Efterfølger var *I. Hartvig*, der havde Gæstgivergaarden i Forpagtning indtil 1905, da *Rs. Madsen* overtog Forretningen. I mange Aar var der ingen Forsamlingsaal i Byen, men eftersom Byen

voksende til, følte Savnet af en saadan meget stærkt, og der opførtes saa ved Gæstgivergaarden et Bræddehus, hvor der i flere Aar holdtes Møder, ja, opførtes Skuespil. Bræddehuset afløstes senere af en ordentlig Sal. Gæstgivergaarden nedbrændte i Sommeren 1909. Dens Ejer, Postinspektør *Mon-drup* (gift med Møller Chr. Mogensens Datter), overdrog Opførelsen af en ny Gæstgivergaard til Murermester *Marius Christensen*. Lige op af Markedspladsen blev da den nuværende

Bjerringbro Hotel (R. Madsen).

stilfulde Gæstgivergaard, der nu bærer Navnet „Bjerringbro Hotel“, opført. Rs. Madsen har i flere Aar haft Restauratørbevilling. Han er kendt over hele Jylland som en meget dygtig Hoteltvært, men hans Frue skal efter Sagkyndiges be-

stemte Udsagn være landskendt for sit fortrinlige Køkken.

1901 opførte Byens og Omegnens Afholdsfolk et Hotel i umiddelbar Nærhed af Stationen.. Indtil 1908 var fhv. Gaardejer N. Sørensen Vært her, og det var vel saa som saa med Forretningen i de Aar. Sørensen afløstes af I. Hansen. Han arbejdede i Løbet af ganske kort Tid Hotellet op til at blive et virkeligt 1. Kl. Hotel, og det hører nu til Jyllands allerbedste Afholdshoteller. De mange Foreninger, som er i Byen og Omegnen, holder alle deres Møder i Afholdshotellets store Sal; alene Bjerringbro Foredragsforening afholder 6--7 Møder hvert Aar, og hvert af disse tæller over 400 Deltagere.

MARKEDET.

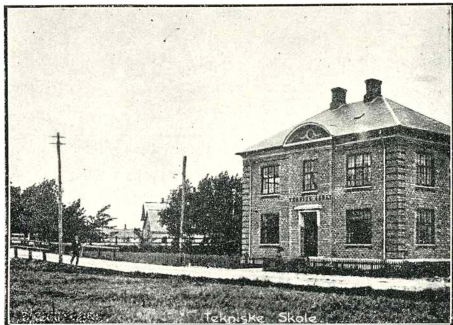
Noget af det, der i særlig Grad har bidraget til at gøre Bjerringbro bekendt, er de 12 aarlige Markeder med Heste og Kreaturer.

Der afholdes et den første Torsdag i hver Maaned. Handelsfolk fra Jyllands forskellige Egne træffer man her, og Landmændene i flere Miles Omkreds møder op med mange og

gode Kreaturer. Man regner da ogsaa Markederne i Bjerringbro for at være Jyllands største Stationsmarkeder. De er som Regel besøgt af mellem 2000 og 3000 Mennesker.

Efter hvad der er oplyst, skal Markedet her være begyndt saaledes:

Landmændene i Bjerring og Hjeremind lod i 1871 bekendtgøre i Dagbladene, at der afholdtes Kreaturhandel i Bjerringbro den første Torsdag i September. Efter Aftale mødte Land-

Teknisk Skole.

mændene med næsten alle deres Kreaturer — de vilde imponere — og da der ogsaa kom mange Handelsfolk, blev det første „Marked“ en ligefrem Succes. Flere af den Slags Markeder fulgte efter, og efter at Markedskommissionen havde godkendt den nuværende hyggelige Markedsplads, fik Byen omkring 1877 sit første Almanaksmarked den første Torsdag i September Maaned. I 1885 fik Byen Lov til at afholde 6 Markeder — 3 Foraars og 3 Efteraars, og endelig i 1895 forøgedes disse med 6 til, altsaa et hver Maaned.

Markedsdagen var i flere Aar en halv Fridag for mange. Selv om man ikke havde noget at handle med, skulde man dog til Bjerringbro. Der kunde jo altid træffes gamle Kendinge, og „en lille Sort“ kunde der jo ogsaa faas hos en af de mange Gæstgivere, der i Dagens Anledning havde opslaaet sit Telt paa Markedspladsen. I de sidste Aar har dette Forhold forandret sig; nu kan Byens to Hoteller godt tilfredsstill

Markedsgæsterne med Spise- og Drikkevarer. Det historiske September-Marked vedliver at være det største, særlig hvad Folk angaar. Til det Marked er der baade Karusseller, Gynger, Skydetelte, Vaffelbagerier o. m. m. Intet Under derfor, at baade gamle og unge den Dag skal til Bjerringbro Marked.

Lad mig slutte denne Skildring med at henvise til Kunstmaler Poul Steffensens landskendte Billede: Paa Vej til Marked. Manden, vi ser paa Billedet, kommer ned ad Gullev Bakke med sine Faar paa Vej til Markedet i Bjerringbro.

BORGER- OG HAANDVÆRKERFORENINGEN.

Initiativet til Oprettelsen af Borger- og Haandværkerforeningen toges af daværende Købmand *N. P. Jensen*, og den 9. Januar 1905 stiftedes Foreningen. *N. P. Jensen* blev dens første Formand. Han gjorde et godt Arbejde for Foreningen, og i hans Tid blev den tekniske Skole bygget. De store saakaldte Bogmøder skyldes ogsaa tildels ham.

Foreningens øvrige Formænd har været Købmand *I. C. Nielsen*, Blikkenslager *Vinther* og Sagfører *Sørensen*. Foreningens fornemmeste Opgave er udadtil at medvirke til en god Forstaaelse med Landboerne og indadtil at være Bindeled mellem de enkelte Bydele, samtidig med at det naturligvis gælder om at medvirke til at faa gode Foretagender i Gang i Byen. Den her nævnte Opgave har Foreningens nuværende Formand, Sagfører *Sørensen*, løst paa en ganske udmærket Maade. Det kan sikkert med Sandhed siges, at sjældent ser man noget Sted et bedre Samarbejde mellem By og Land end det, der finder Sted mellem Bjerringbro og Omegnens Landmænd, og at det er saaledes, skyldes i ikke ringe Grad *N. Sørensen*. Indadtil forstaar han at føre Forhandlingerne saaledes, at de forskellige Anskuelser bøjer sig for hinanden, og endelig har *N. Sørensen* været stærk medvirkende ved Andelsvineslageriets Start, Postvæsenets store Udvidelse o. m. a.

Der har i det hele taget ofte faldet „en god Bid“ af til Bjerringbro i de sidste Aar, en Bid, som en og anden har skelet lumsk efter.

Saaledes ligger altsaa Bjerringbro efter at have bestaaet i godt 50 Aar. Den er nu som før omkranset af Skove og Bakker, og Gudenaanen med dens herlige Laks snor sig langsomt om den. Barndomstiden er den ovre, men Storhedsdrømme, Ungdomsdrømme, har den ikke givet Afkald paa, og skal heller ikke. Sund og stærk staar Bjerringbro nu parat

til fremdeles at tage sit Tag i Fremtidens Opgaver. Maatte Byens Efterkommere om 50 Aar have den Glæde at se tilbage paa en lige saa rig Udvikling af Byen som den, der har fundet Sted i de nu hengaaede 50 Aar.

KENDTE NAVNE OG DATOER.

Th. Chr. Hellner, Ekviperingshandler, f. 1850 i Viborg. Etabl. som Rebslager 1881–85 i Bjerringbro; derefter Ekviperingsforretning, som er Byens ældste.

J. Jensen, Skomagermester, f. 1855 i Bjerring. Uddannet hos Skomagermester Schumacker, Aarhus. Begyndte Forretning i Bjerringbro 1886, overdrog den til sin Søn, M. Jensen, 1908, og den har nu en Omsætning af ca. 50,000 Kr.

P. Fischer, Købmand, f. 1858 i Faarvang. Uddannet i Købmand Godskesens Forretning i Silkeborg. Har været Købmand i 24 Aar i Horn pr. Faarvang og 8 Aar i Bjerringbro.

M. Kristensen, Bødkermester, f. 1860 i Hjerminde. Lært hos Bødkermester A. C. Jensen, Viborg; etabl. 1885 som Bødkermester i Bjerringbro. Kasserer for Ulstrupbro og Omegns Landbo-Haandværkerforening i 15 Aar og Formand for Bjerringbro Afholdsforening ca. 10 Aar. Første Præmie 1900 i Bjerringbro for Bødkerarbejde og første Præmie i Ulstrupbro 1911.

I. C. Jensen (Crome & Goldschmidt), Købmand, f. 1860 i Løgstør. Lært Manufakturhandelen hos C. A. Wøhlk, Frederikshavn, Kommis hos Hans Christensen, Viborg.

A. Winther, Blikkenslager, f. 1870 i Nielstrup. Lært hos N. Sørensen, Hadsten, og derefter arbejdet forskellige Steder;

I. Chr. Thestrup,
Fabrikant.

P. Fischer,
Købmand.

I. Jensen,
Skomagermester

etabl. 1894, særlig Mejeri- og Bygningsarb. Medlem af Sogne-
raadet paa 11. Aar, Formand for Teknisk Skole.

I. Chr. Thestrup, Maskinfabrikant, f. 1871 i Mammen. Lært hos K. Thestrup, Mammen; derefter arb. forsk. Steder, bl. a. A/S. Frichs Eftflg., Aarhus. Etabl. som Grovsmed i Gullev 1892—1908; begyndte da i Bjerringbro; byggede Maskinfabrik og Elektricitetsværk for egen Regning, og forsyner Byen med Lys; leverer Landbrugsmaskiner og Vandværksanlæg. Har 16—18 Mand i stadigt Arbejde.

J. A. Christensen har drevet Boghandel og Guldsmedeforretning i Bjerringbro fra 1905.

Andr. Blinkenberg, Sognepræst, f. 1875 i Ribe. Frekventeret Ribe Latinskole og Københavns Universitet.

E. Jensen, Snedkermester, f. 1876 i Aale. Lært hos Snedkermester Jørgen Nielsen, Vonge; har arb. 8 Aar i København paa gode Værksteder, deraf 3 Aar hos Snedkermester S. E.

I. C. Jensen,
Købmand.

A. Blinkenberg,
Sognepræst.

I. A. Christensen,
Boghandler.

Th. Hellner,
Ekviperingshandler.

M. Christensen,
Bødkermester.

A. Winther,
Blikkenslagermester.

Groule; har berejst Tyskland, Østrig, Schweiz og Italien, og faaet Undervisning i den tekniske Skole i København og München. Begyndte Virksomhed i Bjerringbro som Snedkermester og Møbelhandler i Aaret 1907.

A. C. Soelberg, Førstelærer, f. 1877 i Vorup ved Randers, Tog Lærereksamen fra Ranum Statsseminarium 1901. Lærer i Askov Skole, Nørre Omme Sogn, fra 1. Maj 1902 til 1. Jun. 1908, da han overtog sit nuværende Embede. Har siden 1908 været knyttet til den tekniske Skole som Lærer. Formand for Bjerringbro Sygekasse siden 1913, Kasserer for Bjerringbro Sygeplejeforening, Kasserer for Sahl-Gullev Venstre-Vælgerforening, i Forretningsudvalget for en Kirke i Bjerringbro, er Korrespondent til flere Blade i Jylland.

Lauritz Jacobsen, Træhandel og Tricotageforretning, f. 1877 i Aggersund. Lært hos P. Andersen, Thisted; arb. i Aalborg, Aarhus og Silkeborg. Etabl. 1904; Forretningen oparbejdet jævnt i Aarenes Løb.

M. Bach,
Fabrikant.

A. C. Soelberg,
Førstelærer.

E. Jensen,
Snedkermester.

Chr. Mikkelsen,
Tømrermester.

Laur. Jacobsen,
Træhandler.

Fritz Jensen,
Købmand.

Fritz Jensen, Købmand, f. 1879 i Øster Assels. Lært hos I. K. Jantzen, Øster Assels; derefter i Aarhus 1 Aar. Etabl. 1903; Forretningen omfatter Kolonial, Material, Støbegods, Kul og Kokes.

Martin Bach, Savværksejer, f. 1882 i Bjerring. Lært hos Snedker A. Sørensen, Bjerring. Haslev Højskole og Bygmeister Christensen, siden i Tyskland, Syd-Europa og flere oversøiske Lande. Virksomheden drives som Savværk, Tømmerhandel (Møbel- og Bygningssnedkeri en gros). Medlem af Menighedsraadet, Formand for K. F. U. M. og Sygeplejeforening.

Sigurd Beck, Direktør, f. 1882 i Vesterhaugaard pr. Odder. Uddannet hos Danish Bacon Company, London samt Lolland-Falsters Andels-Svineslagteri, Nykøbing F.

Chr. Mikkelsen, Tømrermester, f. 1883 i Nøddelund. Lært hos Snedker Poulsen i Gullev pr. Bjerringbro; derefter 2 Vin-

M. Thestrup,
Cyklehandler.

S. Mikkelsen,
Fabrikant.

tre paa Haslev Højskole og i forskellige jydskø Købståder. I Bestyrelsen for Teknisk Skole i Bjerringbro.

Marius Jensen, Skomagermester, f. 1883 i Hjathede. Lært hos Skomagermester Julius Holm, Viborg; derefter hos Jørgen Petersen, Nørregade, København 1904—05. Tilkendt Viborg Haandværkerforenings Broncemedaille for Svendeprøve 1900.

M. Thestrup, Cyklehandler, f. 1884 i Mammen. Lært hos Faderen i M.; derefter arb i forsk. Byer og i 4 Aar Montør hos Brødr. Bendix, København. Overtog Forretningen 1906; begyndte 1908 en Cykleforretning, og har oparbejdet Forretningen stærkt. Beskæftiger 3—4 Mand.

Søren Mikkelsen, Murermester og Cementvarefabrikant, f. 1885 i Nøddelund. Lært hos S. Ditlevsen, Nøddelund, og derefter arb. i forsk. jydskø Købståder. Etabl. 1902; har bl. a. bygget Andelsslakteriet i Bjerringbro; overtog 1903 Anth. Jensens Forretning; overtog 1916 A/S. Cementvarefabriken „Dan“; beskæftiger 15—20 Mand. Formand for Mesterforeningen for Bygningshaandværkere i Viborg Amt fra 1916.

P. N. HEDELAND

RØDKJÆRSBRO BY

HISTORISK-TOPOGRAFISK SKILDRING AF EGNEN.

OMTRENT 14 km sydøst for Viborg gaar Landevejen mellem denne By og Aarhus over et Engdrag, der 7—8 km østligere udmunder i Gudenaadalen. Hvor Vejen skærer Engdraget, gik den over en Bro, som Folk tidligere kaldte Rødebro. Her samles Vejene fra flere Sider, idet der foruden de to Amtsveje til Viborg og Aarhus ogsaa gaar Amtsvej til Kellerup og Silkeborg og Kommunevej til Vindum og Bjerringbro. Man ved, at der i flere Aarhundreder har været Vejforbindelse mellem Jyllands gamle Hovedstad, Viborg, og den By, der i Tidens Løb ved sin heldigere Beliggenhed voksede sig frem til at blive den vigtigste i Jylland, nemlig Aarhus, og Vejen har i det væsentlige gaaet samme Sted som nu. I alt Fald ved man fra Optegnelser, nedskrevne af Præsten Laurits Lauritsen Lassen, som fra 1727—41 indehavde Vindum Sognekald, at Vejen gik tæt forbi den nu forsvundne Faldborg Kirke og Søen af samme Navn, hvilke begge senere skal omtales.

Ældre Folk ved endnu at fortælle om en ejendommelig, aarlig tilbagevendende Begivenhed, der i den Tid, da Livet sjældent bød paa Nyt fra Omverdenen, satte særlig Børnenes Fantasi i Bevægelse og vakte almindelig Interesse ogsaa hos de ældre. Det var de store Flokke af Gæs, der hen paa Eftersommeren, drevet af Sted af deres Vogtere, kom oppe fra Mors og Thy, og hvoraf mange maatte vralte helt til Aarhus. Driverne solgte væk paa hele Turen til hvem, der vilde købe, og Prisen var almindeligvis en Specie = 4 Kr. for en Gaas; men det skete ikke saa sjældent, at en Gaas med mindre solidt Bentøj blev træt, og saa maatte Driverne bære den, indtil de fandt en Liebhaber, der saa kunde faa den for en billigere Pris. Det maa have været et ejendommeligt Syn at se 1—200 af disse fjedrede Skabninger, der jo altid gaar i Række og Geled, komme vraltende hen ad Vejen. Naar de saa kom op over Bakkerne ved Skaungaard, og de kunde se

Vandet i Mosehullerne ved Rødebro, littede de øjeblikkelig paa Vingerne og fløj forud.

Da Jernbanen for godt et Halvthundrede Aar siden blev ført igennem fra Langaa til Viborg, og der blev bygget Station tæt ved Broen, men paa Brandstrup Bys Grund, fik Stationen ikke den gamle Landsbys Navn, men fik Navnet Rødkær- bro, hvilket altsaa hentyder til Broen og det Kær, der strækker sig videre mod Vest.

I dette Kær fandtes indtil omkring 1870 den nu udtørrede Faldborg Sø, der jo nok i en fjern Fortid har omfattet den endnu vestligere liggende Vandet Mose. I sin jyske Udtaleform „Uannet“ er dette Navn kendt fra St. St. Blichers Novele „De tre Helligaftener“.

Omkring Rødkær- bro er Egnen til alle Sider bakket og kuppet. Mod Sydvest og Sydøst ligger henholdsvis de to smaa Sogne Elsborg og Højbjerg, i hvilket sidste findes Egnens højeste Punkt, hvorfra man i klart Vejr skal kunne se Himmelbjerget. Stationen og den største Del af Byen ligger i Vindum Sogn og Kommune, men i en Udkant af derne. Kommunen er en af de største paa Egnen, idet den udgør 6808 Td. Ld. Indbyggerantallet var i Aaret 1801: 398, 1840: 546, 1860: 880, 1890: 1409, 1901: 1414 og i 1916: 1781.

Terrainet er for Størstedelen noget højtliggende; men der findes flere store Moser, særlig Brandstrup Mose, der baade i nyere og ældre Tid har været en vigtig Indtægtskilde for Beboerne. Det fortælles, at Bønderne i gamle Dage paa deres Pindevogne agede Tørv til Viborg, hvor de dog kun fik en ringe Betaling for dem. Nu under Verdenskrigen er de komne anderledes i Pris.

Af Skov findes nu kun eet større Parti, nemlig Vindum Skov. Ellers findes nu kun hist og her sørgelige Rester af svunden Herlighed. Tidligere Tidens Uforstand i Forbindelse med Svenskekrigen har her som overalt i Jylland ødet Skovene. Men i gamle Dage var det anderledes. Vindum Sogn var da rig paa Skov. Der fortælles om en af de gamle Præster, Jens Eriksen, der var Præst her engang i 1500'erne, at han kunde gaa fra Brandstrup til Vindum, uden at Solen skinnede paa ham, da der var Skov hele Vejen. I et gammelt Dokument fortælles der om Rigens Marsk, Anders Bilde, der en De! Aar ejede Vindumovergaard, at han i 1647 tilbyttede sig to Gaarde i Brandstrup, hvortil der hørte en Skov, der af sine Olden kunde føde 80 Svin.

Medens Kirkebyen Vindum i vor Tid har givet Sognet Navn, var der i gamle Dage to Sogne, idet de to Byer Brandstrup, umiddelbart Nord for Rødkærstro, og de i Nutiden spredte Bebyggelser Vest for Stationen, hvilke tilsammen kaldes Faldborg, udgjorde det vestlige Sogn. Dettets gamle Navn var Faldbjerg eller Faldborg. Hvad der kan have givet Anledning til disse Navne er ukendt; men man kan tænke sig som rimelig Grund, at Byen laa paa det Sted, hvor „Bjergene“ falder af og taber sig i en lille Dal. „Bjerg“ kan saa i Tidens Løb være bleven til „Borg“. I hvert Fald har man ikke nogen Steder fundet Spor af Borgruiner. Men at der i gamle Dage har været en By med det ene eller det andet af disse Navne er afgjort, og man har tidligere paavist to Steder for dens Beliggenhed — det ene lige Nord for Stedet, hvor Kirken har staaet, det andet Syd for Kirken tæt ved Søen. Et gammelt Sagn fortæller, at tre Ildebrande til forskellige Tider næsten helt ødelagde Byen. Som Følge deraf skal Byen tilsidst være nedlagt, og Beboerne flyttet til Brandstrup. At dette kan have sin Rigtighed er ikke usandsynligt, saa meget mere som Faldborg By skal have ligget samlet og altsaa let kunde blive et Rov for Luerne, naar der først kom Ild eet Sted. Hvorvidt Navnet Brandstrup stammer fra disse Ildebrande — hvilket Sagnet ogsaa beretter — er uafgjort, men har dog megen liden Sandsynlighed for sig. Snarere kunde man tænke sig, at det er kommet af det gammelnordiske Mandsnavn Brand og saa „strup“, der er kommen af „Torp“, og betyder en Udflytterby, hvor Udflyttere fra de ældgamle fra Oldtiden stammende Landsbyer efterhaanden flyttede ud. Disse „Torper“ mener man stammer fra Valdemarstiden, en Periode, der kendetegnes ved en vældig Opgangstid for Landbruget og for Landet i det Hele. Herved forklares ogsaa, at Bebyggelsen i Brandstrup altid har været spredt. Oprindelig laa de fleste Gaarde og Huse dog omkring den 14 Td. Ld. store Brandstrup Sø. I det mindste nogle af disse Gaarde havde særegne Navne, der dog nu næsten alle er glemte. Saaledes „gav Jens Olufsen i Bustrup i 1457 Skøde til Mariager Kloster paa en Gaard udi Brandstrup, kaldet Østerdi, udi Medelsom Herred, en anden Gaard samme Sted kaldes Siøgaard.“ Sandsynligheden taler for, at Faldborg allerede har været forsvunden, da Kirken forfaldt. Medens Sognenævnet Faldbjerg i tidligere Tider jo sikkert har været eneraadende, brugtes Navnene Faldbjerg Sogn og Brandstrup Sogn senere jævnsides, indtil Faldbjerg

helt forsvandt. Det har dog sikkert hele Tiden været brugt i Folkemunde, men i gamle Kirkebøger træffes Navnet slet ikke; Beboerne er der anført som hørende til Brandstrup, og først i Aaret 1871 bruges Bynavnet Faldborg i Kirkebogen.

Endnu kan nævnes Skaungaard, beliggende ved Låndevejen efter Viborg. Der skal engang have boet en berømt Bonde, „Las i Skaun“. Det var i Svenskekrigens Tid, og han gemte da sine Heste i en stor Hule i Bakkerne, hvor Svenskerne ikke kunde finde dem.

Den førnævnte Vindumovergaard har i Tidens Løb været beboet af en Række Adelsmænd. Den blev ødelagt af Wallensteins Tropper i Krigen 1628.

BYEN I VOR TID.

FORRETNINGSLIVET.

Da Vejforbindelsen er god til alle Sider, staar Byen i livlig Forbindelse med Omegnen. Oplandet er dog ikke stort, fordi Afstandene til Viborg og Nabostationsbyerne er forholdsvis smaa. Byens Udvikling er dog skredet jævnt og støt fremad; Forretningslivet udvikler sig, ligesom Omsætningen stiger fra Aar til Aar. Af egentlig „store“ Dage for Byen kan der vist ikke nævnes nogle; dog trækker Markederne ikke saa faa Folk til Byen, og et Dyrskue, som der nu skal være Udsigt til at faa hver Sommer, vil jo ogsaa have sin Betydning,

Den første Begyndelse til Rødkjærbro kan føres tilbage til Jernbanens Aabning i 1863. Før den Tid var der kun ganske enkelte Huse. Nu byggedes imidlertid et kort Stykke foran Stationen det første større Hus, og her drev nu afdøde I. Petersen baade Købmandsforretning og Gæstgiveri. Denne Mand var i Besiddelse af stor Forretningsdygtighed, og drev i Aarenes Løb sin Forretning frem til at beherske hele Omegnen. Han døde i Aaret 1902. Forinden havde han bygget

Villa „Solbakken“, hvor hans Enke siden har boet. Købmandsforretningen drives nu af hans Svigersøn, H. Marcussen, medens Gæstgiveriet ejes af N. Johannesen.

I Firserne og Halvfemserne kom der efterhaanden flere Forretninger til, og omkring Aarhundredskiftet begyndte Byggeriet at tage fart, og det er i de nærmeste Aar derefter, at de fleste Huse er bygget.

Som Tilfældet er i de fleste nyere Byer er Husene for en stor Del bygget

langsLandevejen, og hvad der ogsaa er et fælles Kendemærke for Stationsbyer: der er noget ensformigt over Husene; der er ikke ofret meget paa Kunst og Udsmykning. Forretning er Forretning, og det gælder først og

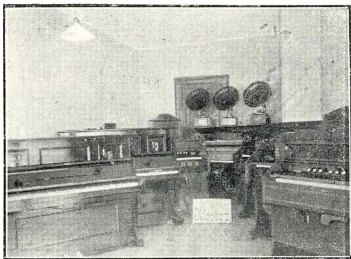

Interiør fra S. S. Klosters Urmager- & Guldsmedeforretning.

fremmest at komme i Forbindelse med Kunderne. Kan Husenes Ydre saaledes ikke fange Øjets Opmærksomhed, saa kan deres Indre det saa meget mere; thi gennem de store Butiksrunder ser man Herligheder af alle Slags. Tager man en Rundtur gennem Byen, vil man, særlig en Lørdag Aften, lægge Mærke til, at Forretningslivet ogsaa flourer livligt. Af Manufaktur-, Mode- og Ekviperingsforretninger findes der 9 og af Kolonialhandlere 5 foruden flere Detailhandlere. Endvidere er der 1 Cyklehandel og Cykleværksted, 1 Mekanikerværksted, 4 Skrædere, 2 Gartnerier, 2 Bagerier, 1 Guldsmede- og Urmagerbutik, flere Snedker- og Smedeværksteder samt forskellige andre Haandværkere.

Jeg nævnede før, at der er en vis Ensformighed over den ældre Del af Byen. I de senere Aar synes der imidlertid at finde en Forandring Sted med Hensyn til Byggemaade. Det ensartede forsvinder; naar et nyt Hus nu bygges, bærer det i højere Grad Præg af sin Ejers Smag og Ejendommelighed. Der synes at være en Tendens til at bygge omkring og i Nærheden af Stationen. Her er f. Eks. bygget Lægebolig og Dyr-

lægebolig samt Afholdshotellet, hvilket sidste ligger lige over for Banegaarden. Hotellet er smukt og moderne indrettet og har en Forsamlingssal, der ved sin smukke Dekoration virker særdeles tiltalende og indbydende. Naturligvis er den ogsaa

Interiør fra S. S. Klosters Piano-Magasin.

forsynet med en Scene, og her optræder ofte Provinselskaber, naar Lejlighed gives.

Af Byens mange Næringsdrivende og Handlende kan nævnes flere, som fra en ringe Begyndelse har arbejdet sig frem til nu at drive en omfattende Virksomhed. I den nedre

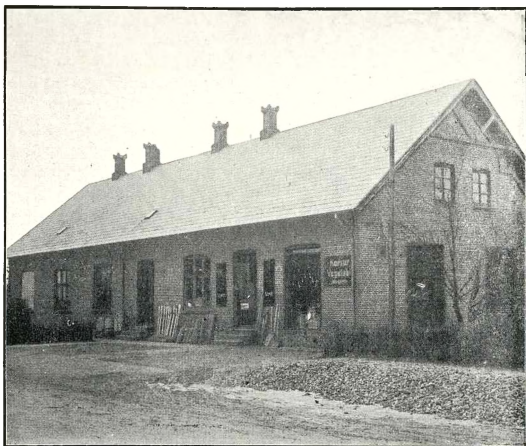
Del af Byen tiltrækkes de forbigaaendes Opmærksomhed særlig af Urmager Klosters smukke Udstillingsvindue. Det

I. C. Petersens Manufaktur- & Isenkramforretning.

ses, at Klosters Forretning er omfattende. Ved Siden af sin Forretning som Urmager driver han stor Handel med Musikinstrumenter, til hvilke han har særlig Udstillingslokale andet Steds i Byen. Men han er ogsaa Ejer af Egnens eneste Guld-

smedeforretning. Kloster kom hertil i 1908 og begyndte med 10 Kr. i Lommen. Til at begynde med var der kun et Varelager paa 500 Kr.; nu er det paa 14,000 Kr. At en saadan Forretning hviler paa Fagkundskab er indlysende, og Kloster har da ogsaa staaet sin Læretid igennem baade som Musiker og som Urmager. Nu levnes der ham ikke mere Tid til at dyrke Musiken; men der er ogsaa i Byen 5—6 andre Musikere. Ved Siden af sin borgerlige Næringsvej nærer Kloster ogsaa

Knud Sørensens Kolonial-, Korn- & Foderstofforretning.

stor Interesse for Byens Ve og Vel, og der er næppe den økonomiske Foranstaltning, der er kommen frem i Byen i hans Tid, uden at hans Medborgere i fuld Tillid lægger Beslag paa hans Tid og Arbejdskraft. De ved, at hvad han tager sig paa, udfører han uegennyttigt og grundigt.

Længere oppe i Byen, hvor Jernbanen skærer Landevejen, ligger en toetages Bygning, der rummer en Dobbeltforretning. Her bor Købmand I. C. Petersen, der driver baade Manufaktur- og Isenkramhandel. I Løbet af 17 Aar har han drevet Virksomheden frem til en Omsætning paa omkring 60,000 Kr. Men Petersen er ogsaa et ubestrideligt Forretningstalent. Maa-

ske er det ikke for intet, at han i sin Ungdom har været i Amerika en Tid og der sat sig ind i amerikanske Forretningsmetoder. Det var i alt Fald der, han tjente sin første Driftskapital; imidlertid blev han syg derovre, maatte gennemgaa et

Rødkjærstro Tømmerhandel & Savværk.
(ved Jensen Tusch).

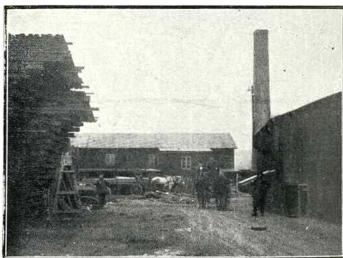
6 Maaneders Hospitalsophold og saa sig derefter af Helbredshensyn nødt til at rejse tilbage til Danmark; var derefter i 5½ Aar Bestyrer af en Forretning i Skals, kom i 1900 til Rødkjærstro og byggede 1905 sit nuværende Hus. Her findes nu Egnens største Manufakturforretning.

Tæt ved Siden heraf, i Villa „Solbakken“, bor

Købmand Knud Sørensen. Denne, der i 1910 overtog en Foderstofforretning, købte i 1915 „Solbakken“, hvor han nu tillige driver en betydelig Kolonialhandel. I alt en Omsætning paa ca. 400,000 Kr. aarlig. Det vil altsaa forstaaes, at ligesom

Knud Sørensen bor til Huse i en af den ældre Bys mest præsentable Bygninger, saaledes er ogsaa Forretningen kendt og søgt af Byens og Omegnens Beboere.

Et Savværk har Byen ogsaa. Det blev anlagt 1903 af Savværksejer Jensen-Tusch,

Rødkjærstro Tømmerhandel og Savværk
(ved Jensen Tusch).

Stendalsgaard sydvest for Viborg. Grunden til, at Værket kom til at ligge her, var den, at Rødkjærstro dengang, da Viborg-Herning Banen ikke eksisterede, var den ved Stendalsgaard Plantage nærmest liggende Station, og de havde dengang hele Oplandet vest- og sydpaa. Trods det, at en stor Del af dette

Opland nu er gaaet tabt, er Virksomheden dog stadig udvidet, saaledes at der til Stadighed beskæftiges 8—10 Mand. Til at begynde med dreves Værket af en lille Lokomobil paa 10 HK.; nu er den ombyttet med en Dampmaskine paa 32 HK. Siden 1905 har Værket været bestyret af Fr. Jensen Tusch, Broder til Ejeren. Virksomheden omfatter Trælasthandel og Savværk, men ogsaa flere Specialiteter, f. Eks. Fiskekasser og alle Slags Pakkasser samt Stakit.

Klæder skaber Folk, siger man, og der er ingen, der har en saa levende Forstaaelse heraf som Skræder og Ekviperingshandler *Chr. Knudsen*. Han har for et Par Aar siden selv bygget sig sit Hus, og det Indtryk af Stabilitet, som Forretningens Ydre giver, fæstnes, naar man træder ind i Butiken, og Knudsen, flink og elskværdig, kommer en i Møde. Dette ved Kunderne, og derfor vokser hans Forretning ogsaa fra Aar til Aar i Omsætning. I en Butik ved Siden af i samme Hus findes en Modeforretning, bestyret af hans Hustru.

Chr. Knudsens Skræderi og Herrekviperingsforretning.

Af andre Forretninger, der virker til Byens og Borgernes Forskønnelse, kan nævnes Hansens og Petersens Skomagerforretninger og Hartvigsens og Kr. Møllers Barber- og Frisørforretninger. Den sidste har tillige Papir- og Boghandel. Endnu kan nævnes A. Christensens Cykleforretning, hvor der findes et righoldigt Udvalg af det nu saa almindelige Befordringsmiddel.

I en af de ny store Bygninger ved Banegaarden findes et Møbelmagasin, som ejes af Snedker og Tømrer Viggo Petersen. Det gør ved sit righoldige Udvalg af stilfulde og moderne Møbler Indtryk af at kunne tilfredsstille ethvert Krav, og naar et nygift Par skal sætte Bo og have Hjemmet udstyret, ved det, at i Petersens Butik kan ethvert Ønske med Hensyn til Møbler blive opfyldt.

Vi maa dog ikke slutte Omtalen af Byens Borgere uden

ogsaa at nævne en af Byens ældste, nemlig Skræder Th. Andersen, en af Byens Veteraner fra 64, som siden, han nogle faa Aar efter Krigen blev gift, har boet, først nogle Aar i Højbjerg, men den meste Tid her i Byen, og som endnu trods det, at han er langt op i Halvfjerdserne, bruger Naalen og stadig har nok at bestille.

FORENINGER OG SAMMENSLUTNINGER.

Naar en By har naaet en vis Størrelse, melder der sig

Parti fra Rødkjærsgade.

Krav om visse Foranstaltninger til fælles Bedste. Af saadanne økonomiske Sammenslutninger har Byen forskellige. Men forinden disse omtales, maa den Forening nævnes, som i saa mange Tilfælde har virket til Byens Gavn. Det

er Borger- og Haandværkerforeningen, der blev stiftet den 26. April 1904. Den begyndte med 21 Medlemmer, og dens første Bestyrelse var Snedker Th. Jensen, Skomager J. Nielsen, Snedker C. Petersen, Bager N. Juel Nielsen og Forretningsfører R. Zachø. Umiddelbart efter flyttede den sidste fra Byen, og Bestyrelsen supplerede sig da med Forretningsbestyrer R. Bertelsen, der blev Foreningens første Formand. Den har i Aarenes Løb beskæftiget sig med og taget Initiativet til mange Anliggender af Betydning for Byen. Betydningsfulde Sager har ofte staaet paa Dagsordenen, og det kunde ved en og anden Generalforsamling gaa varmt til, naar modstridende Anskuelse drøftedes; men har end Meningerne til Tider været forskellige, har alle dog følt, at Sammenhold var nødvendig, hvis der skulde udrettes noget. Af Foreningens senere Formænd kan nævnes Skomager Nielsen, Bager Jespersen, Slagter Andersen, Stationsforstander Honum og den nuværende Urmager Kloster.

Den første Sag af større Betydning, som Foreningen be-

skæftigede sig med, var Anlæg af et Elektricitetsværk. Dette blev anlagt og drevet af to Mænd, Fabrikant Th. Jensen og Bager Juel Nielsen. I den seneste Tid er det gaaet over til en større Kreds af Interessenter. Der havde allerede før den Tid været Gadebelysning, men med Petroleumslamper. Da man nu havde faaet det saadan, at man kunde producere Elektricitet, blev Spørgsmaalet om elektrisk Gadebelysning „brændende“. Og efter noget Besvær lykkedes det ogsaa at faa denne Sag løst, saa at det hvide Lys siden har straalet over Byen.

Drikkevandet var ikke alle Steder godt. Som Følge deraf nedsattes der ved en Generalforsamling i Borger- og Haandværkerforeningen i 1912 et Udvalg til at arbejde for Virkeliggørelsen af et Vandværk. Dette Udvalg bestod af Bager Juel Nielsen, Manufakturhandler I. C. Petersen og Portør Monsson. Næste Aar var denne Sag ført igennem, og der findes nu særdeles godt Drikkevand. Aaret i Forvejen var et Kloaksystem blevet anlagt.

Af politiske Foreninger findes der i Rødkjærsbro Socialdemokratisk Forening for Rødkjærsbro og Omegn, stiftet 10. December 1913. Desuden findes i Sognet en Venstreforening. Endvidere eksisterer en Skytteforening og en Idrætsforening.

Endelig er der Foredragsforeningen, der begyndte Virksomheden samme Aar som Afholdshotellet blev bygget. Den virker paa den Maade, at en hel Vinters Foredragsrække forud bliver planlagt. Et lille Hæfte, indeholdende Program og Sange til hvert Møde, bliver da trykt og solgt forud og gælder som Entre til Møderne. Paa den Maade har det vist sig, at man kan sikre sig de nødvendige Penge, saa der kan skaffes virkelig dygtige Kræfter. Derved bevares Interessen, og Foredragsforeningens Møder kan næsten altid samle fuldt Hus.

Sognets Sygekasse, stiftet 1894, er en af de største paa Egnen. Den havde den 31. December 1916 et Medlemsantal af 682 og en Formue paa 3090 Kr. 36 Øre. De samlede Udgifter var i 1916 6210 Kr. 52 Øre, medens Indtægterne havde været 5997 Kr. 16 Øre, hvoraf Statstilskudet androg 2025 Kr. Sygekassens nuværende Formand er Lærer Bønnerup, Faarup.

I vor Tid, da Konkurrencen er saa stor, maa der Reklame til, og det gælder naturligvis i høj Grad for en Forretningsby at komme Omegnens Folk i Tale. Allerede i længere Tid havde man følt Savnet af et Blad, der kunde være Budbringer mellem By og Omegn. For et Par Aar siden blev da „Rød-

kjærsbro og Omegns Avis“ startet. En af Byens Handlende havde først tænkt at udgive Bladet som et privat Foretagende. Paa nogle Møder blev der imidlertid dannet et Aktieselskab, der saa overtog det. Som en særlig drivende Kraft i den Henseende maa nævnes Manufakturhandler I. C. Petersen. Avisen maatte vistnok i Begyndelsen kæmpe med økonomiske Vanskeligheder; men disse bliver dog efterhaanden mindre og mindre, og det synes nu, som den er i Færd med

Jernbanestationen.

at blive godt indarbejdet hos Omegnens Befolkning. Annonce-mængden er i Tiltagen, og den vil sikkert vise sig at være et udmærket Bindeled mellem Byen og Egnen. Det er jo saaledes, at selv om den ikke kan være a jour med, hvad der sker i den store Verden og ikke opvarter med en „Leder“ til Frokostbordet, saa griber man dog denne Avis først, naar den Fredag Morgen er bragt ind ad Døren, for at se, hvilket lokalt Nyt der maaske findes fra sidste Uge, og hvad der ellers bydes paa af de forskellige averterende.

Bladets første Redaktør var Indehaveren af „Flensborg Lager“, Hans Christensen; nu redigeres det af Træhandler Viggo Huus.

Af Forsamlingshuse findes foruden Afholdshotellets Modesal ogsaa et Missionshus, „Gethsemane“. Det ligger i den nedre Del af Byen, lidt tilbagetrukket fra Vejen. Dets Indre gør et hyggeligt og tiltalende Indtryk, og det benyttes meget til Møder og Sammenkomster.

Af egentlig smukke Punkter i Nærheden af Byen kan ikke nævnes nogen, og dog ligger Byen ret kønt, omgivet, som den er, af det bakkede Terræn og ved Siden af det lange Engdrag. Standser man en Sommerdag oppe paa Brandstrup Bakke nord for Byen og ser ned over den, vil man finde, at den tager sig kønt ud mod Engens lyse Græstæppe og med Elsborg Skovs mørkere Farvetone som Baggrund. Eller kom en Aften gaaende ad Vejen fra Elsborg og se, hvor de lange Rækker af „elektriske“ sender deres Blink ud i Mørket, da faar man et helt imponerende Indtryk af Byen!

BANEGAARDEN.

Den gamle Banegaard laa temmelig nær ved det Sted, hvor Jernbanelinien overskærer Viborg-Aarhus Landevejen. Da dette Sted ligger midt i Byen, var det ofte til betydelig Gene for Vejfarende. Naar Togene nemlig skulde rangere, maatte Bombene være nedsænket hele Tiden, og der kunde da ofte paa begge Sider samle sig hele Rækker af gaaende, kørende og cyklende. Da Trafikken stadig steg, og da Kellerup endelig efter en Menneskealders Haab og Skuffelser kom i lettere Forbindelse med Omverdenen, idet der i 1911--12 anlagdes en Privatbane fra Kellerup til Rødkjærsbro, var det at forudse, at den gamle Banegaard vilde blive for lille, og man maatte tænke paa en Forandring. Rigsdagen bevilgede da Midler til en ny Banegaard, og i 1912 byggedes denne noget længere mod Vest, saa at det før omtalte uheldige Forhold med Færd-selen nu er afhjulpet. Den ny Stationsbygning med Bolig til Stationsforstanderen og en Assistent fremtræder ret imponerende og giver Omgivelserne sit Præg, men er dog ikke særlig rummelig eller praktisk indrettet. Særlig gælder dette den tilhørende Postekspedition, der kun har et Par smaa og meget trange Lokaler.

Trafikken er imidlertid stor, og særlig med Hensyn til Godstrafik staar Rødkjærsbro Station meget højt. Som Eksempel paa Arbejdets og Indtægternes Forøgelse kan anføres, at Middelindtægten i Aaret 1900 var 46,284 Kr. og i 1915 77,581 Kr. plus den transiterende Trafik fra og til Kellerup-

banen, hvilket udgjorde 45,486 Kr. Indtægten og Arbejdet er i de sidste 20 Aar altsaa mere end fordoblet. Personalet udgjorde tidligere Forstanderen, 1 Assistent og 1 a 2 Portører. Nu er der foruden Forstanderen ansat 3 Assisterter og 7 Portører samt en kvindelig Medhjælper til Postekspeditionen. Fra denne udgaar 6 Landpostbude foruden Byens eget Postbud, der udgaar 2 Gange daglig. Alle Tog, saavel Eksprestog som Godstog, standser nu i Rødkjærsbro, og Forbindelsen til og herfra er ganske fortrinlig. Navnene paa de Forstandere, der har været ansat her siden Banens Aabning, er: Prip, Hammer, der forulykkede ved at blive klemt mellem to Jernbanevogne, Kühle, Reumert samt den nuværende Forstander Honum, der kom hertil i 1904, en initiativrig og alsidig interesseret Mand, der paa forskellig Maade har virket til Byens Bedste.

Stationen med dens Trafik til og fra har altsaa en væsentlig Andel i det Liv, der rører sig i Byen, og selv om denne stadig bestræber sig for at hævde sig som Centrum i et saa stort Opland som muligt, har den dog en stor Del af sin Opmærksomhed henvendt paa Jernbanen, der skal bringe tilreisende fra den store Verden. Den ny Kellerupbane har næppe gavnat Byen i nogen større Grad; thi samtidig med dens Aabning forsvandt en stor Del af den store Vogntrafik, der før gik ad Landevejen. Men Byen har andre store Maal i Sigte, hvis Virkeliggørelse sikkert vilde have ny Vækst og Udvikling til Følge. Det er ikke Erobring af nyt Opland, men Gennemførelse af ny Baner. Og der synes for Tiden at være gode Udsigter til Rødkjærsbro-Kellerup Banens Forlængelse til Silkeborg, idet der i Rigsdagen er fremlagt Forslag til en saadan Bane.

Det er i og for sig saare naturligt, at den ny midtjyske Længdebane, Funder-Bramminge Banen, bliver fortsat videre nordpaa, og da frembyder Rødkjærsbro-Kellerup en naturlig Fortsættelse. I det sidste Aars Tid har der i Forbindelse med disse Planer været stærke Kræfter i Bevægelse for at faa en Bane, Rødkjærsbro-Hobro, gennemført. Det kan ikke bestrides, at en saadan Bane har gode Grunde for sig. Den vilde bringe hele Nordjylland i hurtigere og direkte Forbindelse med vor vigtigste Udførselshavn mod Vest, Esbjerg. Den vilde afhjælpe et Savn i det store jernbanetomme Rum mellem Viborg-Randers-Hobro, hvor der findes ikke faa Kommuner, der har langt til Station, og den vilde endelig efter manges Mening af-

laste den østjydske Hovedbane, saa Dobbeltspor Nord for Aarhus kunde undgaas.

Hvorvidt disse Baner bliver til Virkelighed, naa Tiden vise; men at de vilde være til stor Gavn for Rødkjærsbro, er paa Forhaand givet, idet de vilde gøre denne Station til et trafikerende Midtpunkt. Det er at haabe, at Byens forudseende og ledende Mænd vil have Blikket henvendt paa denne Sag, og at ethvert Moment, der har Betydning for Udviklingen af Spørgsmaalet, tages i Betragtning.

SKOLEFORHOLD.

Da den største Del af Byen ligger paa Brandstrup Bys Udmark, maatte Børnene herfra søge Brandstrup Skole. Allerede meget langt tilbage i Tiden blev der givet Undervisning i Brandstrup til den opvoksende Ungdom. Det var nemlig saaledes, at hvor der i en Købstad fandtes en Latinskole, skulde dennes Elever, de vordende Præster, gaa omkring i de omliggende Landsbyer og overhøre de unge. Disse Latinskole-disciple, de saakaldte Løbedegne, kom da fra Viborg Latinskole, vist en Gang eller to om Maaneden, vandrende ud til Landsbyerne og samlede Ungdommen om sig. Senere blev der forskellige Steder i Landet ansat faste Skoleholdere, de saakaldte Sædedegne, fordi de var knyttet til et bestemt Sted. Deres Løn var meget ringe — nogle faa Rigsdaler — og ydedes de fleste Steder af Latinskolerne. Tillige kunde de af Bymændene faa Græsning til en Ko og et Par Faar. Men Arbejdet var heller ikke stort. Kun hver Søndag Eftermiddag skulde de paa Kirkegulvet undervise den halvvoxne Ungdom og kun i Kristendomskundskab. Uddannelsen var heller ikke meget bevendt. Det var som Regel afdankede Herskabskuske og lignende, der paa deres gamle Dage af Herremændene blev ansat som Skoleholdere. Allerede 1650 blev den første Sædedegn ansat i Brandstrup. I Slutningen af samme Aarhundrede blev Embedet væsentlig forbedret, idet den daværende Ejer af Vindumovergaard, Rigsmarsken Anders Bilde, gav et aarligt Tilskud til Lønnen. I Slutningen af det attende Aarhundrede, i Aaret 1792, blev det første Skolehus bygget der, hvor nu Kirken staar. Det blev opført af Ejeren af Skaungaard, Jespersen, og samtidig stiftede han og hans Frue, født Hauch, et Legat paa 300 Rigsdaler til Fordel for Embedet, og Renterne af dette Legat, det Hauch-Jespersenske, ydes endnu til Embedet som et ekstra Tilskud til Lærerens Løn. Den nuvæ-

rende Skole er opført 1845. I det nittende Aarhundrede har der i Brandstrup Skole bl. a. virket to bekendte Lærere. Den første var H. P. Schuster fra 1852 til 84. Han har i „Samlinger af jydsk Historie og Topografi“, Aargang 1872, skrevet en længere, interessant Afhandling om Egnen og Befolkningen i ældre Tider. Dette Værk er for en Del benyttet som Kilde til nærværende Artikel. Den anden er den endnu levende Folkeviser- og Folkemindesamler Evald Tang Kristensen, der var Lærer her fra 1884—90, efter at han først i nogle Aar havde været Lærer i Naboskolen Faarup, og det var altsaa her paa Egnen, at denne utrættelige Samler begyndte at gaa ud til gamle Folk for at udspørge dem om gamle Dage og optegne, hvad de kunde huske af Almueskikke, Viser og Eventyr. Ogsaa i tre andre af Egnens Skoler har der for 40—50 Aar siden virket bekendte Lærere, nemlig Sauter i Vindum, P. A. Holm i Højbjerg og Digteren C. A. Thyregod i Ans, og det var paa Initiativ af disse tre, at „Danmarks Lærerforening“ blev stiftet i Højbjerg Skole i 1874.

Da Stationsbyens Vækst tog Fart, meldte sig ogsaa Trangen til en egen Skole, og omkring 1900 stiftedes en Privatskole. I 1905 blev Skolen overtaget af Borger- og Haandværkerforeningen. Der var Planer oppe om, at Borgerne selv skulde opføre en Skolebygning, og der var tegnet en 1500 Kr. til dette Formaal. Planen blev dog ikke til Virkelighed, og man lejede da Skolelokale i Missionshuset.

Privatskolen var dog ikke i Længden tilfredsstillende. Pengemidlerne var smaa, Lønnen til Læreren lille og Lærerkrafterne derfor hyppigt skiftende. Kravet om en mere stabil Ordning blev fremsat med stedse større Styrke. Blandt Beboerne blev indsamlet en Sum paa 7—800 Kr. som et særligt Bidrag til en Kommuneskole. Denne blev bygget i 1909; men Kommunalbestyrelsen vilde mærkeligt nok ikke modtage den nævnte Sum, hvad dog Beboerne selvsagt ikke kunde være utilfredse med, da de fik Skolen alligevel. Beboerne havde ønsket, at den var kommen til at ligge nede i Byen; men af en eller anden Grund — maaske af Hensyn til det vest for Byen liggende Faldborg, hvorfra der dog hidtil kun har været ganske enkelte Børn — blev den bygget lidt vest for Byen. Beliggenheden er dog god nok — ved Landevej og nær ved Station. Skolen, der ikke i arkitektonisk Henseende virker fremtrædende, er imidlertid stor og rummelig. Som dens første Lærer ansattes P. N. Hedeland, der tidligere havde været

Lærer i Søttrup ved Løgstør og i Rønne paa Bornholm. Den 17. November 1909 blev Skolen indviet, og samtidig blev Privatskolen og Andenlærerembedet i Brandstrup nedlagt. Imidlertid viste det sig, at der ved Indskrivning af Børn den første Skoledag var 74 skolepligtige Børn i det ny Skoledistrikt — det i Loven for to Klasser fastsatte Maksimum. Allerede to Aar efter bestemte Kommunalbestyrelsen sig da til at bygge en Forskole. Den blev bygget sammen med den allerede eksisterende Skolebygning, og samme Aar ansattes Frøken Pethrine Laursen som Forskolelærerinde.

I Skolen findes en Folkebogsamling, der begyndte Virksomheden 1912. Tanken om Oprettelsen af et saadant Bibliotek blev vist først fremsat i Borger- og Haandværkerforeningen, og i Bibliotekets Love findes en Bestemmelse om, at Bøgerne i Tilfælde af Bibliotekets Opløsning bliver denne Forenings Ejendom. Foreningen har ogsaa hvert Aar ydet et Tilskud til Biblioteket, som nu udgør ca. 325 Bind, hvoraf godt Hundrede danner Børnebogsamlingen.

Der er en anden Sag, der i høj Grad, kan det vel nok siges, har været Borger- og Haandværkerforeningens Hjertebarn, nemlig Teknisk Skole. Man har ogsaa her Forstaaelsen af Betydningen af det store Problem, der i de sidste Aar paa Skolemøder og i Pressen har været stærkt omdebatteret: Ungdomsskolen. Og ikke mindst i en Stationsby er det af Betydning ikke alene at give Haandværkslæringer og andre unge Lejlighed til at udvide deres Kundskaber, men ogsaa — og det er maaske lige saa vigtigt — beskæftige dem paa en god og sund Maade i Fritiden. Dog denne Forstaaelse mødes desværre her som saa mange andre Steder ikke altid af en tilsvarende hos alle de unge selv, og heller ikke hos alle de ældre. Men det vil jo sikkert bekræfte sig mere og mere, at skal en Ungdomsskole blive til det, den skal være: en Skole, der foruden at uddybe Børneskolens Undervisning tillige giver den nødvendige teoretiske Fordannelse, saa enhver ung Mand og Kvinde kan dygtiggøre sig hver til sit Fag og derved blive rustet til at tage en Kamp for Tilværelsen, da maa de ældre støtte den, ikke alene pekuniært, men ogsaa moralsk ved at tilskynde de unge til at søge den, og ved i det hele taget at fremhæve den fortsatte Uddannelse som et nødvendigt Gennemgangsled for enhver, der samvittighedsfuldt vil udfylde den Plads, han har valgt sig i Livet. „Kundskab er Magt“ — det er en Sætning, der til alle Tider, og vel ikke mindst i vor

Tid, har vist sin Gyldighed. Uden Kundskaber ingen Fremtidsudsigter!

Men al Begyndelse er jo svær. Dog har Borger- og Haandværkerforeningen holdt Skolen gaaende siden dens Begyndelse. Som en af dem, der har ydet et stort Arbejde ved Skolens Administration og fortsatte Drift maa nævnes Urmager Kloster. Første Aar undervistes i Kommuneskolen; senere har Teknisk Skole haft Lokale paa Afholdshotellet, hvor der har været undervist af Viggo Huus og Tømrer Magnussen. I denne Vinter fungerer Lærer Hedeland, der underviser i dansk og Regning, og Assistent Jensen, Viborg, der har Tegning med Eleverne.

KIRKEN.

Kirken findes ikke i Rødkjærsbro, men i Brandstrup, 10—15 Minutters Gang nord for Stationen. Brandstrup Kirke er dog kun Filialkirke. Kommunen udgør kun eet Sogn, Vindum, og i Vindum By ligger altsaa Sognekirken, en ret stor Kirke, hvis Oprindelse gaar langt tilbage i Middelalderen. Som tidligere i denne Beskrivelse antydet har der før i Tiden været to Sogne, idet der lidt nord for den omtalte Faldborg Sø, ca. $\frac{1}{2}$ km vest for Stationsbyen har ligget en Kirke, Faldbjerg Kirke, hvoraf nu kun ses ganske ubetydelige Teglstensbrokker. Den antages at være bygget i det 11. eller 12. Aarhundrede med udvendig Mur af Kampestens Kvadre, Betongulv og Taarn. Indtil 1870 var der endnu paa sine Steder Ruiner i Mandshøjde tilbage af den. Fundament og Levninger blev da opmaalt og grundigt undersøgt af Lærer Schuster. Den har ikke været nogen stor, men vistnok en smuk Kirke. Derpaa tyder f. Eks. Skaarene af en Del farvede Glasruder, indfattede i Bly, og med paamaalede Figurer. Under Gulvet var begravet mange Lig i 1— $1\frac{1}{2}$ Alens Dybde, i Koret alene 7.

Den synes tidlig at være bleven brøstfældig, hvortil Aarsagen vel maa søges i Faldbjerg Bys Nedlæggelse. Den er derved kommen til at ligge i en Udkant af Sognet, og den er da bleven misrøgtet, skønt den dog havde en Tiende paa 6 Skp. Rug, 4 Skp. Byg og 3 Skp. Havre; tillige skal den ogsaa efter gamle Dokumenter have ejet en Gaard, som kaldtes Faldborg Kirkes Gaard. Men den afsidesliggende Kirke er bleven for lidt besøgt og for lidt paaagtet. Allerede 1555 kaldes den en øde Kirke. Næsten Hundrede Aar derefter stod den dog endnu, men om muligt endnu mere øde og aldeles faldefærdig. Der findes opbevaret en udførlig Beretning om

en Synsforretning, foretagen 25. August 1653, og af denne fremgaar det, at Kirken var i en elendig Forfatning, baade ude og inde. Der fandtes hverken Prædikestol, Messehagel eller Lysestager. Det har sikkert ogsaa været paa Grundlag af denne Synsforretning, at det besluttedes at nedbryde Kirken. Hvad der kunde bruges af Byggematerialierne, blev anvendt til flere Øjemed. Saaledes menes almindelig, at Størstedelen af de tilhuggede Kampesten blev brugt til en ny Ladebygning ved Vindumvergaard, der ejedes af Rigmarsken Anders Bilde 1643—58. Mange Sten skal ligeledes være ført til Palstrup og Rindsholm, og i hver Gaard i Brandstrup og Skaungaard findes Sten samme Steds fra. Kirken laa jo paa et øde Sted, og da Anders Bilde havde taget, hvad han vilde, kunde den frit og uhindret plyndres af enhver. Den øverste Halvdel af den Sten, som menes at have siddet over Indgangen til Kirken, og som viser Hovedet og den ene Forpote af to Løver eller lignende Dyr er nu anbragt i Diget omkring den ny Kirkegaard i Brandstrup. Efter gamle Overleveringer blev Kirkegaarden benyttet til Begravelser langt op i 17-Hundrederne, og dette forklarer ogsaa, at da hele Grunden for ca. 40 Aar siden blev gennemgravet og undersøgt paa Statens Foranledning, fandtes der en hel Mængde Skeletter, hvoraf mange var særdeles velbevarede.

Mærkelig nok tog Staten ikke samtidig Anledning til at fredlyse Stedet. Det skulde dog synes naturligt, at der, hvor Menigheden Aarhundrede efter Aarhundrede var stævnet sammen Søndag efter Søndag, for at høre Ordet forkyndes og for at opbygges af den pragtfulde katolske Kirketjeneste, og der, hvor Jorden gemmer Støvet af henfarne Slægters Legemer — der burde have staaet et eller andet Minde for at vise det Sted, der har set Slægt efter Slægt vandre i Graven. Men intet blev foretaget; nu er Stedet ikke engang til at finde for den, som ikke omtrent ved, hvor det skal søges. Grunden er uden videre inddraget af private og dyrkes som al anden Jord.

Efter Kirkens Nedlæggelse henvistes Menigheden til at søge Vindum Kirke, som ligger omtrent 1 Mil længere mod Øst. Det er muligt, at der stedse i Menigheden har været Længsel efter atter at faa en egen Sognekirke; men Tiderne var ikke gode for Bønderne. De gentagne Svenskekrige hærgede Landet, og den tiltagende Herremandsvælde trykkede Bondestanden ned i Fattigdom og Ufrihed. Efter 1800 kom Krigen

England, hvad der havde Statsbankerot og yderlig Fattigdom til Følge. Det var først omkring Midten af Aarhundredet, at der begyndte at komme Liv i Arbejdet for en ny Kirke. Pastor Glahn (1843—53) var, saa vidt vides, den første, der tog Arbejdet op. Endelig lykkedes det ved forenede Bestræbelser af indsigtfulde og nidkære Mænd, blandt hvilke skal nævnes Ejeren af Skaungaard, Sagfører Bjerring i Randers, og Købmand I. Petersen i Rødkjærsbro. Det var naturligvis Pengene, det gjaldt at skaffe til Veje. Men her havde man dog en lille Guldgrube at ty til. I 1780 havde den daværende Ejer, Steenfeldt, af Vindumovergaard foruden et Legat paa 1000 Rdl. til Sognets Fattige ogsaa stiftet et andet Legat paa 1000 Rdl. til Vedligeholdelse af sit Gravsted i et Kapel i Vindum Kirke. Dette Legat var i mangfoldige Aar ikke blevet rørt og var derfor vokset til en temmelig anselig Sum. Nu gav Stiftsovrigheden og Ministeriet sit Minde til, at der af dette Legat maatte tages 4500 Rdl. til Kirkens Opførelse. En Aftægtsmand i Brandstrup gav 100 Rdl., Gaardmand Jens Laursen har givet Grunden til en Del af Kirkegaarden. Proprietær Plenge til Palstrup har skænket Kirkeklokken, der har følgende Inskription: „Palstrup Spiseklokke 1755“. Redaktør Vissing i Viborg har givet Døbefonten, der tidligere har tilhørt den nedbrudte Nørresogns Kirke i Viborg, og Billedhugger Fjeldskov i København har givet Kristusfiguren, der er anbragt over Alteret i Stedet for Altertavle. Desuden har mange i Omegnen støttet Foretagendet med Pengebidrag. Hvad der endnu manglede, blev frivillig sammenskudt af Menigheden saa rundelig, at der endog blev en mindre Sum tilovers til at afholde løbende Udgifter med. Kirke og Kirkegaard har efter det fremlagte Regnskab ialt kostet 5231 Rdl. 2 Mark 7 Skilling. Den 21. September 1869 nedlagdes Grundstenen, og den 10. Juli 1870 indviedes den ny Brandstrup Kirke. Kirken har en ret smuk, kun noget lav Beliggenhed tæt vest for Brandstrup Sø, er opført af røde Mursten og gør ved sin Byggemaade et tiltalende og stilfuldt Indtryk. Den har ikke noget Taarn; men paa den vestre Ende af Langhuset hæver sig et slankt ottekantet Spir; heri hænger den førnævnte Klokke, der vejer 80 kg og har en efter sin Størrelse smuk og gennemtrængende Klang. Paa Toppen af Spiret er en forgyldt Fløj med Aarstallet 1869. Som den lille Kirke gør et godt Indtryk paa Beskueren udefra, gør den det endnu mere, naar man træder ind i den. Vægge og Stole er holdt i lyse Farver. Vinduerne danner et smukt Mo-

saik af forskelligt farvede Glasruder. Særlig maa fremhæves to store Messing-Lysekroner og flere mindre Messing-Lampetter, der blev skænket til Kirken for et Par Aar siden. Det hele føjer sig sammen til et Billede, der virker i høj Grad tiltalende, lys og venlig. Kun een Ting mangler endnu: et Orgel; men dette kommer nok, da Beboerne altid har omfattet deres Kirke med stor Interesse og Offervillighed.

Der har siden Reformationen været 24 Præster i Sognet. I den katolske Tid, da der altsaa var 2 Sogne, var Vindum Hovedsognet, og indtil 1520 laa Præstegaarden der. Da lod den Viborg Bisp Præstegaarden udstykke, og Præsten flyttede til Brandstrup, hvor der dog foreløbig ikke var nogen fast Bolig til ham. Men i Aaret 1573 skænkede Kong Frederik den 2den en af Kronens Gaarde i Brandstrup til Præsteembedet, og siden har Sognepræsten haft sin Embedsbolig der. Den nuværende Sognepræst er *C. Gadegaard*, der kom hertil i 1913, fra Lomborg-Rom i Vestjylland.

Den Del af Rødkjærsbro, der ligger i Vindum Kommune, havde i denne Vinter et Indbyggerantal af 473; men med den Del, der ligger paa den anden Side Bækken, i Elsborg Sogn, er der ialt lidt over 600 Mennesker.

En Bys Trivsel afhænger af to Ting: Af de Muligheder, der er for Vekselvirkning mellem By og Omegn og om der i det hele er nem og hurtig Forbindelse med Omverdenen. Men en meget vigtig Faktor er ogsaa, om der i Byen og Omegnen findes forstaaende og indflydelsesrige Mænd, der paa rette Maade og til rette Tid kan arbejde saaledes for en Sag, der kan skønnes at kunne faa nogen Betydning, eller som i et givet Øjeblik er aktuel, at der kommer noget ud af den. Det er at haabe, at ikke alene selve Stationsbyens Beboere, men ogsaa Omegnens vil forstaa, at de ikke alene gavner Byens, men ogsaa Omegnens Interesser ved i Fællesskab at arbejde for Virkeliggørelsen af Foretagender, der kan bringe Vækst og Udvikling; thi det er jo indlysende, at alt, hvad der har forøget Omsætning til Følge, ogsaa bringer Værdistigning for de omliggende Ejendomme foruden dette, at jo flere Virksomheder der bliver i en By, des lettere vil omboende Landmænd kunne faa enhver Efterspørgsel tilfredsstillet, naar det gælder de for Landbruget nødvendige Varer, og jo flere landbrugsindustrielle Anlæg, des lettere og nærmere vil man kunne afsætte sine Produkter.

En Kommune danner jo med Hensyn til sine Fællesanlig-

gander et lille Rige for sig, og det er da naturligt, at en Kommunes Indbyggere maa først og fremmest ved deres Indkøb støtte Kommunens egne Handlende; dette forbedrer disses Skatteevne og giver derved Kommunens Kasse stigende Indtægt. I den Henseende er der for Rødkjærsbro et mindre heldigt Forhold. Da Byen ligger i en Udkant af Kommunen, har en Del af denne nærmere til andre Stationsbyer. Da til-lige Forbindelsen med den østlige Del af Kommunen ikke er saa god, som den kunde være — der er f. Eks. ingen Post-forbindelse — mærker man i Rødkjærsbro ikke den Veksel-virkning med denne Del af Kommunen, som ønskeligt kunde være.

Omvendt træffes vel her som saa mange andre Steder den Anskuelse blandt Landmændene, at en Stationsby virker for-holdsvis mere tyngende paa Kommunens økonomiske Forhold end de rene Landdistrikter. Denne Betragtning er dog ikke rigtig og hviler sjældent paa Kendsgerninger. Det er muligt, at f. Eks. de alderdomsunderstøttedes Antal er forholdsvis større her; men saa maa det huskes, at det er almindeligt, at mange Jordbrugere sælger deres Ejendomme, naar de er kom-men noget op i Alderen og ikke kan magte Bedriften længere, og flytter til den nærmeste Stationsby for der at henleve deres Alderdom.

Der har af og til, netop med de økonomiske Forhold som Baggrund, lydt Røster for, et Kommunen burde adskilles i to. En saadan Adskillelse vilde dog næppe være af større Betyd-ning for nogen af Parterne. Med Hensyn til Skatterne kan det i alt Fald siges, at Stationsbyen her betaler sin gode for-holdsmæssige Andel. Det kan i saa Henseende anføres, at medens Rødkjærsbros Befolkningstal udgør 27 pCt. af hele Kommunens, saa var Formue- og Lejlighedsskatten i Skat-teaaret 1916—17 33 pCt. af Kommunens samlede Formue- og Lejlighedsskat.

Hvordan imidlertid Kommunens Forhold i det hele skal ordnes, afhænger jo i første Grad af Kommunalbestyrelsen, og det maa siges, at ligesom det altid har været saadan, at de Mænd, der i Tidens Løb har haft Sæde i Sogneraadet, i det hele og store har vist en omsigtsfuld Forstaaelse af Kommu-nens Tarv, saaledes er ogsaa de kommunale Forhold gennem-gaaende bleven ordnede saadan, at ogsaa Stationsbyen har kun-net være tjent dermed. Det kan saaledes nævnes, at da der for et Aars Tid siden blev rejst en stærk Bevægelse for at

vække Stemning for den omtalte Bane Hobro-Rødkjærsbro, bevilgede Sogneraadet 120,000 Kr. til den.

Det den 14. Marts 1917 for Perioden 1. April 1917—31. Marts 1921 valgte Sogneraad bestaar af følgende Medlemmer: Boelsmand P. Jakobsen, Faarup, Cyklehandler A. Christensen, Rødkjærsbro, Gaardbestyrer Carl Vestergaard, Vindum, Gaardejer P. Korshøj, Faldborg, Lærer P. N. Hedeland, Rødkjærsbro, Gaardejer Jakob Pedersen, Vindum, og Boelsmand Jens Borup Jensen, Vindum Hede. Samme Dag valgtes følgende Hjælpekassebestyrelse: Uddeler Chr. Hansen, Rødkjærsbro, Murer A. Christensen, Vindum Hede, Arbejdsmand Jakob Christensen, Rødkjærsbro, Boelsmand A. Christensen John, Brandstrup, og Gaardejer J. P. Sørensen, Vindum.

Sikkert vil disse Mænd i de kommende vanskelige Aar forestaa Kommunens og Byens Anliggender saaledes, at Udviklingen maa skride frem i samme jævne Spor som hidtil, til lige Gavn for alle.

KENDTE NAVNE OG DATOER.

F. Honum, Stationsforstander og Postekspeditor, født 1862 i Stege. Formand for Sundhedskommissionen, har gentagne Gange været Formand for Borger- og Haandværkerforeningen. Bestyrelsesmedlem af Stationsforstanderforeningen m. m.

F. Honum,
Stationsforstander.

I. C. Petersen,
Købmand

Chr. Knudsen,
Skrædermester.

J. C. Petersen, Købmand, født 9. April 1873 i Ørslevkloster, lært hos R. Chr. Gronemann i Viborg.

Chr. Knudsen, Skræder og Ekviperingshandler, født 1878 i Elsborg. Frekventeret Københavns Tilskæreakademi og Teknologisk Institut.

Lærer *P. N. Hedeland*, født 1878 i Hedegaard, Ejstrup ved Nørre Snede. Dimitteret fra Silkeborg Seminarium 1904.

J. Middelhede, Fotograf, født 1878 i Rind, lært hos Fotograf A. A. Rask, Kjellerup, videre Uddannelse hos Fotograf P. Kristensen, Randers.

Knud Sørensen, Købmand, født 1881 i Uggelhuse, lært hos J. Sørensen, Langkastrup, og Just Abildgaard, Randers, i 9 Aar. Overtog Forretning i Hinge 1909—13. Begyndte Korn- og Foderstofforretning f Rødkjærsbro 1913, og 1915 paabe-

gyndtes Købmandsforretningen. K. S. er Bestyrelsesmedlem af Borger- og Haandværkerforeningen.

S. S. Kloster, Urmager- & Guldsmed, født 29. Septbr. 1881 i Almind pr. Viborg, lært hos Gustav Nissen, Randers, arbejdet hos samme i 4 Aar derefter, begyndte selv Forretning i Rødkærstro 1. Oktbr. 1908, og 1912 begyndtes med at drive Instrumentforretning. Form. for Borger- og Haandværkerfor-

P. N. Hedeland,
Førstelærer.

S. S. Kloster,
Urmager & Guldsmed.

eningen, Form. for Teknisk Skole, Form. for Viborg Amts Skytteforenings 4. Hovedkreds og Bestyrelsesmedlem i Viborg Amts Urmagerforening. Optaget som Odd Fellow af Logen Sct. Kjeld Nr. 39 i Viborg.

Hans Christensen, Manufakturhandler, født 1887 i Hundsløv paa Als, lært hos Aug. Mørch, Vejen. Driver Manufakturforretning en detail under Firmanavns Flensborg Lager og Forsendelsesforretning en detail under Firmanavn Varehuset Meesenborg. 1913—15 Bestyrelsesmdl. af Borger- og Haandværkerforeningen; fra 1915 Redaktør af Rødkærstro og Omegns Avis A/S., udgivet af Handlende og Haandværkere, lokalt Nyheds- og Annonceblad. Stifter af samme i Febr. 1915. Fra 1915 Medlem af Dyrskueudvalget og Medlem af Udvalget for en midtjysk Længdebane. I 1914 Medindbyder og Medstifter af Sygeplejeforeningen.

J. C. NØRVIG

KJELLERUP BY

KJELLERUP BY.

HØRUP SOGN, LYSGAARD HERRED

(ca. 1400 Indb.).

BYEN ligger ved en Korsvej, der dannes af Viborg-Silkeborg og Thorning-Rødkjærbro Landeveje, 19 km fra Viborg og 14 km fra Silkeborg. Nærmer man sig Byen nordfra, ad Viborgvejen, gør den, set fra Avnsbjerg Huse, et venligt og tiltalende Indtryk, særligt ved Sommertide, som den ligger der paa sin Bakkeskraaning med sine hvide Huse, indrammede af Anlæggets brede, grønne Baand. Lige saa hyggeligt tager Byen sig ud, naar den ses fra den 1 km Nordøst for Byen beliggende Hørup Sognekirke. Et stort Bidrag til Fremhævelse af Byens Skønhed yder ogsaa det omgivende Terræn med sine smukke, blide Former og sin venligt smilende, frugtbare Ynde.

Det lovende Indtryk, Byen gør paa Afstand, indfries ikke helt, naar man foretager en Vandring gennem Byens Gader med dens noget uregelmæssige, ikke altid lige retlinede eller stilsikre Bebyggelse. Den 15. Juni 1891 stadfæstede Justitsministeriet Bygningsreglement for Kjellerup, men det kom ligesom en Smule bagefter, thi Byen var da allerede ikke saa lille, og hidindtil havde enhver bygget efter sit eget Hovede. Et stort Fremskridt i Retning af Byens Forskønnelse skete ved Landevejsgadernes Brolægning i Aaret 1914, en Foranstaltning, der iværksattes af Amt og Kommune i Forening. Foruden Bebyggelsen langs de to Veje, der danner Korsvejen, findes kun mindre Sidegader samt den i Udstrækning ret betydelige men endnu kun lidt bebyggede Krabbesgade, der i Byens søndre Del fører fra Silkeborg Landevej mod Øst og derefter drejer mod Nord for at udmunde i Thorning-Rødkjærbro Landevej (Byens Østergade) nær den nordøstlige Udkant af Byen. Byens Centrum er Pladsen foran Thinghuset, Torvet kaldet, den tidligere Markedsplads, der er beliggende i Byens Søndergade, umiddelbart Vest for Viborg-Silkeborg Landevej. For Aar tilbage var Pladsen meget ujævn og lidet hyggelig, men i Efter-

aaret 1893 lod Kjellerup Beplantningsforening den regulere og Kastanietræer plante i hele Firkantens Omkreds. Paa Pladsens vestlige Del opførtes i Aaret 1909 Kjellerup ny Ting- og Arresthus med Facade mod Øst og dermed ophørte Benyttelsen som Markedsplads, hvortil en anden Grund blev udlagt bag ved Thinghuset og Syd for Apothekerens Have. Torvet er nu næsten ganske indrammet af Bygninger. Paa Pladsen lige foran Thinghuset er opstillet en Buste af nu afdøde Kammerherre Krabbe, mangeaarig Herredsfoged i Kjellerup, senere

Kjellerup Thing- og Arresthus.

Forsvarsminister, en Mand, der i alle Maader interesserede sig stærkt for Byens Vel. Desværre skæmmes Torvets nordlige meget slemt af en Mindesten, rejst for nu afdøde Folketingsmand Niels Albertsen, der i mange Aar repræsenterede Levring-Kredsen (senere Kjellerup-Kredsen). Mindestenen er en ganske almindelig Ligsten af Granit, omgivet af et Jerngitter, saa det hele fuldkomment ligner et Gravsted.

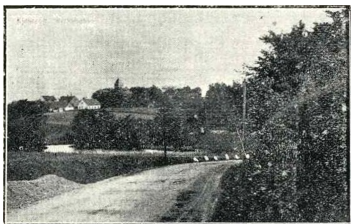
Et meget væsentligt Bidrag til Byens Forskønnelse yder det saakaldte Anlæg, en Plantning, der som et bredt Baand slynger sig Vest og Nord om Byen. Før Anlægets Fremkomst var der uden om Byen nogle delvis lynchbevoksede Grus-

skrænter, der langt fra var til Pryd, hvorfor det maatte anses for et i høj Grad fortjenstfuldt og paaskønnelsesværdigt Arbejde at søge dem tilplantede. Den Mand, der her gik i Spidsen, var den for Træplantning saa stærkt interesserede Herredsfoged Krabbe. Paa hans Initiativ udgik der i Sommeren 1889 Opfordring til Byens Beboere til at tegne sig som Medlemmer af en Forening, hvis Formaal skulde være de omtalte Skrænters Tilplantning. Opfordringen vandt Tilslutning, og den 6. August nævnte Aar stiftedes „Foreningen for Plantning ved Kjellerup og Regulering af Byens Bebyggelse“. Som rimeligt var, blev Herredsfoged Krabbe Foreningens Formand, et Hvert, han beklædte, til han forlod Byen, og samme Aar tilplantedes den første Skrænt. Begyndelsen skete umiddelbart før Landpost Anders Nielsens Hus, Vest for den nye Kommuneskole. I Løbet af de næste 4 Aar naaede Plantningen til Silkeborg—Viborg Landevejs vestlige Side Nord for Byen. Derefter fortsattes Øst for samme Vej til Engen ved Hørup Mølle, og en opdæmmed Spadseresti med Bro over Vandløbet Tange Aa dannede Slutningen paa Anlægget. Da Jernbaneanlægget Rødkjærsbro—Kjellerup skulde føres ind til Byen, gennemskar det Anlægget mod Nord, men Foreningen vedtog da at slaa Bro over Kløften. Dette Broanlæg, bestaaende af Jern og Cement, kostede ca. 7000 Kr. Herved bevaredes paa en smuk Maade Forbindelsen mellem de to Dele af Anlægget, og fra Broen, der paa Helligdage og i smukt Vejr er en yndet og meget benyttet Spadservej, er der en hyggelig Udsigt, i Syd over Baneterrænet med den venlige Stationsbygning og over Byen, i Nord over Engen med Aaen, der snor sig i talrige Bugtninger. Plantningsforeningen, der senere har antaget Navnet Aktieselskab, fortsætter stadig sin Virksomhed, der nu væsentligst bestaar i Vedligeholdelse og Pasning af den allerede tilvejebragte Plantning. En Opgave paatænker Foreningen i en nær Fremtid at tage op til Løsning, nemlig Forskønnelse af Torvepladsen foran Thinghuset. Foreningens nuværende Formand er Herredsfoged *Bülow*, Kammerherre Krabbes Efterfølger.

Bülow, Herredsfoged

En meget stor Pryd for Byen og en Lettelse for Størstedelen af Sognets Kirkegængere vilde det have været, om Sognets Kirke havde faaet Plads i Byen. En gunstig Lejlighed hertil har foreligget paa et Tidspunkt, da Kjellerups Udvikling havde taget Fart, og det nok kunde forudses, at Byen vilde vokse sig stor, men Lejligheden blev ikke benyttet. Onsdag den 30. Oktober 1872 slog Lynet ned i Hørup Kirke og beskadigede den saaledes, at den maatte nedrives til Grunden og

opbygges paany. Taarnet var paa flere Steder revnet fra øverst til nederst, ligeledes Kirkeskibet. Den daværende Kirkeværge, Apoteker Viinsted, Kjellerup, arbejdede ivrigt for Kirkens Flytning til Kjellerup, men Sagen vakte Modstand fra anden

Side, bl. a. fra Sognepræsten, og Resultatet blev, at Kirken genopførtes paa sin gamle Plads. Den har iøvrigt en overmaade smuk Beliggenhed og er en venlig og hyggelig Granitkirke, der gør sin Bygmester, forlængst afdøde Muremester Wilckens, Ære. Et nyt Uheld har forøvrigt senere ramt samme Kirke. Den 6. November 1912 fandtes Bøjlerne i Kirkeklokkens Krone knækkede. Efter at Autogen-Svejsning forgæves var forsøgt paa „Teknologisk Institut“ i København omstøbtes Klokken med en Bekostning af 650 Kr. i Aabyhøj Klokkestøberi ved Aarhus. Klokkenes Vægt er 420 kg.

P. P. Johansen,
Sognepræst.

BYENS UDVIKLING.

Gaar vi 50 Aar tilbage i Tiden, var der saa godt som intet af det nuværende Kjellerup. Skrænten, hvorpaa Byen ligger, afgrænses mod Vest af en Dal med Englund, og hinsides denne

laa og ligger endnu Landsbyen Gammel Kjellerup, af hvilken den nuværende Handelsplads godt kan betragtes som Aflægger. Landsbyen fra Viborg til Silkeborg førte dengang gennem Gl. Kjellerup, og her laa Kroen. Begyndelsen til Ny Kjellerup sker med nævnte Landevejs Om-lægning og deraf følgende Flytning af Kroen, hvilken sidste foregik i Aaret 1857. Fra den Stund af er Byen vokset ganske jævnt og roligt frem som et naturligt Handelscentrum for en frodig, velhavende og folkerig Egn, beliggende, som den

Kjellerup Kolonial- & Materialforretning
(P. Simonsen Nielsen).

er, saa nogenlunde midtvejs mellem Viborg og Silkeborg. I Udviklingen har der ikke været store Spring; det hele er foregaaet fast umærkeligt for den,

S. Platz Skræder- & Herreekviperingsforr. Henseende ikke Kjellerup gunstig. Paa Borgermøder, Jernbanekomiteer og Deputationer har det visselig ikke manglet,

der gennem en lang Aarrække har kendt Byen. Af store industrielle Foretagender, der paa een Gang kunde bringe Liv og Røre og give Udviklingen et pludseligt Stød fremad, har Byen ingen set. I langsomt, men dog stadig fremadskridende Tempo har Bygning lagt sig ved Siden af Bygning, indtil den nuværende Størrelse er naaet. I mange Aar længtes Byen forgæves efter en Bane, der, som man tænkte, skulde bringe Fremgang. Skæbnen var i den Henseende ikke Kjellerup gunstig. Paa Borgermøder, Jernbanekomiteer og Deputationer har det visselig ikke manglet,

de første maa søges langt over 20 Aar tilbage i Tiden. Men politisk Modvind blæste over Byen, og længe stod alt stille.

P. Røstrup Forups Isenkramforretning.

Vel fandtes der paa en Jernbane-lov 8. Maj 1894 en Bane fra Rødkjærsbro over Kjellerup til Silkeborg, men den blev ikke ført ud i Livet. Loven havde kun Gyldighed i 10 Aar, og de forløb, uden at Banen var bleven anlagt. Saa kom der imidlertid en gunstig Vind, og det lykkedes at faa en Bane fra Rødkjærsbro til Kjellerup, men heller ikke den har bragt særlig Fart over Byens Udvikling.

Vi vender tilbage til Aaret 1869, der regnes som Byens Begyndelse, idet Kontoret for Lysgaard, Hids og en Del af Hovbjerg Herreder den 8. Juni d. A. flyttedes til Kjellerup fra Holgersdal i Levring Sogn og installeredes i en lille Ejendom paa det nordvestlige Hjørne af Korsvejen. Der bor da 36 Mennesker i Kjellerup.

Banegaarden.

lerup, og vi finder følgende Bygninger: det af Apoteker Wiinsted nyopførte Kjellerup Apotek paa Sydsiden af Thorning-Rødkjærsbro Landevej, Skræder John Lauritsens Ejendom umiddelbart Øst for Apoteket, den Bygning, som Herredskon-toret var flyttet ind i, og umiddelbart bag ved Jens Møllers Gaard, dernæst Læge Kjærs Bolig paa Korsvejens nordøstlige Hjørne, der, hvor nu Bager Sørensens Ejendom er, og endelig Kroen langs Viborg-Silkeborg Landevejs Vestside, ganske

Johs. Lunds Møbelmagasin.

nær ved Korsvejens sydvestlige Hjørne. Disse 5 Ejendomme var dengang hele Byen. I Gl. Kjellerup boede desuden et Par Haandværkere, Sadelmager Bruun, tilflyttet 1865, og Malermester H. Lauritzen, bosat her 8. Marts 1867. I samme Ejendom som Kroen, drev Købmand Bang dengang Byens første og eneste Købmandsforretning. Jurisdiktionens Tinghus laa i Hørup, lige over for Kirken. Det var opført 1839 og udvidet 1859. Byen fik dengang Post fra Viborg; en Mand fra Vinderslev hentede den 2 Gange ugentlig, Tirsdag og Lørdag, første Dag gaaende, sidste kørende, men der var heller ikke meget at besøge, i 1864 f. Eks. kom der kun en eneste Avis til Byen. Først flere Aar efter etableredes Dagvognsforbindelse med Rødkjærsbro. Det var et privat Foretagende, et Konsortium paa 28 Mænd traf Overenskomst med en Vognmand om, at han skulde køre til nævnte Station 2 Gange daglig. I Aa-

H. S. Vilstrup,
Sagfører.

A. Staack,
Kgl. Vejer og Maaler.

S. Platz,
Skræder:mester.

Fr. Christensen,
Købmand.

I. C. Nørvig,
Førstelærer.

Rostrup Forup,
Isenkræmmer.

Joh. Andersen,
Købmand.

Jens Nielsen,
Ekviperingshandler.

ret 1875 ansattes Byens første Postekspedient, der kort efter byggede Posthuset i Søndergade, det gamle røde, med Gavlen ud til Gaden, paa samme Plads, hvor det nuværende Posthus ligger. Derefter kom daglig Postvognskørsel mellem Silkeborg og Rødkjærbro, en Stationsinstitution, der ogsaa befordrede Personer. Sidst i Tredserne havde Byen faaet sin første Politibetjent, i Begyndelsen af Halvfjerdserne kommer der Dyrlæge. Saa skrider Udviklingen jævnt frem, som alt sagt uden

Posthuset.

store Spring. 1886 kom Herredsfoged Krabbe til Byen, og Aaret efter opførtes den nuværende Herredsfogedbolig, omtrent ved Foden af det nordøstlige Bakkehæld. Om denne Sag førtes der nogen Forhandling. Herredsfogden havde maaske hellere set Boligen lagt umiddelbart Syd for Tinghuset i Hørup, ogsaa en overmaade smuk Plads med dejlig Udsigt over Aen, Engen og Byen, men Kjellerup var paa sin Post og holdt energisk paa, at Kontoret skulde være i Byen, da der muligvis kunde befrygtes en Deling af den nye Bebyggelse. En Kreds af Byens Borgere købte den nuværende Grund og tilbød den, og saa var Sagen dermed afgjort.

David Christensen,
Boghandler.

Da Kjellerup i 1894 jubilerede, for sin 25-aarige Bestaaen, var den naaet til 625 Indb., og Væksten i de siden da forløbne Aar har været den samme, saa Byen i 1917 er naaet op til omtrent 1400. Netop i Jubilæumsaaret fik Byen sin første og eneste Boghandel, hvortil senere er knyttet Bogtrykkerbevilling. I 1890 havde Kjellerup

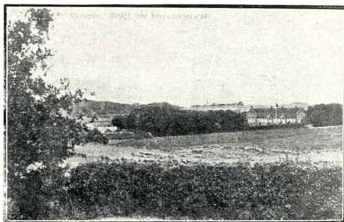
faet sin egen Avis, Kjellerup Avis, en Aflægger af Silkeborg Avis. Allerede for 16--17 Aar siden gjordes den første Belysning til Gadebelysning. Det skete ganske privat. En Kreds af interesserede Borgere tog sig for at ordne Sagen, og

Bøggildgaard.

Tanken realiseredes ved frivillige Bidrag, hvortil senere kom Tilskud af Kommunens Kasse. I 1905 dannedes der i Byen et Interessentskab under Navn af Kjellerup Elektricitetsværk. Kjellerup fik samme Aar elektrisk

Strøm til Belysning og Drivkraft. Værket er senere udvidet, idet adskillige nye, store Forbrugere er komne til, f. Eks. Jernbanen, Amtssygehuset og det nærliggende „Opdragsanstalten Bøggildgaard“; det varede nu heller ikke længe, før der blev anlagt elektrisk Gadebelysning, og denne er nu en af de Opgaver, der varetages ved kommunal Forsorg.

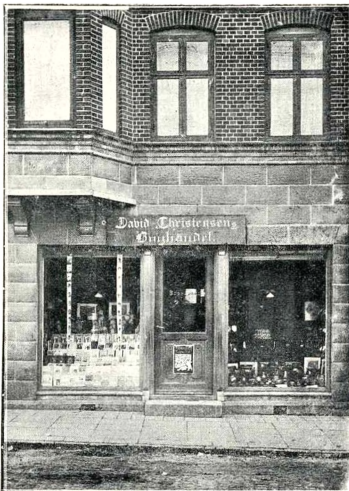

Kjellerup har, ligeledes for adskillige Aar tilbage, faet sit Kloakanlæg, ligesom det her kan nævnes, at Byen har en Sundhedsvedtægt med deraf følgende Sundhedskommission, der varetager de sanitære Hensyn. Og Bygningskommissionen passer paa, at Borgerne bygger pænt og lige. Naar det saa erindres, hvad alt er nævnt, at Landevejsgaderne for 2—3 Aar siden blev brolagte, vil det ses, at Kjellerup, hvad moderne Foranstaltninger angaar, er paa Højde med Tidens Krav,

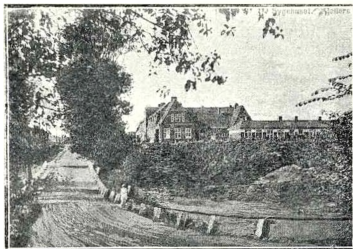
og at den tilfredsstiller, om end i beskeden Maalestok, For-
dringerne til Skønhed, Sundhed, Renlighed og Hygge.

I Aaret 1909
flyttedes Jurisdik-
tionens Tingsted
fra Hørup til Kjæl-
lerup, idet det nye
Ting- og Arrest-
hus da opførtes
paa Markedsplad-
sens vestlige Ende.
Det har Plads til
9 Arrestanter og
indeholder des-
uden Retssal, Dom-
merværelse, Sag-
førerværelse samt
Lokaler til Forligs-
kommissionen.

Blandt de Ting,
Kjellerup og dens
Omegn længe hav-
de ønsket sig, var
ogsaa et Sygehus,
idet Afstanden til
nærmeste Syge-
hus, Viborg, er 19
km. Silkeborg er vel noget nærmere, men

David Christensens Bog- & Papirhandel.

Sygehuset.

det er i et andet
Amt, hvilket al-
tid besværliggør
Indlæggelsen. I
lang Tid saa det
ud, som Arbej-
det for Tilveje-
bringelse af et
Sygehus i Kjæl-
lerup skulde være
forgæves, idet
Stemningen i
Amtsraadet nær-
mest gik i Ret-
ning af at gøre

Viborg Sygehus bestandig større, hvilket atter motiveredes med, at det saa kunde gøres bedre, saa det fuldt ud svarede til Ti-

S. P. Hansens Glarmesterforretning.

dens Krav. Men saa blev Læge Schjerup, Kjellerup, Medlem af Viborg Amtsraad, og ved hans energiske Arbejde lykkedes det at faa Sygehuset rejst. Det ligger paa en smuk Plads ved Dalens vestlige Skrænt. Det opførtes i Sommeren 1913 og toges i Brug 26. Februar 1914. Det har i Hovedbygningen Plads til ca. 30 Senge, medens Epidemibygningen rummer 14 Senge.

Byens Vandforsyning sker ved Kjellerup-Almtoft Vandværk, der har sin Brønd paa et Højdepunkt Vest for den nær ved Kjellerup liggende

Landsby Almtoft, og Vandet ledes ved det naturlige Fald rundt i Byens Huse. Som allerede sagt er der ikke i Byens Ud-

vikling sket store Spring, fremkaldte f. Eks. ved mere betydelige industrielle Foretagender eller andre almenyttige Institutioner. Et Svineslagteri vilde vel nok have kunnet bringe Byen Fremgang, ligesom det vilde have været et stort Gode for Byens Beboere, særlig de mindre velstillede. Planer om et saadant Foretagende har ogsaa været fremme og er blevne drøftede, men endnu ikke realiserede. Hvad der gælder om større Foretagender i al Almindelighed, har ogsaa Gyldighed, naar Talen bliver om Byens Forretningsliv. Heller ikke her kan

det siges, at Kjellerup har haft noget særlig stort, der ragede op over alt det øvrige og gjorde sig gældende videre ud. I

I. A. Jensens Handelsgartneri.

Kolonialfaget kan nævnes afdøde Købmand Ingvar Jensen, der drev en ret betydelig Forretning i Søndergade lige over for Hotellet. Den gamle Ejendom er for flere Aar siden brudt ned, og i den paa samme Sted opførte ny Bygning fortsættes Forretningen af Købmand Præstmark. Det vilde i forretningsmæssig Henseende have været fordelagtigt og tillige været en Pryd for Byen, om Ejendommen havde kunnet

Alfr. Præstmarks Kolonial- & Fødestofforretn.

Johannes Andersens Manufakturforretning.

rykkes ud til Korsvejens sydøstlige Hjørne, der hvor den grimme, gamle Staldbygning ligger og alt for længe har haft Lov til at skæmme dette Byens centrale Punkt. Men Sagen er, at der i sin Tid, da Bygningen lige over for Kroen opførtes til Købmandsforretning, blev lagt den Servitut paa Hjørnegrunden, at der ikke maa drives Købmandshandel der. I Manufakturbranchen kan nævnes Johannes Andersen i Søndergade, en Fortsættelse af afdøde Købmand

Hermannsens betydelige Forretning samt Frederik Christensen i Vestergade. En Tømmerhandel, der for faa Aar siden begyndtes, har allerede naaet en ret betydelig Størrelse.

Som et Led i Byens økonomiske Liv maa ogsaa nævnes dens 4 Markeder, der afholdes i April, Maj, September og Oktober.

Byen bestaar nu af omtrent 145 Ejendomme, i hvilke der findes ca. 75 større eller mindre Forretninger af saa at sige

Fr. Christensens Manufakturforretning (Velt & Wessels Udsalg).

alle Arter, f. Eks. 12 Kolonialvareforretninger, 9 Manufakturforretninger o. s. v. Kjellerup rummer dernæst Herredsfogedbolig med Herredskontor, Posthus med Telegraf- og Statstelefonstation, Jernbanestation, Ting- og Arresthus. Der findes et Apotek, 3 Læger, hvoraf 1 er Kredslæge og 1 Sygehuslæge, desuden 1 Dyrlæge, 2 Sagførere. Af Skoler er der Kommuneskolen, Realskolen, teknisk Skole og 1 privat Skole for Smaabørn. Byen har et stort Missionshus, det andet i Byen; det første opførtes for ca. 30 Aar siden, blev derefter udvidet, men blev atter for lille, hvorfor det nye, i Korsform, opførtes. Endelig har Kjellerup 3 Aviser. Kjellerup Avis, Aflægger af Silkeborg Avis, Kjellerup Venstreblad, der udgives af et Aktieselskab, og Kjellerup Social-Demokrat, en Aflægger af Demokraten i Silkeborg. De tilreisendes Tarv varetages af 2 Hoteller og 1 Højskolehjem. I dette sidste bor Byens Folkebog-

samling, der stiftedes for 9 Aar siden og tæller noget over 1000 Bind. Den virker som Forening, der udlaaner til sine Medlemmer, og den har Støtte fra Stat og Kommune. Kjellerup har statsanerkendt Sygekasse, en stor og gammel Forening, der tæller over 600 Medlemmer. Dens nuværende og mangeaarige Formand er Arrestforvarer Madsen.

FORSKILLIGE INSTITUTIONER.

Sparekassen, hvis fulde Navn er „Lysgaard m. fl. Herreders Spare- og Laanekasse“ (Aktieselskab) stiftedes 4. April 1866 af en Kreds af Mænd fra Kjellerupegnen med nu afdøde Prokurator,

Justitsraad Kjær, Hørupholm ved Kjellerup, i Spidsen. Prokurator Kjær var lige fra Sparekassens Oprettelse og indtil 1.

I. H. Jensens Guldsmedeforretning.

November 1913 Formand for dens Bestyrelse. Kassen begyndte sin Virksomhed med en Aktiekapital paa 36,000 Kr., der senere udvidedes til 108,000 Kr. Fra sin Oprettelse og indtil Aaret 1893 havde Sparekassen Kontor hos Formanden paa Gaarden Hørupholm, og der afholdtes kun Sparekassedag een Gang ugentlig, nemlig hver Onsdag. Der blev saa af Beboere i Kjellerup og Omegn fremsat Ønske om, at Sparekassen fik Kontor i Kjellerup, og i Aaret 1893 lejedes der da Lokale hos Sadelmager Laurits Pedersen, hvor Kontoret forblev, indtil Pedersen i Aaret 1896 opførte den Ejen-

N. C. Niensens Skræderforretning.

dom, hvori Sparekassen f. T. har og siden nævnte Aar har haft Lokale og Kontor.

I Aaret 1893 blev der begyndt med at holde Sparekassedag 3 Gange ugentlig, hvilket dog senere viste sig ogsaa at være for lidt, hvorfor man i 1911 gik over til at have Ekspeditionstid hver Søndag fra 10 til 12 Formiddag.

Da Pladsen ikke her tillader detailleret Opgørelse af Sparekassens Virksomhed og Udvikling fra dens Stiftelse, hidsættes

Sparekassens Kontor.

blot Oversigt over Indskudskapital og Reservefond i et Par treaarige Perioder, nemlig:

Den 1. April 1910 var Indskudskapitalen	1,433,511	Kr.
„ 1. — 1913 „ —	1,871,491	„
„ 1. — 1916 „ —	2,580,591	„

Den 1. April 1910 var Reservefonden	40,864	Kr.
„ 1. — 1913 „ —	79,598	„
„ 1. — 1916 „ —	122,567	„

Som det heraf fremgaar, udgør Aktiekapitalen i Forbindelse med Reservefonden ca. 10 pCt. af Indskudskapitalen.

Sparekassen ledes for Tiden af 2 Direktører, nemlig P. Jensen af Kjellerup samt Gaardejer M. Eriksen af Sjørslev, og 11 Bestyrelsesmedlemmer, nemlig Herredsfuldmægtig, Cancelli-

P. N. A. Kjær, †
Justitsraad

P. Jensen,
Direktør.

M. Eriksen,
Gaardejer og Direktør.

raad Petersen, R. af Dbrg., Kjellerup, Gaardejerne Rudolf Braüner, Bøggild, Jakob Nielsen, Vinderslev, Michael Mikkelsen, Sinding, Jakob Nielsen, Levring Vesterskov, Niels Møller, Tange Skovgaard, Jens Laursen, Iller, L. M. Petersen, Nøddelund, Christen Røhr, Vium, Chr. Munch, Havrdal, og Sognefoged Bertelsen, Thorning.

Revisorer: Pens. Lærer Fr. Jakobsen og Amdsraadsmedlem, Vejassistent Mikkelsen, begge af Kjellerup.

Sogneraadformand, Boghandler David Christensen af Kjellerup er Revisorsuppleant. Af Pengeinstituter maa ogsaa nævnes den for nogle Aar siden i Kjellerup oprettede Filial af Viborg Bank, der driver almindelig Bankvirksomhed. Den har Kontor og Lokale hos Sagfører Vilstrup, Kjellerup.

JERNBANEN.

Rødkjærbro-Kjellerup Jernbane er bygget i Aarene 1910—12 ifølge Lov af 27. Maj 1908 og Eneretsbevilling af 6. Juni 1910. Som Mænd, der særligt har været medvirkende ved Lovens Vedtagelse, kan nævnes daværende Folketingsmand, Herredsfoged Krabbe, Kredens daværende Folketingsmand, Lærer Jensen-Knudstrup og daværende Landstingsmand, Gaard-

ejer L. Broberg, Sjørslev. Banen er normalsporet og 9,7 km lang. Den aabnedes for Driften 23. Juli 1912. Rødkjærstro

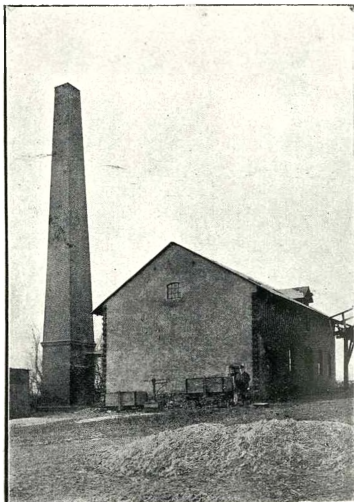

Tøjhuset (ved Jens Nielsen)

Statsbanestation er tillige Station for Kjellerupbanen. Den drives af Rødkjærstro-Kjellerup Jernbaneselskab, som har Hjemsted i Kjellerup. Bestyrelsen bestaar af Cancelliraad Petersen, Kjellerup, Formand, Landstingsmand

Hans Jensen, Sjørslev, Næstformand, Direktør Broberg, København, Boghandler Christensen, Kjellerup, og Gaardejer

Andr. Christensen, Dunstrup. Cand. polyt. H. Dehlholm er Driftsbestyrer og tillige Stationsforstander i Kjellerup. Postmester, cand. phil. Rosenstand, Kjellerup, er Jernbanens Revisor. Det første Drifts-aar, der omfatter Tiden 24. Juli 1912 til 31. Marts 1913 udviser en samlet Indtægt af 29,836 Kr. og en samlet Udgift af 21,781 Kr. Af Indtægten hidrører 14,196 Kr. fra Personbefor-

A/S. Kjellerup Vægtfabrik (I. M. Jensen).

dring og 13,397 Kr. fra Gods- og Kreaturbefordring. Der befordredes omtrent 38,000 Personer og Gods og Kreaturer til en samlet Vægt af næsten 10 Mill. kg. I Marts 1913 var Indtægten ved Personbefordring 1889 Kr. og ved Gods- og Kreaturbefordring 1986 Kr. I samme Maa-
 ned 1916 var Indtægten henholdsvis 2089 Kr. og 2655 Kr. I Driftsaaret 1. April 1915 til 31. Marts 1916 var den samlede Indtægt 60,137 Kr. (Aaret forud 54,373 Kr.), den samlede Udgift 42,599 Kr. (Aaret forud 38,500 Kr.).

I. M. Anthonsens Handelsgartneri.

Af Indtægten var 23,225 Kr. indvundne ved Personbefordring, 28,949 Kr. ved Befordring af Gods og Kreaturer. Der befordredes ialt 58,362 Personer og Gods og Kreaturer til en samlet Vægt af 19,423,824 kg.

Kjellerup Savværk & Maskinsnedkeri
 (Carl & Magnus Nielsen).

POST- VÆSENET.

Som alt nævnt oprettedes Kjellerup Postkontor i 1875, da nuværende Postmester Rasmussen, Slagelse, ansattes her som Postekspedient.

Forholdene var da yderst beskedne, 1 Mand paa Kontoret og 4 gaende Landpostbude, et til Hinge, et til Vium, et til Vinderslev og et til Thorning. Mere var der ikke. Nu er der paa Kontoret foruden Postmesteren 2 Postekspedienter og 1 Postmedhjælper. Postudbæringen besørges af 2 Postbude og

27 Landpostbude. Naar den samlede Værdi af ankomne og afsendte Pengebreve, ankomne og afsendte Postanvisninger og ankomne og afsendte Postoprævninger tages under et, kan Posthusets Omsætning i sidste Finansaar sættes til 6 Mill. Kr.

Sammenstiller man Aarene 1876—77, 1900—01 og 1915—16, faas følgende Udvikling:

	Ank. Breve	Pengebreve	Pakker	Postanv.	Oprævn.	Blade
1876—77:	48000	900	2800	436	38	93000
1900—01:	225000	1424	11800	4400	4200	435000
1915--16:	447000	6600	25000	15000	26000	615000

Kommuneskolen.

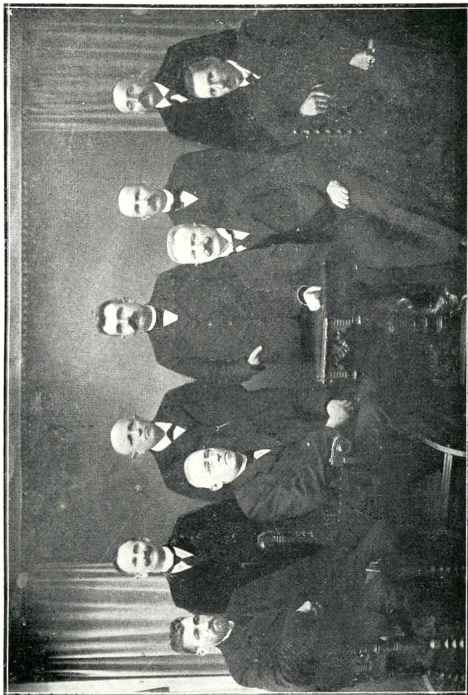
Fra Postkontoret er i sidstnævnte Aar afsendt 5800 Breve med angiven Værdi, 12000 Pakker og 2600 Oprævninger.

SKOLEVÆSENET.

Indtil 1901 skulde Børnene fra Ny Kjellerup gaa til Gl. Kjellerup. Der fandtes der en Hovedskole med 1 Lærer og en Pogeskole med en Lærerinde. Aar 1900 omordnedes det kommunale Skolevæsen saaledes, at den nuværende Kommuneskole oprettedes for alle Sognets Børn fra 9 Aars Alderen, medens den gamle Hovedskole blev gjort til Forskole. Ved

Hovedskolen ansattes 3 Lærere, og der er 130 Børn, fordelte i 5 Klasser med Hverdagsundervisning for alle Klasser.

1. April 1890 aabnedes der en Realskole i Kjellerup i den af Niels Pallesen opførte Ejendom, hvor nu Højskolehjemmet

Sogneraadet 1917.

er. Efter en Del Aars Forløb fik Skolen Ret til at afholde Præliminæreksamen, og i 1904 fik den sin egen Bygning paa Sydsiden af Torvet ved Siden af Teknisk Skole. Skolen opførtes af et Aktieselskab, men er senere overgaaet til den nuværende Bestyrer Hvass som Ejendom. Skolen forbereder

nu til Mellemskole- og Realeksamen, og har for Tiden 117 Elever.

Skolen, der altsaa drives for privat Regning, nyder Støtte fra Stat, Amt og Kommune.

KOMMUNALE FORHOLD.

Regnet efter Folketal er Kjellerup omtrent to Trediedele af Hørup Sogn, der udgør en Kommune. Indtil Aar 1901 var

Søndergade.

Levring og Hørup Sogn en Kommune, ligesom de endnu udgør et Pastorat. Siden Hørup Sogn blev alene, er Kommunens Budget steget meget stærkt, saaledes især Udgifterne til Forsørgelsesvæsenet som Alderdomsunderstøttelse o. s. v. Kjellerup-Rødkjærnsbro Jernbane var og er en stor Post i Kommunens Regnskab, idet den her overtog Garantien for ca. 130,000 Kr. af Anlægssummen. Gadebrolægningen betød ligeledes en stor Udgift for Kommunen. Aar 1902, det første efter Adskillelsen, var Kommunens Budget paa 22,265 Kr., medens det for 1917—18 er oppe paa 89,390 Kr. I 1902 udskrev man i Hartkornsskat 2818 Kr. og i personlig Skat 8456 Kr., til sammen 11,274 Kr. For 1917—18 udskrives der i Skat af Aktieselskaber 1200 Kr., af Ejendomsskyld og Hartkorn 18,150

Kr. og i personlig Skat 54,054 Kr., ialt 73,400 Kr. Sogneraadet bestaar af 9 Medlemmer. Boghandler D. Christensen, Kjellerup, er for Tiden Raadets Formand.

FORENINGER.

Allerede i Aaret 1870 stiftedes Kjellerup og Omegns Haandværkerforening, der, som Navnet siger, omfatter hele Omegnen tillige. Den bestaar endnu, men er dog ikke særlig livskraftig som Haandværkerforening, idet den nu nærmest virker som Sygekasse. Dens Formand er Snedker Jakob Thommesen i Levring.

Den 26. November 1887 stiftede Haandværkere i Kjellerup en Forening for Kjellerup By alene. Den kom senere til at hedde Kjellerup Borger- og Haandværkerforening. En Frugt af denne Forenings Virksomhed var Kjellerup tekniske Skole, der paabegyndtes i Efteraaret 1890 og i Aaret 1893 fik sin egen Bygning, beliggende paa Torvets sydlige Side ved Siden af Realskolen. Teknisk Skole er en af Byens kønneste Bygninger. Skolen er Vinter efter Vinter bleven søgt af en Skare af unge Lærlinge saavel fra Handel som fra Haandværk.

Ligeledes paa Foranledning af Haandværkerforeningen blev der i Aaret 1891 nedsat Kommission til Afholdelse af Svendepøver i Kjellerup.

Aaret efter Haandværkerforeningens Stiftelse blev Bødkermester Staack dens Formand, et Hverv, han med en kort Afbrydelse har beklædt og endnu sidder inde med. Foreningen tæller noget over 100 Medlemmer. I adskillige Aar har Kjellerup haft en Sygeplejeforening, hvis Virksomhed bestaar i at antage og lønne en Sygeplejerske, der, saavidt hendes Kræfter rækker, staar til Tjeneste for alle Sognets Beboere. Foreningen har Støtte af Hørup Kommune. Pens. Lærer Jakobsen er Foreningens Formand. Endvidere maa nævnes Handelsforeningen, der søger at varetage Handelsstandens Interesser.

Ogsaa Afholdssagen har nogen Tilslutning i Kjellerup, og der findes en Afholdsforening.

KENDTE NAVNE OG DATOER.

John Lauritzen, † 1915, Skrædermester, Retsvidne, flaarigt Sogneraadsmlem, en af Byens første Borgere, idet han bosatte sig her 1865. Byggede flere Ejendomme.

Hakon Lauritzen, Malermester, bosat i Kjellerup 1867.

P. N. A. Kjær, Justitsraad, Prokurator, Ejer af Hørupholm ved Kjellerup, † 1914, Herredsfuldmægtig, derefter i mange Aar Sagfører i Kjellerup, stiftede i 1866 Kjellerup Sparekasse, hvis Formand han var indtil 1913.

Jens Møller, f. 1821 i Gern Sogn, † 1906, fhv. Gaardejer, var paa et tidligt Tidspunkt saa at sige Byens eneste Borger, Ejer af al den Jord, hvorpaa Byen nu ligger.

N. C. Herholdt, Etatsraad, fhv. Herredsfoged, † 1907, kom hertil i Tredserne, boede først paa Holgersdal, men flyttede i Aaret 1869 til Kjellerup, søgte Afsked 1886.

Christopher Krabbe, Herredsfoged, senere Forsvarsminister, i mange Aar Ejer af Hald Hovedgaard. Kom til Kjellerup 1886, opførte Aaret efter Herredsfogedboligen; gjorde sig fortjent af Byen ved at tage Initiativ til Tilvejebringelse af Plantningen omkring Byen. Senere Folketingsmand, medvirkede ved Vedtagelse af Lov 27. Maj 1908 om Anlæg af en Rødkjærsbro-Kjellerup Bane. 1910 Forsvarsminister, afgik s. A. som Herredsfoged. Senere udnævnt til Kammerherre. Paa Torvet i Kjellerup er rejst ham en Buste.

E. Thomsen, † 1915, Sygehuslæge i Kjellerup, fra 1909—13 Sogneraadformand.

P. Rosenstand, 1905 Postmester i Kjellerup, Revisor for Rødkjærsbro-Kjellerup Jernbane.

Ingvar Jensen, † 1911, drev i mange Aar en betydelig

Joh. Lund,
Snedkermester.

I. M. Anthonen,
Handelsgartner.

Alfr. Præstmark,
Købmand.

Købmandsforretning, tillige Ejer af Kjellerup Vindmølle, en Mand, der villigt og gerne støttede alle gode Foretagender.

Niels Pallesen, mangeaarig Borger i Byen, Træhandler, Ølbrygger. I flere Aar Medlem af Sogneraadet, nuværende Retsvidne.

Petrus Bülow, Herredsfoged, født 1. November 1875 i Aarhus, Student (Odense) 1893; cand. jur. 1899; Fuldmægtig paa Langelands Herreders Kontor 1899—1900, Løjtnant 1901, Fuldmægtig paa Arts og Skippinge Herreders Kontor 1901—03; Assistent i Justitsministeriet 1904, Fuldmægtig 1910; kst. Assessor i Den kgl. Landsover- samt Hof- og Stadsret 1908—1910; Herredsfoged i Lysgaard og Hids samt en Del af Houlbjerg Herreder fra 1910.

David Christensen, Boghandler, født 1872 i Brønderslev, oplært i Faderens Forretning i Brønderslev, Uddannelse senere i forskellige Boglader. Forretningen omfatter Boghandel, Papirhandel og Bogtrykkeri. Medlem af Sogneraadet fra 1908, Formand for samme siden 1913, Suppleant til Viborg Amtsråd. Medlem af Borger- og Haandværkerforeningens Bestyrelse, Formand for Arbejde adler (Afd. i Kjellerup); Medlem af Skolekommissionen, Medlem af Provinsboghandlerforeningens Bestyrelse, Medlem af „De danske Boghandlers Voldgiftsret“, Medlem af Bestyrelsen for Amtssygehuset i Kjellerup og Medlem af Bestyrelsen for Rødkjærsbro—Kjellerup Jernbane.

Hans Dehlholm, Jernbanedriftsbestyrer, født 1868 paa Søgaard i Tebstrup By. Cand. polyt., Ingeniørassistent i forskellige Kommuner, Baneingeniør og Entreprenør i Siam. I Siam

S. P. Hansen,
Glarmester.

P. Simonsen Nielsen,
Købmand.

N. C. Nielsen,
Skrædermester.

1901—08 Medlem af Bestyrelsen af Elektricitets-, Jernbane- og Plantageselskaber.

M. Eriksen, Gdr., Sjørsløv St., født 1876 i Levring, Levring Sogn. Foruden alm. Skoleundervisning, Forberedelse til Præliminæreksamen samt Højskoleophold, oplært ved Landbruget. Meddirektør i Lysgaard m. fl. H. Spare- og Laanekasse, Fmd. for Sjørsløv Foderstoff., Repræsentant for Jaadsk Andels-Foderstoff., Sogneraadsmlem m. m. Har tidl. været Vurderingsfmd. for den alm. Brandf. for Landbygninger, Fmd. for et Løsøreforsikringsselskab — Lysgaard H. Brandf. for Løsøre — med en Forsikringssum paa ca. 8 Mill. Kr., m. m. (Har en Gaard i Sjørsløv By ved Sjørsløv St. paa ca. 55 Tdr. Land, Ejendomsskyld 39,000 Kr.)

P. Jensen, Sparekassedirektør, født 1859, Kjærsholm Mølle, Thorning Sogn. Har i 32 Aar været ansat ved Kjellerup Sparekasse, først som Assistent, senere som Bogholder og nu som Direktør og Formand. P. J. har i ca. 30 Aar samtidig med Stillingen ved Sparekassen, været Kontorist, og i de senere Aar Fuldmægtig hos nu afdøde Prokurator, Justitsraad Kjær, der den Gang var Formand for Kjellerup Sparekasse. Har været Sogneraadsmlem siden 1913.

Victor Scherup, Læge, født 1858 paa Hørbygaard. Prakt. Læge i Ans fra 1888, i Kjellerup fra 1889. Ejer af Hovedgaarden Palstrup siden 1906. En Periode Medlem af Viborg Amtsraad. Æren for, at Kjellerup har faaet et Sygehus, tilkommer væsentlig ham.

Fr. Christensen, Manufakturhandler, født 1876. Etabl. 1914.

I. M. Jensen,
Fabrikant.

N. Nielsen,
Fotograf.

Indehaver af Manufakturforretningen „Magasin du Nord“s Udsalg, som han har drevet godt op. F. T. Formand for Elektricetetsværket og Kommunerevisor.

Johannes Andersen, Manufakturhandler, født 1884 i Hamerskov, lært i Randers. Har overtaget Heimansens Forretning.

Alfred Præstmark, Købmd. Ingvar Jensens Efterfølger, født 1882 i Herning, lærte Handelen i en stor Landf. i Thy. Efter 4 Aars Ophold i Udlandet var A. P. nogle Aar i Faders Forretning og blev i Septbr. 1911 etabl. Forretningen omfatter Kolonial, Korn, Foderstoffer, Kunstgødning, Kul og Koks samt Markfrø og Sædekorn (speciel Renseri for Sædekorn er indrettet). Er Medstifter af Handelsforeningen i Kjellerup samt Bestyrelsesmedlem af denne.

H. S. Vilstrup, Sagfører, født 1862 i Bølling, Fuldm. ved Hassing Refs og Han Herreders Kontorer samt hos Sagfører, Sparekassedirektør Gamborg, Nykøbing. Siden 1890 Sagfører i Kjellerup, siden 1907 Bestyrer af Viborg Banks Kjellerup Afdeling. Fra 1891 til 1917 lokal Redaktør af Kjellerup Avis. Formand for Bygningskommissionen og for Vandværket. Medlem af Thinghusekspeditionen og Værgeraadet.

A. Staack, kgl. Vejer og Maaler, Bødkermester, født 1843 i Slesvig. Har været Formand for herv. Haandværker- og Borgerforening i 26 Aar. Formand i Skyttelaug i 15 Aar, er Medlem af Svendeprovekommissionen. Fleraarig Forstander og Formand for teknisk Skole. Sølvmedaille Udstillingen i København (Nordisk Industri- og Landbrugsudstilling) 1888.

S. *Platz*, Skræder- og Herre-Ekviperingsforretning, født 1863 i Hodde pr. Varde, lært hos Skræddermester Okholm i Esbjerg, arbejdet som Svend i flere Byer i Danmark og Tyskland og lært Tilskæring i Hamborg. S. P. nedsatte sig som Skræddermester i Kjellerup 1892 og begyndte 1902 tillige som Herreekviperingshandler. I flere Aar Formand for Afholdsforeningen. Præmie paa Udstillingen i Kjellerup for vel udført Skræderarbejde.

Peter Pinholt Johansen, Sognepræst, født i Hjern ved Holstebro 1866.

S. P. *Hansen*, Glarmester, født 1866 i Nørager Sogn. Etbl. i Ebeltoft 1897—1909. Derefter etabl. i Kjellerup, Byens eneste Forretning i Branchen, driver samtidig Papirhandel. Særlig Indramning af Billeder.

Johs. Lund, Snedkermester, født 1871 i Fjaltring. Lært hos Snedkerm. Lund, Vallekilde, og Bygmester Thomsen, Levring, besøgt Teknisk Skole, Vallekilde, og Teknisk Selskabs Skole i København. Begyndte Forretning 1901 og byggede Ejendommen i 1904. J. L. er Kontorbestyrer for det kommunale Arbejdsanvisningskontor, Taksationsfmd. for Grundejer-Kreditforeningen i Herning, Næstfmd. i Haandværker- og Borgerforeningen.

Rostrup Forup, Isenkræmmer, født 1878 i Ribe, uddannet hos J. P. Jensen, Tarm, som Lærling, hos A. L. Møller. Kolding, som Kommis og 5 Aar hos M. Nielsen, Aarhus, som **Kommis**. Forretningen omfatter Glas, Porcellæn og Køkkenudstyr. R. F. har siden 1909 været Medlem af Bestyrelsen for Kjellerup Elektricitetsværk. Medstifter af og Næstformand for Kjellerup Handelforening.

Jens Nielsen, Ekviperingshandler, født 1876 i Tarm. Etbl. 1906 under Firma Tøjhuset, specielt Herreekviperings og Fodtøj. Byens ældste Forretning i Branchen. Medlem af Sogneraadet i 2 Perioder, Medlem af Hjælpekassen fra 1914 og Medlem af Menighedsraadet samt Forstander for Børnegudstjenesten.

J. M. Anthonsen, Handelsgartner, født 1898 i Kjellerup. Efter endt Læretid i Jydsk Haveselskabs Have i Aarhus, i københavnske Handelsgartnerier og den derværende botaniske Have. Efter 2 Aars Ophold i England og Skotland begyndte J.

A. 1901 selvstændig Virksomhed i Kjellerup og overtog 1902 daværende Gartner P. Niensens Handelsgartneri her i Byen og har siden drevet Handelsgartneri og Frøhandel i Forbindelse med Anlægsgartneri. J. M. A. har været Bestyrelsesmedlem af Hørup Sogns Hjælpekasse fra 1911—14, Bestyrelsesmedlem af Kjellerup Haandværker- og Borgerforening siden 1909, et Hverv, som han endnu rygter.

N. C. Nielsen, Skrædermester, født 1880 i Haverslev, lært hos Skræderm. Weis i Aalborg, derefter arbejdet 5 Aar i København og andre Steder. Etabl. 1906, driver Herre- og Dameskraederi samt Ekviperingsforretning. Besk. 4—5 Mand.

J. M. Jensen, Vægtfabrikant, født 1881 i Lysgaard, lært hos M. Jensen, Elsborg, Værkfører hos Th. Stagsted, Viborg, i 4 Aar, og arb. hos Wolsted, Kjellerup, og Langaa Jernstøberi, rejs. Montør for J. Harwester & Co. Etbl. 1916, driver udel. Fabrikation af Kreatur- og Brovægte, som sælges over hele Landet. Vægtene nyder Anerkendelse overalt. Fabr. ca. 300 aarl.

P. Simonsen-Nielsen, Købmand, født 1882, Kastbjerggaard pr. Havndal St., lært hos P. Christensen, Langaa. Etbl. i Thisted fra 1908—14, og i Kjellerup 1. April 1914. Forretningen omfatter Kolonial- og Specialartikler.

Smidt-Madsen, Cyklehandler og Mekaniker, født 1883 i Vinding ved Vejle, udl. paa A/S Tscherning Dybros Maskinfabrik, Hinnerup. Driver Cykle- og Symaskinforretning, etbl. 1905. S.-M. har siden 1914 været Bestyrelsesmdl. af Haandværker- og Borgerforeningen samt af Elektricitetsværket siden 1914. Siden 1914 Fmd. for Kjellerup-Bjerringbro-Rødkjærsbro og Omegns Auto- og Cykleindustriforening. Formand og Kasserer for Spareforeningen „Julens Glæde“ siden 1913.

N. Nielsen, Fotograf, født 1883 i Balle ved Silkeborg. Første Uddannelse hos Fotograf Sørensen, Silkeborg, derefter hos Fotograf Hollesen, Hjørring, i 3 Aar. Senere haft 5 Pladser, dels som Bestyrer og dels som Medhjælper. Etbl. 1. Juni 1908 i nuv. Forretning.

V. D. Madsen, Arrestforvarer siden 1890, har haft mange Tillidshverv, Medlem af Sogneraad, Menighedsraad, mangeaarig Formand for Sognets anerkendte Sygekasse, f. T. Regnskabsfører for Amtssygehuset i Kjellerup.

N. Hvass, Bestyrer og Ejer af Kjellerup private Mellem og Realskole.

J. C. Nørvig, Førstelærer ved Kommuneskolen, ansat her 1899.

L. P. Petersen, Cancelliraad, mangeaarig Herredsfuldmegetig, Formand i Bestyrelsen for Kjellerup-Rødkjærsbro Jernbane.

Johs. P. Frederiksen, Kolonialhandler, en af Byens ældste Købmandsforretninger.

Chr. Bus, exam. pharm., Kbmnd., tillige Materialhandel, en gammel solid Forretning. Kbmnd. Bus er Medlem af Skatte-raadet.

Knudsen, Byens eneste Dyrlæge, har en udstrakt og betydelig Praksis.

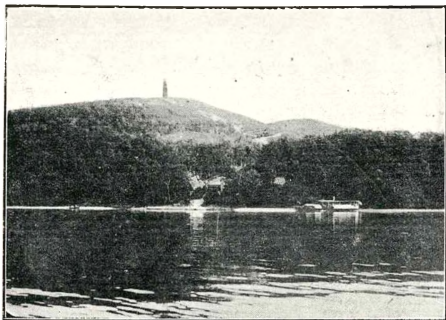
P. K. FJELDSTED

RY

„RY ved Gudenaå med dine røde Tage,
lunt du hviler her i Ly ved Søens Bred“,
synger en lokal Poet, og sikkert findes der næppe i Danmark
en Stationsby i mere herlige, ejendommelige og afvekslende
Naturomgivelser.

Ry er Sommerens By. Enhver, der flytter til Ry i For-
aarstiden, vil faa et Forhaandsindtryk, der straks binder ham
til By og Egn, og som senere faar ham til at bære over med
Vinterens Trivialitet.

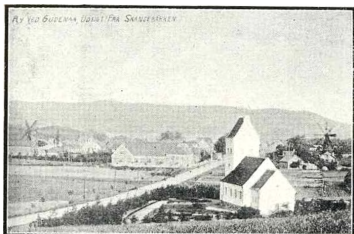
I sin Oprindelse er Ry helt igennem Stationsby. Da Jern-
banelinien Skanderborg—Silkeborg 1870 blev afstukken, var
her ikke et Hus. Siim Hede bredte sig fra Lynghoveds Bak-
keskraaninger ned mod Gudenaåens og Smaasøernes sivkransede
Bredder. Her snoede sig gennem Land og Lyng en
gammel Vej, en oprindelig 70 Alen lang Bro førte over til den
ældgamle Ry Mølle, og Vandets Fald over det mægtige Mølle-
hjul var Egnens Mærkværdighed.

OMEGNEN

er ikke alene kendt for sin storslaaede Natur; den er rig paa
historiske Minder.

En halv Mil mod Sydvest ligger den gamle Landsby Ry,
nu almindelig kaldet „gammel Ry“, skal i Oldtiden have

været Offersted, senere blev den kirkeligt Midtpunkt med „hellige Kilder“ og et Valfartssted. En af Jyllands Hovedveje førte gennem Byen, og 1536 nævnes Ry som Købstad. 4. Juli 1534 samledes Adel og Gejstlighed i Ry Kirke og valgte Kr. III. til Konge. Ry var Tingsted for Omegnen indtil 1700, da Birketinget forlagdes til Skanderborg. Store Markeder trak endnu i Mands Minde mange Mennesker til Ry; de svandt Tid efter anden ind, og ved Aaret 1900 flyttedes Rys Marked til Stationsbyen.

Udsigt fra Skansebakken.

Den ejendommelige Kirke, helliget „St. Søren“, er kun $\frac{1}{4}$ af Middelalderens Korskirke. Det store Taarn brændte 1660; det er i 1911—12 genopført i sin gamle Skikkelse af Gaardejer Jens

Sørensen og Hustru. Gammel Ry har i de sidste Menneskealdere været kendt som en særlig velhavende Landsby. Bønderne ejede selv de store Skove, og der udviklede sig en lønende Træskoindustri; herfra stammer de ældre Slægters Velstand.

I Rye Sogn ligger Landsbyen Emborg, Middelalderens berømte Øm Kloster, grundlagt 1172. Øm var Nordens mest berømte Cisterciensers Kloster, om hvis Oprindelse og Historie der foreligger udførlige Efterretninger*).

Her fandtes en hel By af Kirke, Cellebygninger, Værksteder, Skole, Herberg osv., og Klosteret ejede Jordegods rundt om i Jylland. 1560 nedlagdes Klosteret, blev Kongsgaard (Fr. II. boede her), senere forfaldt det, blev delvis nedrevet, og der rejste sig en Landsby af Ruinerne (se Trap). Tilsyneladende var der intet tilbage af Interesse, men „Historisk Samfund for Aarhus Stift“ har i de senere Aar ved Arkæologen Arkitekt C. M. Smidt ladet foretage en Del Udgravninger, der har ført til interessante Fund. Klosterets Grundplan er delvis funden,

*) Øm Klosters Krønike, oversat af Jørg. Olrik (Historisk Samf. for Aarh. Stift. Aarvog 1912).

og under Klosterkirken har man fundet en Del velbevarede, smukt murede Grave. Et Par af disse, der frembyder særlig Interesse, vil blive bevarede i den fundne Tilstand, dækket af Zink og Glas og tilgængelige for interesserede*). „Historisk Samfund“ har nu købt en Del af Klostergrunden for at bevare de fundne Minder.

RY MØLLE (Glentholm).

Paa Aaens vestlige Side ligger den gamle Vandmølle, nu Træsliberi. Det er en af Jyllands ældste og største Vandmøller; den eksisterede allerede i den tidlige Middelalder. Aar 1578 nævnes den som Krongods, idet Fæsteren Simen Nielsen klager over, at han ikke kan betale Udgifterne, siden Kongen selv har taget Aalekisten i Brug**). Ved Udgravningen til det ny Taarn ved Ry Kirketaarn fandt man en smuk Ligsten med Billede i hel Figur og tydelig Indskrift af Møller Jens Hansen, f. i Boes, † 25 Aar gammel i Ry Mølle. 1718 blev Møllen lagt ind under Skanderborg Ryttergods, og 1769 købte den daværende

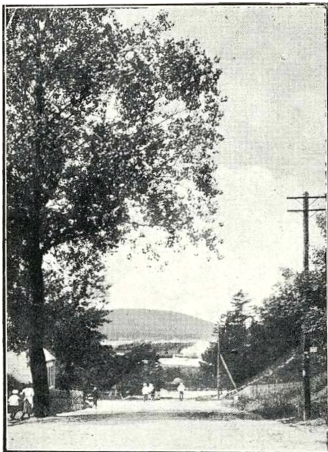
St. St. Blichers Mindesten.

Fæster Peder Bloch, Ry Mølle. Fra 1829---1873 ejedes Møllen i 2 Slægtled af Familien Hollesen. I den Tid udviklede Aalefiskeriet sig, og Ry-Aalene blev berømt. 1873 købte H. V. v. Deurs Ry Mølle; han nedlagde Mølleriet 1881 og lod indrette Træsliberi; det gamle Navn „Ry Mølle“ blev ombyttet med „Glentholm“, et Navn, som dog, trods 36 Aars For-

*) Dr. med. Kr. Isager: Et Par Skeletfund fra det 13. Aarhundrede.

**) Chr. Heilskær: Ry Mølle (Hist. Samf. for Aarhus Stift, Aarborg 1917).

løb, ikke har kunnet fortrænge det ældgamle „Ry Mølle“. 1898 opførte H. V. v. Deurs Ry Træskofabrik, den 5. Træskofabrik i Landet. Den kunde straks faa dygtige Arbejdere fra Egnens talrige „Træskomænd“. Den producerer hvert Aar ca. 90,000 Par Træsko, og beskæftiger en Snes Mand. Ry Møllebro vedligeholdtes oprindelig af Møllen, hvorfra der blev opkrævet Bropenge og gjort Pligtarbejde af Egnens Folk. Bropengene bortfaldt, da Møllen slap for Vedligeholdelsen omkring

Udsigt mod Himmelbjerget.

1872. 1894 blev den nuværende Bro bygget. Det gamle „Bomhuset“ blev flyttet ud Øst for Stationsbyen, hvor det ligger endnu („Paraplyen“).

Der har i Aarhundreder været Strid om Fiskerettighederne til Ry Mølle. Rettighederne til Fiskeriet var tidligere snart hos Kongen, snart hos Fæsteren, og efter 1769 hos Selvejeren. Men Beboerne ved Søerne og langs Aaen op til Mossø har Gang paa Gang søgt at hævde Retten til Fiskeriet ud for deres Lod-

der, og der har været ført en Række Processer, der alle er faldne ud til Fordel for Privilegiet: „Fri og uhindret Aaiegang til Ry Mølle“. Sagen er atter rejst af Lodsejerne 1912 og verserer endnu for Højesteret. Ved Overretten fik Privilegiejeren i det væsentligste Medhold. 1915 solgte Enkefru v. Deurs Glentholm med Fabriker og alle Rettigheder til Godsejer H. Nørgaard, Ry Nørreskov.

HIMMELBJERGET

ligger i Ry Sogn. Højden er kun 146 Meter (Ejers Bauehøj, der ses 13 km mod Syd, er 171 Meter; men Kollen rejser

sig stejlt fra Julsø og synes derfor højere. Taarnet (23 $\frac{1}{2}$ Meter) er opført 1874 som Minde for Fr. VII. Blicherstenen er rejst 1882, Tschernings Mindesten 1883. Hotellet paa Kollen er opført 1865, og en Mindesten for Budde er rejst for faa Aar siden. A/S „Hjejlen“, Silkeborg, der driver Sejlads paa Himmelbjergsøerne, har ført Ruten Ry—Himmelbjerget 5 Gange daglig i Sommertiden, og der paatænkes at opnaa Motorbaadsforbindelse Ry—Emborg—Fuldbro—Skanderborg i Sommermaanederne.

RY JERNBANE-STATION

havde oprindelig i den tyndt befolkede Egn kun en ringe Trafik. Nu er baade Person- og Godstrafikken betydelig. 1914—15 er solgt ca. 35,000 Billetter (omtrent 100 Stk.

K. P. Knudsens Skræderforretning.

pr. Dag) og befordret ca. 10,000,000 Kg. Gods til og fra Stationen. Der er afsendt ca. 100,000 og modtaget ca. 130,000 Breve. Byen fik ved Aarhundredets Begyndelse Postombæring 2 Gange og fra 1916 3 Gange daglig.

Aar 1900 blev Stationsbygningen stærkt udvidet, idet der byggedes en Etage paa den gamle Bygning.

Som Stationsforstandere har følgende været ansat i Ry siden Banens Aabning: M. Hansen 1. Maj 1871—1872. C. Becher 1872—74. F. A. Viale 1874—84. A. C. C. Kragh 1885—1905. F. E. Olsen 1905—11 (død i Ry). H. A. Johnsen 1911—13 (død i Ry). C. Hovmand 1913—14. H. S. L. Hansen fra 1. Februar 1914.

Paa Grund af de store Udgravninger i Stationens Nærhed har mange Rejsende i Eneperioder gjort ufrivilligt Bekendtskab med Ry Station, og Byen har flere Gange været belagt med Rejsende i Hundredvis og ganske udspist. Saaledes Julenat 1915, da to Jernbanetog med Rejsende sad fast. De rensede Byen for alt spiseligt og Stationsforstanderen maatte uventet bespise ca. 100 Mennesker.

FORRETNINGSLIVET

i Ry er ikke særlig udpræget. Den frugtbareste Del af Oplandet mod Øst har for nær til Skanderborg, og til de andre Sider er Egnen opfyldt af store Søer, Skove og Bakker med magre Jorder. Byen har derfor stedse kun haft faa større Handlende, men derimod en Mængde mindre Forretninger. Byens Vækst skyldes i særlig Grad de herlige Naturomgivelser, der hidlokker Turister, Sommergæster og Kunstnere. Mange

Ry Trævarefabrik & Tømmerhandel (S. Petersen & Co).

Pensionister og Rentierer bor her som Villaejere, og det er ogsaa Egnens Naturforhold, der har draget Sanatoriet, Høskolen o. s. v. hertil.

Den ældste Forretning, næst Hotellet, der omtales særskilt, er P. Lykkebergs Købmandsforretning paa Hjørnet af Kyhnsvej og Klostervej. Den var oprindelig til Huse i den gamle Kro; men 1889 flyttedes den over i den nuværende Bygning. 1908 afstod P. L. Forretningen. Den nuværende Ejer, S. Andreassen, tidligere Købmand i Linaa, overtog Forretningen 1912.

Købmand K. Clausen drev i nogle Aar en ret stor Forretning paa Klostervej. Efter hans Død 1902 overgik den til Rud. Petersen, der opførte en stor og anselig Forretningsbygning 1910.

1914 overtog J. Chr. Telleesen, fhv. Købmand i Sdr. Felding, Forretningen, og den er under hans Ledelse i stærk Udvikling.

Byens første selvstændige Manufakturforretning indehaves af N. C. Madsen, tidl. Ans, der etablerede sig i Ry 1913.

Blandt Byens forretningsdrivende Haandværkere skal særlig nævnes Skrædermester K. P. Knudsen, der begyndte sin Skræderforretning i Ry 1892, og som i 1904 opførte sin nuværende Forretningsbygning (den er opført paa „Kampestenshuset“s Sokkel, nemlig Strunges og Madsens Rejsestald til den paatænkte Kro). Knudsen er Indehaver af en af Jyllands stør-

N. C. Madsens Manufakturforretning.

ste Landforretninger i sin Art. Endvidere S. Petersens Trævarefabrik, der er oprettet i 1904, brændt og genopført 1911, Ry Trævarefabrik er under en dygtig Ledelse vokset sig op til en meget stor og solid Forretning med stedse stigende Om sætning.

Af andre Forretninger kan nævnes D. Petersens Smede- og Cykleforretning, Skanderborgvej, N. M. Nielsens Blikkenslagerforretning; N., der tilflyttede Byen 1904, er Medlem af Sogneraadet; har med Interesse deltaget i Byens Anliggender.

S. Christensens Malerforretning og C. Rasmussens Snedkerforretning, E. Mathiassens Skomagerforretning m. fl., alle ældre og solide Forretninger. Tømrermester H. P. Nielsen

har opført Ry St. ny Kirke og Gl. Ry Kirketaarn. Ølbryggeriet, bygget af gamle Liebing straks, da Stationen kom, er ogsaa en af Byens ældste Forretninger; det overtoges af Sønnen, Chr. Liebing, 1901.

I. D. Pedersens Smede- & Cykleforretning.

Af andre driftige Mænd, som har været med til at give Byen sit Præg i de senere Aar, skal nævnes Julius Christensen. Han tilflyttede Byen som Banearbejder 1889. 4 Aar senere nedsatte han sig som Barber og 1901 blev han Postbud. Julius Chr. har ladet opføre adskillige

Ejendomme i Byen, har udstykket mange Byggegrunde og ordnet mange Ejendomshandeler. I de senere Aar har Chr.

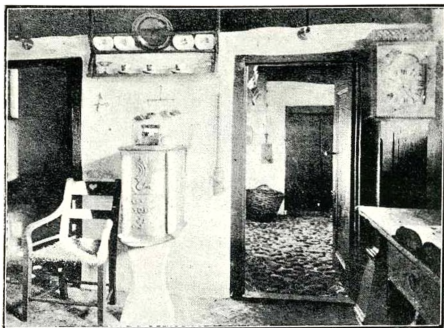
Det gamle Hus.

indrettet „Det gamle Hus“, der tidligere har staaet i Emborg og er opført af Materiel fra Klosteret. Det blev 1912 flyttet til Ry og er nu indrettet som et Hjem fra det 18. Aarhundrede

og rummer en velordnet Samling. Møller N. Jensen, tilflyttet Byen 1903 fra Jebjerg, ejede Ry Vindmølle til 1915 og har samtidig drevet Cementstensfabrikation.

Skomagermester M. Mathiassen, der nedsatte sig i Ry 1881 og afstod Forretningen til sin Søn, E. Mathiassen, 1912, var i mange Aar en af Byens mest kendte Mænd.

Snedkermester C. Rasmussen har i en lang Aarrække været en af Byens ledende Borgere og paa mange Omraader

Interiør fra „Det gamle Hus“.

som Sogneraadsformand, som Formand for Haandværkerforeningen og for Kirkeudvalget o. s. v., udført et fortjenstfuldt Arbejde.

RY STATIONSBY-SPAREKASSE

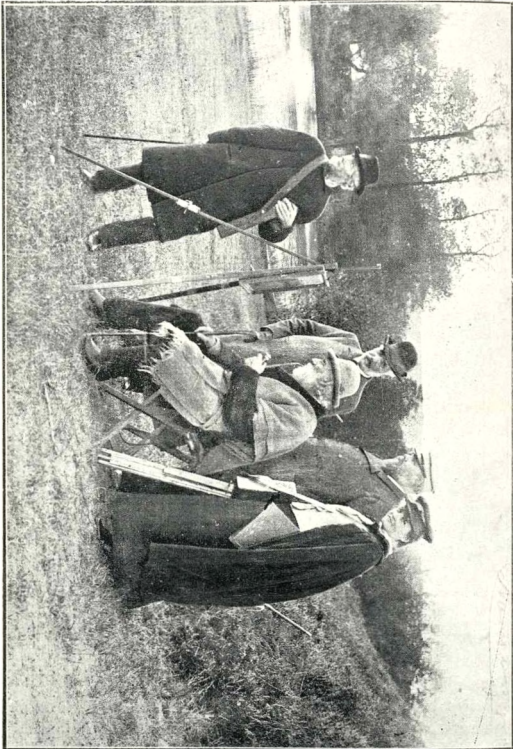
er oprettet 1912, efter at man forgæves havde forsøgt at faa oprettet en Bankfilial. Sparekassen har Lokale paa Hotel „Ry“. Dens første Bestyrelse var: Joh. Sørensen, Nygaard, J. P. Rasmussen, Nygaard, P. Petersen, Siim, Søren Nielsen, Emborg, S. Petersen, Ry, Møller N. I. Jensen, Ry, og Gæstgiver Gr. Andersen, Ry. Første Aar var Sparekassens Indlaan 13,588 Kr. 33 Øre, 1916—17 var Indlaanet 40,195 Kr. 89 Øre.

Der er nu tillige oprettet to Bankfilialer i Byen, idet baade Andelsbanken og Skanderborg Bank har 3 Kontordage ugentlig.

EN BRUGSFORENING

fik Byen først 1915. Dens første Bestyrelse var: Pens. Lærer Bisgaard, Formand, Fabriksarb. C. Westergaard, Tegne-

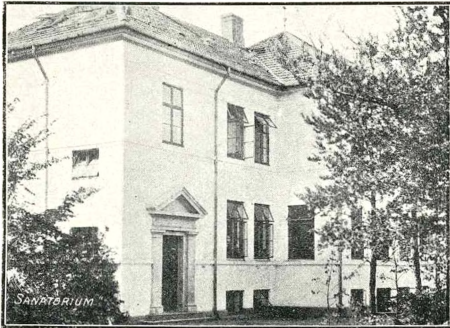
Fra venstre til højre: Sigumfeldt, Foss, Vilh. Kyhn, Carl Møller og Frk. Pauline Thomsen

lærer Karl Christensen, Gymnastiklærer Bendix Møller og Husmand Rasmus Laursen. Dens Omsætning er nu paa 58,000 Kr.

KUNSTNERNE.

Længe før Turiststrømmen rigtig fandt Vej hertil, havde Kunstmalere fundet Egnen, og Billeder fra Ry og Himmelbjerget ses rundt paa Samlinger og hos private. I mange Aar var det en bestemt Koloni af Kunstnere, der kom hvert Aar. Vilhelm Kyhn var den populæreste af de gamle Kunstmalere. I 30 Aar kom han hvert Foraar saa sikkert som Stæren. „Byens Gudfa'r“ kaldte man ham. Han kendte hvert Barn i

Ry Sanatorie.

den lille By og interesserede sig for de forskellige Familiers Forhold. En Del af de gamle Kunstnere ses paa nærværende Billede. Siden 1907 har Kunstmaler Poul Steffensen haft fast Bolig i Ry.

LÆGEVÆSENET.

Byen fik tidlig sin Læge; men i de første Aar var det formentlig smaat med Fortjenesten; thi der skiftedes hurtigt. H. Brøchner var Læge i Ry fra 1878—82, Georg Baker fra 1883—85, Kr. Bagger fra 1886—87, Andr. Beck fra 1887—88, Dr. med. Kr. Isager har praktiseret i Ry siden April 1892.

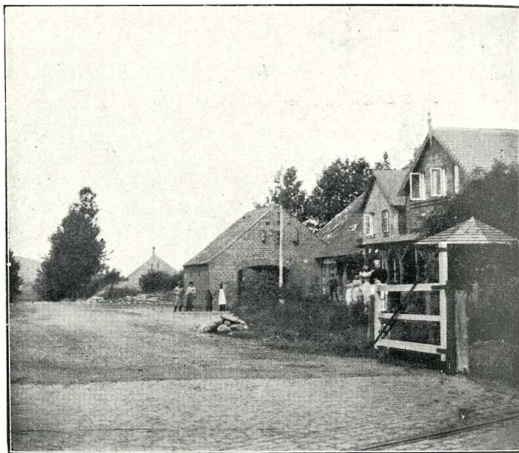
SANATORIET.

1903 aabnedes i Ry Nationalforeningens første Kvindesankatorium. Det var Dr. med. Kr. Isager, som kort i Forvejen havde taget Doktorgraden paa en Afhandling om Tuberkulosen, og som ved sin Interesse for Sagen fik Sanatoriet lagt i Ry.

Dr. Isager er Sanatoriets Overlæge. Som Plejemoder har Frk. Kjær virket siden 1904. Der er Plads til 38 Patienter, og altid fuldt belagt.

PLEJEHJEMMET.

1913 opførte Nationalforeningen sit første Plejehjem for haardt angrebne Tuberkulosepatienter. Det ligger lunt ved en Granskov uden for Byen og har Plads til 8 Patienter. Dover, Ry og Alling-Fulstrup Kommuner administrerer Hjemmet for

Ry Gl. Kro.

egen Regning ved et Fællesudvalg. Det skyldes ogsaa Dr. I.s Interesse, at dette Hjem blev oprettet her. Som Plejemoder har Frk. Katrine Kristensen virket siden Oprettelsen.

DYRLÆGE

fik Byen 1890, nemlig I. P. Jakobsen, som efterhaanden har skabt sig en stor Praksis paa Egnen.

APOTEK

har Byen ikke faaet, skønt der to Gange har været arbejdet stærkt derpaa. Skanderborg Apotek har derimod 1904 etableret et Haandkøbsudsalg i Ry.

HOTEL RY.

Byens første Hus var den gamle Gæstgivergaard. 1870 solgte Gaardejer Thomas Nielsen, Siim, den første Byggegrund til Søren Sørensen, Svejstrup, og Hustru Sofie Sørensen (født paa Als). Den omfattede hele Hjørnet ved den nuværende Gæstgivergaard mellem Jernbanen, Kyhnsvej og Tulstrupvej. Prisen var 240 Rdl. Sørensen opførte straks en Bygning, aabnede en Købmandshandel og søgte Krobevilling. Men Bevillingen lod vente paa sig, og da Banearbejderne strømmede til, aabnede han Beværtningen uden Bevilling. Efter en Tids Forløb maatte man dog lukke igen; thi Kromanden i Gl. Ry, der ogsaa søgte Bevilling, havde anmeldt Sørensen for ulovlig Beværtning. Man ventede stærkt paa Bevillingen, og da Ry Marked, der vilde betyde en stor Dag for Kroen kom, maatte man om Morgenen afvise alle de forbidragende Markedsgæster; men da Aftenen kom, tog man Mod til sig, lukkede op, idet man sagde, at Bevillingen var kommen i Løbet af Dagen. Kroen fyldtes hurtigt med lystige Markedsgæster, og fra den Dag drev Sørensen uantastet sin Kro. Senere kom Bevillingen. Købmandsforretningen overdroges to Aar senere til P. Lykkeberg.

Nogle Aar senere lod Jacob Strunge og Søren Madsen opføre et stort Hus med Rejsestald lige over for Stationsbygningen og indsendte Ansøgning om Gæstgiverbevilling hertil. Da Gæstgiver Sørensen nu hørte, at de havde modtaget den søgte Bevilling, afkøbte han dem for 400 Daler al Ret til nu og i Fremtiden at drive Gæstgiveri paa deres Ejendom og dens Grund. Bøden for Overtrædelsen sattes til 800 Rdl. Denne Servitut paahviler endnu vedkommende Grunde langs Kyhnsvej og Klostervej fra Urmager Brostrups til Laurs Blochs nuværende Ejendomme. Senere viste det sig, at de slet ikke havde faaet den omtalte Bevilling. S. Sørensen blev efter nogle Aars Forløb syg og maatte ligge til Sengs i 20 Aar til sin Død 1902.

Det blev nu Fru S., der maatte styre Bedriften, som havde udviklet sig stærkt, da Byen voksede, og Turisterne fandt Vej til Egnen.

1894 var kritisk for Fru S. Kroenken, den rige Fru Petersen i Gl. Ry, havde Gang paa Gang søgt at faa Bevilling til Gæstgiveri i Stationsbyen, idet hun gjorde gældende, at Kroen ikke var tidssvarende. Sogneraadet havde anbefalet, Politimesteren ligesaa. Saa skrev Fru S. i sin Vaande et langt

Brev til Amtsraadet, hvori hun gjorde Rede for Forholdene, opregnede Værelser, Sengeplads o. s. v. Da kom Borgmester Thiele paa Inspektion og fandt alt en Del bedre, end han havde ventet. Den 23. Februar skulde Sagen afgøres i Amtsraadet; men Aftenen før brændte Gæstgivergaarden.

Gæstgivergaardens Brand den 22. Februar 1894 var en Begivenhed i Byens Historie. De Beboere, der er kommen senere, vil adskillige Gange have hørt de gamle Borgere sige:

Hotel „Ry“ (Ejer: C. F. Christensen).

„Det var samme Aar“ eller „det var Aaret efter, at Gæstgivergaarden brændte“.

Fru Sørensen havde nemlig en god Kælder. Her laa store Lagre af Vin og Tønder af Rom og Kognak. Og der var nok, der søgte at redde, hvad „reddes“

kunde. Næste Morgen fandt Folk sig alle paa de mest mærkværdige Steder, og fulde Vinflasker kunde i lang Tid findes rundt i Buske og Græs.

Der byggedes nu en ny, tidssvarende Gæstgivergaard, og Fru Sørensen fik ingen Konkurrent.

1896 forpagtede Fru S. Hotellet ud; det blev 1906 solgt til Gregers Andersen, hvis Enke atter den 1. April 1914 afhændede det til C. F. Christensen, tidligere Centralhotellet og Kafe „Mejlborg“, Aarhus. Chr. har ladet Hotellet restaurere, og det er nu som i Fru Sørensens Tid et hyggeligt Samlingssted for Byens Folk og et pænt og anset Turisthotel.

SKOLEVÆSENET.

Da Jernbanestationen var lagt paa Siim Mark, og Siim hørte under Firgaarde Skoledistrikt, maatte Stationsbyens Børn i dens første Tid søge til Firgaarde Skole (4 Km.). Først i Firserne oprettedes en Privatskole i Byen med en Lærer Poulsen som Lærer. Dernæst var A. Grand (nu Holsted Efterskole) Lærer ved Privatskolen i 15 Aar. Grand byggede en Skole over for Stationsbygningen (nu Afholdshjem) og i 1896

byggede han Skolen ved Skanderborgvej, som 1. Januar 1901 overtoges af Kommunen. 1. Maj 1899 blev P. K. Fjeldsted, tidligere Flemming Efterskole, Lærer ved Privatskolen, og da der 1901 blev oprettet Kommuneskole i Byen, blev F. ansat som Førstelærer.

Fra 1901 til 1910 voksede Børneantallet i Skolen fra 88 til 177. Der var kun 4 Klasser med en Lærer og en Lærerinde. Autoriteterne havde gentagne Gange paabudt Udvidelse,

Folkeskolen set fra Haven.

og da Stationsbyen ved Sogneraadsvalet 1909 opnaede at faa 3 Mand i Sogneraadet (forhen kun 1 Repræsentant), blev Skolespørgsmaalet ordnet. De tre Repræsentanter var Snedkermester C. Rasmussen, Formand, Murermester Th. Christensen og Lærer P. K. Fjeldsted. Først vedtoges at oprette et Andenlærerembede, dernæst at indrette hele den gamle Skolebygning til 3 Lærerboliger og at opføre en særlig Skolebygning med 3 Klasseværelser. Dette vakte en Del Modstand i det øvrige Sogn, dog fandt man sig deri; men da saa Sogneraadet med kneben Majoritet vedtog samtidig at opføre en Gymnastiksal, blev Modstanden aabenlys. Der lavedes en

Protestadresse mod Sogneraadets Vedtagelse, og i et senere Sogneraadsmøde blev der nu kneben Majoritet (4 mod 3) for at udsætte Opførelsen af Gymnastiksalen. Efter lange Forhandlinger blev Resultataet, at Beboerne i Ry Stationsby lod sig tegne for ca. 2500 Kr. at indbetale kontant til Sogneraadet. Dette gik da ind paa at opføre et Gymnastikhus til 5000 Kr.; Restbeløbet 2500 Kr. fik man som Tilskud fra Staten. Der er nu en velindrettet Skole med 2 Lærere og 1 Lærerinde til 5 Klasser, og med udvidet Undervisning til de ældste Klasser.

Skolen har en enestaaende stor og smuk Legeplads paa ca. 1 Hektar, som er indrettet ved privat Initiativ og frivillige Bidrag.

Frk. Anna Walsted blev ansat som Lærerinde ved Skolen samtidig med Førstelærer Fjeldsted. Frede Bertelsen var ansat som Andenlærer ved Skolen fra 1909--10, H. C. Henriksen fra 1910--13 og Joakim Buttenschøn fra 1913.

KIRKEN

er opført 1909. I 6 Aar samlede Beboerne Penge til at bygge en Kirke for. I 1909 var Beløbet vokset til over 4000 Kr. Fra Staten bevilgedes 18,500 Kr., og den 31. Oktbr. 1909 blev Kirken indviet.

I en lang Aarrække havde Sognepræsten, Pastor *Rechen-dorff*, holdt maanedlige Gudstjenester i Skolen; men alle kirkelige Handlinger maatte udføres i den fjernt liggende Dover Kirke.

Tanken om Opførelse af en Kirke er saa vidt vides første Gang ført frem til Forhandling af Malermester *S. Christensen* paa Haandværkerforeningens Generalforsamling den 25. April 1901. Protokollen siger: „men da der ingen videre Stemning var derfor, besluttedes at lade Sagen hvile foreløbig“. Man har sagtens den Gang ment, at Opgaven var for stor. Allerede 1903 blev det dog til Alvor. Kvindeforeningens Bestyrelse paatog sig at indsamle Bidragene, der indkom i ugentlige, maanedlige eller aarlige Beløb. Frk. *Mathilde Jensen* forestod det ret betydelige Arbejde ved Indsamlingen. Det første „Udvalg til Opførelse af en Kirke ved Ry St.“ bestod af Snedkermester *C. Rasmussen*, Fmd., Frk. *Mathilde Jensen*, Kasserer, Højskoleforst. *H. Hostrup*, Fru *A. Hostrup*, Kbm. *P. Lykkeberg*, Landstingsm. *P. Bojsen* og Gdr. *P. Petersen*, Siim. En Tid var der stor Strid om Beliggenheden. Udvalget holdt paa en Plads ved Vogterhus Nr. 9, tilbudt af *H. V. v. Deurs*, og

**K. P. Knudsen,
Skrædermester.**

**N. C. Madsen,
Købmand.**

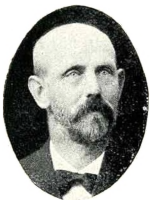
**I. D. Pedersen,
Smedemester.**

**P. K. Fjeldsted,
Førstelærer.**

**I. A. Filskov,
Sognepræst.**

**N. I. Hansen,
Forstander.**

**Rs. Bording,
Forstander.**

**S. Pedersen,
Savværksejer.**

denne Plads vedtoges paa en Generalforsamling med 1 Stemmes Overvægt. Oppositionen holdt paa en Plads ved Skanderborg Landevej, saa Kirken kunde komme til Dover Sogns Side. Denne Opfattelse sejrede endelig, da Autoriteterne foretrak en Plads paa Gdr. *Anders Andersens* Mark, Lynghoved. Her kom da Kirken til at ligge. A. Andersen skænkede Byggegrunden.

Kirken er opført efter Tegning af Arkitekt *Kühnell*, Aarhus, af Tømrermester *H. P. Nielsen*, Ry, og hans Broder Murermester *Nielsen*, Kjellerup. Snedkerarbejdet udførtes af *C. Rasmussen*. Det ejendommelige Alterbillede er skænket af Kunstmaler *Poul Steffensen*. Døbefonden er en Gave af Portør *Thomsen*, Lysekronen fra *S. Sørensen*, Kalk og Disk fra *H. V. v. Deurs*, Alterstagerne fra *Dr. Isager*, og Alterdugen er forarbejdet og foræret af den lokale Afdeling af Dansk Kvinde-samfund.

„Udvalget for Opførelsen af en Kirke ved Ry St.“ bestod under Opførelsen af: Snedkerm. *C. Rasmussen*, Fmd., Frk. *Mathilde Jensen*, Kasserer, Pastor *Rechendorff*, Møllebygger *Jens Christiansen* og Fru *Ingeborg Bojsen*.

RY HØJSKOLE

er opført 1892 af *Helge Hostrup* (nu Forsi. Vejlbj Højskole). Ved Indvielsen den 5. Septbr. talte Forfatteren *C. Hostrup*, *Holger Begtrup* og *P. Bojsen*. Højskolen begyndte sin Virksomhed med 60 Elever og havde i de følgende Aar 60—100 Elever, idet der var flest Piger paa Sommerskolen. *Helge Hostrup* fratraadte Ledelsen 1905 for at overtage Redaktionen af „Jydsk Morgenblad“ og solgte Skolen 1907 til Forstander *Rasmus Bording*, forhen Lollands Højskole. Fra 1905—06 var *Arne Møller* Forstander, og 1906—07 lededes Skolen af *J. Henriksen* og *P. Bojsen*. Som Lærere, der har virket ved Skolen i Hostrups Tid kan nævnes: *Halse*, nu Vordingborg Seminarium, *Halskær*, nu Kommunalærer i Aarhus, Forfatteren *P. Alsted*, nu Uldum, og *J. Henriksen*, nu Nyborg Døvtummelandbrugsskole. Den nuværende Forstander, *R. Bording*, har 1916 udvidet Højskolen med en stilfuld og smuk Bygning, der rummer Forsamlingssal, Lærerbolig og Elevværelser. Af Lærere nævnes *Aage Møller*, nu Skamlingsbanke Højskole, *P. Jakobsen* og *Corneliussen*. Skolen har 1917 115 Elever.

FORENINGSLIVET.

Ry har altid været rig paa Foreninger: mange er alt gaaet al Kødets Gang. Den ældste af de bestaaende Foreninger er Arbejderforeningen, der er stiftet 1855. Dens Stiftere er: Smed *S. P. Jensen* og Skrædder *Louis Rasmussen*, Siim.

Af disse skal særlig nævnes „den gamle Smed“, *S. P. Jensen*. Han var fra sin Ungdom meget interesseret og lærelysten. Da de socialdemokratiske Ideer kom her til Landet, blev han straks troende Socialdemokrat. Nidkær som han var, maatte han fortrække som Bysmed i Siim og bosatte sig i Ry 1885. Paa sine gamle Dage var han i mange Aar Byens mest originale Personlighed. Meget belært og i Besiddelse af et stærkt Fond af alsidig, uordnet Viden, tog han stedse Ordet ved Forhandlinger og Møder, og han bevarede sine Interesser til sin Død 1915, 75 Aar gl. Da han var over 70 Aar gammel, tog han fat paa at studere Esperanto, og det var ham en stor Glæde, at han opnaaede at se Grundloven af 1914 gennemført.

FORSAMLINGSHUSET og FOREDRAGSFORENINGEN

hører Historien til. Forsamlingshuset, det første her paa Egnen, blev opført omkring 1882. *Jacob Strunge*, en den Gang kendt og velhavende Mand, som ejede Jorden paa Banens Sydside, skænkede Grund og var sammen med Pastor *Boch*, Gl. Rye, Sjælen i Foretagendet. Omegnens Beboere tegnede Aktier. I en Række Aar var Ry Forsamlingshus Midtpunktet for Egnens Foredragsvirksomhed, Gymnastik- og Skyttestævner. Da Højskolen kom, købte den Forsamlingshuset billigt, men det betingedes, at Foredragsforeningen og Skytteforeningen stedse skulde have Ret til at benytte Huset, en Rettighed, man efterhaanden holdt op at hævde. Foredragsforeningen vedtog at indstille Virksomheden indtil videre (ikke at opløses), og Skytteforeningen, der søgte andet Steds hen, er senere opløst. Samtidig fik alle de omliggende Landsbyer deres Forsamlingshuse, og Byens Folk søgte Forsamlingslokale paa det genopførte Hotel Ry.

Nævnte *Jacob Strunge* var for øvrigt en noget stridbar Mand og ivrig Politiker. Han var derfor ogsaa „Skattenægter“ i Provisorieaarene. Da Herredsfogden kom for at pante, blev Rettens Folk vist ind i en Stue, hvor der kun var een Stol, og den sad *Strunge* paa. Da Fogden vilde have Løsøre til Pant, præsenterede *Strunge* ham først Kongens Billede. Fog-

den udbad sig Nøglerne til Døre og Møbler; men de var i Madam Strunges Lomme. og her maatte en Betjent selv lede dem frem. Strunge mistede senere sin Formue ved Uheld med Handel. Han blev da Byens første Bypostbud og virkede som saadan fra 1900 til 1915. Som Post var Strunge barsk korrekt, holdt ikke af at blive forstyrret, saa kom han „ud af Ruten“. Var Døren lukket, saa sparkede Strunge paa med fuld Kraft, og han gav mange drøje Spark til de Træsko, der stod paa hans Vej ved Dørene.

En særlig „Foreningsvækst“ fra de gamle Dage var „Kegleklubben“, som i mange Aar førte en munter og virksom Tilværelse. Den havde den Lovbestemmelse, at ingen Afholdsmand kunde optages i Foreningen. Betegnende for Udviklingen var det, at den, for at faa Medlemmer, omkring ved Aarhundredskiftet, maatte ændre denne Paragraf. Men efter den Tid førte den en hensygnende Tilværelse, indtil den faa Aar efter gik i Staa. Keglebanen forfaldt og fjernedes endelig 1914.

„Kvindeforeningen“, Dansk Kvindesamfunds Ry Kreds, stiftet 1901. Foreningens første og mangeaarige Formane var Fru *A. Hostrup*. Senere har Fru *M. Isager* været Fmd. i en Aarrække og sidst Fru *O. Rasmussen*. Foreningen har særlig indlagt sig Fortjeneste ved at medvirke ved Arbejdet for Kirkens Opførelse.

Ry Stationsby Sygekasse er udskilt fra Dover Sogns Sygekasse 1908. Den har i disse Aar været ledet af Murermester *Th. Christensen*, der nedsatte sig i Byen 1903, og som i de forløbne Aar som fleraarigt Sogneraadsmlem med Interesse har deltaget i Byens Anliggender.

Af Afholdsorganisationer har Byen 3: Danmarks Afholdsforening, stiftet 1896, Logen „Lyngblomsten“, stiftet 1897 og Afholdssamfundet, stiftet 1902.

Ry Turistforening, stiftet 1906 efter Forslag af *P. K. Fjeldsted*, virker for at drage Turister til Byen. Den anbringer Bænke, skaffer Adgang til Udsigtspunkter og søger at forbedre Sejladsforholdene til Himmelbjerget.

Ry Haandværker- og Borgerforening er stiftet i Januar 1895 med det Formaal 1) at støtte den konfirmerede Ungdoms Uddannelse ved en teknisk Aftenskole, 2) at grundlægge og vedligeholde en Bogsamling for Medlemmerne, 3) at samle Medlemmerne til Diskussion om kommunale og politiske Spørgsmaal og 4) at afholde selskabelige Sammenkomster, hvilket altsammen er lykkedes, og Haandværkerforeningen

er nu Byens Hovedforening, hvis Bestyrelse ofte har været Velfærdsudvalg i kommunale og lokale Sager.

Foreningens første Bestyrelse var: Skomagerm. *M. Mathiasen*, Fmd., Læge *Kr. Isager*, Kasserer, Højskoleforstander *H. Hostrup*, Tømrer *K. P. Kristiansen* og Maler *S. Christensen*. Af senere Formænd kan nævnes: Stationsforstander *Krogsh* 1900—1904. Lærer *P. K. Fjeldsted* 1904—1912. Snedkerm. *C. Rasmussen* fra 1912.

Af Foreningens mange Opgaver skal nævnes: Teknisk Skole, der begyndte sin Virksomhed straks efter Foreningens Stiftelse. I de første Aar virkede Lærerne uden Vederlag, hvorfor Skolen svarede sig godt. I de senere Aar har Haandværkerforeningen ydet et betydeligt Tilskud til Foreningens Drift. Malermester *S. Christensen* har i en Aarrække med stor Interesse været Skolens Forstander og ved enhver Lejlighed varmt talt dens Sag overfor Forældre og Mestre.

Biblioteket traadte ligeledes straks i Virksomhed efter at have modtaget værdifulde Boggaver fra *H. Hostrup* m. fl. Det sorterede direkte under Haandværkerforeningen indtil 1906, da det blev en selvstændig Institution, „Ry Folkebogsamling“, for herved at opnaa Adgang til Statstilskud. Bogsamlingen modtager dog endnu sin væsentligste Indtægt fra Haandværkerforeningen. Det tæller nu 1200 Bind og havde 1916 2500 Udlaan.

Lynghoved og Kyhns Minde. I 1904 opnaaede Haandværkerforeningens Bestyrelse hos Ejeren paa Lynghoved, Gaardejer *A. Andersen*, Ret til et anlægge en Gangsti op over Bakken og anbringe en Flagstang paa det højeste Punkt. Borgerne udførte selv Arbejdet et Par Søndag Formiddage, og Haandv. afholdt de øvrige Udgifter. Aar 1910 rejstes Kyhns Bautasten paa Lynghoved. En Kreds af Interesserede havde samlet Beløbet og ordnet Sagen, og ved Afsløringen af Mindet den 28. Aug. 1910 overleverede *Dr. Isager* paa Bidragydernes Vegne Mindet til Haandværkerforeningens Beskyttelse. Denne Dag var den smukkeste Festdag i Byens Historie. Flag ved Flag saas over de røde Tage, og gennem en dobbelt Allé af Flag, der strakte sig langs Vejen og fortsatte sig langs Bakkekammen, drog de festklædte Beboere paa den klare Solskinssøndag op paa Lynghoved. *Bogø*, *Testrup*, og *Bojsen* talte, og man sang en Kantate, forfattet af *Fru N. Olsen*, *Ry*.

I drætspladsen. 1902 søgte Skolens Lærer at faa Skolens Legeplads, der var ganske lille, udvidet. Da det ikke

kunde ske paa anden Vis, købte han ca. 6 Skp. Land langs Landevejen øst for Skolen. Nogle Beboere gik ind paa at tegne sig for et femaarligt Bidrag til Forrentning af Købesummen, der var 1000 Kr. Fra Dilettanter blev der i Løbet af 3 Aar skænket 500 Kr. til Legepladsen. 1905 købtes yderligere 12 Skp. Land for 1200 Kr., medens Sogneraadet samtidig overtog ca. 4 Skp. Land for 1700 Kr. langs Landevejen til Skoleudvidelse. Man modtog fra Staten 500 Kr. til Pladsens Erhvervelse og Istandsættelse. Samme Aar overtog Ry Haandværkerforening Idrætspladsen med den Servitut paalagt, at Pladsen aldrig kan pantsættes eller bebygges, men skal henligge til Brug for Skolens Børn og Byens Ungdom. Pladsen administreres af et 3 Mands Udvalg.

Gymnastikhuset, der som nævnt opførtes for frivillige Bidrag, fik ogsaa sin Indsamling og økonomiske Basis ordnet af Haandværkerforeningen.

Allingvejen. Det herlige Landskab som breder sig om Byen og fryder hvert Øje, der har Sans for Naturen, har de fleste Steder en kærlig Jordbund. Sø, Skov og Bakker fylder Egnen, som derfor har en spredt Befolkning, og Landsbyerne ligger langt fra hinanden. Naturforholdene spærrer, saa man maa gaa lange Veje udenom Søer og Bakker for at naa sit Maal. Saaledes har den opvoksende By indtil 1908 været afspærret fra Beboerne paa modsat Side af Knudso. Den eneste direkte Forbindelse var Jernbanebroen, og det var ulovlig Færdsel. Fra den Tid, da der ikke kom mange fremmede til Byen, fortælles om Ledvogter Pedersen, som var ivrig til at notere Folk, der passerede Banebroen. En Dag kom Sadelmageren og skulde over Broen til Alling, men Pedersen var der. Resolut gik Sadelmageren op paa Banen og meddelte P., at der var kommen en Sjællænder til Byen, som spurgte efter ham. Mens P. nu løb hjem for at lede efter Sjællænderen, slap Sadelmageren over Broen. 1906 og 1907 arbejdede Haandværkerforeningen for Vej og Bro, Der tegnedes som private Bidrag i Ry ca. 2500 Kr. og i Allinge ca. 1500 Kr. Dover og Alling-Tulstrup Kommuner i Forening med Amtet gik da 1908 ind paa at bygge en Kørebro ved Siden af Jernbanebroen og at anlægge „Allingvejen“, der aabenbart er til stor Nytte baade for Byen og vedkommende Op-land.

Kloakvæsenet 1916 blev der lagt Kloakledninger langs alle Byens Veje. Haandværkerforeningen havde gennem en

Række Aar arbejdet paa Sagen, og den blev da endelig ordnet i Henhold til Sogneraadets Forslag og Kendelse af en Landvæsenskommission. Udgifterne, der fordeltes paa Lodsejerne med $\frac{2}{3}$ paa Ejendomsskylden og $\frac{1}{3}$ paa Facadelængden, var 13,000 Kr. Beløbet er laant og afbetales i Løbet af 10 Aar.

Elektricitetsværket er opført 1916. Der har flere Gange været udført omfattende Forarbejder til Indførelse af elektrisk Belysning, men uden Resultat, indtil endelig i 1915 et nedsat Udvalg (*C. Rasmussen, C. F. Christensen, S. Andreassen* og *P. K. Fjeldsted*) tegnede ca. 1200 Lampesteder og naaede et Resultat. Elektricitetsværket med Installation kostede ca. 80,000 Kr. Det har nu ca. 1800 Lampesteder og forsyner 12 Virksomheder med Drivkraft. Det drives af en 40 Hestes Dieselmotor og er installeret af Firmaet *F. Rasmussen, Fredericia*. Værkets første Bestyrelse: *C. Rasmussen, Fmd., C. F. Christensen, Kasserer, Bagerm. Kjærgaard Olsen,* Partik. *Carl Petersen* og Savværksejer *S. Petersen*.

Det er forholdsvis store Summer, den lille By i de senere Aar har paataget sig at udrede ad Frivillighedens Vej:

Legepladsen ca. 8000 Kr., Allingvejen ca. 2500 Kr., Kirken ca. 4000 Kr., Gymnastikhuset ca. 2500 Kr. Hertil kommer Kloakledningen, der foruden Stikledninger kostede 13,000 Kr., og Elektricitetsværket ca. 80.000 Kr.

Ry har nu ca. 950 Indbyggere. Den bedste Vækstperiode var Tiaaret 1900--1910. Der bliver bygget en Del Huse hvert Aar, men siden 1910 er Folketallet dog ikke steget synderligt.

KENDTE NAVNE OG DATOER.

N. C. Madsen, Manufakturhandler, født 1863 i Bredsten ved Vejle. Uddannet hos J. G. Seidel, Vejle, derefter haft Plads som Kommis i Aarhus, Kolding og Silkeborg.

C. Rasmussen, Snedkerm., født 1866 i Laurbjerg. Lært hos Snedkerm. Carl Jensen, Silkeborg, begyndt egen Forretning i Ry 1889. Form. for Udv. til Opf. af Ry Kirke, søm indiv. 1909. Mdl. af Dover Sogneraad fra 1904—12, i de sidste 4 Aar Fmd. Fmd. for Ry Haandvkvf. siden 1912. Fmd. for Ry Elektricitetsværk og i en lang Aarrække Fmd. f. Afholdssamfundets Afd. i Ry. Medl. af Dover Skolekommission siden 1905 og Medl. af Ry Menighedsraad.

N. J. Hansen, Forstander, født 1866 i Ø.-Hæsing. Lærereksamen (Blaagaards Seminarium). Forstander for Opdragesanstalten Himmelbjerggaarden pr. Ry (120 Børn). Medl. af Menighedsraadet siden 1912. Tidl. i 6 Aar Bestyrelsesmedlem i „Foreningen for Opdragesanstalter“.

K. P. Knudsen, Skræderm., født 1868, Tørring Mark pr. Laden. Lært i Laasby og Skanderborg. Skræderm. siden 1892 ved Ry St., besk. 6 Svende. Ejendomsbes. samme Aar. 8 Aar senere ved Køb erhvervet større Grundareal ved Ry Møllesø og ved Skanderborgvejen samt et Bygningskompleks over for Jernbanestationen, har bygget og solgt Villaer og Byggegrunde. Fra 1907 Ejer af Jaungyde Vesterskov, hvor der siden er udført en omfattende Beplantning og anlagt Cement- og Tagstensfabrik, desuden Medejer af Rødbro Plantage. Fmd. i Skytteforeningen fra 1898 og Ejendomsbesidder i Skanderborg.

Rasmus Bording, Højskoleforst., født 1868, Emborg, Rye Sogn. Uddannet paa den udvidede Folkehøjskole i Askov og paa Statens Læreranstalt, København. R. B. har virket som Lærer ved forskellige Højskoler, købte og overtog Ledelsen af

Ry Højskole 1907. Har i 4 Aar været Medlem af Bestyrelsen for Ry Stationsbys Sygeplejeforening.

Anders Sørensen, Tømrermester, født 1871, Ry St. Lært hos Snedkerm. J. P. Jensen, Fiirgaade pr. Ry. Startede Forr. 1900, først som Tømrerm., siden indrettet Maskinsnedkeri og driver begge Forretninger samtidig.

J. A. Filskov, Sognepræst, født 1872 i Møgeltønder. Student fra Ribe 1890, theologisk Kand. fra Kbhvns. Universitet 1897, Sognepræst og Skolelærer paa Omø 1902—06, Sognepræst her siden 1906. Kirken har i den forløbne Tid faaet et nyt Taarn, nye Klokker, nyt Orgel, Varmeværk og elekt. Lys. Pastor Filskov er Fmd. for Skolekommission, Menighedsraad og Værgeraad, Leder af de kirkelige Møder paa Himmelbjerget, lokal Tilsynshavende ved Ry Højskole.

P. K. Fjeldsted, Førstelærer, født 1875 i Vendsyssel. Demitteret fra Silkeb. Sem. 1898. Aarskursus paa Statens Lærerrhøjskole 1915—16. Lærer paa Flemming Efterskole 1898—99. Førstelærer i Ry fra 1899. Medlem af Sogneraadet fra 1909, Medlem af Afholdssamfundets Hovedbest. fra 1914. Fmd for Egnens Lærerforening fra 1904 og Fmd. for Ry Turistforening fra 1913.

Søren Petersen, Savværksejer, født 1876, Eier pr. Skanderborg. Lært hos Snedkerm. Johannes Chr. Johansen, Eier Savværk og Maskinsnedkeri. Etabl. 1904 som Savværk og 1906 udvidet til Trælasthandel, Høvleri og Pakkasefabrik.

C. F. Christensen, Hotelejer, født 1877 i Hjørring. Udannet bl. a. paa Hotel d'Angleterre og i Udlandet. Har tidl. haft Restaurant Mejlborg, Aarhus, i 5 Aar, og Centralhotellet i Aarhus i 7 Aar, og kom hertil 1. April 1914.

J. D. Pedersen, Smedemester, født 1881 i Dover. Lært hos Fr. Jensen, Ry, derefter arb. forsk. Steder. Etabl. 1912 Smede- & mek. Værksted, besk. til Stadighed et Par Mand.

C. HOLDGAARD

—

LANGAA BY

LANGAA BY.

LANGAA By er et kendt Navn og Sted for alle, der blot har rejst en Smule med jyske Statsbaner. Daglig passeres det af rejsende i Tusindvis, og det er ikke usandsynligt, at de fleste Mennesker i Danmark een eller flere Gange i deres Liv kommer der forbi, hvorfor det med Rette kaldes et Knudepunkt paa jyske Statsbaner.

Alligevel er det rimeligvis en forsvindende lille Del af disse rejsende Mennesker, der har set noget videre til Byen Langaa. Og ikke saa underligt! thi dels er de planmæssige Ophold for de mange, der daglig maa skifte Tog der, ret korte, og dels kan man paa Grund af Stationens og hele Banelegemets lave Beliggenhed saa godt som ikke se noget af Byen fra Toget.

Det er sandsynligt, at Navnet Langaa, der er meget gammelt, kommer af Sognets Beliggenhed ved Danmarks Kæmpeaa, Gudena; men for øvrigt er der ret delte Meninger om, hvorledes Navnet er fremkommet. Paa et Par Lysestager i Kirken fra 1590 staar der Longaa, og paa Kirkeklokken, der er fra 1609, staar der Longaa Kierki; men muligvis er disse Efterligninger af den dialektiske Udtale, der nu dog nærmest er „Laange“.

For øvrigt kan siges, at Langaa Sogn ikke alene ligger ved Gudena, men er saa at sige omfavnet af, eller indesluttet i den sidste store Bugt, Aaen danner, inden den ca. 2 Mil længere ude mod Nordøst forsvinder i Randers Fjord. Denne Begrænsning af Gudena paa to Sider, baade Syd og Øst, har fra gammel Tid gjort Langaa til en Afkrog, der var ret afskaaret fra Forbindelse med Naboerne mod Syd og Øst.

Det ligger dog saa langt tilbage, saa „ingen Nøløwend ka' howw et“, at der blev bygget Bro, Aabro kaldes den, paa Sydsiden, og dermed var bragt Forbindelse med det Syd for Aaen liggende Velle Sogn. Aabro var bygget for en Landevej fra Randers til Silkeborg, men har for længe siden tabt sin Betyd-

ning som saadan, efter at der for ca. 40 Aar siden er bygget Bro ved Ulstrup, 1 Mil vestligere, hvor nu Hovedlandevejen gaar over.

Denne Forskydning af Amtsvejen, som for øvrigt først var projekteret fra Aabro tvers gennem Langaa Sogn, var et betydeligt Tab for Langaa, der saaledes ganske gik Glip af Amtsveje og tilsyneladende kun fik et nyt Bevis for at være en Afkrog. Til Gengæld maa fremhæves, at hvad det saaledes tabte i den ene Ende, havde det allerede nogle Aar før vundet

i den anden ved Jernbanestationens Bygning og store Betydning. En anden Erstatning, som man godt med Rette kan kalde det, opnaaede Langaa ved, at der i Aaret 1905 ved Samarbejde mellem Viborg og Randers Amter byggedes en ny Bro over Gudenaas paa Østsiden af Langaa, nemlig Amtmand Hoppes Bro, opkaldt efter den daværende Amtmand over Randers Amt, der gjorde et stort Arbejde for Broen. Paa Midten af den nordre Brobue findes indmuret en Plade med Navnet og Aarstallet.

Denne Bro betød en meget stor og for Resten ogsaa haardt tiltrængt Forøgelse af Opland til Langaa Stationsby, og det er da ogsaa først efter den Tid, der desuden omtrent falder sam-

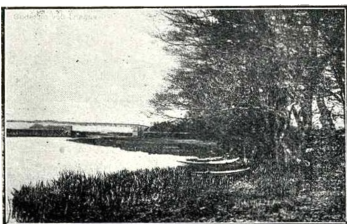
men med Aabningen af den ny Banelinie Langaa—Silkeborg, at Byens Tilvækst rigtig tager Fart.

Før den Tid var Landsbyen Langaa eller „Gl. Langaa“, som den nu kaldes, den største By i Sognet. Smukt, næsten idyllisk ligger den i en Dalsænkning indenfor Gudenaabakkerne. Men stor er den ikke, næsten kun „sejs Gohr aa nowwe Huhs“, som den berømte jyske Digter siger om „Lysgor Bøj“. Dog vilde Blicher sikkert forbavsnes og føle sig meget lidt hjemme i en Landsby som Langaa. Vel findes endnu enkelte Bindingsværkshuse, men de fleste Huse og især Gaardene er nybyggede og moderne indrettede med elektrisk Lys og Kraft fra det stærke Højspændingsværk i Randers.

KIRKEN,

der ligger paa en Skraaning i Byens Nordside, er ikke meget anselig. Den er opført af tilhugne Kampesten, undtagen Vaabenhuset og Taarnets øverste Del,

der endogsaa er delvis Bindingsværk. Kirken er meget gammel og har enkelte Minder fra den katolske Tid, f. Eks. et smukt Røgelsekar; men i 1868 ombyggedes Koret, Langhuset og Vaabenhuset, og Buen mellem Skibet og Taarnet samt Vinduesbuerne fik Rundbueform. Kirken har tilhørt Grevskabet Ulstrup, men overgik i 1913 til Selveje, og Befolkningens derved vækkede Interesse for den har blandt andet vist sig ved, at der i frivillige Bidrag er tegnet Penge til Anskaffelse af et Kirkeorgel.

Langhuset og Vaabenhuset, og Buen mellem Skibet og Taarnet samt Vinduesbuerne fik Rundbueform. Kirken har tilhørt Grevskabet Ulstrup, men overgik i 1913 til Selveje, og Befolkningens derved vækkede Interesse for den har blandt andet vist sig ved, at der i frivillige Bidrag er tegnet Penge til Anskaffelse af et Kirkeorgel.

Som saa mange andre Steder var Præstegaarden engang Sognets største Gaard. Nu er den største Del af Jorden solgt fra, og de lange, gammeldags Udhuse er revet ned og erstattet af et enkelt Hus med tilhørende Forpagterbolig. Tilbage af det gamle er da kun Hovedbygningen, der er opført 1857 og kun lidt minder om, hvad man i Almindelighed forstaar ved en gammel Præstegaard. Den er meget stor og

rummelig og tager sig næsten imponerende ud med de høje, hvide Mure, det røde Tag, de buetakkede Gavle og Kvist og den store Stuetrappe — især naar man husker, at den er sine 60 Aar gammel. Den synes at staa som en stærk Illustration til den Tid, da Præsten var „født“ Sogneraadsformand og Foregangsmand — mere maaske end Sjælesørger.

Af Sognepræster har der siden Reformationen ialt været 18, hvoraf flere har sin ejendommelige Historie. En ved Navn Peir Nielsen skal saaledes være „ihjelslagen af Sognemændene“ i en Hulning mellem Langaa og Torup. Søren Rhod, der døde som Sognepræst og Amtsprovst for 100 Aar siden, var en fattig Husmandssøn fra Langaa, der allerede tidlig ytrede gode Anlæg og Lyst til at lære. Hans første Embede var som Svinehyrde for Bymændene. Som saadan stod han en Dag ved Landevejen til Randers og prædikede fra en Tørvestak for en Flok Dreng. Komtesse Scheel fra Ulstrup kom i det samme forbi, lod Drengen kalde til sig og spurgte, om han havde Lyst til at blive Præst. Det vilde han da meget gerne, og Komtesse lod ham studere paa hendes Bekostning og gav ham senere Langaa Sognekald. I 1870, 53 Aar efter hans Død, rejste „skjønssomme Beboere af Langaa Pastorat“ ham en Mindesten, som staar ved Kirkens vestre Ende. Det er et stærkt Bevis for, hvor dybt og trofast Mindet om ham holdt sig blandt Beboerne.

Fra 1855—64 var Emanuel Otterstrøm Præst i Langaa. I hans Tid blev hele Præstegaarden ombygget, og det skyldes nok særlig hans intime Omgang med Greven paa Ulstrup, at Hovedbygningen blev saa god. Han skildres som en meget lærd og velhavende, samt i sjælden Grad godgørende Mand. Hans Eftermand, Provst Taaffe, var først Rektor i Husum, men blev i 1864 udvist af Sønderjylland, og samme Aar kaldet til Sognepræst i Langaa.

Den 17. i Rækken var Joh. Møller Valeur, der blev kaldet til Langaa 1892. Han var de sidste Aar meget svækket og maatte holde Kapellan. Han døde 7. Novbr. 1913. Da en Del af Beboerne derefter ønskede Pastor Samson, der i 3½ Aar havde været ordineret Medhjælper, ansat som Sognepræst, udbrod en ret voldsom Menighedsstrid, der dog endte med, at Pastor *Christian Bruun*, Estvad, blev indstillet som Nr. 1 og under 17. Marts 1914 kaldet til Sognepræst i Langaa.

Gj. Langaa er naturligvis forøget med adskillige Huse i Tidens Løb, men det var dog først, da Udviklingen af Stations-

byen tog fart, at Folkemængden rigtig voksede. I 1880 var Folketallet i Langaa 627, i 1901 var det 933, men i de følgende 15 Aar til 1916 er det steget til 1621, deraf er 1345 i Byen alene. Disse Tal taler stærke Ord om Byens Vækst, og en lille Tur igennem den vil let forvise os om, at Langaa nu er blandt vore betydeligste Stationsbyer.

Kønt er der i Langaa med den gode Udsigt over Aadalen til Randers og til den smukke Løjstrup Skov paa Bakkerne paa Aaens Østside. Fra disse Bakker, Væth Bakker, har man det bedste Udsyn over Byen, som den breder sig op ad Aabakkernes Østside. I Forgrunden den grønne Dal med den stærkt bugtede Aa, derefter den mægtige, altid urolige og dampfyldte Stationsplads, saa den udstrakte By, baade ny og gammel, der nu ganske er voksende sammen, og endelig en lang Række af smukke, hvide Villaer helt tilbage mod de høje Bakker, som dækkes af en herlig Blanding af Lyng og Eg, Gran og Birk.

Chr. Bruun.
Sognepræst.

Med Byens Vækst rykkede lidt efter lidt en Del af Forretningslivet ned for Bakken til Stationsbyen. Kroen blev nedlagt, og i Stedet opførtes Hotel Langaa. Købmd. Laursen begyndte den Forretning, som nu ejes af Købmd. Lund. Saa kom Jernstøberiet. Og efter Bygningen af Amtmand Hoppes Bro, der som sagt skaffede Opland fra Øst, byggedes Andelsmejeri i Byen. Med alt dette var i Virkeligheden Byens Centrum flyttet fra Gl. Langaa og ned til den oplømløstrende Stationsby.

Kommunen er meget stor og udstrakt, idet Langaa i saa Henseende er forbundet med Forup og Sdr. Vinge Sogne. For Tiden er de 6 af 9 Sogneraadsmænd fra Langaa, og Formanden har altid boet der. Forøvrigt har der de sidste 26 Aar kun været 2 Sogneraadsmænd, nemlig fra 1891—1904 Gaardejer P. Hansen, Langaa, og siden 1904 fhv. Gaardejer, Tømmerhandler S. Christensen, der har gjort et meget stort Arbejde for Kommunen, da det særlig er i hans Formandstid, den kommunale Udvikling har taget fart. Nogle enkelte Tal vil ogsaa her give et godt Billede: I Aaret 1900 var Budgettet 13,270 Kr., i 1910 var det 24,307 Kr., i 1915 48,292 Kr. og endelig i 1916 50,713 Kr. Med de stærkt stigende Tal voksede naturligvis ogsaa Arbejdet, hvorfor der i

1916 oprettedes et Kæmnerkontor, der er aabent hveranden Eftermiddag. Som Kommunens første Kæmner blev ansat Sognefoged Chr. Andersen, Langaa.

SKOLEVÆSENET

er en meget tyk Gren paa det kommunale Træ og har naturligvis sammen med Byen gennemgaaet en rivende Udvikling. For 30 Aar siden, i 1887, var der ved Skolen 1 Lærer til 76 Børn, fordelt i 2 Klasser; nu er der 5 faste Lærerkæfter og 1 Timelærerinde, og Skolen har 240 Elever, fordelt i 9 Klasser.

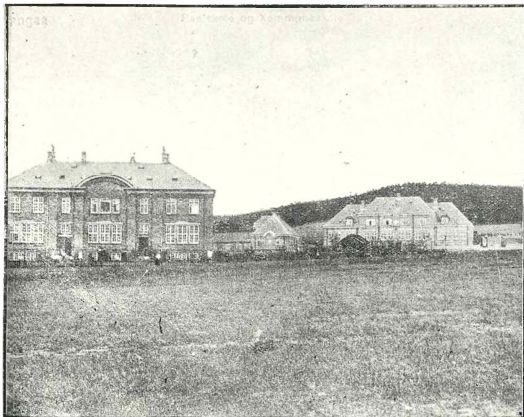
Udvidelsen begyndte, da der i 1892 oprettedes et Andenlærerembede. Den gamle Skolestue omdannedes til Lejlighed for den ny Lærer, og der opførtes paa Skolepladsen en udmærket Bygning med 2 gode Klasseværelser, der endnu benyttes. Skønt Bygningen saaledes er en Del Aar ældre end den ny Skolelovs Byggebestemmelser, staar Lokalerne dog ikke tilbage for disse, hverken hvad Rumfang, Højde eller Lys angaar, hvad der bør fremhæves til de daværende Autoriteters Ære.

9 Aar senere oprettedes det første Lærerindeembede, og en ny Bygning med Lærerindelejlighed og et lille Klasseværelse opførtes paa Pladsens Vestside. Der var dengang 120 Elever, som fordeltes i 6 Klasser, og der syntes saaledes at være god Plads til Udviklingen; men den kom jo ogsaa, stærkere endda end de fleste havde tænkt. Efter et stort Forarbejde og mange Forhandlinger opførtes da i 1914 et stort og moderne Skolekompleks med god Gymnastiksal, Centralvarme og elektrisk Lys. Den gamle Skoleplads var alt for lille til en saadan Udvidelse. Derfor købte Kommunen den eneste Grund, der endnu var mellem den gamle og den ny By, og den ny Skole blev saaledes et smukt Bindeled mellem disse. Pladsen var fortrinlig, og Bygningen, hvis Opførelse beløb sig til godt 50,000 Kr., svarer godt til den. Langaa Kommuneskole staar for Tiden som den største og smukkeste i hele Viborg Amt.

Da Skolen var bygget, oprettedes baade et Lærer- og et Lærerindeembede mere. Hverdagsskolegang var indført nogle Aar før, og nu indførtes tillige noget udvidet Undervisning især i de ældste Klasser, der har indtil 28 Timer om Ugen, og saaledes staar den almindelige Købstadskolegang meget nær.

Af Lærerne skal vi nøjes med at nævne Rasmus Julius Roel, Dbgmd., som i hele 43 Aar har været Lærer i Langaa.

Roel er en Lærersøn fra Vestjylland, begyndte sin Virksomhed i Langaa 1870 som Hjælpelærer og blev ansat i Embedet 1877. Han har i de mange Aar udført et dygtigt, men ofte besværligt Arbejde i den tid saa overfyldte Skole. Kort før den sidste store Forandring søgte han sin Afsked og flyttede 1913 til Aarhus. Hans Eftermand blev fra 1. Marts 1914 Skolens nuværende Førstelærer C. Holdgaard, tidligere Lærer ved Herning kommunale Skole.

Kommune- og Realskolen

Foruden Kommuneskolen findes i Langaa en ret stor Realskole med egen smuk Bygning, der er opført i 1908. Skolen begyndte som en lille Privatskole, blev senere overtaget af et Aktieselskab, der udvidede den til Realskole og byggede egen Skolebygning. Nu ejes og ledes den af cand. theol. Joh. Moe, der driver den som Mellem- og Realskole og har ca. 110 Elever, hvoraf over Halvdelen kommer tilrejsende med Togene fra Vest og Syd.

INDUSTRI OG HAANDVÆRK.

Det ældste og tillige ejendommeligste industrielle Foretagende i Langaa er Haglfabrikken, der saa meget mere bør

fremhæves, som det er den eneste Haglfabrik i Danmark, indtil for faa Aar siden endogsaa den eneste i hele Skandinavien.

Fabrikens sorte Taarn, der er 18 Meter højt, rager over alle de andre Bygninger i Byen. I Taarnets øverste Del findes Smeltekedlen, hvorfra det smeltede Bly øses over i et lille Kar med hullet Bund. Derefter falder Blydraaberne saa hurtigt, at det ser ud som Straaler, ned gennem Taarnet og ned i en 18 Meter dyb Brønd, hvor de stivner og opsamles i en

Interiør fra Langaa Jernstøberi & Maskinfabrik (Chr. Harkjær).

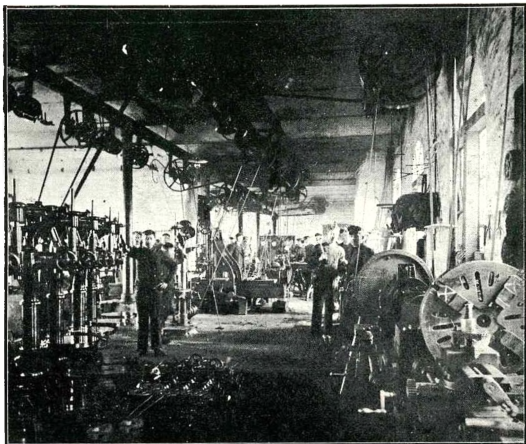
stor Pande. Derefter bliver Haglene tørrede, rensede, sorteret og polerede.

Fabriken blev oprettet omkring 1880 af Lokomotivfører Chr. Jørgensen, og allerede i 1883 opnaede den „hædrende Omtale“ paa en Udstilling i Aalborg, og 1885 i Odense.

I Førstningen blev det hele trukket med Haandkraft; derefter af en iille Dampmaskine. Men efter at nuværende Fabrikant Joh. Rasmussen i 1909 overtog Ledelsen af Fabriken, er indlagt elektrisk Drivkraft, og Maskinerne er ved en Del snilde Forbedringer gjorde ret automatiske, saa hele Virksomheden nu kan betjenes af 3 Mand og et Par Koner til at sy

Poser. Den ejes nu af Vaabenfirmaet Gulddahls Eftflg. i Korsør.

Jernstøberiet er Byens næstældste og største industrielle Virksomhed. I 1898 købte Jernstøber Johansen fra Skive en Td. Land i Langaa for 1400 Kr. og begyndte derefter Opførelsen af de to Facadebygninger, som Jernstøberiet endnu har omtrent midt i Hovedgaden. Langaaborgerne saa nysgerigt paa dette ny Foretagende og søgte selvfølgelig at faa at

Interiør fra Langaa Jernstøberi & Maskinfabrik (Chr Harkjær).

vide, hvad Hensigten var med det. Men Johansen sagde blot: „Der ka' blyw manne Ting“, og dermed maatte man foreløbig lade sig nøje. Længe varede det dog ikke, før man fik at vide, at den fremmede, hemmelighedsfulde Mand baade havde Ideer og Evner. Sammen med en Broder havde Johansen uden særlige Midler begyndt og oparbejdet Skive Jernstøberi til en ret stor Virksomhed. Saa døde Broderen pludselig, og Johansen følte Trang til nyt Virkefelt. Langaa blev Stedet, og paa den købte Grund voksede under hans kyndige Haand lidt efter lidt Langaa Jernstøberi og Maskinfabrik op.

Der fremstilledes især Støbegods og fabrikeres selvregu-

lerende Kakkellovne samt en Del Motorer, og Virksomheden beskæftigede 20—30 Mand.

Som en Ejendommelighed bør nævnes, at Fabrikens Mure og Gavle er dækkede af en Mængde smukke og rigtbærende Espaliertræer i mange forskellige Sorter, der er en Frugt af Fabrikant Johansens store Kærlighed til Planter, især Frugttræer.

Sommeren 1916 overgik Fabriken til det nuværende Selskab og ledes af Fabrikant Chr. Harkjær. Fabrikationen er

C. Martens Elektrotekniske Fabrik.

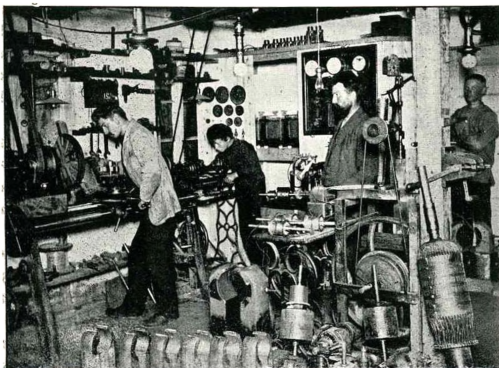
bleven betydelig specialiseret og har hævdet sig en smuk Plads blandt Konkurrenterne.

Der fremstilles i Tiden en Standardtype paa en Hurtigboremaskine og en lille Drejebænk samt enkelte Landbrugsmaskiner, ligesom Salget af raat Støbegods til Maskinfabriker har taget et stort Opsving. Arbejdsstyrken, der ved Ejerskiftet bestod af 22 Mand, er nu forøget til 47 Mand og vil efter alt at dømme vokse gradvis op.

Skraat over for Jernstøberiet oprettede Fabrikant Chr. Sørensen i 1915 Maskinfabriken „Avance“, der har som Specialitet Roe- og Radsaamaskiner. Ogsaa denne Fabrik er gaaet stærkt frem og blev i 1916 betydelig udvidet, saa den nu beskæftiger 20---25 Mand.

Haandværk som i gamle Dage finder man jo nu næsten

ingen Steder, heller ikke i Langaa. Den stærke Brug af Maskiner og elektrisk Drivkraft giver de fleste Værksteder et mere eller mindre fabriksmæssig Udseende. Af saadanne fin-

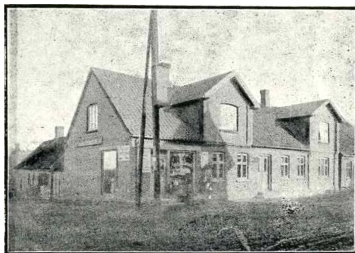
Interiør fra C. Martens elektrotekniske Fabrik

des i Langaa adskillige gode Forretninger, hvoraf vi skal nøjes med blot at nævne: H. C. Pedersens Smedeværksted, A. O. Jensens Karetma-

gerforretning, hvor der fremstilles en hel Del Jumber, Chr. Søvsø's Tømmerforretning samt M. C. Bachs Møbel-snedkeri.

Desuden har Byen naturligvis Bagere, Slagtere, Skomagere,

Skræddere, Malere, Barberere og Træskomænd, alle sammen i Flertal, men Pladsen her tillader os ikke en nærmere Beskrivelse af disse.

H. C. Petersens Smede & Vognfabrik.

HANDEL.

Langaa har ikke som saa mange andre Stationsbyer det stærke Købstadspræg med store Forretningshuse og straalende Butiksvinduer Side om Side Byen igennem. Der er forholdsvis faa Forretninger.

Byen er nemlig ikke vokset op som Handelsplads for et omkringliggende Opland. Et saadant findes næsten ikke, dels paa Grund af den daarlige Beliggenhed, selv om den, som før nævnt, er bedret noget ved Amtmand Hoppes Bro, dels fordi

M. C. Bachs Møbelforretning.

den store Handelsby Randers fra gammel Tid har bemægtiget sig Hovedparten. Det største og bedste „Opland“ er derfor Byen selv.

Den første Købmand var H. Hansen, der for mange Aar siden grundede den Forretning, der nu drives af P. Christensen. Hansen var en Lærersøn fra Langaa, men gjorde i sin Opvækst langt fra Indtryk af at sidde inde med Muligheder til en saa stor Forretningsmand, som han i Virkeligheden blev. Han lærte Snedker-

haandværket og var derefter i København som Svend et Par Aar. Det var sikkert en god Skole for ham; thi det er den almindelige Mening, at han kom hjem derfra som en Dygtighed.

Straks derefter begyndte han en Snedkerforretning i Langaa og udførte f. Eks. Arbejdet ved Vogterhusene langs Viborgbanen. Faa Aar efter afstod han Forretningen til den nylig afdøde Snedker Petersen, der i mange Aar hævdede sig en smuk Plads ved sit anerkendte, solide Arbejde.

Hansen havde ingen Formue, men Bymændene havde faaet Tillid til ham, og med deres Støtte grundede han sin Købmandsforretning. Det viste sig snart, at han her var „paa sin rette Hylde“. Forretningen, der omfattede baade Kolonial og Isenkram samt en stor Kornhandel, voksede og blev snart en af de største i Egnen, især da han tillige oprettede baade Kro og Bageri.

Efter Hansens Død solgte hans Enke 1898 Købmandsforretningen til den nuværende Ejer, *P. Christensen*, der har fortsat den paa samme Plads og i samme Spor og især udvidet den til en mægtig stor Korn- og Foderstofforretning. Baade Kroen og Bageriet blev derimod flyttet ned i den ny By.

Med Byens Udvikling voksede derefter den ene Forretning frem efter den anden. Ældst er Købmand Lunds Kolonialforretning og Manufakturhandelen Crome & Goldschmidts Fabrikers Udsalg.

Nu findes desuden Købmand J. Søndergaards Kolonial-og Isenkramforretning, Langaa Materialhandel, Søren Mortensens Cigar- og Galanterihandel, et „Flensborg Lager“ m. m. I 1916 oprettedes en Brugsforening, og omtrent samtidig begyndte S. Christensen m. fl. A/S. Langaa Trælasthandel.

P. Christensens Kolonial- & Foderstofforretning.

Skønt Langaa som sagt ikke kan kaldes Handelsby, har den altsaa dog nu mange pæne Forretninger. Og paa en vis Maade drives desuden derfra en storslaaet Handel ud over hele Jylland af det ret betydelige Antal Handelsrejsende og Agenter, som bor der, fordi den er den mest centrale Jernbaneby, vi har.

JERNBANESTATIONEN.

Naar man fra den rolige Gade stiger ned ad Trappen til Stationen, faar man straks det Indtryk, at man nu er midt i det store, stærkt pulserende Verdensliv. Og da Byen ogsaa først og fremmest skylder Stationen sin Udvikling, er der Grund til at dvæle lidt nærmere ved denne.

Langaa er en Station paa Aarhus—Randers Banen, der som bekendt er Jyllands ældste Bane og blev aabnet for Drift den 3. September 1862. Allerede Aaret efter, nemlig 20. Juli 1863, aabnedes Langaa—Viborg Banen, og dermed traadte

Langaa Station ind paa den betydelige Plads som Centrum i samtlige jyske Baner, der ganske vist dengang kun maalte 13 Mil ialt.

Historisk bekendt blev Jernbanebroen ved Langaa, da den i 1864 blev sprængt af Tyskerne. Vaabenstilstanden, som begyndte 9. Maj 1864, førte ikke til Fred og udløb 26. Juni. Allerede samme Dag Kl. 12 Nat begyndte Brosprængningen. Først blev det forsøgt at sprænge Bropillerne for hver Ende; men da dette mislykkedes, blev der anbragt 400 Pd. Krudt i Længdedragerne. Saa endelig lykkedes Sprængningen, og Broen faldt 1. Juli 1864.

Ganske morsomt skal det ogsaa have været — midt i alt det sørgelige i denne Krig — at se med hvilken Skræk og Modstand en Afdeling Rytteri blev ført med Jernbane fra Aarhus til Viborg. Og det er endnu ikke afgjort, om det var Folkene eller Hestene, der var mest bange for dette ny og ukendte Befordringsmiddel.

Efter at Viborgbanen var forlænget over Skive og Struer til Holstebro, blev baade denne og Aarhus—Randers (samt Banen over Fyn) 1. September 1867 overtaget af Staten og blev saaledes de første Statsbaner i Danmark.

Derved øgedes naturligtvis Betydningen af Langaa Station, og med Udvidelsen af Statsbanerne til Fredericia og Aalborg, henholdsvis 1868 og 1869, voksede Trafikken over Langaa med rivende Fart, og denne blev nu Centrum for den 54 Mil lange, trearmede Statsbane med Endepunkterne Vamdrup, Holstebro og Aalborg.

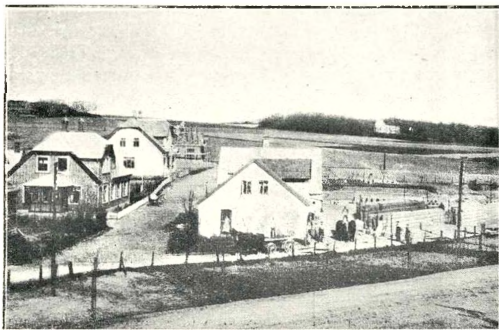
Siden har Udviklingen af Langaa Station gaaet sin jævne Gang med stadig voksende Trafik og hyppige Udvidelser og Moderniseringer, saa den trods den forholdsvis ubetydelige Lokaltrafik nu i mange Henseender staar som en af Danmarks største og bedste Stationspladser.

Dette gælder dog ikke Stationsbygningen, der er gammel og snæver og ganske savner den nu moderne og behagelige Forhal. Til Gengæld findes store Ventesale med gode og stærkt benyttede Restaurationer.

Men som Plads staar Langaa Station højt. Alene Formen er ualmindelig, den saakaldte Østation, omtrent som en tilspidset Elipse med Stationsbygningen i Midten og Spor paa begge Sider af denne.

Særlig værd at lægge Mærke til er det praktiske og sikre elektriske Sporskifte- og Signalsystem, der blev fær-

dig i 1910 og kostede over en Million Kroner. Ved Hjælp af dette kan alle væsentlige Sporskifter og Signaliseringer bestrides af 1 Mand paa Kommandoposten, der ligger lige ved Stationsbygningen, og 1 Mand paa hver af de to højtliggende Signalposter, der findes paa hver Ende af den store Plads. Dette betyder ikke alene en umaadelig Lettelse af Sporskiftearbejdet og stor Tidsbesparelse ved de hyppige Opløsninger og Sammensætninger af lange Tog, men er tillige en overordentlig

Langaa Cement Tagstensfabrik (I. Friis).

god Sikkerhedsforanstaltning, idet Systemet er selvregulerende og uhyre fintmærkende overfor den mindste Fejl. Er der noget i Vejen med Sporet, kan Signalet ikke slaas, hvilket yderligere mærkes ved, at en elektrisk Klokke i Signalhuset giver sig til at ringe, indtil Fejlen er rettet.

Ialt findes paa den flere Td. Land store Plads ca. 90 Sporskiftesteder og saa meget Spor, at det lagt i Forlængelse af hinanden som almindelig ensporet Bane kan strække ca. 18 km.

I Stationsbygningen er overalt Centralvarme og elektrisk Lys. Foruden af de mange Lamper paa Perronen oplyses Stationspladsen af 8 store Buelamper, der giver et meget stærkt, men behageligt Lys over Pladsen. Med alt dette forstaas, at der anvendes en betydelig Mængde Elektricitet, men derfor har Stationen ogsaa sit eget Elektricitetsværk i en ny Bygning lige over for Stationsbygningen.

I Forbindelse hermed maa anføres, at den ligeledes har sit eget Vandværk, som ogsaa drives ved elektrisk Kraft. Drikkevandet pumpes op af en Brønd paa Pladsen, hvorimod den Mængde Vand, der anvendes til Paafyldning af Kedler og Varmeapparater m. m., pumpes op af Gudena.

Stationspersonalet er meget stort, og trods de betydelige Lettelser, som det ny Sporskiftesystem m. m. har bragt, er det vokset stærkt. Medens der i 1895 var 4 Mand paa Kontoret og 10 paa Pladsen, er der nu 11 paa Kontoret og 28 paa Pladsen. Dertil kommer ca. 30 Mand ved Maskinafdelingen og omtrent 20 Banearbejdere. Det sidste Tal er dog især om Sommeren ofte dobbelt saa stort. Alt i alt er saaledes som Regel over 100 Mand beskæftiget ved Langaa Station.

Disse Tal giver sikkert et godt Billede af, hvilket stort Arbejde en saadan Plads kræver. Naar dertil føjes, at der i hvert Døgn gennemsnitlig ekspederes ca. 70 Tog, hvoraf 58 er planmæssige, vil man forstaa, at Langaa med Rette kaldes Jyllands Kæmpestation.

I nøje Forbindelse med Stationspladsen købte Statsbanen for nogle Aar siden ca. 6 Td. Land til Grusforsyning. Tusinder og atter Tusinder af Læs er kørt bort derfra. I Grusgraven arbejder om Sommeren ca. 35 Mand, og der findes Stenknuser og en stor Sorteremaskine, der trækkes ved Elektricitet.

Lige over for Grusgraven, mellem Viborgsporet og Gudena, ligger Statsbanernes Planteskole, der ikke alene er en køn Plet, men har afgivet Planter til Banelinier og -haver baade paa Jylland og Fyn. En ny Planteskole i Roskilde, som fremtidig skal forsyne Sjælland, har ligeledes faaet en Mængde Planter herfra.

Efter som Gruset køres bort, bliver Graven planeret og delvis beplantet, og det er en ret betydelig Plads, som derved indvindes. Denne Pladsrigdom, der langt fra er almindelig ved andre Stationer, benyttes meget som Oplagsplads for Vogne, der har lidt Brud. „Lad den gaa til Langaa“, hedder det stadig om saadanne, og her findes derfor i Almindelighed Vogne i Hundredvis, som venter paa Reparation.

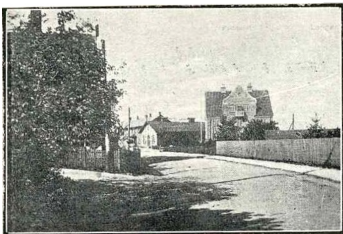
Den Tanke har da ogsaa flere Gange været fremme, at der skulde oprettes et større Reparationsværksted i Langaa. Foreløbig er der begyndt med et Hjælpeværksted, som dog endnu ledes fra Hovedværkstedet i Aarhus.

Stationsforstander *Krogh* har staaet som Leder af Langaa Station siden 1. Februar 1909 og er almindelig anerkendt som en af vore dygtigste Jernbanemænd.

POSTKONTORET

fortjener ogsaa at omtales. I mange Aar blev det ledet sammen med Jernbanekontoret, men i 1908 blev det udskilt, og der blev oprettet selvstændigt Postmesterembede.

I 1910 blev det smukke Posthus bygget mellem Hotellet og Jernbanestationen, og Langaa Postdistrikt kom til at omfatte Stationerne Stevnstrup, Laurberg, Bøstrup og Thorsø. I hele Distriktet findes 15 Landpostbude, hvoraf 5 udgaar

Posthuset.

fra selve Kontoret. Personalet er for Tiden foruden Postmesteren 2 Postekspedienter, 1 Elev og 4 „røde“ Postbude.

Skønt Byen har to Postuddelinger daglig, foruden Penge- og Pakkepost-, synes dog det sidste Tal ret stort i Forhold til Byens Størrelse. Men ogsaa her gør Stortrafiken sig gældende, idet Hovedparten af Arbejdet er Omlæsning og Omskspedition ved Togene.

Det er vanskeligt at sige noget typisk om Befolkningen i Langaa, der er meget blandet og meget skiftende. Selv Landforeningen er smittet af de stærke Omskiftelser.

Ved Statsbanerne er det næsten en Regel, at enhver Forfremmelse medføres Forflyttelse. Efter det, der foran er sagt om Langaa som Jernbaneby, forstaas let, at en saadan Ordning nødvendigvis maa medføre mange Flytninger; især da Stationen der raader over særlig mange Begynderpladser; dertil kommer, at Lønningerne, som delvis retter sig efter Byens Størrelse, ikke kan staa Maal med en nogenlunde tilsvarende Købstadstation.

Med Byens Vækst er der derfor Muligheder for en Be-

dring af disse Forhold, og man har Grund til at haabe, at der saa ogsaa lidt efter lidt vil dannes et mere ensartet Præg over Befolkningen.

Særlige aandelige Interesser findes ikke, hvori Byen dog maaske ikke afviger saa forfærdelig meget fra andre Stationsbyer. Der blev dog i 1914 oprettet en Folkebogsamling, som i sin korte Levetid har fundet særlig stor Tilslutning.

Borger- og Haandværkerforeningen, hvis Formand er Smed

Crome- & Goldschmidts Udsalg (ved Frede Svendsen).

Pedersen, har for et Par Aar siden begyndt en lille Teknisk Skole, der har været besøgt af ca. 15 Elever og hidtil har benyttet et Lokale i Kommuneskolen.

Der er i de sidste Aar fremstaaet en ret betydelig Bevægelse i Indre Missions Retning. For 14—15 Aar siden byggedes derfor et Missionshus i den yderste Del af Gl. Langaa. Tilslutningen begyndte nemlig særlig ude paa Marken, men er siden, som saa meget andet, bleven størst i Stationsbyen.

KENDTE NAVNE OG DATOER.

C. Martens, Fabrikant, født 1866 i Lerbjerg, lærte Maskinfaget i Aarhus først i Firserne, begyndte derefter paa egen Haand Studier over Elektriciteten, som den Gang ikke stod særlig højt. Konstruerede efterhaanden forskellige elektr. Maskiner og App., bl. a. en Dynamo, særlig passende til mindre

C. Martens,
Fabrikant.

P. Christensen,
Købmd.

Chr. Harkjær,
Fabrikant.

elek. Lysanlæg. Har nu drevet Fabrikation heraf i 25—30 Aar og beskæftiger sig hovedsagelig med Udførelse af mindre private Elektricitetsværker, som Fabrikation af forsk. Maskiner, passende for Haandværkere og direkte sammenbyggede med Elektromotoren.

P. Christensen, Købmand, født 1869 i Nøddelund, uddannet hos Grosserer Hans Boje. Etbl. 1. Oktbr. 1898 i nuv. Forr., som er den ældste og største paa Pladsen. P. C. er Skatteraadsmlem for Nørlyng Skattekreds.

Christian Bruun, Sognepræst, født 1871 paa „Søndermølle“ Viborg, studeret Theologi ved Kbhvns. Universitet. Fmd. for Langaa—Torup—Sdr.-Vinge Pastorats Sygeplejeforening siden Marts 1915, Stifter af og Fmd. f. Langaa Sogns Folkebogsamling siden Decbr. 1914, Fmd. f. Langaa Kommunes Værge-

raad siden 1915, Fmd. f. Menighedsraadene. Fra 1. April 1917 Fmd. for Langaa Kommunalbestyrelse.

Johannes Moe, Skolebestyrer, cand. theol., f. 1876, Stenstrup, theologisk Embedseksamen. Eksamensberettiget Mellem- og Realskole, oprettet af et Aktieselskab 1908, købt af J. M. 1911, ca. 120 Elever. I Bestyrelserne for: Den radikale Venstreforening, Grundejerforeningen, Interessentskabet „Langaa Vandværk“, Teknisk Skole og Foredragsforeningen.

H. C. Petersen,
Smedemester

J. Friis.
Fabrikant.

M. C. Bach,
Snedkermester.

Chr. Harkjær, Maskinfabrikant, f. 1877 i Thisted. Efter Uddannelse paa Maskinfabrik og bestaaet Maskinisteksamen, sejlet som Maskinmester i ca. 16 Aar.

C. Holdgaard, Førstelærer, f. 1831 i Bodholt i Bording Sogn. Demitteret fra Silkeborg Seminarium.

M. C. Bach, Snedkerm, f. 1884, Norup, lært Snedkerfaget hos Snedkerm. L. F. Harboe, Hadsund. Forretningen er i Sommeren 1916 henflyttet til en af ham nyopført moderne Ejendom. Erholdt 1. Pr. for Svendestykke paa Haandværkerudstillingen i Hadsund i 1904.

J. Friis, Cementvarefabrikant, f. 1885 i Kastbjerg Sogn ved Grenaa. Lært hos H. J. Friis, Herringe pr. Rudme. Etbl. 1905 sammen med H. J. Friis, som udgik af Forretningen 1915, og samme Aar optoges som Comp. J. Chr. Hansen. Firmaets Specialitet er Tagsten og Produktionen er ca. 300,000 aarlig. Fabriken beskæftiger til Stadighed 12 Mand. J. F. er Bestyrelsesmedlem af Grundejerforeningen i Langaa og Bestyrelsesmedlem af Østjydske Cementvarefabrikantforening og Formand for Randers og Omegns Cementvarefabrikantforening.

Frede Svendsen, Manufakturhdr., født 1892, Nøddelund, lært hos J. C. Jensen, Bjerringbro, derefter Aarskursus paa Købmandsskolen i København, derefter hos Uldall & Møller, Flensborg, og hos C. & G., Randers. Etbl. 1. Jan. 1917. Forretn. er C. & G.s Fabr. Udsalg.

C. Holdgaard,
Førstelærer.

Johs. Moe,
Skolebestyrer.

Frede Svendsen,
Købmd.

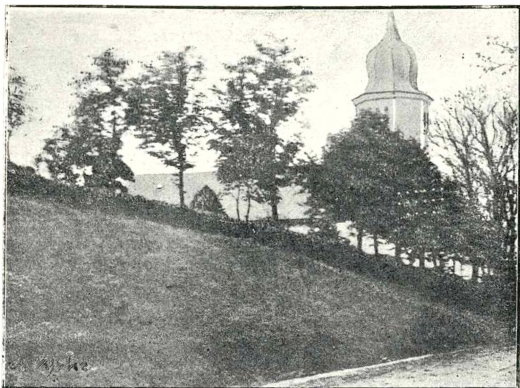

A. CHR. JUNCHER

HADSTEN BY

HADSTEN BY.

SOM en vifteformig Buket med kønne afstemte Farver, omgivet af grønne Bøge og med den klare Aa slynget som et sølvrent Baand, har jeg om Sommeren Hadsten liggende foran mig, naar jeg fra Bakkerne mod Syd nærmer mig Byen.

Her er en herlig østjydske Natur. Bakkerne ligger med bløde Rundinger, isprængt lidt grønt hist og her, paa begge Sider af Lilleaadalen. For Foden af dem breder sig den herligste flade Engstrækning, hvor Høvderne gaar rundt paa ravgulig Taa, som Jeppe Aakjær synger om de sallingske Kvier. Her pynter Foraaret med Smørblomst og Klokke, og de dunede Vildællinger pipper i Aakanten og de mossede Tørvegrave. Landevejen, baade fra Nord og Syd, maa ned ad Bakkerne gøre tre smaa Knæfald, inden den naar i Plan med det rigt pulserende Gadeliv.

Her, omtrent midtvejs mellem Aarhus og Randers, hvor Lilleaa skærer Randers—Skanderborg Landevej, ligger Hadsten med sin største Del op ad en skovkranst, solrig Skraaning, lunt for Vind og Vejr, vel en af Landets smukkeste Stationsbyer.

Hadstens Historie er ikke gammel omend der dog vides lidt fra længst forsvunden Tid.

Byen, der nu tæller ca. 2000 Indbyggere, kan praktisk taget regne sin Begyndelse fra Tiden, da den østjydske Længdebane blev bygget; men skylder særlig de sidste 20 Aar sin stærke Vækst, og den udvider og udvikler sig fremdeles med rivende Fart. Man kan derfor, naar der skal fortælles lidt om Hadsten, naturligst samle det i tre Perioder: Det gamle, der var, det gamle og det nye, der mødes, og det helt nye.

Hadsten nævnes 1432 som Halstiern. I et historisk Værk fra 1885 nævnes O. Hadsten som en By med en lille uanselig Kirke uden Taarn. N. Hadsten med Hadsten Kro, Vandmølle, Lægebolig og Markedsplads. Nogle Huse i Nærheden af Vandmøllen kaldtes Kringel. Vester og Øster Kringel. Ligeoverfor Kroen laa Hadsten Jernbanestation med Brevsamlingssted.

Paa Hadsten Mark har der ligget en Herregaard kaldet „Gammelgaard“ i Modsætning til „Nygaard“, som findes den Dag i Dag; men ikke som Herregaard.

Paa Hadsten Mark har der ligeledes været en Skov, hvori der var megen Myremalm.

Byen er delt i to Sogne, Hadsten og Galten, og de to Sognekirker ligger smukt; hver paa Toppen af sin Bakke, næsten ret Syd og Nord for hinanden. I Hadsten har der sikkert i den katolske Tid været et rigt kirkeligt Liv. I denne Tid rejste Folk meget til undergørende Madonnabilleder og helsegivende Kilder, og ved Hadsten Kirke har der netop været tre saadanne hellige Kilder; St. Laurentiekilden, Munkekilden og Helligkilde.

De to første er borte, vel paa Grund af Jordens Dræning; men den tredie, Helligkilden, findes endnu paa Gaardejer Chr. Rasmussens Mark, og den leverer Vandet til Neder Hadsten Vandværk.

Hadsten Kirke hører under Grevskabet Frijsenborg.

I en gammel Beskrivelse staar, at Kirken er liden og ussel og uden Spir. Den var bygget i romansk Stil, og den paa Nordsiden siddende Dør, var smykket med udhugne Dyrefigurer.

1871—72 foretoges der en Ombygning, under Ledelse af Arkitekt Kiilsgaard sen., og nu staar Kirken som en af de skønneste i Ydre paa Egnen, bygget af røde Mursten, smykket med fire Kamgavle samt Taarn med Spir mod Vest.

Kirken har et fladt kasseteret Loft, der er smukt malet. Den gamle Altertavle, i Renæssancestil, er anvendt til et Series Pastorum i Vithen Kirke, og i Stedet er der bygget en ny, der med megen Omhu er udskaaret og malet, saa den sikkert er en tro Kopi af den oprindelige. Døbefonten er af smuk rødflammet Marmor og meget gammel. Alterkalk og Disk af Sølv fra 1738 med Greve Chr. Frijs Navn og Vaaben. Kirkegaarden er udvidet for faa Aar siden med et Stykke Jord fra Skolelodden. Her, som saa mange andre Steder, mærker man, at Folketallet stiger i Sognet.

Galten Kirke er bygget af Limsten og Fraadsten og smykket med et kønt kuplet Spir. Altertavlen, der er bygget i Renæssancestil, blev 1872 stilfuldt istandsat og smykket med et Maleri: „Kristus paa Korset“, malet af Dorph.

Trap skriver om Kirken i 1875: I Koret findes en ualmindelig smuk hugget Ligsten med Figurer over Erik Nielsen til Kolerup og Torupgaard, dør 1561, med tvende Hustruer, Fru Ingeborg Ifvel, død 1556, og Fru Elle Korsdatter, død 1559, samt et Epitaphium over Peder Nielsen Galthen, Provst i Galten Herred i mere end 40 Aar og Sognepræst i Galten, Vissing og Hadbjerg Menigheder i mere end 60 Aar, født 1644, død 1728, med Hustru, Maren Bølle, født 1648.

Omkring Kirken ligger en velholdt Kirkegaard. Sognepræsten i Galten er den kendte Forfatter P. E. Benzou.

Inden jeg slutter om Kirkeforholdene, skal ogsaa nævnes, at der i selve Stationsbyen arbejdes stærkt paa at faa bygget en Kirke. Den nødvendige Sum er tegnet og Byen er lovet den første Kirkebevilling, der falder i Aarhus Stift. Den nye Kirke skal ligge i Nærheden af Realskolen. Grunden dertil er skænket af afdøde Dr. Larsen.

Til det gamle hører ogsaa Hadsten Mølle. Hvornaar den er grundlagt, har jeg ikke kunnet faa oplyst; men den er sikkert flere Hundrede Aar gammel og har været Fæste under Frijsenborg.

Den ældste Vurdering vedrørende Møllen er foretaget den 18. December 1801. Da beboedes Møllen af Fæster F. Therkildsen. Den var forhen beboet af en Blickfeldt og var forsikret for 1590 Rd. Det hedder i den gamle Vurderingsberetning: Beboeren (altsaa Therkildsen) har tilbygget et nyt Kværnhus med Tilbehør. Et nyt Hus i Øster bestaaende af 3 Fag og 10 Alen dybt, Eg, Under- og Fyr Over-Tømmer og Væggen af Bøge-Planker og Straatag, indrettet til Møllehus, hvorudi

er en Pille-Kværn og en Bræk-Kværn forsynet med alt Tilbehør samt 3 Stene, hvoraf Pille-Stenen er $2\frac{1}{2}$ Alen i Størrelse og et Stordt Vandhiuld, blev ialt takseret for 1300 Rdl.

Senere beboes Møllen af Fæster til Frijsenborg, Breinholm. Han er senere nævnt som Mølleeejer, Vilhelm Breinholm. Han maa altsaa have købt Møllen ud fra Grevskabet; hvornaar det er sket, kan ikke ses i ovennævnte Vurderingsberetning; men 1868 er Breinholm nævnt som Ejer af Møllen. Han lavede det saakaldte franske Mel, men kun i mindre Stil.

I hans Tid brændte Møllen, og da den var bygget op, gik Ejeren fallit og Møllen solgtes til d'Hrr. Ankerstjerne, Bøje og Mønsted. Møllen blev i 1881 bygget om til Dampkraft, og nu kommer der Fart i Udviklingen. 1897 overtager Bøje Møllen alene, men optager som Medinteressent Direktør Kragelund, Randers Dampbrænderi. Samme Aar bygges Møllen om og indrettes fra at være Kværnmølleri til Valsemølleri og Produktionen steg fra 150—250 Sække daglig. Bøje stiftede et Legat paa 10,000 Kr., der uddeles den 14. December — hans Bryllupsdag — til Arbejdere paa Møllen.

1908 solgtes Møllen af Bøjes Dødsbo til Direktør Kastrup, Forpagter Ohm og Godsejer Brask, Haraldsmark, og 1909 byggedes den sidste Rest af den gamle Mølle om og indrettedes til et moderne Rugsigteri med en Formalingsevne af ca. 130 Sække Rug daglig.

1916 blev Hvedemøllen ombygget, og der installeredes de mest moderne Maskiner, der kendes i Mølleindustrien. Hele Mølleri har nu en Formalingsevne af ca. 800 Sække Hvede og Rug i Døgnet. Men til Trods derfor beskæftiger Møllen nærmest færre Arbejdere nu end før. Alt er indrettet automatisk, og det er næsten som et Eventyr, under Ledelse af Møllens elskværdige og kyndige Bogholder Larsen, at foretage en Vandring gennem de mange store Sale.

Møllen har sit eget Elektricitetsværk og sit eget Spor til Banen, og det gode Renomé, som begyndte i gamle Dage, er yderligere højnet og fæstnet og kan nu maales i Vognladninger af Mel, som man i ældre Tid maalte det i Lispund.

Kom man til Mølle i ældre Tid, skulde man gerne et lille Smut til Kroen, medens Kornet blev malet og soldet.

Hadsten Kro ligger lige ved Aaen og er en af de gamle kgl. privilegerede. Den ejedes for ca. 50 Aar siden af P. Brendstrup, der foruden denne ejede „Damsminde“ paa Hadsten Mark. Der var her, som saa mange Steder i de gamle

Kroer, Købmandshandel i den samme Bygning. Kroen ejes nu af Poul Laursen; men da der er bygget et komfortabelt og nyt Afholdshotel i Byen, har den ikke samme Betydning nu som før, da den var det eneste „Bested“ ved Landevejen.

Da Banen først er aabnet og Stationen bygget, begynder det saa smaat med Tilflytning af Handlende og Haandværkere. Nogle bosætter sig i Nærheden af Møllen og Kroen, andre i Nærheden af Stationen og et Par derimellem, og man har egentlig i de første Bebyggelser ligesom et Skelet for det nuværende Hadsten.

„Konkurrenten“ ved H. A. Hansen (omkr. 1903).

Af de ældste Borgere kan nævnes Urmager Gæmelcke — i nuværende Vognmand

„Konkurrenten“ ved H. A. Hansen, 1908.

Nørgaards Ejendom. — Han var lidt forvokset og nævnes af gamle Folk som en lidt underlig Personlighed. I samme Ejen-

dom boede ogsaa den saakaldte „gamle“ Blickfeldt. En Søn af ham startede Købmandsforretningen, som nu ejes af Karl Larsen. Samme Blickfeldt byggede Gæstgivergaarden ved Stationen.

Hvor nu Hadsten Ligkistemagasin findes, boede en Rebslager Splid.

En Snedker Sørensen boede, hvor nu Kbmd. Albert Nielsen har Forretning. En Klejnsmed Villadsen boede, hvor nu

„Konkurrenten“ ved H. A. Hansen (efter sidste Ombygning).

Skræder Haislund-Jensen bor. Hvor nu Gartner Jørgensen bor, boede en Dyrlæge Assersen, der omtales som en meget stilfærdig Mand. Ude paa Sandager boede en Maler Sørensen og en Slagter Nielsen.

Ved samme Tid faar Byen sin anden Købmandshandel, idet P. Petersen fra Salten ved Silkeborg kommer til Byen og i Kompagni med Bruun — en Broder til Bager Bruun — starter et Bryggeri og en saadan Forretning. Petersen driver Bryggeriet, og da Bruun ikke var stærk af Helbred, udlejes Butiken til en Kbmd. Kjær. Senere overtager Petersen det hele og driver Forretningen op til en efter Tiden næsten enestaaende Højde. Brygger Petersen var en af Hadstens driftigste Mænd; og alt, hvad der i denne Tid gøres til Gavn og Trivsel for Byen, er han med i.

I samme Forbindelse maa nævnes Bager Bruun og Farver Holst, begge to indvandrede Sønderjyder.

Bruun startede det endnu af en Søn drevne Bageri og var meget anset i Omegnen for sit gode Bagværk.

Holst skildres som en ejendommelig Personlighed med Lyst til at reformere; men ogsaa som en Mand med et aabent Blik for hvad, der kunde støtte og gavne Byen.

Han har en stor Del af Æren for, at Byen fik et Apotek og mange Aar senere sit Svineslagteri, ligesom han gjorde et stort Arbejde for at skaffe Byen sit Vandværk.

Og den Mand, som er videst kendt og hvis Navn, særlig hos ældre Folk, er uløselig knyttet til Hadsten, er Doktor Larsen, „Mirakkeldoktoren“, som han kaldtes i Folkemunde. Han var landskendt og blev søgt af Patienter fra Skagen til Ribe og fra Ringkøbing til Grenaa. Han er sikkert den mest berømte Landlæge, der har levet i Jylland. Han var Lægen af Guds Naade og forenede sin store Dygtighed som Læge med en enestaaende Menneskekundskab. Stod han overfor særlig vanskelige Tilfælde, lededes han af sit sikre Lægeinstinkt og sin sjældne Forstaaelse af Menneskers Sjæleliv. Dette i Forbindelse med hans kraftige Personlighed skaffede ham Sejren over flere Sygdomme, som den Gang hos den almene Befolkning ansaas for uheldredelige.

Dr. Larsen. †

Den meste Persontrafik paa den Tid til Hadsten med Banen var Patienter til Dr. Larsen, og i hans Konsultationstid stod Folk i tætte Skarer i Venteværelse, paa Trapper og helt udenfor og ventede paa at blive behandlet. Dr. Larsen var med i Krigen 1864 som Underlæge og blev taget til Fange ved Stormen paa Dybbøl. Minderne fra Krigen hørte til hans kæreste Emner. Han modtog som andre Veteraner sin Hædersgave, og for denne købte han hvert Aar en Sølvgenstand, som blev mærket med et historisk Navn fra Krigen. Den store Praksis gav ham rige Midler i Hænde, og dem brugte han en stor Del af til Forskønnelse af Byen og Omegnen. Han har saaledes beplantet Vejene til Hadsten i flere Miles Udstrækning. En Gave, der ikke altid paaskønnedes efter Fortjeneste. Han har ligeledes stiftet to Legater. Et, da han havde været i Hadsten i 25 Aar, stiftet

til Fordel for Folk, der i Aarets Løb har haft megen Sygdom og senere „Thyra Larsens Mindelegat“, paa 10,000 Kr., hvoraf Renterne gaar til en ung Piges Uddannelse.

1868 kom Dr. Larsen til Hadsten og boede de første Par Aar i Møllen. Han havde imidlertid købt en Byggegrund Syd for Banen, vidst omtrent en ren Sandbanke. Her byggede og plantede Dr. Larsen, og, trods Folks ilde Spaadomme, skabtes her et Hjem og et Anlæg, der i Dag ligger som en Krone over Byen. Dr. Larsen var gift med en Datter af Professor Kühnell. Hun var af sønderjydsk Slægt og en Broder til den bekendte General Kühnell, Fru Larsen var meget virksom for alt aandeligt Liv i Hadsten, baade nationalt og kristeligt. Hun holdt i Lægeboligen i mange Aar Søndagsskole, hvor ca. 70 Børn samledes for at høre, ofte gav hun dem Chocolate, naar Timen var endt.

Fru Dr. Larsen var Formand for „Danmarks Kvinders Forsvarsafdeling“ i Randers Amts 3. Kreds. Af Dr. Larsens biografiske Dato kan nævnes: Født i Randers den 22. Oktober 1839, Søn af Overvagtimester L., Student fra Randers Latinskole, var Underlæge allerede som Student, Medicinsk Eksamen 1866, Ammuniensis i Ørsted fra 1866—67, konst. Distriktslæge i Ørsted i 1867. 1907 udnævnt til R. af Dbg. Død 1916.

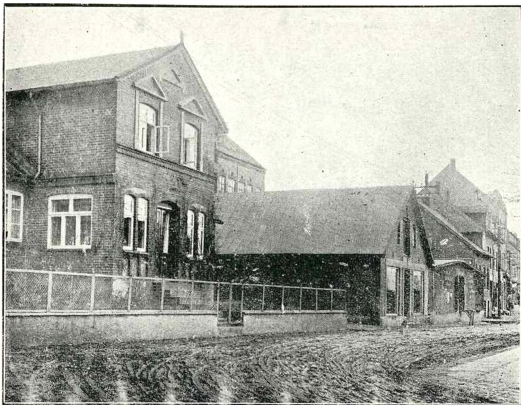
Dr. Larsen havde saa godt som intet at gøre med offentlige Tillidshverv i Kommunen. En Gang blev han indvalgt i Sundhedskommissionen; men han lagde saa stort Pres paa at forbedre de hygiejniske Forhold, at man hurtigt fik ham fjernet fra denne Stilling. Det var inden Byen fik sit Kloak-system.

Den anden Periode falder omkring 1880—90. Den har selvfølgelig Berøring med en Del af det allerede nævnte; men i denne Tid kommer de ældste af de nulevende Handlende og Haandværkere til Byen, og det er særlig dem, som i denne Tid præger dens Liv.

Som to af de, der er videst kendt, kan nævnes Købmændene Karl Larsen og H. E. Sørensen. Begge udrustede med store Evner og et vidtskuende Syn som Forretningsmænd.

Købmand Sørensen er født den 16. Maj 1868 i Balle Skole, og hører til den her paa Egnen saa bekendte Sørensenke Købmandsslægt. Der er fem Brødre, der alle er Storkøbmænd. H. E. Sørensen er uddannet hos en Broder, der er Købmand i Lerberg, og drev den blandede Forretning til 1905, da Ko-

lonialbutikken bortforpagtedes til Holm Petersen, en af Sørensens gamle Kommisser. Nu driver Købmand Sørensen Grov-

H. E. Sørensens Korn- & Foderstofforretning.

vareforretning, mest en gros, og Forretningen regnes nu for en af Østjyllands største.

H. E. Sørensen er ogsaa en interesseret Jordbruger og ejer en Bondegaard i Vinterslev. Han har været med til at starte Byens Svineslagteri og er en af dets største Leverandører.

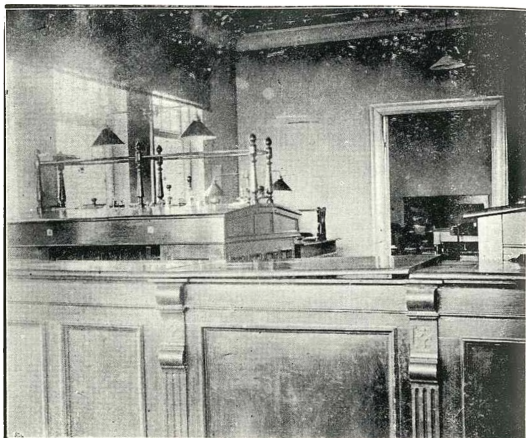
I samme Forbindelse skal nævnes nu afdøde Blikkenslagermester N. Sørensen. Han var født den 30. Juni 1852, Søn af tidligere Ejer af Tranbjerggaard, Søren Nielsen, saakaldt Søren Husar. Han havde lært hos Blikkenslager Blitz i Randers og kom til Hadsten allerede 1876.

H. E. Sørensen, Købmand.

Her falder hans Manddomsgerning og foruden at arbejde en solid Forretning op fik gamle Sørensen Tid til at tage stor

Del i Foreningslivet i Byen. Han var Medstifter af Haandværkerforeningen, Afholdsforeningen, Biavlerforeningen og flere, var Medlem af Lys- og Kloakudvalget. 1912 bygges Ejendom-

Interiør fra A/S. Hadsten Bank.

men om til en toetages Bygning og 1913 afstaas Forretningen til Sønnen E. Sørensen.

Af andre Haandværkere bør nævnes Snedkermester Mikelsen, der nu sammen med sin Søn driver et større Masinsnedkeri, og Bygmester Broder Nissen, der har bygget en stor Del af Byens Villaer og andre Huse.

Broder Nissen,
Bygmester.

Hadsten er i administrativ Henseende et moderne Babel. Byen ligger i 3 Kommuner, i 2 Herreder og 2 Amter.

Dette faar blandt saa meget andet ogsaa Indfyldelse paa Skolevæsenet. Byens Børn gaar i Skole fire Steder: I Vinterslev Skole, i Realskolen og endelig i en lille Friskole paa Højskolen.

Hadsten Skole ligger ved Hadsten Kirke, saa Børnene fra

Stationsbyen har godt $1\frac{1}{2}$ km Skolevej at gaa. Det er kun en mindre Del af Byens Børn, der gaar i denne Skole. Hadsten Sognegrænse falder sammen med Aarhus Amtsgrense, saa det er egentlig kun Kvarteret omkring Møllen, der hører til dette Sogn.

Skolen er bygget 1851 og oprettedes som et Enelærerembede. 1911 er der saa mange Børn, at der maa ansættes en eksamineret Lærerinde, og der bygges samme Aar en ny

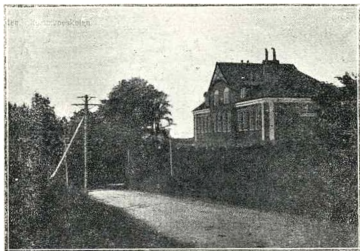

Skolebygning for Enden af den gamle, husende et Klasseværelse og Bolig for Lærerinden.

Lærerne i Embedet har været Lærer Haugaard, død paa Amtssygehuset i Aarhus, Lærer Mørch, forflyttet til Asminde-rup ved Holbæk i Decbr. 1914.

Iste April 1915 kaldedes Nedskriveren af disse Linier til Embedet som Førstelærer ved Skolen. Jeg er Søn af Gdr. S. Juncher, „Dalbyndergaard“ pr. Havndal. Efter at være

uddannet Mejerist og arbejdet ved dette i nogle Aar, kom jeg 1906 paa Ribe Seminarium og dimitteredes herfra 1909. Fra 1910—1915 var jeg ansat som Førstelærer i Aastrup Sogn i Vestjylland. Her havde jeg Lejlighed til at gøre en Del Arbejde for Ungdomsskolen, dels ved Foredrag og dels ved selv at holde Skole. Det var fem virksomme Aar, og mange Minder knytter sig til dem. Skolen her har et Elevantal omkring ved 100, og det vil sikkert stadig stige, ihvertfald til Stations-

Kommuneskolen.

byen bliver samlet i en Kommune med eget Skolevæsen. Den anden Kommuneskole er Vinterslev, som er bygget 1880. Før den Tid hørte saavel Stationsbyen som Vinterslev til Galten Skoledistrikt. 1881 var der ca. 50 Børn i Skolen og Læreren var P. P. Højlund, der havde været ansat som Andenlærer i Galten. Han blev forflyttet 1884 til Ingerslev. Fra dette Aar til 86 lededes Skolen af Lærer Chr. Petersen, der senere blev ansat ved Skolevæsenet i Aarhus.

Den 23. Marts 1886 ansattes nuværende Førstelærer Chr. Winther ved Skolen. Børneantallet var nu allerede i stærk Stigning og 1890 ansattes en Lærerinde, og de 90 Børn deltes i 4 Klasser. 1914 er Lokalerne blevet for smaa, og der bygges da en ny, smuk og tidssvarende Skole med 6 Klasseværelser, indrettet efter Nutidens Krav, og der blev yderligere ansat en Andenlærer. Der er nu ca. 180 Børn i Skolen og Tilgangen vokser stadig. Skolen ligger meget smukt paa en Bakke i den nordlige Side af Byen og er omgivet af store Træer. Til Førstelæreren er der bygget en stilfuld Villa med indlagt elektrisk Lys.

byen bliver samlet i en Kommune med eget Skolevæsen.

Den anden Kommuneskole er Vinterslev, som er bygget 1880. Før den Tid hørte saavel Stationsbyen som Vinterslev til Galten Skoledistrikt. 1881 var der ca. 50 Børn i Sko-

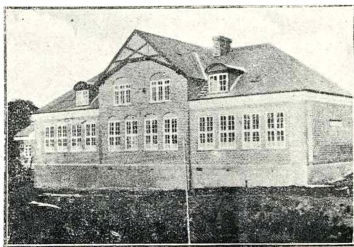
A. Chr. Juncher,
Førstelærer.

I 1876 var i selve Stationsbyen, medens denne var underlagt Galten Skoledistrikt, oprettet en Friskole. Denne danner Grundlaget baade for Realskolen og Højskolen. Skolen havde hjemme i det gule Hus ved Købmand Sørensen. Der har i den samme Bygning en Gang været en Klædefabrik.

Af kendte Lærere, der har virket ved denne Skole, kan nævnes J. Jensen (Alling). Han begyndte i Hadsten at holde gudelige Møder i indremissionsk Retning, kom senere til Alling og blev her landskendt.

Lærer R. Lauridsen fra Torning-Lysgaard Egnen. Han var en konservativ Natur; men gav Børnene en god Undervisning og oprettede en Fortsættelsesskole.

Hans Hustru havde store, disciplinære Evner, og var en fortrinlig Oplæseske. Senere, da Højskolebevægelsen kom frem, formindskedes Elevantallet noget.

Vinterstev Skole.

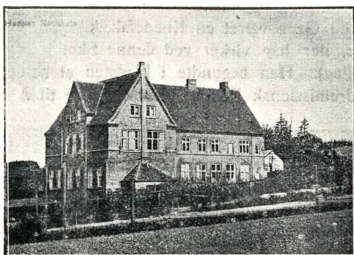

Chr. Winther,
Førstelærer.

Realskolen, der som nævnt har sit Udspring fra den private Skole, overtoges i Sommeren 1899 af nuværende Bestyrer Hansen og havde da 31 Elever. Efter nogle Aars Forløb var dette steget til 60, og nu begyndtes der med Forberedelse til Præliminæreksamen. Det første Hold demitteredes 1905 til Universitetet, og klarede sig saa godt, at de 3 af Holdets 4 Elever fik de højeste Points, der faldt ved Eksamen. Skolen fik 1907 Eksamensret til Mellemskolen og 1910 til Realeksamen og tæller nu 86 Elever. 1911 byggedes der en smuk tidssvarende Skole i den vestlige Side af Byen. Ved Skolen virker foruden Bestyreren og hans Hustru 10 faste Lærere og 10 Lærerinder foruden en Timelærer.

Højskolen, der før 1897 ejedes af nuværende Lærer i

Thorsted i Vestjylland Jes Fester Buhl, købtes dette Aar af den kendte Højskolemand Nielsen Svingninge, nu Forstander paa Husmandsskolen i Odense. Han flyttede Skolen ud Øst

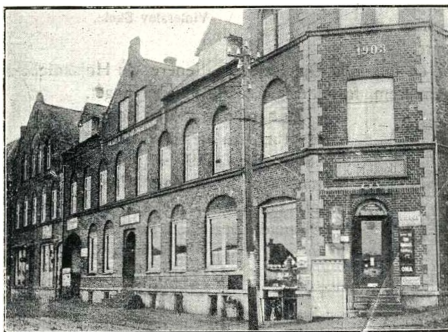

Realskolen

for Byen og var dens Forstander i 10 Aar. 1907 overtoges Skolen af daværende Lærer ved Hindholm Højskole, cand. theol. Vedde, der har foretaget flere Ombygninger.

Skolen ligger smukt i et pynteligt Villakvarter og er vel nok en af Landets køn-

ste. Elevantallet er i stadig Stigen — før Krigen var der ca. 125 om Vinteren og ca. 70 om Sommeren. Der er til Sko-

Hadsten Afholdshotel (Forpagter: Jul. Tolstrup).

len knyttet en godt besøgt Haandværkerskole. Det er en god Højskole under en varmhjertet Forstanders Ledelse, hjulpet af en Stab af dygtige Lærere.

I Byen findes foruden en teknisk Skole, der har Lokale paa Realskolen, og som ledes af Lærer Fast og Arkitekt Ege-

stad, et Haandværkerkursus, opr. 1905 af Bygm. Broder Nissen. 1862 bliver Banen fra Aarhus til Randers aabnet og de forskellige Stationer paa Strækningen bliver nu, hvor der ingen By var i Forvejen, Tiltrækningspunktet for det omliggende Land. Her var ikke indrettet efter ret store Trafikforhold eller megen Udveksling af Varer fra og til. Stationsbygningen var lille og laa paa den modsatte Side af Sporet. Der var kun et Hoved- og et Sidespor, og det sidste var saa kort, at kun 4—5 Vogne kunde holde ved det ad Gangen. Der var

I. K. Hansen, Skolebest.

M. S. Hundborgs Bagerforretning.

den Mærkelighed ved Svinefolden, at der var lagt Spor midt igennem den, saa man kunde skubbe Jernbanevognene ind i den, medens man læssede. Banens største Kunde var Møllen. Den kørte Mel hver Dag og somme Tider kørtes der med to Spænd.

Til Eftersyn af Banelinien var der en Kolonne paa kun 4 Mand. Paa Stationen var der kun en Forvalter, og han maatte passe baade Kontoret, Toget og Ledet ved Overkørslen. Som Eksempel paa, at det kunde knibe for ham, har en gammel Mand fortalt mig følgende Tildragelse:

Søren Jensens Manufakturforretning.

Otto Christensens Møbelforretning

baade dømmende og udøvende Myndighed og belønnede Forseelsen med et Par Lussinger, som Forvalteren tog imod uden at kny.

Hadsten Stationens Omsætning er vokset ganske betydeligt i de senere Aar. Indtægt i 1908 83,000 Kr., i 1913 114,000 Kr. De sidste Aar er der ikke fore-

S. Tegen, Brøndborer.

taget nogen Aarsopgørelse paa Stationerne, men det formenes, at Indtægten for Hadsten St. Vedkommende ligger omkring 125,000 Kr.

Hadsten Maskin- og Cykelager.

En Dag kommer Toget ved Tretiden kørende ind paa Stationen; der var vist ikke slaaet Signal, og Forvalteren var ikke til Stede og lod vente lidt paa sig.

Da han endelig kom, tillod Togføreren sig at være

Stationen er meget trafikeret. Der løber 36 planmæssige Tog i Døgnet foruden en Mængde Ekstratog.

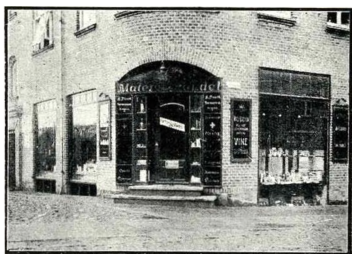
Paa Kontoret

er foruden Forstanderen ansat 3 Assistentter og en Ekstraskriver, til Vareekspedition er ansat 5 Portører. Der forestaar store Udvidelser af Sporforholdene i en nær Fremtid. Der er bevilget 80,000 Kr. til dette.

Til Jernbanestationen var knyttet et Brevsamlingssted, der sorterede under Langaa. Posten blev dog ret hurtig saa omfattende, at der i 1885 maatte oprettes en Postekspedition, der blev bestyret af Stationsforstanderen; men da baade Post- og Trafikvæsen ved Byens stærke Vækst tiltog, blev det nødvendigt at udskille disse to Etater, og den 1. Juli 1908 faar Hadsten sit Postkontor, der midlertidigt indrettedes i nuværende Cigarhandler Nielsens Ejendom.]

E. Sørensen's Blickenslagerforretning.

Hadsten Materialhandel (G. Franck)

Den 1. Maj 1910 kunde Postmesteren, Therkildsen, flytte ind i en ny, stilfuld Bygning, bygget lige ved Banen. Her findes lyse og rummelige Lokaler og Publikum faar altid en hensynfuld og hurtig Betjening af det til Kontoret knyttede

Personale. Fra 1. Oktober 1911 er Postekspeditionen i Lerbjerg og fra 1. Oktober 1916 samme i Hinnerup i administra-

tiv Henseende underlagt Hadsten Postkontor, hvorved Lokalporto er kommen til Anvendelse mellem disse Steder indbyrdes. I Distriktet er ansat 21 Postbude, og paa Kontoret foruden Postmesteren en Postekspedient.

J. Jensen-Ibs Handelsgartneri.

paa Postvæsenets Omraade i de sidste 30 Aar, kan oplyses følgende:

Arnold Staacks Isenkramforretning.

	Alm. Breve	Til Lokalporto	Pengebreve	Postoprkrævn.	Pakker
1886:	47632	976	736	280	1734
1916:	211458	69732	3169	16899	11377

Der kunde vel være et og andet, man kunde synes skulde med endnu; men det er jo en Selvfølge, at man i saadan en mindre historisk Oversigt ikke kan brede sig alt for omstændeligt. Det bør dog

Wendelboe, Stationsforst.

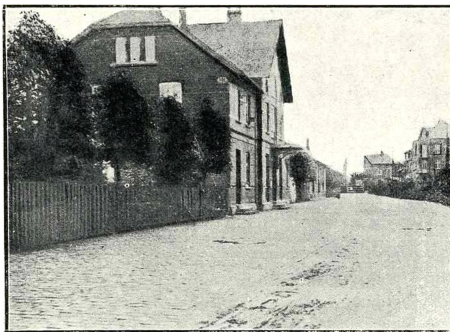
nævnes, at Byen har 2 Læger, hvoraf den ene, Dr. Johan Møller, holder Amunicis.

Der er i Øjeblikket det ret morsomme Tilfælde, at de begge to hedder Møller, saa det er jo forstaaeligt, at en Bondekone, der havde sendt Bud efter den ene Dr. Møller, men fik den anden, kunde udbryde: Jamen, det er jo „den gale Dr. Møller“.

Desuden findes der et Apotek, 3 Dyr-læger, 1 Sagfører, 1 Arkitekt, 1 Mejeri, 1 Svineslagteri, 1 Bank, 1 Sparekasse, 1 Børstenbinderi samt paa Grund af det udmærkede Opland et meget stort Antal

Posthuset.

Banegaarden.

Handlende i Kolonial- Fajance- og Jernvarer, Manufaktur og Viktualier, 1 Boghandel og flere Billed- og Kunsthandlere, 2 velassorterede Gartnerforretninger, naar dertil kommer, at Byen har en vel uddannet og solid Haandværkerstand, der huser Repræsentanter fra alle Fag, kan det ingenlunde undre, at det er ved at gaa af Mode hos Omegnens Folk at tage til Købstæderne for at gøre deres Indkøb. Hadsten kan levere alt for enhver Smag og til enhver Pris.

P. J. Therkildsen,
Postmester.

Det intensive Forretningsliv har medført, at der er skabt en Mængde Foreninger baade faglige og andre mere almene. Blandt disse skal nævnes Haandværkerforeningen, Borger- og Grundejerforeningen foruden de forskellige politiske Sammenslutninger. Omegnens Landmænd har her en Landboforening, der tæller over 1200 Medlemmer, og som ledes af den dygtige og ildfulde Kaptajn Petersen, tidligere Ejer af Ebbestrupgaard. Byen har

sit eget Ugeblad trykt i eget Trykkeri og udgivet af Bogtrykker J. Nielsen.

Hadsten staar i en stor og en sund Udvikling. Dens Borgere er rede til at gribe enhver Chance og udnytte denne paa den bedst mulige Maade til Vækst og Højnelse af Fremskridt og Anseelse for Byen.

KENDTE NAVNE OG DATOER.

Foruden de allerede i Forvejen nævnte skal her nævnes:

Bankdirektør *J. Møller*, f. i Hadbjerg 1859. Overtog Fødegaarden 1883 og boede her til 1906. Var i mange Aar Medlem af Ødum-Hadbjerg Sogneraad og i en Periode Formand for dette. I 6 Aar Formand for Mejeriet Godthaab. Md. af Menighedsraad og Skolekommission. Indvalgt som Medl. af Repræsentantskabet for Randers Landbosparekasse og fra 1902—08 dettes Formand. 1908 valgt til Direktør for Hadsten Bank, et Pengeinstitut, der siden dets Start er vokset ganske kolossalt. Indlaan i 1908 27,263 Kr. og i 1916 9,586,48,76 Kr. Sidste Aars Omsætning var paa 14 Mill. Kr. Udbyttet sidste Aar var 8 pCt.

Sagfører *J. Degn*, f. 1876 i Kærby paa Mors, Søn af Gdr. Degn. Paa Sagførerkontor i Nykøbing Mors til 1897, derefter Sagførerfuldmægtig i Randers i 4 Aar. Etabl. i Hadsten 1. Januar 1905. Medstifter af Banken 1908 og Meddirektør siden dens Start.

Snedkermester *Otto Christensen*, f. 1883 i Stagstrup, Søn af Malerm, L. Christensen i S. Lært i Thisted hos Snedkermester P. Lund. Formand hos Brdr. Hoffmann i Aarhus i 11 Aar. Etabl. i Hadsten 1906. Udelukkende Møbelforretning. Tilkendt Ærespr. og Førstepr. samt Flidspr. til 2 Lærlinge ved Udst. i Hinnerup. I Best. for Grundejerf. og Haandværkerf. Kasserer i Sangforeningen.

Arnold Staack, Isenkræmmer, f. 1880 i Trustrup v. Grenaa. Uddannet hos Isenkr. Vinther i Aarhus. Etabl. i Hadsten i Oktbr. 1907, flyttet til nye Lokaler 1914. Driver en ren Isenkramforretning, noget ualmindeligt for en Stationsby. Fører altid det nyeste, der kommer paa Markedet, har et smukt Udvalg af Genstande i Alabast, Kalipasta og Terrakotta.

J. Møller,
Bankdirektør.

O. Christensen,
Snedkermester.

Arnold Staack,
Isenkremmer.

G. Franck, Materialist, f. 1876, Vejlo. Eks. Pharmaceut. Discipel fra Hillerød Apotek. Pharmaceutisk Eksamen 1896. Paa forsk. Apoteker til 1913. Begyndt Materialhandel 1. Maj 1913. Fører altid de fineste Mærker i Arkana- og Materialvarer samt en udsøgt Frugt- og Vinforretning.

Jul. Tholstrup, Afholdshotellet, f. 1878 i Havhusene ved Løgten. Hotellets Staldforpagter fra 1903—05, overtog d. A. Styrelsen af Hotellet. Dette, der ejes af et Interessentskab, er bygget 1903, har 9 Gæsteværelser, fast Teaterscene og Biografteater. Det er et søgt Pensionat og Byens bedste Bosted for Rejsende.

H. A. Hansen, Manufakturhandelen „Konkurrenten“, født 1877 i Bastrup, Søn af Manufakturhdr. H. i Tørring. Uddannet hos A. Kragelund i Kolding. Kommis hos Crome & Goldschmidt, Odense, og hos Vett & Wessel i Rudkøbing. Etabl. i April 1903 i Hadsten. Mdl. af Hovedbestyrelsen for Landkøbmændenes Landsforening. Medstifter af Handelsforeningen i Hadsten. Fører alt i Manufaktur og Herreekvipering. Forretningen, der er Byens største i den Branche, er udvidet flere Gange.

S. Tegen, Brøndborer, f. 1863 i Langskov. Etabl. i Hadsten 1900. Har udført mange Vandværksanlæg. Foretager alle Slags art. Boringer. Eneste Forretning af den Slags mellem Aarhus og Randers. B. M. i Grundejerforen. og Elektricitetsværket. Været Fmd. for Skytteforen. i flere Aar. Medlem af Byens Brandkorps.

S. Jensen, Manufakturhdr., f. 1889 i Lindkær, Søn af Gdr.

P. Jensen, „Petersminde“ pr. Laurberg. Uddannet i Horsens hos Kam-Hansen. 3 Aar i Tyskland. Etabl. i Hadsten 1913. Hovedsagelig Damekonfektion. Fmd. for Brandkorpset, stiftet 1916.

M. S. Hundborg, Bagemester, f. 1872 i Krestrup ved Randers, Søn af Gdr. H. i K. Uddannet hos Bagerm. S. Ander-

Joh. Tholstrup,
Hotelforpagter.

H. A. Hansen,
Kbmd.

S. Tegen,
Brøndborer

S. Jensen,
Kbmd.

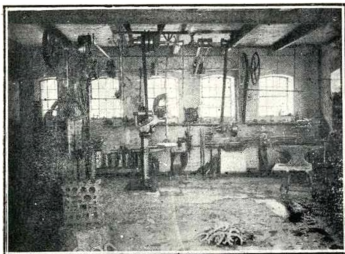
M. S. Hundborg,
Bagemester.

sen, Storegade, Randers. Efter at have rejst en Del og arb. mange forsk. Steder etabl. i Hadsten 1893. Været Fmd. for Haandværkerforen. og Medstifter af „Jydsk Landboforening“ og i Best. for samme. Foruden at bage til alm. Butikshandel, bages der i stor Stil til Landhandel, deraf ca. 2000 Tdr. om Aaret til Rugbrød. Bageriet er fuldt moderne indrettet med Dobbeltovn.

P. Carlsen, Hadsten Maskin- og Cyklelager, f. 1870 i Trige. Forretningen startet Efteraaret 1910. Er ikke uddannet Mekaniker, men holder altid dygtige Folk paa Værkstedet. Første-

manden, Jensen, er berømt for at kurere „syge“ Biler. Forretningen fører alt i Cykle- og Bilbranchen.

M. Nielsen, Smedemester, f. 1878 i Laurbjerg, uddannet hos Smedemester Christensen, Brødregade, Randers, etabl.

M. Niensens Smedeforretning.

Granslev 1902 som alm. Landsbysmed. Medlem af Sogneraadet og Sygekassens Formand her. 1ste Maj 1914 begyndt i Hadsten. Forretningen har alle tidssvarende Maskiner. Særlig Vognfabrikation er Forretningens Speciale. Har konstrueret en Maskine til

Fremstilling af Hesteko. Belønnet med Medaille for Svendestykke i Randers — en ret enestaaende Begivenhed i Grovsmedefaget.

J. Jensen Ib, Gartner, f. 1883 i Døssing. Uddannet paa Hergaarden Palstrup, besøgt Beder Havebrugsskole, Gartner paa Frijsenborg og etabl. i Hadsten 1910. Det første Par Aar Herskabsgartner hos Dr. Larsen. Første Kl.s Varer saavel i Frø som Planter og Blomster.

E. Sørensen, Blikkenslagermester, f. 1888, Søn af førnævnte Blikkenslager Sørensen, Hadsten. Uddannet hos Blikkenslager Winther, Bjerringbro. Først i Kompagni med Faderen, overtog selv Forretningen 1911. I Bestyrelsen for Hadsten Sangforening.

J. K. Hansen, Realskolebestyrer, f. i Tronninge ved Holbæk, tog Lærereksamen fra Blaagaard 1889. Statens etaarige Kursus i Matematik og Fysik foruden flere korte Kursus. Medstifter af Borgerforeningen og Elektricitetsværket. Revisor i Banken og Slagteriet.

Vedde, Højskoleforstander, f. 1877 i Vedde ved Sorø, theol. Kandidat 1903, virket som Højskolelærer ved flere af Landets Skoler. Meget søgt Foredragsholder.

Wendelboe, Stationsforst., f. 1852, Søn af W., „Ørskovlund“ pr. Hovedgaard. Været ved Handelen som ganske ung i et Par Aar. Febr. 1870 ansat ved Jernbanen med Tjeneste ved Hovedgaard Station. Under Aftjening af Værnepligt gennemgaaet Kommandoskolen. Været ansat i Aarhus, Fredericia, Skanderborg, Randers og Skive som Assistent. 1. Oktbr. 1891 ansat som Stationsforstander i Tistrup. 1905 ansat i Borup paa Sjælland. Kom hertil i Decbr. 1908. Er kgl. Vejer og Maaler og aut. Varelotterikollektør.

Ienssen-Ib,
Handelsgartner.

E. Sørensen,
Blikkenslager.

Broder Nissen, Højskolelærer, Bygmester, født 1867 i Egtved, uddannet i Murerfaget, teknisk Udd. paa Haandværkerskoler og Højskoler. Drev Murerprofessionen i Jellinge fra 1895—1898. Siden da boet i Hadsten og ledet Haandværkerafdelingen ved Hadsten Højskole. Siden 1909 Medlem af Sogneraad og Skolekommission. Fra 1904 Medlem af Bestyrelsen for Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk. Medlem af det tekniske Skoleraad og Kommissionen for Læbælters Ophævelse. Formand i forskellige lokale Foreninger og Institutioner.

C. Pedersen, Sognepræst til Vithen, Haldum og Hadsten, f. 1873 i Udby Sogn ved Vordingborg. Frekv. Vordingborg Realskole, Mariboës Skole, København, samt Universitetet. Student 1892, theol. Kandidat 14. Januar 1898, ordineret 14. Decbr. 1898. Personel Kapellan i Skyum og Hørdum i Thy fra Novbr. 1898; residerende Kapellan i Varde 1903—1910, Sognepræst for Hassing-Villerslev (i Thy) fra 1910—1916. I Vithen fra 18. Decbr. 1916.

A. J. Jensen, Tømrermester og Tegnælærer, f. 1876, Ny-

bølle, Svendborg Amt. Lært hos Tømrermester P. Petersen, Glamsbjerg, Afgangseksamen 1902 fra Odense tekniske Skole. Senere besøgt Statens Tegnælærerkursus i København. I 12 Aar Tegnælærer ved Hadsten Højskoles Haandværker-afdeling. I 10 Aar drevet Tømrermesterforretning her i Byen. De vigtigste Bygninger, han har opført, er Andelssvineslagteriet, Realskolen, Kommuneskolen samt flere private Bygninger. Fra 1915 Formand for Bygningshaandværkernes Mesterfor-ening, Hadsten-Kreds under Randers Amt.

A. GRØNBÆK

HINNERUP BY

HVAD DER VAR FØR.

FRIJSENBORG.

DE fleste kender Navnet, om ikke fra andet, saa dog derfra, at Lehnsbesidderen er Danmarks største Jorddrot. Godset strækker sig milevidt, vekslende med store Skove og mægtige Flader af Agerland. Øst for Frijsenborg strækker sig en Skov — Bøgeskov — med hundredaarige gamle Bøge. I Udkanten af Skoven, længst mod Øst, begrænses Grevskabet af en lang Engstrækning. Inden for denne, under Bakkerne, er Jorden tarvelig og den blev da heller ikke dyrket særlig godt. Her fandtes i gamle Dage højryggede Agere, saa høje, at man maa forbavses over, at der kunde færdes paa dem, hvad enten det saa var paa langs eller tværs. En enkelt Ejendom var der — gammel saa den ud med sine lave, straatækkede Huse — det var Skovfogedbolig. Her boede Jens Hattemager — en Original. Man fortæller om ham, at han var en Mester til at fortælle Historier — han havde Lune og Vid, var vellidt af alle. Engang kom han dog galt af Sted. Jens gik med rød Lue — Nisselue. Toget skulde passere. Jens røg sin Aftenpipe, lænende sig til Baneledet. Toget standsede

— fløjtede — men paa Stationen kunde man ikke fatte, hvad der var i Vejen. Der var givet: „Klar Bane“. Stationsforstanderen maatte ud at undersøge Sagen og opdagede da, at det var Jens's røde Lue, Togpersonalet havde antaget for „rødt Signal“. Jens maatte til Hammel, men slap med en Advarsel og maatte love, at han aldrig mere vilde gaa med rød Lue. Han voldte ikke flere Trafikforstyrrelser.

BYENS OPKOMST.

Saaledes laa da denne afsides Plet hen. Kørt var der med Skoven paa den ene Side og Engen paa den anden. Der var Fred og Ro. Men i Begyndelsen af Tredserne blev der Uro. Englænderne havde faaet Koncession paa Anlæg af den jydsk Længdebane. Greven gav Jord til Station, og Arbejdet begyndte, og i 1863 blev den nye Bane indviet til Brug for Trafikken. Det var noget nyt. Stationen blev Samlingsplads. Her maatte Omegnens Befolkning hen, naar de skulde rejse, hente Varer eller bringe Varer. Der begyndte saa smaat at danne sig en By. Det gik langsomt med Bebyggelsen. Skovfogedboligen var der. Jens Jensen Haar, købte en Parcel af Hans Nielsen og byggede derpaa en ret stor Bygning, som egentlig var bestemt til Højskole i den ene Del, Købmandsforretning i den anden. Højskolen blev forpagtet af en Kaptein Holstein, men der blev aldrig noget ud af Højskolen som saadan. Købmandsforretningen blev bestyret af en Løjtnant Timm, men overtoges senere af Købmand Christensen fra Aarhus. Forretningens nuværende Indehaver er Købmand V. B. Nielsen. Ved Siden af denne Bygning — paa den anden Side af Vejen — laa et Skovløberhus, nu Dyrslæge S. Poulsens Ejendom. De næste Bygninger opførtes af Købmand Zeuner, Aarhus, nu Afholdshotel. Frands Movsten-Nielsen byggede Gæstgivergaard og Ølbryggeri. Han kunde ikke selv fra Birkekantoret faa Bevilling; men Bevillingen gaves senere til Søren Rasmussen, der først forpagtede Gæstgivergaarden, senere købte han den. Der kom nu Stilstand i Byggeriet; men Hinnerup bliver dog mere og mere Samlingsplads for Egnens Befolkning, og dette gav sig Udslag i, at Byen faar sit

KONGEMINDE.

Der var paa Egnen dengang ikke saa faa, som havde deltaget i Krigen 1864. Disse Mænd havde mange Tilknytningspunkter og da særlig den, at de havde været med paa den

samme Slagmark, havde kæmpet for det fælles Maal at bevare Fædrelandet for Sønderlemmelse. Disse Mænd traf ofte sammen og drøftede forskellige Spørgsmaal og da særlig Minderne fra Krigsaarene. Man blev saa enige om at oprette en Forening til fælles Støtte, særlig Enkerne efter Veteranerne. Foreningen blev stiftet den 24. Marts 1867 og ved egenhændig Skrivelse fra daværende Kong Kristian IX. fik den Lov til at bære Navnet „Hinnerup og Omegns Vaabenbroderforening“. Man vedtog at afholde to nationale Fester hvert Aar, nemlig 5. Juni — for Frihedens Indførelse — og 6. Oktober — Frederik VII. Fødselsdag. Vaabenbroderforeningen gav Stødet til, at der blev rejst et synligt Minde for Frederik VII., den Konge, som alle Veteraner holdt saa meget af. De havde kæmpet for hans og Fædrelandets Ære paa Slagmarken. Selve Foreningen mente sig ikke økonomisk stærk nok til at rejse dette Mindesmærke, hvorfor man henvendte sig til alle Egnens Beboere for hos dem at finde den nødvendige Støtte. Det var de mest betydende Mænd, man henvendte sig til, bl. a. følgende: Bestyrelsen for Vaabenbroderforeningen: Møllebygger Holmbo, Hinnerup, Grdm. Rasmus Andersen, Tinning Mark, Grdm. Niels Mikkelsen, Gl. Hinnerup, Engmester Søren Jensen Skydt, Hadsten. Denne Bestyrelse supplerede sig med en Kreds af Mænd fra de forskellige Byer omkring Hinnerup: Grdm. Jens Jensen Haar, Sognefoged P. Suur Rasmussen, Sandby, Sognefoged P. Nielsen Skydt, Hadsten, Gdr. P. Brandstrup, Hadsten, Gdr. Kristen Pedersen, Vivild, Sognefoged Niels Knudsen og Gdr. P. Kristensen Bonde, Lyngaa, Grdm. Jens Nielsen Stadsgaard, Skød, Amsraadsmedlem Jens Mogenssen, Vithen, Grdm. Daniel Jensen, Snedstrup, Grdm. Niels Nielsen Bolle, Haldum, Grdm. Ole Rasmussen, Tinning, Grdm. Mogens Rasmussen, Folby, Sognefoged Poul Spørring, Noring, Arkitekt Kielsgaard, Skovfryd, Grdm. Niels Møller og Grdm. Jens Overgaard, Skjoldelev, Grdm. Jens Pedersen Vitten, Lading, Grdm. Mogens Nielsen, Sabro, Grdm. Hans Pedersen, Kasted, Grdm. Jens Hummeluhr, Søften, Grdm. Jens Bech, Trige, Sognefoged Niels Andersen, Grundfør, Grdm. Dines Rasmussen, Spørring, Grdm. Niels Koch, Grdm. P. Laursen, Grdm. Anders Møller og Grdm. Peter Jensen, Gl. Hinnerup. Af disse Mænd blev der nedsat et Udvalg, som skulde søge Foretræde hos Greve Emil Frijs for om muligt at faa Tilladelse til at rejse Mindesmærket i Grevens Skov. Greven stillede sig lidt kølig over for Sagen af to Grunde.

For det første: Greven holdt meget bestemt paa, at den offentlige Vej skulde gøre Skel mellem den opvoksende By og Grevskabets Enemærker. For det andet: Greven vilde nok gaa med til at rejse et Kongeminde, men da det tillige skulde være et Minde om Frihedens Indførelse — en Statsforfatning — som han ikke var Tilhænger af, saa stillede han sig kølig og vilde helst se, at Mindesmærket ikke blev rejst. Men Greven vilde dog tage Sagen under nøjere Overvejelse og vilde saa henvende sig til en enkelt Mand af Udvalget, nemlig Grdm. Kristen Andersen, Vivild. I Mellemtiden sker imidlertid følgende: Formanden for Vaabenbroderforeningen, Holmbo, havde en Sag at drøfte med Søren Jensen Skydt, Norring. De mødtes paa Stationen hos Forstanderen, Schmidt, der foruden at passe sin Tjeneste ved Jernbanen ogsaa gav sig af med at skænke Smaasnaps for Publikum, som rejste eller paa anden Maade havde Ærinde paa Stationen. Medens de drøfter de forskellige Problemer, ser man det grevelige Køretøj komme, og S. Jensen Skydt foreslaar da, at de skal gaa ud og tale med Greven, hvilket ogsaa sker. Greven stiller sig meget velvillig og gaar med de to Mænd op i Skoven paa Højen — Melhøj. -- De to Mænd frembærer deres Ærinde: at maatte samles til Møder i Skoven. Greven læser deres Love og finder, at al Partipolitik er udelukket, og som Følge heraf giver han dem Lov til at mødes i Skoven saa ofte de vil og indrette sig der paa bedste Maade. Endvidere giver han dem Tilsagn om økonomisk Støtte.

Da Udvalget havde været hos Greven, sender han Bud efter ovennævnte to Mænd — Møllebygger Holmbo og S. Jensen Skydt. De faar Foretræde, og Greven siger bl. a.: „Disse Mænd, som har været hos mig, repræsenterer et bestemt politisk Parti, og at rejse Kongeminde for et enkelt Parti vilde han ikke give sin Tilslutning, men et Minde for hele Folket vilde han derimod gerne gaa med til.“ Og han sluttede: „Vil I to Mænd med Haand og Mund love mig, at Vaabenbroderforeningen vil værne om dette Minde, da skal det blive rejst.“ Mindestøtten afsløredes den 6. Oktober 1869 ved en storstilet Festlighed, hvor Egnens Beboere strømmede til i Skarevis. Disse Fester, der knytter sig til Kongemindet i Hinnerup, har i mange Aar været og er endnu et Led i Egnens Foreningsliv.

Søren Jensen Skydt, den gamle Veteran, er født i Skjoldlev den 9. Maj 1841. Han deltog i Krigen 1864 og var med

ved Forsvaret paa Dybbøl Skanser. 15. Juni 1910 fik han Dannebrogsmændenes Hæderstegn som velfortjent Udmærkelse i Kampen ved Dybbøl. Han taler endnu — trods Alder — med ungdommelig Begejstring om sine Krigsminder. Han er en agtet Mand paa Egnen og vinder alle ved sin store Elskværdighed. Han er den eneste nulevende Mand, der var med til at rejse Kongemindet ved Hinnerup.

FORRETNINGS- OG NÆRINGSLIVET.

Eftersom Hinnerup By mere og mere blev Samlingssted for Egnens Beboere, begyndte ogsaa Forretningslivet at røre sig. Der var ikke stort Opsving; thi i de Dage havde man ikke saa megen Brug for Købmænd som nu. Fordringerne var smaa. Købmand Zeuner var vel nok den, der stod i mest Rapport til Landmændene. Han var Køber af deres Varer og leverede til Gengæld de forskellige Varer, Kaffe og Brændevin og hvad ellers man havde Brug for. Og hans Forretning gik godt en lang Tid, men saa kom de stærke politiske Brydninger i Firserne. Zeuner var Højremænd og erklæret Estrupper. Landmændene paa denne Egn var Venstremænd og meget stærkt paavirket af den store østjydske Bondefører Lars Bjørnbak, Viby. Han havde sin store Indflydelse gennem sit Blad „Aarhus Amtstidende“. De politiske Bølger gik højt og man taalte ikke en Højremænd. Det fik Købmand Zeuner at føle. Landboerne blev borte. Det ansaas næsten for en Slags Forrædderi mod Venstres Sag at støtte en Forretningsmand, der var Tilhænger af Højres Regering. Zeuners Forretning var ødelagt. — Skovens Nærhed gav Anledning til, at der i Hinnerup blev oprettet en Cellulosefabrik i 1876. Man havde Raastoffet i umiddelbar Nærhed, hvorfor man da ogsaa overtalte Greven til at anlægge en saadan Fabrik. Den blev just ikke til Gavn for den fremtidige Udvikling af Byen. Fabrikskorstenen udsendte sin giftige, stinkende Aande over Byen, saa det var ikke behageligt at være Indvaaner der. Og det bevirkede da ogsaa, at mange holdt sig borte fra Byen, saa Forretningslivet stod omtrent stille. Dog byggedes der en hel Mængde mindre Ejendomme i de Dage, Grev Frijs udstykkede en Mængde Byggepladser og udsatte en Førsteprioritet i hver Ejendom. Det var nærmest Arbejderboliger, og det var ikke

S. Jensen Skydt.

alle solide Folk, der paa den Tid kom til Byen. Der gaar endnu haarrejsende Frasagn om Livet i Byen paa denne Tid. Eksempelvis kan nævnes, at man handlede med Koner. En Mand købte en anden Mands Kone for den svimlende Sum af 50 Kr., som skulde erlægges næste Dags Morgen. Konen fulgte med straks. Men da Køberen ikke indfandt sig til Forfaldstid, bevæbnede den vrede Sælger sig med en Økse af svær Kaliber for at tage en rasende Hævn over den bedrageriske Køber, der havde barikaderet sin Dør for at imødegaa den vrede Mands rasende Angreb. Men Forsvarsværkerne var for svage til det stærke Stormløb. Døren gav efter. Ind stormede Sælgeren og gjorde sin Ret gældende som „ufyldestgjort“ Panthaver. Endnu den Dag i Dag bærer Døren i Ejendommen Mærker af „Krigens Rasen“. — Byen stod i Stampe. Fabriken bliver købt af „Pappringen“ og nedlagt, og der hængik en Del Aar, inden der igen blev Fabriksvirksomhed. Men saa blev en Del af Omegnens Mænd enige om at købe Fabriken og der indrette en Maskinfabrik. Der dannedes et Aktieselskab og Virksomheden begyndte. Det var især Landbrugsmaskiner man forhandlede, men det gik ikke godt. Konjunkturerne var daarlige, og maaske har Ledelsen heller ikke rigtig været sin Opgave voksen. Fabriken maatte i hvert Fald standse, og i 1904 likviderede den. — Det maatte selvfølgelig mærkes i Byen, men dog ikke saa meget, thi de fleste af Arbejderne var unge Mennesker, der var kun faa Familiefædre, saa Forretningerne følte ikke Savnet ret meget. — En af de Mænd, der var stærkt med i Fabrikens Anliggender, var Købmand P. Andersen. Han var kort før Startningen kommet til Byen og havde begyndt en Købmandsforretning — Kolonial- og Grovvarer — i den gamle Ejendom ved Haarvejen. Nu Claus Anthonisens Ejendom. — P. Andersen var en dygtig Forretningsmand, i Besiddelse af et hurtigt Hoved og en klar Forstand, og hans Virksomhed som Købmand bar ogsaa Præget heraf. Forretningen tog til i Omfang, og Andersen fandt Pladsen for mindre heldig. Den laa for langt fra Stationen, hvorfor han da ogsaa byggede en ny Ejendom lige overfor denne. Her kunde han faa Spor, og Transporten derved lettes betydeligt. Imidlertid havde Andersen nok forregnet sig; thi den Glansperiode, han havde ventet, udeblev. Han solgte Forretningen, som købtes af P. S. Sørensen, Kradsbjerg, i Aaret 1900.

Omtrent samtidig med var Købmd. Chr. Damsgaard kom-

met til Byen. Han begyndte sin Virksomhed i Købmand Zeuners Ejendom. Her drev han i en Aarrække sin Forretning, men da skete en Sammenslutning af Omegnens Beboere, der havde til Følge, at der oprettedes en Afdeling af „Jydsk Andelsfoderstoffor- ening. For denne Hinnerup-Afdeling blev Damsgaard Ud- deler, ligesom han samtidig med selv drev Handel med Grovvarer -- spe- cielt Bygningsar- tikler. Andelsfore- tagendet er i Aare- nes Løb vokset me- get betydeligt, og saaledes er det da ogsaa gaet med Hinne- rup—Afdelingen. Den omfatter nu mange Lokalafdelinger og har en meget stor aarlig Omsætning.

Chr. Damsgaards Privatbolig.

Ovennævnte Købmand P. S. Sørensen blev ikke længe i Hinnerup. Forholdene tiltalte ham knapt. I Aaret 1902 over- drog han Forretningen til sin Svigersøn

Kbmd. J. A. Øster- gaard og sin Bro- der Kbmd. Johs. Sørensen. Virk- somheden gik un- der de to unge, energiske Køb- mænd rask fremad. Hver af dem havde sit Speciale. Øster- gaard passede Bu- tiken og hvad der- til hørte, medens Sørensen især lag- de et betydeligt Ar- bejde ind paa Grovvarerforretningen.

J. A. Østergaards Kolonialforretning.

Imidlertid voksede For- retningen sig stor, og da hver dog dyrkede sin Afdeling, blev man enige om at dele Virksomheden saaledes, at Østergaard beholdt Butikshandelen og den dertil hørende ret store

N. Jacobsen,
Købmand.

Chr. Damsgaard,
Købmand.

Chr. Bertelsen,
Fabrikant.

A. Grønbæk,
Førstelærer.

I. A. Østergaard,
Købmand.

A. L. Andersen,
Mejeribestyrer.

A. Nielsen,
Slagtermester.

Th. Bang Thygesen,
Købmand.

Isenkramforretning, og han har i den følgende Tid drevet Forretningen godt fremad. Særlig har Isenkram haft hans Interesse, og han har som Følge heraf en smuk Butik med de forskellige Varer indenfor denne Branche. Østergaard har ved sin solide, stiltfærdige Færd vundet sig mange Venner, hvilket da ogsaa har givet sig Udslag i, at Byen i 2 Valgperioder har valgt ham ind i Sogneraadet, og i denne sin Virksomhed talte han med Interesse sin Bys Sag.

Johs. Sørensen overtog Grovhandelen. Opgaven var ikke let. Konkurrencen med „Andelen“ var betydelig. Andelstanken har slaet dybe Rødder i Befolkningen, saa mange af de store Forbrugere meldte sig ind i Sammenslutningen. Men Sørensen optog Konkurrencen med frisk Mod, og da han tillige er i Besiddelse af betydelige Evner som Købmand, drev han sin Virksomhed op til en virkelig Storforretning med en Omsætning, der kan tælles i Hundreder af Tusinder. Sørensen kan se tilbage paa sin Virksomhed i Hinnerup med Glæde. Han ejer

Johs. Sørensen,
Købmd. og Bankdirektør.

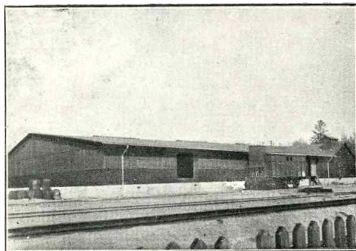
Johs. Sørensens Privatbolig.

nu tre Ejendomme i Byen, ligesom han ogsaa har købt sig en Gaard lige uden for Byen. Hans Valgsprog: „Det er Avancen man skal leve af“, har vist sig at være godt. Der er ganske sikkert til Tider falden god Avance af. Sørensen drev sin Forretning til Nytaar

1917. Han afstod den da til sin mangeaarige dygtige Bogholder A. Madsen; men Sørensen kunde dog ikke lade Handelen staa stille. Han beskæftiger sig nu kun udelukkende med Stor-

handelen. For at fremme denne, har han nu bygget sig et meget stort Pakhus, som nok kan sige Sparto til mange af Byernes Pakhuse af samme Art.

Der er Forskel paa Korntransporten i et saadant Hus og saa paa den Maade, man transporterede Korn i ældre Dage. Hver Sæk maatte da bæres paa Ryggen. Her gaar det lettere. Kornet kan styrtes dels fra Lageret, dels fra Banevogn lige

Johs. Sørensens Korn- & Foderstofforretning.

ned i Elevatoren, der saa hæver det op. Ved Hjælp af Suger fordeles det saa til de forskellige Sider, hvorfra det igen kan tages — skiftevis til den anden Side eller ved Hjælp af et Remsystem føres, dels til Kværn eller Losseapparat, dels til Pakhusets for-

skellige Rum. Sørensen kan være stolt af sit Pakhus, der staar som Viden om fleraarig solid og energisk Forretningsførelse.

Maskinfabriken var standset. Bygningerne laa der endnu med den prangende Malmindskrift paa Gavlen: „Tscherning — Dybroes Fabriker“. Men man hørte ikke en Lyd af Maskiner. Der var noget ruinagtigt over det hele. Her var Plads for en driftig Mand. En saadan meldte sig ogsaa paa Arenaen. Det var Proprietær A. Skov, Skibbygaard ved Aarhus.

Begyndelsen var ikke særlig imponerende. Dog kunde man med Fornøjelse høre en Maskines snurrende Lyd fra de næsten forladte Bygninger. Det var en Trældsmaskine — kun en enkelt. Men Begyndelsen var dog gjort, og snart skulde der følge mere efter. Man begyndte ogsaa saa smaat paa et Savskæreri. De første Bræder var ikke aldeles „fine i Kanten“, og Skov saa „misfornøjet“ derpaa. Men han bevarede sin stoiske Ro. Fabriksvirksomhed var jo noget uvant for den tidligere Landmand, men han havde et sikkert Blik og et roligt Omdømme. Det gjaldt nu om at finde de rette Folk til de rigtige Pladser, og Skov var ikke længe herom.

Og saa kom der Sving i Forretningen. Den ene Maskine indlagdes efter den anden. Arbejdernes Antal forøgedes næsten fra Dag til Dag. Men Virksomheden blev ogsaa mangeartet. Der tilvirkes nu: Træuld, Brædder, Spaanner, Træsko m. m.

Det er en selvsagt Ting, at en saadan Virksomhed kom til at betyde meget for Byens Udvikling. Den talrige Arbejderskare hentede hver Ugedag sin Løn paa Fabriken. Og det er ikke helt Smaasummer, der udbetales. Henved 1000 Kr. kommer hver Fredag

Aften Arbejderne i Hænde, og disse Penge har mange Steder Ærinde. De forskellige Handlende kan nok se paa Antallet af Kroner i deres Kasse, hvilken Dag paa Ugen det er, saa Fabriken betyder uhyre meget for Forretningslivet i

N. Jacobsens Manufakturforretning.

Byen. Fra Cellulosefabrikens Dage laa en hæsliq Affaldsdyng. Den spærrede for Byggeriet; men da der stadig kom flere og flere Arbejdere til Byen, maatte disse jo have Plads. Dette medførte, at der i Løbet af nogle Aar rejste sig den ene Bygning efter den anden. Og disse Ejendomme byggedes som Regel ret smukke i Villastil, saa ogsaa Byens Skønhed øgedes.

Alt i alt er dette Resultat naaet af en enkelt dristig Mands Indsats. Fabriken er fra en hensygnende Tilværelse, der nærmest tærede paa Byen, blevet til et stort Aktiv i Byens Fremtidsmuligheder.

Det var i 1903, at Skov overtog Fabriken. For nogle Aar siden blev Skovs Stedsøn, Faurskov, optaget som Medindehaver af Forretningen. Han har haft den meste Del af den daglige Ledelse under sig siden da.

Nu er Virksomheden overgaaet til et Aktieselskab.

En af Byens ældste Forretningsmænd er Manufakturhandler N. Jacobsen. I 28 Aar har han været bosat i Hinnerup. Jacobsen kom hertil fra Vamdrup, hvor han i flere Aar drev Forretning. Det var just ikke store Muligheder, der laa i

Hinnerup. Byen var lille og nærmest en fattig By. Men Jacobsen førte med sig et godt Humør og Lyst til at tage et godt Tag i sin Virksomhed. Det var dog ret beskedne Forhold, hvorunder han begyndte.

Hans Butik var lille, og noget stort Varelager var der sikkert ikke heller. Inden han endnu vel havde faaet sine Varer pakkede ud, stod Folk uden for hans Vinduer for at betragte det nye Vidunder af en Manufakturhandler i Byen. Døren blev aabnet og Salget begyndte, men Disken manglede, saa Jacobsen maatte ligge paa Knæ paa Gulvet og klippe de første Stykker Tøj ud i Alenmaal. Senere kom der mere Orden i Krammet. Huset, hvori Jacobsen boede, blev ham snart for lille, idet Omsætningen steg betydelig. Han besluttede at bygge. Og det var en Bygning, der vakte en Del Opsigt. Man var ikke vant til at se dem saa store i Byen. Her var Plads. Og Forretningen er da ogsaa gaaet støt og jævnt fremad siden. Jacobsen er nemlig en elskværdig Personlighed, det gode Humør i Selskabslivet, men han er tillige en dygtig Købmand: god Varekender og god Sælger.

Jacobsen holdt for 3 Aar siden 25-Aars Jubilæum. Byens Borgere hædrede ham som en af dens Veteraner inden for Handelsstanden.

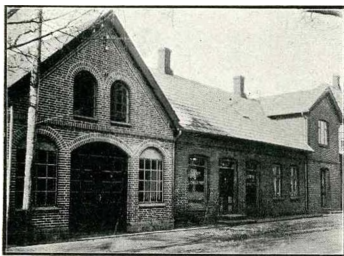
Da Maskinfabriken likviderede, blev en stor Del Mennesker arbejdsløse, men nogle af disse havde dog fundet saa stor Behag i Byen, at de blev boende. Muligt øjnede de ogsaa Muligheder hver i sit Fag i den fremskridtsværende By.

Af dem, som blev tilbage, og som siden har drevet selvstændige Virksomheder, kan nævnes Fabrikant Chr. Bertelsen, Maskinbygger N. Chr. Nielsen og Kobbersmed R. Cordes.

Det vilde være urigtigt at kalde Chr. Bertelsen Fabrikant til at begynde med. Hans Værksted var kun et Loftskammer, hvor han reparerede Cykler. Det var egentlig kun en Fritidsbeskæftigelse, men det blev snart til mere. Han købte sig en Ejendom. Her indrettede han Værksted i Vaskerhuset. Dette blev ham dog snart for trangt; thi han blev søgt af mange. Man gjorde snart den Opdagelse, at hvad der udgik fra Bertelsens Værksted var Arbejde af 1. Klasse. Og som Kundekredsen øgedes, maatte der skaffes mere Plads. Og Bertelsen var ikke bange for at bygge. Mange Gange har han bygget til for at skaffe sig den nødvendige Udvidelse. Hver Krog er taget i Brug. Oprindeligt var det Cykler, Bertelsen særlig arbejdede med. Han har sit eget Mærke, som er en fortrinlig

Maskine, der nok skal staa Maal med Udlandenes bedste Fabrikater. Senere blev det Bilerne, der optog hans Interesse, og nu ser man stadig Værkstedet opfyldt med disse brølende Uhyrer, og en hel Stab af Arbejdere har fuldt op at gøre for at klare de mangeartede Arbejder.

Bertelsen var ligeledes den, der tog Initiativet til, at Byen fik sit Elektricitetsværk. Petroleum var for gammeldags Belysningsmateriale, mente Bertelsen. Man kunde ikke være bekendt, at Byen ved Aftens-tide kun skulde være oplyst af Petroleumslampernes blafrende Skær. Nej, det hvide Lys maatte straa over Byen, saavel som i de private Lejligheder.

Chr. Bertelsens mek Værksted og Auto-Garage.

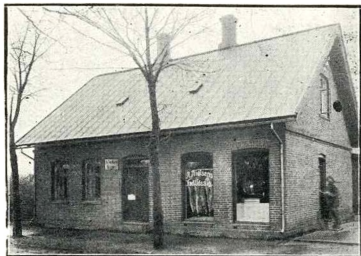
Elektricitetsværket (Ejer: Chr. Bertelsen).

„Værket“ blev en Virkelighed, takket være Bertelsens energiske Arbejde. Og han passer det med Omhu. I de 8 Aar, det har været i Gang, har der kun een eneste Gang været Brist paa Lysgivningen. Bertelsens Forretningsprincip kan betegnes: Soliditet og Redelighed.

Maskinbygger N.

Chr. Nielsen driver nu en omfattende Forretning med Landbrugsmaskiner som Speciale. Ogsaa han har ved utrættelig Energi drevet sin Forretning op fra en meget beskedent Begyndelse. Det var i de mindre gode Tider for Landbruget, da Nielsen begyndte sin Virksomhed, og det var ikke altid let

at klare Skærene, men ved sin solide og stilfærdige Fremtræden vandt han hurtig Tiltro blandt Befolkningen, som blandt Byens Borgere. To Gange har han været Byens Repræsentant i Sogneraadet, og der vundet en god Position ved sit

A. Niensens Slagterforretning.

klare Omdømme og sin sunde Opfattelse af foreliggende Spørgsmaal.

„Her er to, som bager Brød“. Det er Bagermestrene Th. Jensen og P. M. Petersen. Hver for sig Indehaver af gode stabile Forretninger.

Men Mennesket lever som bekendt ikke saa gerne af Brød alene. Derfor har Slagtermester A. Nielsen ogsaa sørget for, at der kan faas Sul til Brødet saa meget, man behager, naturligvis hver efter sit jordiske Behov og økonomiske Vilkaar. A. Nielsen kom til Hinnerup i Aaret 1903. Man spaaede ham ilde fra en bestemt Side. Slagtere havde hidtil ikke villet trives i

Fr. Bang Thygesens Kolonialforretning.

Hinnerup. Men Nielsen saa rigtigt. Byen var i Opkomst, og der var da ogsaa Brug for en Mand af hans Kaliber. Med sikker Forretningsaand har han forstaaet at drive sin Forretning, saa Kundekredsen stadig er blevet større, saavel i Byen som i Oplandet. A. Nielsen har været Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse siden Foreningens Stiftelse og i al

den Tid har han beklædt Kassererposten. Som ældste Købmand i Byen maa nævnes V. B. Nielsen. Inden for Kolonialfaget har han oparbejdet en god Forretning i de ca. 26 Aar, han har været bosat her. Særlig driver han sin Forretning med Landboere, da hans Bopæl er saaledes beliggende, at de fleste af Oplandets Befolkning maa passere forbi ham. Og han har Evne til at holde dem fast. Ved fortrinlige Varer og elskværdig Behandling har han vundet sig en god og solid Kundekreds.

Hinnerup havde tidlig et Rejsebud, som besørgede de mange Ærinder i Aarhus. Det var Ole Sørensen. Ved Siden af sin Budvirksomhed drev han Købmandshandel.

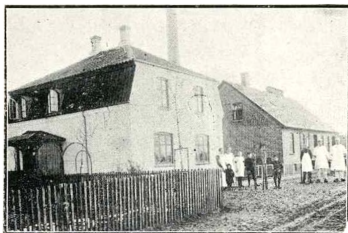
Han byggede sin egen Ejendom, hvor Forretningen fortsattes i

en Aarrække. Senere solgte han den til Købmand H. Birkelund, der saa var dens Indehaver til 1915, da han afstod den til Købmand Bang Thygesen, Hvilsom. For Birkelund var Forretningen ved den indtrædende Krigssituation gaaet noget tilbage, men nu har Bang Thygesen atter bragt den paa Fode saavidt, at der er god daglig Handel og en stigende Omsætning at spore.

Tanken om at bygge et Mejeri i Hinnerup er egentlig af gammel Dato; men i mange Aar blev det ved Tanken, indtil de „Forenede Mejerier“ i 1912 lod opføre et Mejeri i Byen. Dets Bestyrer blev A. L. Andersen, Vinkel ved Viborg. Andersen havde som Bestyrer paa Mejeriet i Vinkel begyndt at lave Knapost. Denne sin Virksomhed førte han med sig her til Byen, saa man nu foruden Mejeri tillige har Knapostfabrik.

I Hinnerup findes to Banker. En Filial af Privatbanken i Aarhus og en Filial af „Den danske Andelsbank“.

En Del af de ovenfor nævnte Virksomheder er af nyere Dato, men kaster man Blikket tilbage, ser man mange, som har drevet Virksomhed i Byen. Mange af dem er gaaet til

Hinnerup Mejeri & Klosterostfabrik
(Bestyrer: A. L. Andersen).

„den store Brigade“ ; men en Del lever dog ogsaa endnu, og de kan se tilbage paa en Menneskealders Virksomhed. Her kan saaledes nævnes Malermester R. Hansen, Smedemester W. Sørensen, Træskomand Jens Kristensen og Ølhandler P. Sørensen.

Disse Mænd staar som Repræsentanter for den gamle Tid i Hinnerup, men de bør nævnes og hilses som Byens Veteraner, der hver for sig har drevet gode og solide Forretninger, og som saadan har bidraget til, at Byen er blevet til det den er. De har hver især gjort deres Indsats.

FORENINGSLIVET.

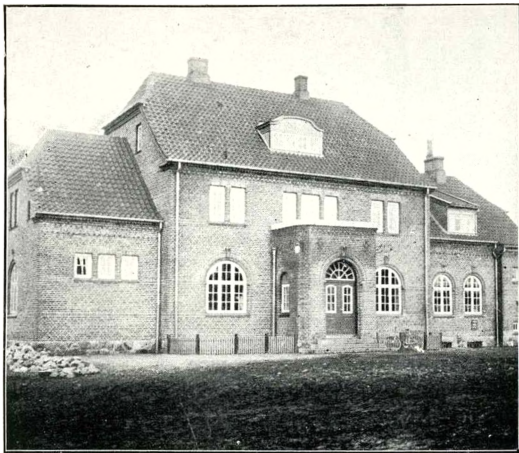
Byen fik snart sin Haandværkerforening — den eneste Forening i Byen. Det varede dog ikke ret længe, inden man røg i Totterne paa hinanden, og der dannede sig to Foreninger, som paa mange Maader søgte at bekæmpe hinanden. En af de Ledende og maaske mest besindige indenfor Foreningen var afdøde Karetmager Schvindt. Senere slog man dog Foreningerne sammen til en, men den førte i mange Aar en hensygnende Tilværelse. Blikkenslager C. Køhl var dens sidste Formand, og under ham blev det bestemt, at Foreningen skulde opløses. Saaledes stod Tingene i nogle Aar, men saa blev det Byen klart, at man trængte til et „Talerør“. Man besluttede derfor paany at danne en Forening under Navnet „Hinnerup Haandværker- og Industriforening“. Købmand P. Andersen var dens første Formand.

Noget af det første, denne nystiftede Forening maatte sørge for, var Byens Gadeforhold. De var ogsaa gyselige. En Vinteraften kunde man godt risikere at gaa i saa langt, at man vanskelig kunde komme op ved egen Hjælp. Ved Paalæg af „Skat“ paa Ejendomme og med Støtte fra Kommunen blev der lagt Kloaker i hele Byen, ligesom ogsaa Gaderne blev planerede, og der blev Fortove, saa nu blev Passagen menneskelig saavel ved Dagen som senere paa Døgnet.

Den største Opgave Haandværkerforeningen har løst var at manøvrere „Amtsudstillingen“ til Hinnerup. Tretten Foreninger havde besluttet at afholde en saadan Udstilling. Herom var man saa omtrent enige, men hvor skulde den ligge? Enigheden var som blæst væk. Hadsten mente sig saa temmelig eneberettiget; men det blev Hinnerup. Mange gode Kræfter var i Bevægelse, og da deres Samvirken var saa god, blev da

ogsaa Enden paa Visen — skønt den var lang — at Hinnerup gik af med Sejren.

Det var stolte Dage for Byen og for de Mænd, der havde lagt det store Arbejde ind. Her maa især nævnes Skrædermester A. Baltersen, Spørring. Han blev Udstillingens Formand og var med i Arbejdet baade tidligt og sent. Med en utrættelig Energi tog han fat, og da Udstillingen aabnedes, kunde han skue ud over den og den repræsentative Forsam-

Banegaarden.

ling med Stolthed. Til Stede var bl. a. Stiftamtmand, Kammerherre Drejer, Skanderborg, Birkedommer Trane, Hammel, Landstingsmand H. Stilling, Randers, samt mange flere af Haandværkets og Industriens ledende Mænd. Udstillingen var særdeles godt besøgt. Tusinder af Mennesker gik gennem Tælleapparatet. — Blandt de besøgende maa nævnes vor nuværende Konge, daværende kgl. Højhed Prins Christian.

Byen bevarer Udstillingen med det kongelige Besøg som et af sine stolte Minder.

Hinnerup Foredragsforening har ført en noget omtumlet Tilværelse. Snart har den staaet med mange Medlem-

mer, snart sygnet hen, flere Gange død. Fra gammel Tid var der i Byen en saadan Forening. Det var især afd. Karetmager Schvindt, der her fra Byen søgte at holde den i Gang; men den bukkede dog under. Saa kom Kbmd. P. Andersen til, og i hans „Regeringstid“ tog den igen Opsving. Senere var den helt uddød og var saaledes i mange Aar, indtil for faa Aar siden den blev genrejst, særlig paa Realskolelærer N. Tyges Initiativ. Foreningen fik vældig Tilslutning. Da N. Tyge

Realskolen.

rejste, blev Mejeribestyrer A. L. Andersen Formand. Og det er at haabe, at Foreningen under hans Ledelse vil holde sig oppe, da han er en meget interesseret Mand, særlig hvad Folkeoplysning angaar.

SKOLEVÆSENET.

I 1885 begyndte en Realskole i Hinnerup. Under forskellig Ledelse har den haft jævnt godt Eleveltal i alle de Aar. Af Bestyrere har den haft: *N. Pedersen, Rybner Pedersen, Nielsen, Chr. Olsen, D. Islev* og *Frk. M. Marcussen*.

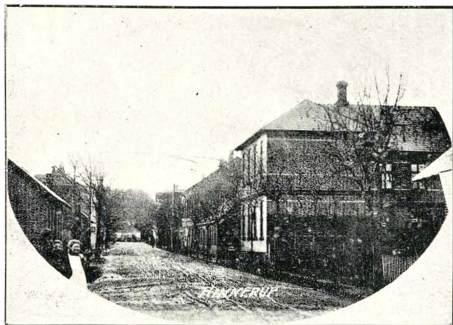
Kommuneskolen blev opført i 1884. Dog ikke straks som saadan, men som Privatskole. Den daværende Haandværkerforening tog Initiativet dertil, og med Støtte fra Grev Frijs blev Skolen bygget. Senere, da Børneantallet steg, gik den over til kommunal Skole.

Af Lærere har den haft: *Sørensen*, der først var Privatlærer, *Chr. Pedersen (Nørbak)*, *Frk. A. Pedersen*, der var Privatlærerinde fra 1895—1907, og *A. Grønbæk*.

HVAD DER ER NU.

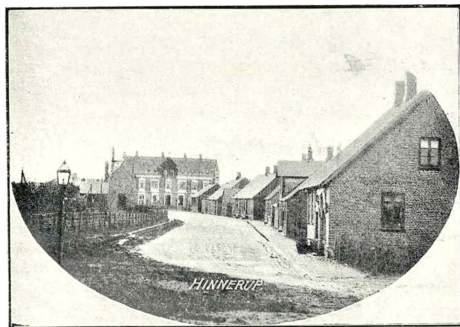
Byen er ikke gaet frem i store Spring, men ganske jævnt og støt, indtil der nu er en ganske hyggelig By. Smukt ligger den ved Eng og Skov og mange nye Bygninger har rejst

sig i de senere Aar. Gode Forretninger er der kommet med Aarene. Alt i sikker Udvikling. Posten til Byen og Oplandet besørgedes af een Mand — Gamle Søren Jensen (Post). Nu udgaar der hver Dag ti Landpostbude fra Hinnerup, medbrin-

Kommuneskolen.

gende Dagnyt, Ugenyt m. m. Byen har 3 Læger, 2 Dyrlæger. For ikke saa mange Aar siden var der kun een Læge — C, Løw — og een Dyrlæge, S. Nielsen. Som man vil se, er

Parti fra Hinnerup.

Hinnerup en By, der søger at vinde fremad, søger at tage Konkurrencen op med dens Nabobyer. Den Opgave vil sikkert ogsaa lykkes i Fremtiden.

KENDTE NAVNE OG DATOER.

N. Jacobsen, Manufakturhandler, f. 1858 i Ribe. Lært Manufakturhandelen hos Frd. Neidhard i Varde, dengang Jyllands største Forretning, 10 Ekspedienter i Butiken. Etabl. 1890 i Hinnerup under meget beskedne Vilkaar. 1901 opførte han sin store beboede Ejendom. Formand for Landkøbmændenes Landsforenings Afdeling 5 indtil Efteraaret 1916. I en Aarrække Fmd. for Hinnerup Haandværker- og Industriforening, har gennemført og anlagt Gaden fra Midten af Byen mod Nord med Overkørsel over Banen.

Chr. Damsgaard, Købmand, f. 1861 i Fredericia. Lært hos Fritz Duus, Fredericia, derefter hos N. Kjær Mørke, og Carl Bertelsen, Aarhus. Etabl. først i Hovedgaard og 1898 i Hinnerup. Foderstoffer, Trælast- og Bygningsarbejde.

A. Grønæk, Førstelærer, f. 1873 i Aulum pr. Herning.

Anders L. Andersen, Mejeribestyrer, f. 1872 i Bredballe. Lært paa Grejsdal Mejeri, derefter været paa Vejle Mælkeforsyning, Aalestrup Andelsmejeri, Vinkel & Rinds Andelsmejeri. Begyndte her 1912. Fabrikationen omfatter Klosteroste og sælges overalt i Landet. Fabrikerer aarlig ca. $\frac{1}{4}$ Mill. Oste. Fmd. for den lokale Foreningsforening; Bestyrelsesmedlem af Foreningen til Afh. af nationale Grundlovsfester. Modt. 30—40 Diplomer for Smør & Ost, deraf 7 Sølvmedailler.

Johs. Sørensen, Kbmd., født i Balle pr. Løgten, lært hos H. Knudsen i Løgten, var der i 7 Aar, derefter 3—4 Aar hos N. Jensen i Malling. Etabl. 1899 i Hinnerup, først i Comp. med J. A. Østergaard i 3½ Aar, derefter ene, drev Korn-, Trælast-, Jern- og Kulforretning. 1. Jan. 1917 afstodes Forr. til A. Madsen, og driver nu udelukkende en gros Forr. med Korn, Foderstoffer og Gødning, foruden drives Landbrug. Medarb. ved Aarhus Privatbanks Filial i H.

Chr. Berthelsen, Fabrikant, født 1873 i Vejby, Lem Sogn, Salling lært hos Fabrikant P. K. Jeppesen, Hurup Jernstøberi og Maskinfabrik som Maskinarbejder. Grundlagt Cyklefabrik 1903, 1908 udvidet Virksomheden ved Opførelsen af et Elektricitetsværk til Forsyning af Elektricitet til Hinnerup Stationsby, senere udv. Fabrikvirksomheden til Motor- og Automobilværksted med Garage og Vulkaniseringsanstalt. Værksted for Lakering af Biler. 1. Præmie og Ærespræmie paa Amtsudstillingen i Hinnerup 1909.

A. Nielsen, Slagtermester, født 1878 i Pedholdt pr. Malling. Lært hos I. Weis, Beder, derefter arb. hos Otto Weis, Aarhus. Etabl. 1904 i Hinnerup, foruden Handel, Opkøb af Kreaturer. Kass. for den lokale Haandværkerforening, Fmd. for Kloakudvalget.

I. A. Østergaard, Kbmd., født 1879 i Grundfør, lært hos V. B. Nielsen og P. Andersen, Hinnerup, overtog Forr. i 1902 sammen med Johs. Sørensen og fortsatte fra 1905. Driver Kolonial, Isenkram og Støbegodsforr. Overtog Ejendommen fra 1. Jan. 1917 efter Svigerfaderen P. S. Sørensen. M. af Sogneraadet fra 1909. Regnskabsfører og Kasserer for Aarhus Randers Amts Udst. i Hinnerup 1908.

Fr. Bang Thygesen, Kbmd., født 1882 i Viborg, udd. ved Mejerifaget, derefter frekv. Horsens Handelsskole, etabl. i Hvil-som pr. Hobro 1911—15 etabl. i Hinnerup s. A. Forr. omf. Kolonial, Støbegods og Kul samt Markfrøforretning.

Udkommen er af Serien „Jydske Byer og deres Mænd“:

1ste Bind indeholder:

Bendix Madsen: Vejen By. — A. Grand: Holsted By — H. L. Lorenzen og Ebbesen: Gjørding By. — E. Agersnap: Bramminge By.
Pris Kr 2.50.

2det Bind indeholder:

J. Pedersen: Skjern By. — I. Pedersen: Tarm By. — N. H. Bloch: Ølgod By. — P. H. Haahr: Tistrup By. — Th Christensen: Nørre Nebel By. — Hansen-Petersen: Lunde By. — Joh. Laursen: Videbæk By.
Pris Kr. 2.50.

3die Bind indeholder:

S. Th. Rasmussen: Grindsted By. — Ewald Laursen: S. Omme By. — Johs. Hansen: Brande By. — A. Malte-Nielsen: Give By. — Johs. Andersen: Thyregod By. — Einar Kaae: Eistrup By — P. K. Grejs: Nørre Snede By.
Pris Kr. 2.50

4de Bind indeholder:

H. P. Hansen: Herning By. — Mikkelsen-Tønning & Brøndlund: Hammerum By. — A. P. Kallesøe: Ikast By. — L. Højmark: Bording By. — Th. K. Thomsen: Vildbjerg By. — J. Jensen: Kibæk By.

5te Bind indeholder:

P. L. Hald: Thisted. — Kr. J. Rysgaard: Snedsted By. — A. K. Salmonsens: Hørdum og Koldby. — P. Petersen & Kristensen: Bedsted. — Johs Kappel: Hurup. — J. P. C Johansen: Vestervig. — Marius Støttrup: Hvidbjerg.
Pris: Kr. 3.00

6te Bind indeholder:

V. Knudsen: Brønderslev — Vald. Rasmussen: Vraa — J. P. Nielsen: Sindal — Axel Holm: Løkken — Carl Sterup: Hjallerup. — E. Lassen: Asaa. — P. Hanghøj: Dronninglund. — O. H. Nielsen: Dybvad. — S. A. Christensen: Brovst. — B. Thorlacius-Ussing: Fjerritslev.
Pris Kr. 4.00.

Samtlige Bøger tilsendes portofrit fra Forlaget mod Forudindsendelse af Beløbet.

Af Pressens rosende Omtale hid sættes følgende Uddrag:
„Herning Avis“ skriver om Herningbogen:

Naar Bogen har sin store Værdi og i Fremtiden vil blive et flittigt benyttet Kildeskrift, skyldes det de seks Forfatteres Arbejde. Af disse er H. P. Hansens Afhandling om Herning By det omfangsrigeste. Den fylder Bogens største Part. I et livligt og fængslende Sprog fremstiller han en Rigdom af originalt Stof, hentet fra Arkiverne og fra Livet. De tidligere trykte Kilder nøjes han væsentligst med at henvise til, og hans Skildring er derfor en særdeles værdifuld Grube af Oplysninger om vor Bys Historie.

Af lignende Interesse er Skildringen af de fem Stationsbyer.

Alt i alt foreligger der her en Bog, som bør læses, og som vil blive staaende i Egnens historiske Litteratur.

P. S.

„Herning Social Demokrat“ skriver:

Om Herning og Stationsbyerne har Nationalforlaget for kort Tid siden udsendt en Bog, 4. Bind i Serien „Jydske Byer og deres Mænd“. Foruden Herning omhandler Bogen Hammerum, Ikast, Bording, Vildbjerg og Kibæk. Afhandlingerne om disse Byer ere skrevne henholdsvis af H. P. Hansen, Mikkelsen-Tønning, A. P. Kallesøe, L. Højmark, Th. Thomsen og J. Jensen.

Af disse Afaandlinger er den om Herning ikke blot den største, men ogsaa langt den interessanteste.

Fra denne Del af Bogen er der særlig for Nybyggere i Herning og for den yngre Slægt et Utal af interessante Oplysninger at hente, en Rigdom af originalt Stof skrevet i et livligt og fængslende Sprog.

Bogen er værd at læse og udmærket at eje i sin Bogsamling for af den at hente konstant Oplysning om Egnen og dens Mænd.
